

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Pákozdi Zita

A JOGERŐ TÁRGYI TERJDELME A POLGÁRI PERBEN

Témavezető: Prof. Dr. Szabó Imre
tanszékvezető, egyetemi tanár

**Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola**

Szeged

2015

„... a jogerő a per koronája...”¹

¹ Habermann Gusztáv Heinz Kopkowitztól idézte a fenti gondolatot a Jogerő a perenkívüli eljárásban c. munkájában. (Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, Szeged, 1935. 5. oldal) Az eredeti szöveg a következő: „Sie ist (die Rechtskraft) die Krone des Prozesses (...)”. (Heinz Kopkow: Die Rechtskraft und Rechtskraftfähigkeit mit Berücksichtigung der in der Hauptverhandlung verkündeten Beschlüsse. Königsberg, 1928. 21. oldal) Az idézetet azért választottam, mert véleményem szerint kellőképpen szemlélteti a jogerő jelentőségét és az intézmény kutatásának szépségét.

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke.....	6
I. Bevezető gondolatok	8
I. 1. Az értekezés tárgya és célja – hipotézisek.....	9
I. 2. Az értekezés módszertana.....	11
I. 3. Az értekezés szerkezeti felépítése és az összehasonlító részek indokoltsága.....	12
I. 4. Az értekezés forrásai.....	14
II. Alapvetések	16
II. 1. A jogerő fogalma.....	16
II. 1. 1. A fogalom-meghatározások áttekintése.....	17
II. 1. 2. Az általam követett jogerő-fogalom.....	19
II. 1. 2. 1. Perbeli végzések.....	20
II. 1. 2. 2. Perbeli egyezség.....	22
II. 1. 2. 3. Bírósági meghagyás.....	23
II. 1. 2. 4. Összegzés.....	24
II. 2. A jogerő feltételei: a fél-, tény- és jogazonosság.....	26
II. 2. 1. A felek azonossága.....	26
II. 2. 2. A tény- és jogazonosság.....	28
II. 2. 2. 1. A formális megközelítés.....	28
II. 2. 2. 2. A materiális megközelítés.....	31
II. 2. 2. 3. Összegzés.....	32
II. 3. A jogállamiság elve – a jogbiztonság és a jogerő kapcsolata.....	34
III. A jogerő tárgyi terjedelme a magyar perjogban	40
III. 1. A jogcím, jogalap, érvényesíteni kívánt jog – a fogalmak tisztázása.....	41
III. 1. 1. Szabályozási elvek a RPP. idején.....	42
III. 1. 1. 1. A Plósz által követett és a RPP.-ben megvalósult jogállítás – a kereset individualizálása.....	43
III. 1. 1. 2. A Magyary által követett tényállítás – a kereset szubsztanciálása.....	43
III. 1. 1. 3. Összegző gondolatok a jogállítás és a tényállítás összefüggéseiről.....	44
III. 1. 2. Elhatárolási szempontok.....	47
III. 1. 3. A jogirodalomban használt fogalmak.....	49
III. 1. 4. A bírói gyakorlat.....	51
III. 1. 5. Következtetések.....	55
III. 1. 5. 1. Az anyagi magánjogban alkalmazott jogcím-fogalom.....	55
III. 1. 5. 2. A tisztán eljárásjogi megközelítés – a jogcím, mint jogszabályi rendelkezés?.....	58
III. 1. 6. Végkövetkeztetések a jogcím fogalmát illetően.....	59
III. 2. Az érvényesíteni kívánt jog megjelölése a keresetlevélben.....	61
III. 3. Az érvényesített joghoz kötöttség lényege.....	65
III. 4. Az érvényesített joghoz kötöttség és a kereseti kérelemhez kötöttség viszonya.....	67
III. 5. Az érvényesített joghoz kötöttség és a kereseti kérelemhez kötöttség kérdése az érvénytelenségi perekben.....	73
III. 5. 1. Az érvénytelenség fogalma, rendszere.....	74
III. 5. 2. A PK 32. számú állásfoglalástól napjainkig – a hivatalból történő eljárás visszaszorulása.....	74

III. 5. 3. A bíróság eljárási lehetőségei az érvénytelenség esetén.....	75
III. 5. 4. A kérelemhez kötöttség az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásánál.....	78
III. 6. Jogazonosság az érvényesíteni kívánt jog szempontjából.....	79
III. 7. A jogazonosság és a jogerő kapcsolata.....	83
III. 7. 1. A jogazonosság és a jogerő kérdése általában véve a jogszabályhoz kötött eljárásban.....	83
III. 7. 2. A jogazonosság és a jogerő kérdése általában véve a jogszabályhoz nem kötött eljárásban.....	86
III. 7. 3. A jogazonosság és a jogerő problematikája a magyar Pp.-ben.....	88
III. 8. Percezúra anyagi pervezetéssel – egy lehetséges megoldás.....	93
III. 8. 1. A perfelvételi tárgyalás és a pervezetés a RPP.-ben.....	93
III.8.2. A Pp. tárgyalási rendszere és a bírói pervezetés a szocialista időszakban.....	96
III. 8. 3. A váltás – a jelenleg hatályos Pp.....	97
III. 8. 4. A perfelvételi tárgyalás visszaállításának jelenkori szükségessége.....	98
IV. A jogerő tárgyi terjedelme a német polgári eljárásjogban.....	101
IV. 1. Alapvető perjogi intézmények.....	101
IV. 1. 1. A jogerő megközelítése.....	101
IV. 1. 2. A jogbiztonság elve a német jogban.....	102
IV. 1. 3. A rendelkezési elv.....	103
IV. 1. 4. A pervezetés és a per anyagának megtárgyalása.....	105
IV. 2. A Streitgegenstand jelentése és tartalma.....	106
IV. 3. A Streitgegenstand és a jogerő.....	111
IV. 3. 1. A ténybeli vizsgálat – azaz a jogviszony és a kérelem vizsgálata.....	112
IV. 3. 2. A jogi álláspontok vizsgálatának lehetősége.....	114
IV. 3. 3. A „kontradiktorische Gegenteil” elve.....	117
IV. 4. Összegző gondolatok.....	117
IV. 5. A német és a magyar szabályozás összevetése.....	120
V. A jogerő az osztrák perjogban.....	122
V. 1. Bevezető gondolatok.....	122
V. 1. 1. A jogerő és annak jelentősége az osztrák polgári eljárásjogban.....	122
V. 1. 2. A rendelkezési elv.....	124
V. 1. 3. A pervezetés körében lényeges momentumok: a bizonyítási eljárás menete, a bizonyítási program, a peranyag megtárgyalása.....	124
V. 2. A keresetlevél.....	125
V. 2. 1. A keresetlevél kellékei – a jog megjelölése.....	125
V. 2. 2. A keresetlevél megvizsgálása – a kérelem megengedettsége és megalapozottsága.....	127
V. 3. A Streitgegenstand jelentősége és az ehhez kapcsolódó elméletek.....	128
V. 4. A Streitgegenstand és a jogerő viszonya Ausztriában – a jogerő objektív határai, azaz a jogerő tárgyi terjedelme.....	129
V. 5. A konkurencia-tanok.....	131
V. 6. Összegző gondolatok.....	133
VI. A jogerő tárgyi terjedelme a francia jogban.....	136
VI. 1. Bevezető gondolatok – a francia jogterület vizsgálatának indokoltsága.....	136
VI. 2. Kapcsolódó alapfogalmak a francia jogban.....	136
VI. 2. 1. A jogerő intézményének és szabályozásának rövid bemutatása.....	136
VI. 2. 2. A rendelkezési elv.....	138
VI. 3. A kereseti jog megjelölése és a kauza jelentősége.....	139

VI. 3. 1. A keresetlevél kellékei.....	139
VI. 3. 2. A kauza (cause) megközelítései és lehetséges jelentése(i).....	140
VI. 3. 3. A kauza és a kereseti jog megjelölésének kapcsolata	141
VI. 3. 3. 1. A bíró elsőbbsége: jogszabály-alkalmazás, minősítés, újraminősítés.....	142
VI. 3. 3. 2. Az újraminősítési jog feltételei és korlátai – a hármas feltétel betartása.....	142
VI. 3. 3. 3. Jogi eszközökre történő hivatkozás hivatalból.....	144
VI. 4. A jogerő tárgyi terjedelme és összefüggése a kereseti joggal.....	145
VI. 4. 1. A „hármasszabály”(triple identity) szabálya.....	145
VI. 4. 2. A Cesareo-joggyakorlat.....	145
VI. 4. 3. A Cesareo-eset hozadékai.....	146
VI. 5. Összegző gondolatok.....	148
VII. A jogerő és annak tárgyi terjedelme egyes angolszász jogrendszerekben	150
VII. 1. Anglia és Wales	151
VII. 1. 1. Alapvető kapcsolódó fogalmak.....	151
VII. 1. 1. 1. A jogerő-felfogás és annak jogbiztonsági szerepe.....	151
VII. 1. 1. 2. A felek uralma a per során – az angol kontradiktórius eljárás.....	152
VII. 1. 2. A kereseti jog és annak megjelölése.....	154
VII. 1. 3. A cause of action estoppel joghatásai – a jogerő tárgyi terjedelme.....	155
VII. 1. 4. Összegző gondolatok.....	156
VII. 2. Egyesült Államok (USA)	158
VII. 2. 1. Fogalmi tisztázások.....	158
VII. 2. 1. 1. A jogerő fogalma.....	158
VII. 2. 1. 2. A claim preclusion és az issue preclusion jelentése.....	159
VII. 2. 1. 3. A claim preclusion feltételei.....	160
VII. 2. 1. 4. A jogerő jogbiztonsági vonása.....	161
VII. 2. 2. A kereseti jog (pertárgy) megközelítése.....	162
VII. 2. 2. 1. Az igény megnevezésének sokfélesége.....	163
VII. 2. 2. 2. Az igény felfogásának változása – történeti kitekintés.....	163
VII. 2. 2. 3. Az igény jelenlegi felfogása – a claim és a transaction.....	164
VII. 2. 3. A claim preclusion joghatásai	167
VII. 2. 3. 1. Az azonos és a nem azonos, de ugyanabból a „transaction”- ból keletkező igények preklúziójának (kizárásának) kérdésköre.....	167
VII. 2. 3. 2. A különböző jogi álláspontok kérdésköre.....	170
VII. 2. 3. 3. Az alperesi védekezés kérdésköre.....	170
VII. 2. 4. Összegző gondolatok.....	171
VIII. A kutatás eredményei	173
VIII. 1. A magyar jog vizsgálatának eredményei.....	173
VIII. 2. Az összehasonlító vizsgálat eredményei.....	176
VIII. 3. A kérdésekre adható válaszok – a hipotézisek igazolása.....	179
Befejező gondolatok.....	187
Irodalomjegyzék.....	188
Felhasznált jogszabályok és jogesetek jegyzéke.....	195

Rövidítések jegyzéke

AB	Alkotmánybíróság
ABH	Alkotmánybírósági Határozat
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye
BACSÓ	BACSÓ Jenő: Újabb széljegyzetek az ítéleti jogerő tanához. Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetemi Nyomda, Debrecen, 1936.
BH	Bírósági Határozat
BDT	Bírósági Döntések Tára
CPC	Code de procédure civile
EBH	Elvi Bírósági Határozat
dZpo	Zivilprozessordnung vom 30. 1. 1877
FARKAS	FARKAS József: A jogerő a magyar polgári peres eljárásban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
HAUPT 2000	HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben. Magyar Jog, 2000/10.
HAUPT 2014	HAUPT Egon: Perrend és bizonyítás. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014.
JOLOWICZ	John Anthony JOLOWICZ: On civil procedure. Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
KONCEPCIÓ	AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS KONCEPCIÓJA – A Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott Konceptió. (http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20%C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf) Letöltve: 2015. február 17.
KOVÁCS	KOVÁCS Marcell: A polgári perrendtartás magyarázata. I-II-III. kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1928.

MAGYARY	MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Harmadik kiadás. (Kiegészítette és átdolgozta Nizsalovszky Endre) Fraklin-Társulat, Budapest. 1939.
Münchener Kommentar	Gerhard LÜKE – Peter WAX: Münchener Kommentar. CH Beck, München, 2000.
NÉMETH-KISS	A polgári perrendtartás magyarázata 1-2. (szerk.: NÉMETH János-KISS Daisy), Complex Kiadó, Budapest, 2006.
öZpo	Zivilprozessordnung vom 1. 8. 1895
PLÓSZ 1927a	PLÓSZ Sándor: A keresetjogról. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927.
PLÓSZ 1927b	PLÓSZ Sándor: Adalékok a keresetjog elméletéhez. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927.
PLÓSZ 1927c	PLÓSZ Sándor: A polgári per szerkezete az új perrendtartásban. In: Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1927.
RPp.	a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk
Pp.	a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény
Ptk.	a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
SCHÖNVITZKY 1936	SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet jogi természete. Szent János Nyomda, Eger, 1936.
SCHÖNVITZKY 1938	SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet és a jogerő. Szent János Nyomda, Eger, 1938.
SZABÓ	A polgári perrendtartás magyarázata I-II-III. kötet (szerk.: Szabó Imre), Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
SZILBEREKY-NÉVAI	A polgári perrendtartás magyarázata (szerk.: Szilbereký Jenő és Névai László), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.

I. Bevezető gondolatok

Csaknem 40 év telt el Farkas József „*A jogerő a magyar polgári peres eljárásban*” című monográfiájának megjelenése óta, azóta kifejezetten a jogerő témakörében nem találkozhattunk újabb művel, sem külön monográfiával, sem erre fókuszáló rövidebb tanulmánnyal, cikkel. Az eltelt időszakban ugyanakkor a társadalmi-gazdasági változások fejlődése, és ezzel együtt az anyagi jogviszonyok bonyolódása, így a jogfejlődés, és a kodifikációs munkák eredményei is olyan újabb helyzeteket teremtettek, amelyek jelentős hatással bírtak több régi jogintézményre, köztük a jogerőre. A jogerő a jogi szabályozását tekintve ugyan évtizedek óta viszonylag változatlan, azonban az intézmény lényegét adó tartalom és terjedelem tekintetében kialakult tudományos viták semmiképpen sem tekinthetők lezártak, így a jogerő ma is érdeklődésre számot tartó témakörnek tekinthető.

A jogerő tartalmát tekintve két nagy részterületre osztható: a személyi és a tárgyi terjedelemre. A személyi hatály körében felmerülő újabb kérdések között kiemelendők azok, amelyek elsősorban a pertársaság fejlődésével jelentkeztek, és ma már a contra omnes hatály, illetve a csoportos perlés nyújtotta lehetőségek által is előálltak.

A tárgyi terjedelem körében a tény- és jogazonosság megítélése jelent fontos területet, amelyen belül a jogcím, annak jelentése, megjelölésének módja váltott ki jogirodalmi nézetkülönbségeket, a vita azonban mintha elcsendesedett volna.² Történt ez annak ellenére, hogy álláspontom szerint a jogerő tárgyi terjedelmének megítélése ma is több problémás területet érint, és számtalan kérdést vet fel. Ilyen problémás kérdéseknek tekinthetők a következők: mi a jogcím, ez milyen összefüggésben áll a per tárgyával; hogyan határozható meg a per tárgya (értvényesíteni kívánt jog) – csupán tényeket jelent, vagy jogi minősítést is feltételez; a per tárgya miként jelölendő meg a keresetlevélben; mi adja meg a magyar perjogban a jogazonosságot, ennek kapcsán a jelenlegi megközelítés tartható-e vagy azon változtatni szükséges (szűkítendő, avagy bővítendő); hogyan ítélandó meg és kezelendő az a helyzet, amikor a fél a tényállításaihoz nem adekvát jogi minősítést rendel, ebben milyen szerephez jut(hat) az eljáró bíró, egyáltalán kell-e ezzel foglalkoznia a bírónak.

Természetesen az értekezés megírására elsősorban nem az a tény késztetett vagy kényszerített, hogy a jogerő témájában az utóbbi évtizedekben nem publikáltak sem

² Erről lásd részletesebben a III. fejezet 1. alfejezetében foglaltakat.

komplex művet, sem részterületekre kiterjedő elemzéseket. Sokkal inkább maga a jogerő, és azon belül a szűkebb tárgykör, a jogerő tárgyi terjedelme volt az, ami az idők során egyre inkább felkeltette érdeklődésem. Az értekezés tárgyát képező téma és annak feldolgozásának célja folyamatosan alakult ki, amelyben nagy szerepet játszott az is, hogy a kérdéses problémákkal először ügyvédjelöltként, majd később ügyvédként a gyakorlati életben is szembe találtam magam. Kezdetben csak kisebb kérdések fogalmazódtak meg (mint például a jogcím fogalma, az érvényesíteni kívánt jog megjelölésének módja), majd az ezek megválaszolására való törekvés során születtek meg a további felvetések, amelyek végső soron a jelen értekezést eredményezték. Összefoglalva: az értekezés megírásának alapvetően két indítója volt, egyrészt az alkalom, másrészt az érdeklődés. Ezek mellett azonban nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az elmúlt időszakban megkezdődött a új Pp. kodifikációja, amely némileg aktualitást is ad a jelen műnek.

I. 1. Az értekezés tárgya és célja - hipotézisek

Az értekezés tárgyköre a jogerő tárgyi terjedelme a jogbiztonságra tekintettel. Ennek során a problémafelvetésben megfogalmazottakból kiindulva a következő fontos részterületek megvizsgálását tartottam lényegesnek:

- a jogcím, a jogalap és az érvényesíteni kívánt jog fogalmai, amelynek körében nélkülözhetetlen volt kitérni arra, hogy egyáltalán a jogcím eljárásjogi fogalomnak tekinthető-e;
- a jogazonosság kérdésköre, ez miben fogható meg, mire vetíthető: csak a kérdéses, a perben elbírálandó jogviszonyra (tágabb megközelítés), vagy a jogviszonyon túlmenően a perben konkrétan érvényesíteni kívánt jogra (szűkebb értelmezés);
- a polgári per tárgyának felfogása, de lege lata és de lege ferenda szabályozása, amely kérdéskörök a jogerő tárgyi terjedelme tekintetében talán a legfontosabbakat jelentik;
- annak kutatása, hogy mihez kötött a bíróság az eljárása során, és azt, amihez kötve van, milyen módon kell megjelölniük a feleknek;

- a polgári per tárgyának, így ezen belül a tény-és jogkérdéseknek a tisztázása annak érdekében, hogy a jogerő tárgyi terjedelme megfelelően kijelölhető és meghatározható, és a jogvita végelegesen lezárható legyen;
- a per tárgyának kijelölése és meghatározása mikor és milyen körülmények között kívánatos.

Az előzőekben ismertettek alapján a kutatásaim során az alábbi kérdésekre kerestem a válaszokat:

- 1. Mi a jogcím? A jogcím eljárásjogi fogalom-e, és a polgári eljárásjogban egyáltalán alkalmazható-e a jogcím fogalma?**
- 2. A jogerő konkrét vizsgálata kapcsán a magyar polgári perben miben fogható meg a jogazonosság: az csak a jogviszonybeli azonosságot takarja, vagy az érvényesíteni kívánt jog szerinti azonosságot is magában foglalja?**
- 3. Hogyan jelölendő meg a per tárgya? Elsősorban csupán tények útján, vagy szükséges a jogi minősítés is? Amennyiben csupán tények útján, úgy a tényállítás során a keresetlevélben elegendő-e az individualizáció, vagy a keresetlevélben már a tények szubsztanciálása is kötelező?**
- 4. Az érvényesített joghoz kötöttség és a jogerő közötti összefüggések mikor válnak jelentőssé? Mi az irányadó, ha a fél nem csupán tények útján jelöli meg a kereseti jogot, hanem azok mellé jogi megnevezést és/vagy jogszabályt is rendel, azonban azok nem állnak összhangban? Ha tehát a jogi minősítés tévesnek mutatkozik, a bíróság mihez lesz kötött az eljárás során?**
- 5. A percezúra megfelelő eszköz-e arra, hogy a per kereteit, a tény- és jogkérdéseket a perbeli résztvevők megfelelő időben kijelöljék és meghatározzák, és így a perben hozott döntés jogerejének a tárgyi terjedelme is egyértelműen behatárolható? Amennyiben igen, akkor kívánatos-e, és milyen keretek között annak újbóli bevezetése és alkalmazása a magyar polgári perjogban?**

Az értekezésben kifejezetten a magyar polgári perjogban felmerülő kérdésekre és problémákra kívánok választ adni, ezen belül is azonban csak az általános, minden típusú eljárásra vonatkozó rendelkezésekkel foglalkozom. Nem képezik ezért a vizsgálat tárgyát az egyes különleges perek, illetve ezen belül is különösen a közigazgatási perek. Ez egyrészt a szerzői szabadságból adódik. Másrészt abból, hogy a vonatkozó jogi

szabályozás és bírói gyakorlat az értekezésben vizsgált kérdéseket ezeken a területeken speciálisan kezeli, így ezek vizsgálata és elemzése az értekezés tárgyát és célját szétforgácsolná.

Ugyanakkor részletesebben foglalkozom az érvénytelenségi perekben felmerülő kérelemhez kötöttség és a „jogcímhez kötöttség” kérdéskörével, amit az indokol, hogy ezen pertípusok nem minősülnek különleges eljárásoknak, és a kialakult bírói gyakorlat is érdemesnek és szükségesnek találta az erre vonatkozó felsőbb bírósági iránymutatásokat. Ezeken túlmenően ez a szűkebb témakör a jogcím és az érvényesíteni kívánt jog fogalmainak tisztázásánál és a bíróság kötöttségének vizsgálatánál is értékes gondolatokat ad.

I. 2. Az értekezés módszertana

Kutatásom során elsősorban az *általános jogelméleti* módszereket veszem igénybe. Ennek során a különböző, a társadalomtudományok területén leggyakrabban alkalmazott jogtechnikai eszközöket használom, ezen belül is elsősorban a *nyelvtani és logikai* módszereket, de gyakran alkalmazom az *elemző szemléletet* is, amivel több helyen a saját álláspontjaimat próbálom alátámasztani. Emellett azonban néhány helyen, így elsősorban az összehasonlító részekben a leíró jelleg is megjelenik.

Munkám során sokszor hivatkozom a tételes jog rendelkezéseire – tekintve, hogy a vizsgálódás tárgya egy hatályos jogintézmény, úgy vélem, hogy ez elkerülhetetlen. Ebben a körben a *jogszabály-értelmezés, mint módszer*, szintén kitüntetett szerepet kap. Az 'Alapvetések' című részben a kiindulópont meghatározására, majd a továbbiakban ezen elvek alapján a téma részletes kibontására kerül sor. Ehhez megkerülhetetlen a dolgozat témájához szorosan kapcsolódó fogalmak tisztázása úgy, mint például a jogerő, a jogerő feltételei, a jogcím, érvényesíteni kívánt jog. Ezekben a fejezetekben arra törekszem, hogy a vizsgált fogalmakhoz kapcsolódó álláspontokat, érveket és ellenérveket feltárjam, és azokat összefüggéseikben ítéljem meg. Mindezek a precíz fogalomhasználatot és a pontos következtetéseket segítik elő.

Annak ellenére, hogy jelen munkát nyilvánvalóan nem jogtörténeti jellegűnek szánom, álláspontom szerint az értekezés magvát adó jogintézmény, a jogerő tekintetében a történeti gyökerek ismertetése szükséges. Így az általános fejlődéstörténet bemutatásától

nem tekintetem el, és ezt követően is néhány helyen a *történeti kitekintést*, mint módszert szintén alkalmazom.

Az értekezés azon részeiben, ahol ezt szükségesnek tartom, az *összehasonlító szemlélet* is megjelenik, kifejezetten annak érdekében, hogy a témát komplex módon, és ennél fogva átfogóbb jelleggel dolgozzam fel.

Az értekezés hangsúlyozottan elméleti síkon próbálja végigvezetni a gondolatokat, ebből kifolyólag elsősorban a *dogmatikai jelleg dominál*. Ennek ellenére több helyen az elmélethez kapcsolódó gyakorlati problémák is szerepet kapnak, amelynek keretében sok esetben gyakorlati példákat és eseti döntéseket is bemutatok. Ezzel összefüggésben álláspontom szerint nélkülözhetetlen kitérni az értekezés vonatkozó részeiben a *bírószági gyakorlat* ismertetésére, így a téma feldolgozásában számos hazai és külföldi bírósági határozat, valamint alkotmánybírószági határozat segítségét is igénybe veszem.

I. 3. Az értekezés szerkezeti felépítése és az összehasonlító részek indokoltsága

Az értekezés a bevezető gondolatokkal együtt nyolc jól elkülöníthető fejezetre tagolódik. Az első érdemi részben – ahogy a cím is jelzi – az értekezés célját megvalósítható kutatáshoz szükséges alapvető fogalmakkal és intézményekkel foglalkozom. Úgy vélem, hogy ez még abban az esetben is nélkülözhetetlen, hogy sem a jogerő, sem a jogbiztonság nem képezi az alapvető jelentésük tekintetében jogirodalmi és joggyakorlati viták tárgyát, ugyanakkor a téma teljes és alapos, valamint nem mellékesen logikus feldolgozása érdekében kiindulópontként vettem őket alapul. Úgy gondolom, ezt indokolja az is, hogy éppen a jogerővel (azon belül annak tárgyi terjedelmével), és éppen a jogbiztonságra tekintettel kívánok foglalkozni, ahogy az az értekezés címéből és tárgyából is megállapítható.

Ezt követően a téma magyar jogban történő vizsgálatát folytattam le, amely az értekezés talán legnagyobb terjedelmét és leghangsúlyosabb részét jelenti. Ez nyilvánvalóan azért van így, mert az értekezés szerzője magyar kutatóként és magyar gyakorló ügyvédként elsősorban a magyar polgári perjogban jelentkező problémákat kívánja vizsgálni, és azokra kíván reflektálni.

Emellett is az értekezés részét képezi egy nagyobb terjedelmű összehasonlító vizsgálat. A külföldi kitekintéssel nem a teljes körű összehasonlítás volt a célom, hiszen az

értekezés nem kifejezetten összehasonlító munka. A cél ebben a tekintetben az volt, hogy a vizsgált kérdésköröket több szegmensből vegyem szemügyre, összevessem a magyarországi és a feldolgozott külföldi szabályozásokat, és ennek következtében komplex módon tudjak végkövetkeztetéseket levonni és az itthoni problémákra esetleges megoldásokat keresni.

Az osztrák és német jog vizsgálatát elsősorban az indokolta, hogy alapvetően ezek talaján alakították ki a RPP. szabályozását, mégis – hacsak részben is – de eltérő megközelítést tartalmaznak az érvényesíteni kívánt jog megjelölése tekintetében, amely mindenképpen kihat a jogerő tárgyi terjedelmének a megítélésére.³

A francia jog beépítését az elmúlt időszakban végbement joggyakorlat változása indokolta, amely jelentősen kihatott a jogerő intézményének megközelítésére, az újabb perlések visszaszorítására. Emellett nem mellékes az a körülmény sem, hogy a francia jogirodalomban és joggyakorlatban is élénk érdeklődéssel fordulnak a kauza (causa) tartamának megítéléshez, amely értékes gondolatokkal szolgál a tényállítások és a jogi minősítés ellentmondásossága megítélésének esetére.⁴

Az angolszász jogok, azon belül is Anglia és Wales, valamint az USA jogrendszerének minimális feldolgozását a jogerő tárgyi terjedelmének és az érvényesíteni kívánt jognak a teljesen eltérő, a lehető legszélesebb értelemben vett felfogása indokolta, amely igencsak idegen a kontinentális jog számára.⁵

Mind a magyar, mind a külföldi jogok elemzésénél hasonló szerkezetet alakítottam ki: először a per tárgyát – ehhez kapcsolódóan esetlegesen a keresetlevél kellékeit és a kereseti jog megjelölésének a módját – és a jogerő, azon belül a jogazonosság fogalmát vizsgáltam, majd a kettőt mintegy ötvözve, a jogerő tárgyi terjedelmére tértem ki. Ennek során hangsúlyozottan elemeztem azt a kérdéskört, hogy az adott jogrendszerben a bíró az eljárása során mihez kötött, az adott jogrendszer szabályozza-e egyáltalán azt a problémás esetkört, ha a tényállítások és a hivatkozott jogszabályok nem állnak összhangban – ha igen, akkor miként, ha nem, akkor ennek mi az oka, azt a bírói gyakorlat hogyan kezeli, illetve hogy végső soron mindezek hogyan állnak összefüggésben a jogerővel.

³ Erről lásd részletesen a IV. és V. fejezeteket.

⁴ Erről lásd részletesen a VI. fejezetet.

⁵ Erről lásd részletesen a VII. fejezetet.

Az értekezés utolsó fejezete a kutatás eredményeit foglalja össze mind a magyar, mind a külföldi jogok tekintetében, amelynek során a felvetett kérdések megválaszolását, a hipotézisek igazolását is próbálom megadni.

Ez a rész tartalmazza a végső, összegző gondolatot, amelynek keretében a vizsgált témakörök és problémák álláspontom szerint lehető legmegfelelőbb kezelése és megoldása érdekében egy új perrendtartás szükségességére is rámutatok.

I. 4. Az értekezés forrásai

Az értekezés forrásai között elsősorban a vonatkozó magyar jogszabályokat és a hazai jogirodalomban fellelhető, a témában már publikált kutatási eredményeket használtam fel. Minthogy az értekezés központi témája a jogerő és a per tárgya, így e vonatkozásban nem csak a XX. század közepétől megjelent tanulmányokat, és a jelenkori tudományos igényű írásokat igyekeztem feldolgozni, hanem egészen a XIX. század végére, XX. század elejére, a régebbi perjogi jogirodalomhoz is visszanyúltam, amikor is – döntően a német nyelvterületeken végbement jogfejlődésnek köszönhetően – a magyar polgári perjogban is behatóbban kezdtek el foglalkozni a jogerő intézményével. Ennek során abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a magyar polgári peres eljárásjog olyan kiváló képviselői, mint például Plósz Sándor, Kovács Marcell, Schönvitzky Bertalan vagy Bacsó Jenő, mind foglalkoztak közvetlenül vagy közvetve a jogerővel, így a munkáikat kiindulópontnak vehettem. A későbbi jogirodalom tekintetében pedig a már hivatkozott, Farkas József által megírt monográfia és az azóta megjelent publikációk adtak megfelelő lehetőséget a téma további alapos vizsgálatához.

Tekintve, hogy az értekezés kisebb részben alkotmányjogi megközelítéseket is tartalmaz, nélkülözhetetlen volt a jogbiztonság és a jogerő kapcsolatára vonatkozó AB határozatok feldolgozása és beépítése is. Ennek az értekezés konklúziója tekintetében is jelentősége van.

Az értekezés témakörében jelentkező joggyakorlati kérdések elemzésénél a rendes bírósági gyakorlat felhasználásával kerestem a lehetséges válaszokat.

A kodifikáció megindulásával 2013 őszén és 2014 elején a témabizottságok munkaanyagokat készítettek. Az ezekben megfogalmazott értékes gondolatokat, különösen a jogcím fogalmának az elemzésénél, valamint a keresettel érvényesített jog és az ehhez való kötöttség vizsgálatánál alkalmaztam.

Az összehasonlító részekben természetesen igyekeztem a külföldi szakirodalomban megfogalmazott markáns véleményeket is fellelni és hasznosítani. Ennek során elsősorban a rendelkezésre álló kommentárokat, kézikönyveket és gyakorlati szakkönyveket vettem alapul, de amennyiben fellelhető volt kapcsolódó gyakorlat, úgy igyekeztem azt is beépíteni.

II. Alapvetések

II. 1. A jogerő fogalma

A jogerőnek mindig is nagy szerepet tulajdonítottak a formális jog megjelenése óta, annak ellenére, hogy a korabeli jogszabályokban nem volt konkrétan meghatározva. „(...) tulajdonképpen a vitában álló felek kezdeményezésére és akaratára vezethető vissza az államok azon intézkedése, amellyel a per keretében meghonosították a jogerő intézményét. Állítható ez annál is inkább, mert a jogerő jelensége már oly időben felismerhetővé vált, amikor államgazdasági érdekek az igazságszolgáltatás megszervezésénél jelentős szerepet még nem játszottak.”⁶

A tudományos érdeklődés középpontjába csak jóval később került, a XIX. század közepén kezdtek behatóbban foglalkozni azzal, hogy mit is jelenthet a jogerő, illetve, hogy egyáltalán milyen jellegű – anyagi vagy eljárási – jogintézmény.

Ebben a fejezetben azokat a tudományos nézeteket mutatom be, amelyeknek áttekintése a jogerő-fogalom vizsgálatakor és meghatározásakor nélkülözhetetlen. Bár az értekezés a lényegét tekintve nem konkrétan a jogerő fogalmát és az ebből adódó dogmatikai problémákat kívánja vizsgálni, a célja szempontjából véleményem szerint megkerülhetetlen az értekezés keretei között annak meghatározása, hogy mit is értünk (érthetünk) a jogerő intézménye alatt.

Mindenekelőtt azt szükséges leszögezni, hogy az értekezés tárgyát tekintve nem kívánom a kapcsolódó tudományos eredményeket teljes részletességben bemutatni, ez természetesen formai szempontok és terjedelmi okok miatt sem lehetséges. Nyomatékos indok ebben a vonatkozásban az is, hogy a jogerővel összefüggő elméleteket jelen értekezés előtt már a magyar jogtudomány több jeles képviselője is feldolgozta. Az erre vonatkozó régebbi jogirodalom tekintetében például igen részletes és kimerítő ismertetést nyújt Schönvitzky Bertalan *Az ítélet és a jogerő* című munkájában saját álláspontjának felvázolása előtt, és Bacsó Jenő az *Újabb széljegyzetek az ítéleti jogerő tanához* című dékáni tanévzáró értekezésében, amely külföldi álláspontokat is ismertet.

⁶ HABERMANN Gusztáv: *Jogerő a perenkívüli eljárásban*. Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, Szeged, 1935. (a továbbiakban: HABERMANN) 3. oldal

A különböző szemléletmódok széleskörű áttekintését adja Farkas József *A jogerő a magyar polgári peres eljárásban* című monográfiájában, ahol az egyes nézeteket csoportosítja is. Mindezekből kifolyólag nem kívánok foglalkozni még érintőlegesen sem a jogerő jogági jellegére irányuló elméletekkel sem.

A fentiekén túl nem elhanyagolható szempont az is, hogy a jogerő fogalma vonatkozásában számtalan elmélet született már annak ellenére, hogy lényegében mindenki számára tisztázott annak jelentése és jelentősége, vagyis máig érvényesnek tekinthető a jogerő vonatkozásában is a megállapítás, miszerint „mindnyájan tudjuk, hogy mit jelent, de még ma is vitatkozunk rajta”.⁷

Ezekre a szempontokra figyelemmel ebben az alfejezetben csupán vázaltszerűen ismertetem a vonatkozó álláspontokat, különös hangsúlyt fektetve a hazai szakirodalomra, és a jogi lexikonok, illetve jogi szótárak megállapításaira, majd az általam az értekezésben követni kívánt jogerőfogalmat adom meg.

II. 1. 1. A fogalom-meghatározások áttekintése

A jogerő alapjával összefüggő vizsgálódások a jogirodalomban a tételes rendelkezések helyett a jog-fogalom vizsgálatára irányultak.⁸ A fogalom-meghatározások vitát kiváltó okaiként leggyakrabban az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetése tekinthető. Az ugyanis mára már tagadhatatlan, hogy a jogerő közjogi intézmény, amely a perjog körébe tartozik.⁹

Kiindulópontnak magyar viszonylatban a RPP. rendelkezéseit tekinthetjük, amelynek 410. §-a szerint „az ítélet, a mennyiben fellebbevitellel vagy ellentmondással megtámadható, csak ezek törvényes határidejének lejártát követő napon emelkedik jogerőre. A kellő időben benyújtott fellebbevitelnek vagy ellentmondásnak a jogerőre emelkedésre halasztó hatálya van.” A 411. § alapján „Az ügy érdemében hozott ítélet csak annyiban válik jogerőssé, a mennyiben a keresettel érvényesített jog iránt határoz. Ez a rendelkezés nem zárja ki a határozat szükségképpen következményeinek jogerőre emelkedését.” A RPP. több helyen is használta a jogerő kifejezést az alaki és anyagi jelzők nélkül.¹⁰ A 410. § kifejezetten a megtámadhatatlanság intézményét deklarálja

⁷ FARKAS: 19. oldal (A szerző Szabó Imre A jog társadalmi korlátai c. tanulmányára hivatkozva idézi fel ezt a gondolatot.)

⁸ PAULOVICS Anita: A jogerő kérdése a perjogtudományban. Miskolci Jogi Szemle. 2010/1. 45. oldal

⁹ SCHÖNVITZKY 1938: 23. oldal

¹⁰ SCHÖNVITZKY 1938: 24. oldal

(azaz, ami a jogirodalomban alaki jogerőként ismert), a 411. § pedig – ha nem is kimondottan egyértelműen – az anyagi jogerő elnevezés alatt ismert joghatásról rendelkezett. Abban, hogy a korabeli magyar jogtudományban gyökeret vert az alaki-anyagi jogerő megkülönböztetése annak ellenére, hogy ez a hatályos polgári eljárási törvényben nem tükröződött, furcsamód épp a törvényalkotónak, Plósz Sándornak volt szerepe, mert az általa szerkesztett RPP.-hez fűzött magyarázatban használta a két megjelölést.

Bacsó Jenő ellenezte az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetését, mert véleménye szerint ez arra engedne következtetni, hogy a jogerőnek kétféle következménye van, holott a jogerő csak előfeltétele annak, hogy az ítélet perorvoslattel már nem támadható, illetve, hogy irányadó a későbbiekben. Éppen azért a jogerő alatt azt értette, hogy a bíróságok és esetleg más hatóságok *kötve vannak* az ítéleti megállapításhoz, feltételezve a fél- és jogvédelem azonosságát.¹¹ Később *Névai László* követte ezt a meghatározást, miszerint a jogerő a határozat kötőerejével egyezik meg.¹²

Schönvitzky Bertalan elhatárolta ugyan az alaki és anyagi jogerőt, azonban nagyobb jelentősége révén az ún. anyagi jogerő fogalmát adta meg, amely szerint a jogerő az ítélethez a per befejező stádiumában járuló *jogmeghatározó képesség*, amelyhez következményként járul a később eljáró bíróság kötöttsége a jogi álláspontok tekintetében.¹³ Ez a nézet lényegében a jogerőt a véglegesség és az irányadó volta tekintetében közelíti meg, vagyis a jogerő pozitív funkciójára helyezi a hangsúlyt azzal, hogy a negatív hatás is benne foglaltatik a per befejezett stádiumára való utalással.

Magyary Géza – korabeli szakirodalomban meghatározó – álláspontja szerint a jogerő az alaki jogerőnek jelölt intézménnyel egyenlő, és amit anyagi jogerőnek neveznek, az a jogerő hatása, következménye.¹⁴ Hasonlóan *Magyaryhoz*, *Móra Mihály* is a *meg nem támadhatóságra* helyezte a hangsúlyt a jogerő fogalma vonatkozásában, és bár ő is helytelennek tartotta az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetését, a hatályos törvényhez igazodva a megtámadhatatlanság következményét anyagi jogerőnek jelölte.¹⁵ A későbbiekben *Németh János* volt az, aki erősítette ezt az álláspontot azáltal, hogy véleménye szerint a jogerő a bírói határozatok azon tulajdonsága, hogy *rendes*

¹¹ BACSÓ: 10. oldal

¹² NÉVAI László: A bírósági határozatok. In: Polgári eljárásjog (szerk.: Névai László). Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. (a továbbiakban: Névai) 370. oldal

¹³ SCHÖNVITZKY 1938: 190. oldal

¹⁴ MAGYARY: 469. oldal

¹⁵ MÓRA Mihály: A bírósági határozatok. In: Magyar polgári eljárásjog (szerk.: Beck Salamon – Névai László). Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 311. oldal

perorvoslattel nem támadhatók, és Magyaryra utalva az anyagi jogerőt csupán ennek következményének tekintette.¹⁶

Komplex fogalom-meghatározásra törekedett *Farkas József*, aki a jogerő alatt a bírói határozatoknak egyrészt azt a tulajdonságát értette, hogy *rendes perorvoslattel már nem vagy csak korlátozottan támadhatók és változtathatók meg, másrészt az ehhez az állapothoz járuló hatást*. Ezt a hatást pedig abban jelölte meg, hogy a bírói döntés a felekre és a bíróságra egyaránt irányadó, ezáltal a bíróságok kötve vannak az abban foglaltakhoz.¹⁷ Vagyis Farkas jogerőfogalma nemcsak az alaki jogerőt, hanem az anyagi jogerőt is magában foglalja azzal, hogy az anyagi jogerőt ő is a megtámadhatatlanság joghatásának vélte, amely jelenti a véglegességet a felek viszonyában, és a kötőerőt a bíróságok vonatkozásában.

Viszonylag egységes képet mutatnak a jogi lexikonok. Ezek szerint a jogerőt elméleti és gyakorlati fogalomként is meghatározzák, amely a határozatnak azon tulajdonsága, hogy perorvoslattel nem, vagy csak kivételesen támadható meg (alaki jogerő), és ebből kifolyólag a döntés véglegesnek tekintendő (anyagi jogerő).¹⁸ Az alaki és anyagi jogerő elhatárolását tehát a jogi szakszótárak is alkalmazzák.

A korabeli szakirodalmat szemlélve egyértelműen az jelenthető ki, hogy megkülönböztetik az alaki és anyagi jogerőt,¹⁹ amit alátámasztanak a hatályos Pp.-hez fűzött magyarázatok, kommentárok is.²⁰

II. 1. 2. Az általam követett jogerőfogalom

A hatályos szabályozás alapján az állapítható meg, hogy az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetése továbbra is jelen van, hiszen a RPP. után a Pp. külön kimondja a 228. §-ban a megtámadhatatlanságot, a 229. §-ban pedig megfogalmazásából következően egyértelműen az anyagi jogerőként ismert intézményt találhatjuk, amely

¹⁶ NÉMETH János: Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. (a továbbiakban: Németh) 49. oldal

¹⁷ FARKAS: 23. oldal

¹⁸ Jogi Lexikon-Átdolgozott és bővített kiadás (szerk.: Lamm Vanda), Complex Kiadó, Budapest, 2009. (a továbbiakban: Jogi Lexikon) 341. oldal, BÍRÓ Endre: Jogi szótár. Dialóg Campus, Pécs, 2006. (a továbbiakban: BÍRÓ) 224. oldal, HARGITAI József: Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005. (a továbbiakban: HARGITAI) 748. oldal

¹⁹ L. pl.: KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris, Budapest, 2012. 359-360. oldalak, WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog, Általános rész. KJK Budapest, 2005. 307-312. oldalak

²⁰ L. pl.: SZILBEREKY-NÉVAI: 772. oldal, NÉMETH-KISS: 1261-1269., SZABÓ: 893-905. oldalak, Complex Jogtár Kommentár a Pp. 228. és 229. §-aihoz fűzött magyarázat

után a jogalkotó zárójelben konkrétan fel is tünteti ezt a kifejezést. A hatályos jog tehát a két megjelölés használatát és alkalmazását erősíti.

Mindenekelőtt szükséges leszögezni azt, hogy a jogerő fogalmát mindenféle bírói határozat tekintetében általánosan elfogadottan használjuk mind az elméleti, mind a gyakorlati életben, azaz ítéletek, végzések és ítélet hatályú határozatok, tehát bírósági meghagyások és a felek perbeli egyezségkötései tekintetében is.²¹ Ugyanakkor az ítéleten túlmenően nem az összes határozat tekintetében jelentkezik minden, a jogerőhöz kapcsolódó joghatás, és ily módon rendszertelenséget vélhetünk felfedezni a határozatokhoz fűződő joghatások terén. Mindezeket az alábbiakban próbálom összefoglalni.

II. 1. 2. 1. Perbeli végzések

A végzések körében az elsődleges szempont, hogy fellebbezhetők-e. Ha nem, akkor a jogerő vizsgálata lényegtelen, hiszen az ilyen végzésekhez már alaki jogerő sem fűződik. A fellebbezéssel támadható végzések alakilag jogerősek, hiszen a fellebbezés egy rendes perorvoslati eszköz, ugyanakkor mivel a végzések általános fogalmát tekintve azok minden más kérdésben – vagyis nem a per érdemében – születnek, mint az ítélet, anyagi jogerő nem tapadhat hozzájuk. A Pp. a 212. § (1) bekezdésében tehát azt juttatja kifejezésre, hogy a döntés eljárási vagy a perbe vitt anyagi jogviszony kérdésében születik:²² az első esetben végzés hozandó, míg a második esetben ítélet. Az ítélt dolog hatása (vagyis a jogvitáról való döntés véglegessége és a döntés irányadó volta) olyan határozatokhoz, amelyek csupán az eljárás folyamán születnek, fogalmilag nem kapcsolódhat.

Mindez azonban nem ilyen egyszerű. Vannak ugyanis olyan végzések, amelyek mégis érdemi kérdésekben tartalmaznak döntést.

A jogirodalom ilyen jellegű döntésnek a keresetlevelet a Pp. 130. § (1) bekezdés f) pontja alapján elutasító végzést (a követelés időelőttisége és a bírói úton való érvényteleníthetlensége), ugyanezen két okból kifolyólag a pert a Pp. 157. § a) pontja alapján megszüntető végzést, az ítélet kiegészítése iránti kérelmet elutasító végzést és az

²¹ Megjegyzendő, hogy a jogerős fizetési meghagyások is ítélet hatályú határozatnak minősülnek, azonban a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény alapján ezeknek a határozatnak a kibocsátása 2009. június 30. napjától már nem a bíróságok hatáskörébe tartozik, ezért ezt a határozatot a felsorolásból kihagytam.

²² MÓRA Mihály: A polgári per érdemében csak ítélettel dönthet-e a bíróság? Magyar Jog 1957/11. (a továbbiakban: Móra) 295. oldal

egyezséget jóváhagyó, illetve a jóváhagyást megtagadó végzést említi meg. Hasonló a helyzet a Pp. 130. § (1) bekezdés g) pont harmadik fordulata esetében, amikor a munkáltató helytállási kötelezettsége körébe eső személyiségi jogsértés vagy károkozás miatt a pert a munkavállalóval szemben indították meg, és erre figyelemmel a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül végzéssel elutasította a bíróság.

Tipikusan ide sorolható a Pp. 156. §-ában szabályozott ideiglenes intézkedést tartalmazó végzés. Ez a végzés a felek közötti érdemi jogviszonyt rendezi, így érdemben ad döntést arra vonatkozóan. Ugyanakkor a döntés ezen jellege, így a jogereje csupán időleges – ahogy a határozat elnevezéséből is következik –, hiszen az elsőfokú ítélet meghozatalakor a végzést hatályon kívül kell helyezni, amennyiben ezt az elsőfokú bíróság elmulasztja, akkor a végzés az ítélet jogerőre emelkedésével automatikusan hatályát veszti.²³

Az ügyben érdemi kérdésre vonatkozik a perköltségben való döntés akkor, ha a döntés végzésben jelenik meg: például permegszüntető végzés, amely a felet perköltség megfizetésére is kötelezi. Ilyen esetben a jogvitát érdemben nem bírálta el a bíróság, de a perköltség vonatkozásában mégis lesz egy irányadó döntés, amely végső soron végrehajtható is. Hasonlóképp ehhez az esetkörhöz tartoznak az eljárás folyamán meghozott perköltségben marasztaló végzések, amelyeket a bíróság a fél rosszhiszemű, illetve eleve sikertelen perceseikéért hozott meg.²⁴

Az anyagi jogerőt is magában foglaló végzésekhez sorolhatók azok a végzések is, amelyek az ítéleti rendelkezés helyébe lépnek, így például a teljesítési határidőt módosító részletfizetés engedélyezéséről szóló végzés.

Végül említést kell tenni a másodfokú bíróság végzéseiről, amelyek az elsőfokú bíróság végzéseire vagy akár ítéleteire is kihatással vannak. Ezekhez a végzésekhez alaki jogerő fűződik, mert a jogorvoslati eljárás eredményeként születnek meg, tehát a felek a rendes jogorvoslati jogot merítik ki ezáltal. Anyagi jogerő azonban nem jöhet szóba, kivéve, ha ez előzőekben felsorolt esetek valósulnak meg (például a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ideiglenes intézkedés meghozatala iránti kérelmet elutasító végzését megváltoztatva rendelkezik az ideiglenes intézkedésről). Véleményem szerint a másodfokú bíróságnak az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyező és új eljárásra utasító végzéséhez nem kötődik anyagi jogerő. Ez a végzés ugyan érdemi, mert az eljárás egy szakasza befejeződik általa, azonban nem az ügy érdemében hozott végzés,

²³ Pp. 156. § (8) bekezdés

²⁴ FARKAS: 100-104. oldalak

mert a jogvitát egyáltalán nem bírálja el a másodfokú bíróság. Ehhez a végzéshez csupán az a fajta kötőerő kapcsolódik, amely minden felsőbb bírósági határozatnál megjelenik az alsóbb bíróságok viszonylatában: azaz, hogy az abban foglaltaktól az alsóbb bíróságok nem térhetnek el. Ez azonban nem tévesztendő össze sem az egyszerű kötőerővel, sem a jogerővel.

Látható tehát, hogy viszonylag széles körben fordulnak elő olyan esetkörök, amelyek során a Pp. olyan kérdésekben való döntésnél is végzés meghozatalát írja elő, amelyek a peresített anyagi jogi viszony vizsgálatát kívánják, így ezekben az esetekben a döntés kimondottan érdemi kérdés lesz.²⁵ Ebben a körben tehát az érdemi kérdés kifejezésén van a hangsúly: lényeges ugyanis, hogy ezek a végzések nem az ügy érdemében születnek, vagyis nem a jogvitáról döntenek véglegesen, hanem csak a perhez kapcsolódó egyéb érdemi kérdésekről.²⁶ Ettől függetlenül anyagi jogerő fog hozzájuk fűződni.

II. 1. 2. 2. Perbeli egyezség

A felek a peres eljárás során bármikor egyezséget köthetnek, és amennyiben az a jogszabályoknak megfelel, a bíróság azt végzéssel jóváhagyja. Ebben az esetben egy furcsa helyzet áll elő, hiszen a fellebbezhető, azaz rendes perorvoslattal támadható határozat a bíróság jóváhagyó végzése lesz, a végleges és irányadó tulajdonságok viszont az egyezséghez fognak tapadni, hiszen az egyezség rendezi a felek közötti jogvitát. Amennyiben a jóváhagyó végzés jogerőre emelkedik, úgy az egyezség ítélet hatályú határozatnak minősül annak ellenére, hogy az egyezség nyilvánvalóan nem bírói határozat. Vagyis az egyezség átveszi a bírói határozat funkcióját. Ebből következően az alaki és anyagi jogerő nem ugyanahhoz a percselekményhez kapcsolódik: alaki jogerőre a jóváhagyó végzés emelkedik, anyagi jogerő pedig a felek egyezségéhez fog fűződni, ezért tekinthetjük az egyezséget ítélet hatályú határozatnak. Mindez hogyan egyeztethető össze?

²⁵ MÓRA: 296. oldal. A korábbi jogirodalmat szemlélve ezzel összefüggésben a RPP. határozatokra vonatkozó szabályozását és a határozatok elnevezését tekinthetjük a kritikai megjegyzések gyűjtőpontjával, amit aztán a Pp. is követett, nevezetesen, hogy az eljárási és anyagi jogi kérdések eldöntése során a törvény nem következetesen és szabatosan alkalmazza az ítélet és végzés megnevezéseket, illetve ezen határozati fajták alkalmazását. A problémakör ezért is tekinthető még ma is aktuálisnak. Vö.: BECK Salamon: Ítélet – végzés? Magyar Jog 1963/6. 270-273. oldalak, NÉVAI László: A polgári eljárásbeli bírósági határozatok rendszerének kérdéséhez. Magyar Jog 1979/7. 461-462. oldalak

²⁶ NÉMETH-KISS: 1177. oldal

Vinkler János a perbeli egyezségeknél a bíróság ténye mellett a felek tényét is értékelte: a bíróság ténye a végzés,²⁷ a felek ténye pedig az egyezség, kvázi szerződés.²⁸ Vinkler vizsgálta, hogy a két tény közül mihez kapcsolódik a perbefejezés. Érvelése során arra jutott, hogy mivel az egyezség is ítélet hatályú határozat, így az egyezség fejezi be a pert, mert az ítélet is befejezi azt. Az ehhez kapcsolódó végzést a bírói gyakorlat alakította ki, amit aztán a Plósz-féle Pp. törvényi szintre emelt, emiatt jelenik meg a két tény ennél az intézménynél. Vinkler álláspontja szerint, ha az egyezség nem jogszerű, akkor azt a bíróság megtagadja, ha jogszerű, akkor azt köteles jegyzőkönyvbe venni, mindezek miatt Vinkler ennek a ténynek a végzéssel való deklarálását feleslegesnek tartotta.²⁹

Mindazonáltal a jelenleg hatályos szabályozás is a kettős ténykörülményen alapul, ezért ennek figyelembevételével kell megoldást találni. A alaki és anyagi jogerőt teljesen elválasztani nem lehet, mert ha nincs a bírósági jóváhagyás, akkor nincs egyezség, így ítélet hatályú határozat sem. Ugyanakkor, ha nincs egyezség, akkor nincs mit jóváhagyni, ezért önmagában nincs értelme a végzésnek sem. A kettő tehát együtt adja meg a perbeli egyezségek esetében a jogerőt. A probléma értelemszerűen a jóváhagyást megtagadó végzéseknél nem merül fel, ahhoz csupán az alaki jogerő fűződik, tekintve, hogy ez a végzés fellebbezhető.

Mindezekon túl egy probléma akkor is fennállna, ha a Vinkler által felvetettek szerint nem lenne szükség a jóváhagyó végzésre. Nevezetesen az, hogy az ítélet hatály, és így az anyagi jogerőt jelentő véglegesség és minősített kötőerő is, ebben az esetben is az egyezséghez kötődne, amely azonban nem bírói határozat, minthogy az egyezség nem bírósági cselekmény.

II. 1. 2. 3. Bírósági meghagyás

A bírósági meghagyás lényegében problémamentes, hiszen a meghagyás az ítéletet helyettesíti az alperesnek a tárgyalás elmulasztása esetén, amely a keresetnek megfelelő marasztalást fogja tartalmazni, vagyis a jogvita érdemében születik. Ennek alapján a bírósági meghagyáshoz ugyanolyan jogerő tapad, mint az ítélethez: az ellentmondás,

²⁷ A RPP. idejében a végzést tudomásul vevő végzésnek nevezték.

²⁸ VINKLER János: Peregyezség. Stephaneum nyomda, Budapest. 1915. (a továbbiakban: VINKLER) 168. oldal

²⁹ VINKLER: 182. oldal

mint rendes perorvoslat igénybevételének kizártsága esetén véglegesen zárja le a felek között a jogvitát, anyagi jogerőre emelkedik.

II. 1. 2. 4. Összegzés

A fent röviden vázolt eltéréseket és összefüggéseket a jogerőfogalom vonatkozásában álláspontom szerint mindenképpen figyelembe kell venni.

Ebből következően a jogerőt nem lehet a kötőerővel azonosítani, hiszen a végzésekhez ilyen joghatás nem fűződik, csupán az egyszerű kötőerő, illetve a felsőbb bírósági határozat követésének a kötelezettsége. Az is kijelenthető, hogy a jogerőnek mindenképpen feltétele az, hogy a rendes perorvoslati eszközt már nem lehet igénybe venni, hiszen ahhoz, hogy valamilyen bírósági határozat jogerős legyen (teljesen mindegy, hogy alaki vagy anyagi szempontból), megtámadhatatlanná kell, hogy váljon. Ebből kifolyólag ennek a fordított megközelítése, miszerint először következik be a jogerő, és emiatt nem lesz támadható a határozat, nem lehet helytálló. A jogerő esetében tehát mindenképpen vizsgálendő a rendes perorvoslattal történő megtámadhatóság lehetősége, mert a határozat végleges és irányadó volta csak ez után jöhet szóba.

Ugyanakkor a jogerős határozatnak éppen amiatt van jelentősége, hogy a felek közötti jogvitát véglegesen dönti el, és ezért a bíróságok és más hatóságok is kötve vannak ahhoz. Schönvitzky az ítélet jogi természetének vizsgálata során fogalmazta meg azon gondolatát, miszerint „*a polgári per elsősorban a jogerő előidézésére irányuló eljárás*”.³⁰ Ezt szem előtt tartva a jogerő elsősorban nem azért válik fontossá a polgári perben, hogy a rendelkezésre álló összes perorvoslati eszközöket kimerítsük, és így megtámadhatatlan legyen az ítélet, hanem azért, hogy a jogvita véglegesen elbíráltsáék. Álláspontom szerint – figyelemmel a polgári per céljára is – ennek a materiális megközelítésnek kell, hogy legyen elsődlegessége a jogerő vizsgálatánál.

A fentiekre tekintettel a Farkas József által alkotott jogerőfogalommal értek egyet. Ezek alapján a jogerőt egy olyan jellegű jogintézménynek tekintem, amely magában foglalja nemcsak a viszonylagos megtámadhatatlanságot, hanem a véglegességet és a minősített kötőerőt is, amit a jogerő pozitív és negatív joghatásainak szokás nevezni. Ezen belül pedig az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetését is indokoltnak tartom olyan esetben, amikor ennek jelentősége van. Ezt támasztja alá, hogy a perbeli egyezsénél a kettő

³⁰ SCHÖNVITZKY 1936: 7. oldal 6. lábjegyzete

bizonyos értelemben elválík egymástól, a végzések közül pedig a legtöbb csak alaki jogerőre képes, kivéve azokat, amelyeknél a jogviszonyhoz kapcsolódó érdemi kérdésben anyagi jogerő is jelentkezik. Véleményem szerint ezzel nem törik meg a jogerőnek a Németh János által közvetített egységként történő kezelése sem.³¹

Mindezek alapján és arra is figyelemmel, hogy az értekezés témája szempontjából a bírói határozatok végleges és kötőerő jellegének van kulcsszerepe, értekezésem során a jogerő kifejezést fogom használni, amely alatt így az anyagi jogerőt értem, amennyiben pedig a megkülönböztetés végett az feltétlenül szükséges lesz, az alaki jogerőt – ahogy ebben a fejezetben is – egyértelműen jelölni fogom.

³¹ NÉMETH: 50. oldal

II. 2. A jogerő feltételei: a fél-, tény- és jogazonosság

A jogerő fogalmán túl szükséges kitérni arra, hogy melyek azok a körülmények, amelyeknek a fennállása esetén a határozat jogerős voltáról beszélhetünk. Jelen fejezetben azonban a jogerő feltételeinek csak a rövid áttekintését nyújtom, figyelemmel arra egyrészt, hogy az értekezés tárgya szempontjából a félazonossággal nem foglalkozom, másrészt az értekezés egésze lényegében a jogerő tárgyi terjedelmének az elemzésén alapul, így a következő fejezetek csupán egyfajta kiindulópontnak tekinthetők a további részek bővebb kifejtése tekintetében.

E szerint a jogerőnek a magyar jogrendszerben három feltétele van: a félazonosság, a tényazonosság és a jogazonosság. E feltételek konjuktívak, azaz mind a háromnak együttesen fenn kell állnia egyazon ügy vonatkozásában.

II. 2. 1. A felek azonossága

A félazonosság tekintetében a jogerő alanyi terjedelmét vizsgáljuk, azaz konkrétan azt, hogy kikre terjed ki a jogerő. A jogirodalom korábban és jelenleg is viszonylag egységesen kezeli ezt a kérdéskört. E szerint a jogerős döntés elsősorban *inter partes*, azaz a felekre terjed ki, hiszen csak azzal szemben adható jogvédelem, akinek a meghallgatása a perben lehetővé tétetett,³² a jogerőnek harmadik személyekre való kiterjedése ehhez képest kivételes.³³ Ahhoz azonban, hogy a jogerő személyi hatályát pontosan meg lehessen határozni, pontosan tudni kell, hogy kik a félként érintett személyek. Ez már lényegében a keresetindításkor eldől, hiszen „a kereseti állításnak [...] az alperest is meghatározó vonatkozást kell feltüntetni, egy vonatkozást, mely nem a keresetindítás által jön létre, hanem már korábban legalább állítólag létezett.”³⁴

A félazonosság ugyanakkor nem jelent minden esetben egyúttal személyazonosságot is,³⁵ a felek fogalma alatt ugyanis azok jogutódait is érteni szoktuk, és erre vonatkozóan a Pp. is tartalmaz konkrét rendelkezést.³⁶

³² BACSÓ: 25. oldal

³³ SCHÖNVITZKY 1938: 250. oldal

³⁴ PLÓSZ 1927b: 97. oldal (Plósz az idézett gondolatokat a megállapítási, és konkrét példaként a végrendeletek érvénytelenségének megállapítására irányuló perekben benyújtandó keresetek tekintetében fogalmazta meg, azonban úgy vélem, hogy azok nem csak a megállapítási keresetekre tekinthetők helytállónak.)

³⁵ SIMON Károly László: A perhalmozás tilalma: a perfüggőség. Jura 2009/2. (a továbbiakban: SIMON) 169. oldal

A kivételek körében maga az eljárásjogi törvény is tartalmaz szabályokat. E szerint a döntés jogereje kiterjed:

- az olyan személyekre, akik a perben félként ugyan nem vettek részt, és részvételük nem is volt kötelező, de ha részt vettek volna, akkor közöttük egységes pertársaság jött volna létre, (egységes pertársaság nem kényszerű esete)³⁷
- az önálló beavatkozóra,³⁸
- a személyállapotí perekben pedig a contra omnes hatályból kifolyólag mindenkire.³⁹ Ilyen hatályúnak tekinthetők az olyan konstitutív, jogállapot-változtató ítéletek is, amelyek közhiteles nyilvántartásba történő bejegyzésekre vagy azok megváltoztatására vonatkoznak.⁴⁰

Ezekén túlmenően a jogerő arra a félre is kiterjed, akinek érdekében az ügyész vagy egyéb külön jogszabályban feljogosított szervezet pert indított, feltéve, hogy az ítéletet a részére kézbesítették, és az vele szemben is jogerőre emelkedett. „Ha az érdekelt a perről a másodfokú ítélet meghozatala után szerez tudomást, az anyagi jogerő reá nem terjed ki.”⁴¹

A Pp. kommentárok megemlítik még a beszédési megbízott esetét, amely szerint, a beszédési megbízott (perlésre feljogosított) által indított perben az ítélet jogereje az anyagi jogosultra is kiterjed.⁴² Ezt a régebbi jog a tágabb értelemben vett képviselő körébe tartozónak vélte.⁴³

Magyary ide sorolta még a feltételezési viszonyt is,⁴⁴ amelyet a mai jogtudomány is követ.⁴⁵ Ebben az esetben arról van szó, hogy egy másik perben hozott ítélet jogereje akkor terjed ki az érintettekre, ha az újabb per tárgyának előfeltétele egy korábbi perben hozott ítélet.

³⁶ Pp. 229. § (1) bekezdés

³⁷ Pp. 51. § a) pont második fordulat

³⁸ Pp. 57. § (1) bekezdés második mondat

³⁹ Pp. 311. § (1) bekezdés

⁴⁰ JANCsó György – MESZLÉNY Artúr: A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Athenaeum, Budapest, 1912. 330. oldal, NÉMETH-KISS: 1273. oldal

⁴¹ PK 196. számú áf.

⁴² NÉMETH-KISS: 1272. oldal

⁴³ SCHÖNVITZKY 1938: 251-252. oldal

⁴⁴ MAGYARY: 493. oldal

⁴⁵ NÉMETH-KISS: 1272. oldal

II. 2. 2. A tény- és jogazonosság

Az értekezés témája szempontjából több okból is fontos tisztázni azt, hogy mit tekinthetünk a jogerő tény- és jogazonosságának. Elsősorban azért, mert ennek a későbbiekben, főként a tény- avagy jogszabályhoz kötöttség vizsgálata vonatkozásában nagy jelentősége lesz, és azért is, mert a felek azonossága mellett ezeket a kritériumokat sokkal nehezebb megítélni.

Ezt két szempont szerint közelíthetjük meg. Egyrészt vizsgálhatjuk azt, hogy a határozat melyik részére terjed ki a jogerő. Még pontosabban: a bírói határozatnak mely részeihez is fűződnek a jogerőhatások – csupán a rendelkező részhez vagy az indokolásban kifejtettekhez is? Ezt nevezethetjük formális megközelítésnek.

Másrészt vizsgálhatjuk azt, hogy a jogerős határozatban milyen tényállás alapján milyen jogot bírált el a bíróság, hiszen a jogerő a tényalap és a jog azonosságát feltételezi. Az előző formális megközelítés után a tárgyi terjedelem ilyen jellegű vizsgálatát materiális jellegűnek tekinthetjük, hiszen itt a határozat tartalmát kell szemügyre vennünk.

II. 2. 2. 1. A formális megközelítés

Arra vonatkozóan, hogy a jogerő a határozatnak mely részéhez tapad, a Pp.-ben nem találunk konkrét szabályt. A 228. §-ban csupán a határozat szó, a 229. § (1) bekezdésében pedig az ítélet szerepel, de ezeken túlmenően, hogy az ítéleten belül mely szerkezeti részek vagy rendelkezések emelkednek jogerőre, nem találunk utalást.

A jogerő fogalmához képest azonban ebben a vonatkozásban könnyebb helyzetben vagyunk, mert a különböző elméleteket tekintve lényegében egyetértés figyelhető meg. Így Schönvitzky, Plósz, Bacsó, Farkas, Névai, Szilbereky, Móra is amellett foglaltak állást, hogy a jogerő *a keresetben állított jog feletti döntésre* terjed ki.

Ennek részletesebb vizsgálatánál mindenképpen az ítéletből, azon belül is a konkrét döntésből kell kiindulnunk. Ezek alapján a jogállítás feletti döntés emelkedik jogerőre, amit az ítélet egész tartalmából kell kivenni, ezért az indokolás logikai egységet alkot a rendelkező résszel.⁴⁶ A per célja ugyanis annak megállapítása, hogy a pertárgy valóságos vagy valótlan, az állam pedig az állított jogot akkor ismeri el és emeli érvényre, ha a per tárgya valóban létezik.⁴⁷

⁴⁶ SCHÖNVITZKY 1938: 243-245. oldalak

⁴⁷ PLÓSZ 1927a: 51. oldal

Ugyanerre jutunk akkor is, ha az ítélet általános funkciójából közelítjük meg a kérdést: az általános funkció, a megállapítás, ez ugyanis minden fajta ítéletnél megtalálható, és ez a megállapító rész az, amihez a jogerő tapad.⁴⁸ Az ítéletben azonban több fajta megállapítás van: tény- és jogmegállapítás is, a jogerő azonban csak a jogmegállapításokhoz fog kapcsolódni.⁴⁹ Schönvitzky is arra figyelmeztetett, hogy „messze vezetne [...] az, ha a jogerő tárgyi terjedelmének megállapításánál az ítélettel, mint logikai következtetés végpontjával együtt a tételes jog az anyagi jogerőben részesítené mindazokat a közbeeső megállapításokat is, amelyek az ítélethez vezettek.”⁵⁰

A jogerő következményei tehát a bírósági döntéshez fűződnek, az azon kívüli részekhez – ténymegállapításokhoz, bizonyítékok mérlegeléséhez, jogi okfejtésekhez – nem. Vagyis a döntés az állított jogról szól, ez pedig nem biztos, hogy csak a rendelkező részben található, az indokolás is tartalmazhat döntés jellegű rendelkezéseket.⁵¹ Ezt a kijelentést úgy pontosítanám, hogy az indokolás is tartalmazhat a döntéshez kapcsolódó rendelkezéseket, amely nélkül a döntés nem értelmezhető.

A korábbi jogtudományban Magyary volt az, aki ettől eltérő álláspontot foglalt el – nézete szerint az ítélet mindig egész terjedelmében emelkedik jogerőre,⁵² igaz másutt már úgy fogalmazott, hogy csupán a rendelkező részhez fűződik a jogerő.⁵³ Az első megállapítást Bacsó úgy korrigálta később, hogy ha a megtámadhatóság szempontjából közelítjük meg a kérdést, akkor helytálló lehet Magyary ezen gondolata, hiszen a jogerőre emelkedés után már a határozat egyik része sem támadható.⁵⁴ A második megállapítás vonatkozásában Nizsalovszky Endre azzal próbált megoldást adni, hogy a rendelkező részt materiális értelmében közelítette meg,⁵⁵ vagyis ezzel lényegében az uralkodó állásponthoz tért vissza, amely szerint a jogerő olyan rendelkezésekhez is kapcsolódhat, amelyek nem a rendelkező részben találhatók.

Az újabb jogirodalom is amellett foglal állást, hogy a jogerő az indokolással szoros, elválaszthatatlan kapcsolatot feltételez, ami ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a ténymegállapítások jogerőre emelkednének.⁵⁶ Mivel a tény- és jogazonosság egymástól nehezen választható el, az ítélet rendelkező és indokolás részeinek gondos

⁴⁸ BACSÓ: 14. oldal

⁴⁹ BACSÓ: 31. oldal

⁵⁰ SCHÖNVITZKY 1938: 217. oldal

⁵¹ SZILBEREKY-NÉVAI: 374-375. oldalak

⁵² MAGYARY: 470. oldal

⁵³ MAGYARY: 471. oldal

⁵⁴ BACSÓ: 14. oldal

⁵⁵ MAGYARY: 472. oldal, az 1. lábjegyzet 8-12. sorai

⁵⁶ SZILBEREKY-NÉVAI: 1098. oldal

egybevetésével lehet megállapítani, hogy az adott tényeket és jogokat a bíróság korábban már elbírálta-e, azaz, hogy azok jogerőre emelkedtek-e.⁵⁷

A bírói gyakorlat ennek ellenére ellentmondásosnak tűnik a tekintetben, hogy az indokolásban lévő okfejtések ítélt dolgot eredményeznek-e. A régebbi jog a jogtudományban elfogadott nézet szerint mértékadónak tartotta az indokolást is a tekintetben, hogy mi felett döntött a bíróság.⁵⁸ A jelenlegi bírósági eseti döntések azonban nem mutatnak egyöntetű képet ezzel kapcsolatban. Találkozhatunk olyan állásponttal, amely szerint a jogerő megítélésnél az elbírált jog azonossága a fontos, hiszen az ítélt dolog tárgya a keresettel érvényesített jogról való döntés, így a jogtól és a döntés alapjául szolgáló releváns tényektől és jogi okfejtésektől sem lehet később eltérni.⁵⁹ Más eseti döntésében a legfőbb bírói fórum azonban úgy foglalt állást, hogy a korábbi ítéletben megállapított tényeket egy későbbi eljárásban eltérően is meg lehet ítélni.⁶⁰

Magam is azzal értek egyet, hogy a jogerő a jogról – illetve a per tárgyától függően a jogviszonyról vagy követelésről – szóló döntésre terjed ki. Ez pedig valóban csak a döntés rendelkező és indokolási részének együttes és alapos vizsgálata alapján állapítható meg, hiszen a kettő szoros logikai egységet alkot. Az ítéleti indokolásban a bíróság igyekszik az érdekelteket és mindenki mást meggyőzni perbeli észleléseinek és következtetéseinek helyességéről, és „ez – az indokoló rész – nyújt legtöbbször tájékozódást az ú. n. anyagi jogerő tárgyi védelme tekintetében”.⁶¹

Ez azt jelenti, hogy sem a rendelkező rész egymagában, sem pedig az indokolás egészében emelkedik jogerőre. Számos esetben a rendelkező részben arra sem találunk információt, hogy mi volt a döntés konkrét tárgya, különösen igaz ez a megállapítás az elutasító ítéleteknél. Ilyen esetekben csupán az indokolás ad iránymutatást arra nézve, hogy a kereseti kérelmet miért találta alaptalannak a bíróság, így az indokolás tartalmaz információt a jogerő tárgyat tekintve is. Például amennyiben a bíróság a fél által előterjesztett megtámadásra alapított keresetet azért utasította el, mert a megtámadás okának a másik féllel való eredménytelen közlését követően igényét nem érvényesítette haladéktalanul a bíróság előtt, akkor a fél a másik fél által a szerződésből eredő

⁵⁷ SZABÓ: 903. oldal

⁵⁸ C.II.4729/1929, C.II.464/932.

⁵⁹ BH 2002. 235., 2006. 127.

⁶⁰ BH 1988. 358.

⁶¹ SCHÖNVITZKY 1936: 54-55. oldalak

követeléssel szemben az érvénytelenség okára kifogásként még hivatkozhat, hiszen az első ítélet a megtámadási okot érdemben nem bírálta el.

Hasonló a helyzet a beszámítási kifogások vonatkozásában is: amennyiben a bíróság alaposnak tartja, ez a rendelkező részben csak összecsúszva jelenik meg, és az indokolásban olvasható, hogy miért a rendelkező rész szerinti összeget ítélte meg.

A ténymegállapítások, a jogi okfejtések és a bizonyítékok mérlegelése ugyanakkor nem emelkednek jogerőre. „Az ítélt dolog fogalma alá nem az előző perben megállapított ténybeli adatok vonhatók, hanem csak maga az elbírált jogviszony. A ténymegállapítás tehát jogerőre nem emelkedik, s az új per bíróját nem köti.”⁶² Erre vonatkozóan a Pp. is egyértelmű rendelkezést tartalmaz, hiszen a 229. § (1) bekezdés a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítéletre vonatkoztatja a jogerőt. A bizonyítékok mérlegelése és a jogi okfejtések tekintetében a szabad bizonyítás elve is ezt erősíti, hiszen egy másik perben a bíróság eltérően is értékelheti a bizonyítékokat, akár ugyanazt a bizonyítékot is, illetve ebből kifolyólag más bíróság eltérő jogi következtetések útján is minősítheti a per tárgyát. Ezek ugyan döntést képező körülmények, de csupán a szó hagyományos, nyelvtani értelmében, viszont az ilyen jellegű megállapítások nem kapcsolódnak szorosan a jogállításhoz, azt csak megalapozzák.

II. 2. 2. 2. A materiális megközelítés

A Pp. 229. § (1) bekezdése alapján ugyanazon felek között az ugyanabból a tényalapból származó ugyanazon jog iránti keresetindítás kizárt. „A perben követelt dolog, szolgáltatás, valamint személyek azonosságát rendszerint nem nehéz megállapítani, a nehézségek azonban a jogazonosság körében adódnak. Egyáltalán, hogy mikor azonos valami, azt csak körülírni lehet, mert az azonosság a tovább nem elemezhető alapfogalmak közé tartozik, s itt csak az a szabály áll, hogy *minden további dolog azonos önmagával.*”⁶³ A ténykérdések megítélése egy-egy konkrét ügy kapcsán tehát lényegében nem okozhat különösebb gondot – amennyiben a felek közötti történeti tényállás az eljárás során teljes mértékben feltárára került, könnyen megítélhető, hogy beszélhetünk-e tényazonosságról vagy sem.

⁶² KOVÁCS: II. kötet 854. oldal

⁶³ SCHÖNVITZKY 1938: 237. oldal

Ahogy Schönvitzky is rámutatott, nehezebb dolgunk van a jogazonosság területén. Farkas jegyzi meg a jogazonossággal összefüggésben, hogy annak megítélésekor mindig a kereseti kérelemből kell elsősorban kiindulni.⁶⁴ Ezt erősíti Névai László is: a tárgyi keretek meghatározásánál a kereset elemeiből kell kiindulni, hiszen az ítéletnek csak a keresettel érvényesített jog tárgyában tett rendelkezései emelkednek jogerőre – „Más tényállás vagy más jog vagy más kereseti kérelem (illetőleg ezek tárgyában hozott döntés) esetén már nem érvényesül az újraperlési tilalom: ezekre az esetekre már nem terjednek ki a korábban hozott ítélet jogerejének tárgyi keretei.”⁶⁵ Lényeges tehát, hogy „Az azonosság megállapításánál fontossága van a kereseti kérelemnek is; a törvény megköveteli, hogy az határozott legyen.”⁶⁶

A bírói gyakorlat is következetesnek tűnik abban a kérdésben, hogy ugyanazon tényállásra alapozva, de más jog érvényesítése nem ütközik a jogerőbe.⁶⁷ Értelemszerűen akkor sem beszélhetünk ítélt dologról, amikor a bíróság az azonos tényállási alapon előterjesztett igényt és a követelés fennállását korábbi döntésében érdemben nem vizsgálta, így azt lényegében nem is bírálta el.⁶⁸

Fennáll ugyanakkor a tény- és jogazonosság, ha a házasság felbontása iránti per során a felek egymással a bíróság jogerős végzésével jóváhagyott egyezséget kötöttek, amelyben a házastársi közös vagyont teljes egészében megosztották egymás között, oly módon, hogy a házasság felek által korábban felvett bankkölcsön visszafizetését az egyik fél vállalta, és utóbb ez a fél felperesként arra hivatkozik, hogy a kölcsön összegének felét a másik házastársnak kellett volna visszafizetnie a házastársi közös vagyon törvényi vélelem alapján.⁶⁹

II. 2. 2. 3. Összegzés

A jogazonosság megállapításánál tehát pontos, alapos és részletekbe menő vizsgálatra van szükség. Ebben a körben pedig a tárgyi terjedelem formális és materiális vonatkozásai szoros összefüggésben állnak egymással, hiszen a jogazonosság és a határozat szerkezeti részei vizsgálata tekintetében is a keresettel érvényesített jogból, a

⁶⁴ FARKAS: 79. oldal

⁶⁵ NÉVAI: 374. oldal

⁶⁶ SCHÖNVITZKY 1938: 239. oldal, Pp. 121. § (1) bekezdés e) pont

⁶⁷ BH 1982. 241., BH 1995. 638.

⁶⁸ BH 1985. 476., BH 1987. 244.

⁶⁹ Orosházi Járásbíróság tájékoztatása az 5.P.20.084/2013. számú ügyben. (A per 6 hónapi szünetelés után megszűnt, így határozat nem született az ügyben.)

felperesi jogállításból indulunk ki, és a kettő együttes vizsgálata adja meg azt, hogy a bíróság milyen jogot (jogviszonyt, követelést) bírált el. A rendelkező rész és az indokolás szétszakítása azzal járna, hogy a megítélt, illetve elutasított követelést jogcímentessé, absztrakttá teszi.⁷⁰

Fontos ehhez kapcsolódóan az előterjesztett kereset fajtáját és az ítélet különös funkcióit is figyelembe venni, hiszen a jogazonosság kérdése tekintetében jelentősége van annak is, hogy az ítélet megállapító, marasztaló, avagy jogalakító. Ugyanis „a jogállítás csak abban a vonatkozásban tárgya az ítéleti döntésnek, amely vonatkozást az az ítélet különös funkciója kijelöl.”⁷¹ Megállapító ítéletben adott jogvédelem alapján marasztalás nem következik, marasztalás esetén pedig a felperesnek nem kell megelégednie a jogok pusztá fennállásának a megállapításával, azokat végrehajtási eljárás útján érvényesíteni is tudja.

Ezekből a gondolatokból pedig ismét eljuthatunk oda, hogy a bíróság döntését csak az ítélet teljes vizsgálatával, a rendelkezés és az indokolás egybevetése alapján kaphatjuk meg.

A fentiekén túlmenően azt, hogy a jogazonosság a jogviszonybeli azonosságot avagy az érvényesíteni kívánt jogok azonosságát takarja-e, a bíróság kötöttségének problematikája kapcsán taglalom azért is, mert álláspontom szerint a két téma szorosan kapcsolódik egymáshoz, és mert ahhoz, hogy ebben megfelelően állást tudjak foglalni, először az ehhez szükséges alapfogalmakat kell tisztázni.

⁷⁰ BECK Salamon: Az ítéleti indokolás jogerejének kérdése. Jogtudományi Közlöny 1963/7. (a továbbiakban: BECK) 407. oldal

⁷¹ SCHÖNVITZKY 1938: 241. oldal

II. 3. A jogállamiság elve – a jogbiztonság és a jogerő kapcsolata

Az alaptörvényben rögzített értékek alaptörvényi szintű és erejű normatív jellegű objektivációk, olyan értékkategóriák, amik minőségüket az alkotmányozó hatalomtól nyerik.⁷² Ilyen alkotmányos érték a jogállamiság elve, amely az állam egészét érinti.⁷³

A jogállamiság elve az Alaptörvény Alapvetés B) cikk (1) bekezdésében foglalt rendelkezéssel hozható összefüggésbe, amely szerint „*Magyarország független, demokratikus jogállam*”. A jogállamiság deklarációja azon alkotmányos normák közé tartozik, amelyek funkcionálisan kiemelkednek a többi alapelvek közül.⁷⁴ A jogállami klauzula normatív tartalommal bír. Ennek alapján az Alaptörvényben nem csak egyszerű deklaráció, hanem egy norma, amelynek megsértése már önmagában megalapozhatja a jogszabály- illetve az alkotmányellenességet.⁷⁵ Kikényszeríthetővé azáltal válik, mert az Alkotmánybíróság kötelező erővel értelmezi az Alaptörvényt.⁷⁶

A jogállamiság megközelítésében két koncepció különíthető el, amelyeknek a magva azonban lényegében ugyanaz: a polgár védelme a hatalommal szemben. A német felfogás a *kimerítő szabályozásra épít*, amelynek alapján csak jogi normákon keresztül lehetséges az emberi magatartások megfelelő mederben tartása (Rechtsstaat).⁷⁷ Ehhez azonban szükséges, hogy a jogszabályokat az egész társadalom elfogadja, azokat magatartásai során kövesse, vagyis a jog ténylegesen érvényesüljön az életben (Verfassungswirklichkeit). A kontinentális jogtól eltérően az angol megközelítést a *Rule of Law* gyűjtőfogalma jelenti, amely feltételezi egyrészt a személyes szabadság széles körű védelmét, másrészt azt, hogy minden ügy peres útra terelhető (Justiciability), harmadrészt pedig a társadalmi osztályok együttműködését a parlamentben, azaz a parlamenti konszensus megléte a király, a felsőosztály és az adófizetők közreműködésével (King in Parliament).⁷⁸ A magyar Alkotmánybíróság – figyelemmel arra, hogy a legszélesebb értelemben használja a jogállamiság elvét – beleérti a német

⁷² ÁDÁM Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris, Budapest, 1998. (a továbbiakban: ÁDÁM) 35. oldal

⁷³ ÁDÁM: 40. oldal

⁷⁴ GYÖRFI Tamás-JAKAB András: Jogállamiság. In: Az Alkotmány Kommentárja I. (szerk.: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009. (a továbbiakban: JAKAB) 155. oldal

⁷⁵ 11/1992. AB határozat, ABH 1992, 77, 84.

⁷⁶ VINCZE Attila: Jogállamiság Magyarországon – különös tekintettel a jogbiztonságra. In: Jogi tanulmányok (szerk.: Harmathy Attila). Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 2001. (a továbbiakban: VINCZE) 265. oldal

⁷⁷ VINCZE: 248. oldal

⁷⁸ VINCZE: 248-251. oldalak

Rechtsstaat és a Vervassungswirklichkeit, valamint az angolszász Rule of Law fogalmait is.⁷⁹

„A demokratikus jogállam kifejezésének tartalmát maga az Alkotmány nem határozza meg, az Alkotmánybíróság azonban számos döntésében értelmezte a jogállam tartalmát.”⁸⁰ A mai napig három egymást követően meghozott döntés képezi ennek alapját.⁸¹ amelyek lefektették a jogállam-jogbiztonság értelmezés alapvető elveit.⁸² ezek szerint a jogállamiság az alapjogok foglalata, amelyre az államnak minden tevékenysége során figyelemmel kell lennie, azaz az állam olyan jellegű felépítése és működésének megszervezése, amely biztosítja a jog uralmát.

A jogállamiság elsődlegesen a jogállam formai oldalát jelenti, ami biztosítja, hogy az állam közhatalmi szervei által a jog keretei között működjön a jog által meghatározott rendben.⁸³ Ez gyakorlatilag a *jogbiztonság követelményét testesíti meg*. A jogbiztonság az állam – és elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatók és előreláthatók legyenek a norma címzettjei számára.⁸⁴ Ez lényegében a normavilágosság követelménye. Ezen túlmenően ez feltételezi a jog kiszámíthatóságát is, azaz a jog minimális stabilitását, amely nélkül a jogkövetés aránytalanul megnehezülne.⁸⁵

Azonban „nem elég az államnak az életviszonyokat rendező szabályokról, a jogszabályokról gondoskodni, hanem arra is törekednie kell, hogy ezen jogszabályok valóban érvényesüljenek is.”⁸⁶ Az ugyanis nem engedhető meg, hogy az alkotmányos kategóriák, így a jogbiztonság elve pusztán formális, technikai követelménnyé váljanak.⁸⁷

A jogbiztonság érvényesülésében jogrendszerünkben több eljárási garancia működik. Eljárási garanciákat egyrészt magában az Alaptörvényben is találhatunk⁸⁸, de a jogállamiság teljes körű érvényesüléséhez valamennyi követelménynek érvényre kell jutnia függetlenül attól, hogy szerepel-e az Alaptörvényben vagy sem. Ezen eljárási

⁷⁹ VINCZE: 265. oldal

⁸⁰ A Mi Alkotmányunk (szerk.: Trócsányi László). Complex Kiadó, Budapest, 2006. 54. oldal

⁸¹ 9/1922. (I. 30.) AB határozat, 10/1992. (II. 25.) AB határozat, 11/1992. (III. 5.) AB határozat

⁸² BALOGH Zsolt: Jogállam. In: Az értelmezett Alkotmány (szerk.: Holló András-Balogh Zsolt). Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005. 16. oldal

⁸³ 56/1991. AB határozat, ABH 1991, 454, 456.

⁸⁴ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 59, 65.

⁸⁵ JAKAB: 185. oldal

⁸⁶ SCHÖNVITZKY 1938: 11. oldal

⁸⁷ ÁDÁM: 41. oldal

⁸⁸ Pl.: bírósághoz fordulás joga, jogorvoslathoz való jog.

garanciák között kell megemlíteni azt, hogy az állam is köteles az előre meghatározott szabályokat magára nézve megtartani, és hogy a közhatalom ezen túlmenően sem korlátlan – az egyének jogaiba való beavatkozás csak alkotmányos felhatalmazás alapján lehetséges.⁸⁹

Ezek a garanciák fontos alapot képeznek több intézmény, így különösen a jogerő védelmében. A jogerő ezen túlmenően maga is egy olyan eljárási garancia, ami kifejezetten a bírósági eljárásokhoz köthető.⁹⁰ A polgári perben a jogerő ugyanis éppen az ítélet funkcióit valósítja meg, vagyis végeredményben az ítélet funkciói a jogerőben tudnak csak érvényesülni.⁹¹ A jogerőintézmény így nagy jelentőséggel bír a jogrend fenntartásában, amely kifejezetten a jogbiztonsághoz köthető, illetve az alanyi jogok védelméhez, amelyeknek biztosítását a jogerővel járó megváltoztathatatlanság mindenképpen magában foglalja.⁹² „Mit céloz lényegileg a per? Oly döntés provokálását, amely döntés többé egyik fél részéről sem lesz vita tárgyává tehető.”⁹³

Más megközelítésben az alkotmányi értékek körében jelentős csoportot alkotnak a tilalmak.⁹⁴ Ilyen alkotmányos tilalom a „ne bis in idem” tilalma, ami az ítélt dolog tekintélyét védi, és ezáltal a jogbiztonságot szolgálja.⁹⁵

A jogbiztonság ugyanakkor nem meríti ki a jogállamiságból fakadó követelményeket. A jogállamiság tartalmi szempontból ugyanis feltételezi az igazságosság követelményét, vagyis a jogszabály az igazságosságot kell, hogy szolgálja. Mindez azonban nem kérdőjelezi meg a jogbiztonság, azaz a jogállamiság formális elsőbbségét, hiszen „csak a formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működik alkotmányosan a jogszolgáltatás.”⁹⁶

A jogállamiságon belül tehát más elvek is érvényesülnek (például az egyedi ügyekben az igazságosság, méltányosság elve), és ezek a jogbiztonság elvével olykor ütközhetnek. Ezzel összefüggésben az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az Alkotmány az anyagi igazság érvényre juttatására nem biztosít alanyi jogot, csupán az anyagi igény érvényre juttatásához szükséges eljárásra ad lehetőséget.⁹⁷ Megállapítható tehát, hogy az

⁸⁹ 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77, 85.

⁹⁰ Bár a szabálysértési és közigazgatási eljáráson belül is érvényesül valamilyen formában a *ne bis in idem* elv, azonban nem teljesen azonos kategóriaként. Jakab: 165. oldal

⁹¹ FARKAS: 15. oldal

⁹² SCHÖNVITZKY 1938: 10-15. oldalak

⁹³ HABERMANN: 3. oldal

⁹⁴ ÁDÁM: 42. oldal

⁹⁵ ÁDÁM: 43. oldal

⁹⁶ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 59, 65., Complex Jogtár Online – Kommentár a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 2. §-ához.

⁹⁷ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, 1992, 59, 65.

Alkotmánybíróság a jogállamiság tartalmi megközelítését háttérbe szorítja, és a jogbiztonság elsődlegessége mellett foglal állást. Az igazságosságot, a jogállamiság tartalmi részét ezáltal a jogszolgáltatásra vonatkoztatja.

Az anyagi igazságosság és a jogbiztonság követelményét a jogerő intézménye hozza összhangba – a jogbiztonság elsődlegessége alapján. Ahogy Schönvitzky is fogalmazott: a jogerő alapja a kölcsönös engedmény az igazságosság erkölcsi követelménye és a jogbiztonság célkitűzése között.⁹⁸ Erre a tételre az Alkotmánybíróság is több határozatában hivatkozott, leghangsúlyosabban a törvényességi óvás alkotmányellenességének a vizsgálatával kapcsolatban született 9/1992. (I. 30.) AB határozatában jelenik meg ez a gondolat, de a későbbi alkotmánybírósági gyakorlatban is megtalálható, és fő hivatkozási alapként szolgál az Alkotmánybíróság számára. Legutoljára az alkotmányellenesség hatályának a vizsgálatával foglalkozó 35/2011. (V. 6.) AB határozatban emelte ki hangsúlyozottan az Alkotmánybíróság a lezárt, azaz jogerősen elbírált jogviszonyok védelmét. Az Alkotmánybíróság joggyakorlata tehát a jogerő intézményének igen erős védelme mellett foglal állást, amelyben következetes is. Ez azzal – a szintén az Alkotmánybíróság által adott – értelmezéssel vág egybe, amely szerint a huzamosabb ideig rendezetlen jogi helyzetek lezárása kifejezetten összhangban áll a jogbiztonság követelményét magában foglaló jogállami tétellel,⁹⁹ amely megköveteli azt is, hogy bizonyos idő után a keletkezett jogviszonyokat (akár jogszabálysértés útján létrejötteket is) ne lehessen megbolygatni.¹⁰⁰

Találón foglálja össze Beck Salamon a jogerő és az igazságosság közötti feszültséget: *„Hiábavaló volna tagadni, kétségbe vonni, hogy vannak jogszabályok – az igazságosságot szolgáló vagy szolgálni vélő jogszabályok mellett –, amelyek az igazságosság követelményeivel szemben ennek kisebb-nagyobb mérvű elnyomásával, a rendet, a fegyelmet kívánják szolgálni, megteremteni. A rend biztosítása hívta életre a magánjog-polgári jog sok intézményét; elég példaképpen említeni a különböző magatartások számára előírt határidőket, közöttük az elévülést, alakszerűséget előíró szabályokat, és az eljárási jogokban még nagyobb a rendet szolgáló szabályok száma, – nem is tekinthető véletlennek, hogy a jogi nyelv „perrendtartást, telekkönyvrendtartást” emleget. Vitatlan, hogy a jogerő intézménye ugyancsak a rendgondolat terméke.”*¹⁰¹

⁹⁸ SCHÖNVITZKY 1938: 126. oldal

⁹⁹ 54/1992. (I. 29.) AB határozat, ABH 1992, 266, 267.

¹⁰⁰ 30/1994. AB határozat, ABH 1994, 161, 164.

¹⁰¹ BECK: 405. oldal

Bár a lezárt viszonyokat nem lehet sem jogszabállyal, sem jogszabály hatályon kívül helyezésével alkotmányosan megváltoztatni,¹⁰² az Alkotmánybíróság utalt arra is, hogy *a jogerő tisztelete nem abszolút és áttörhetetlen eleme a jogbiztonságnak.*¹⁰³ Kivételként jelentkezhetsz az az eset, ha ezt más alkotmányos elv elkerülhetetlenné teszi, feltéve, hogy ez nem okoz aránytalan sérelmet. „Az igazságosság és a jogbiztonság viszonya egyértelműnek tűnik: a jogbiztonságnak mindig elsőbbsége van. Amihez gondolatban hozzátehetjük, hogy amíg az igazságtalanság nem elviselhetetlen – hasonlóan a Radbruch-i formulához.”¹⁰⁴

A jogbiztonság tartalmának további precizírozásaként mindenképpen meg kell említeni, hogy az elvnek a jogalkalmazás terén is érvényesülnie kell. Formai oldalon ez azt jelenti, hogy eljárási garanciaként a jogalkalmazó hatóságoknak törvényi felhatalmazással kell rendelkezniük feladatkörük ellátása során,¹⁰⁵ és döntésüket mindig indokolni kell az önkényes eljárás elkerülése végett.¹⁰⁶ „Tartalmi szempontból – amely így már az igazságos döntés megszületését segíti elő – lehetővé kell tenni, hogy a polgárok bízassanak abban, hogy ugyanazon jogszabályok alapján és ugyanazon releváns tények alapján a jogalkalmazó szervek ugyanolyan döntést fognak hozni – függetlenül az eljárás idejétől és helyétől.”¹⁰⁷ Mindez a jogalkalmazó szervek, és elsősorban a bíróságok dogmatikai következetességének a követelményét fejezi ki, amely így nem csak a jogszabályok megalkotása során irányozza elő a jog kiszámíthatóságát, hanem a jogalkalmazás terén is.

Az Alkotmánybíróság ezekből a jogbiztonsághoz kapcsolódó részfogalmakból vezeti le a bizalomvédelem követelményét és a szerzett jogok védelmét is, amely kritériumok szintén összefüggésbe hozhatók a jogerő intézményével.

Összefoglalva a fenti gondolatokat, a jogállamiság elve Magyarországon a lehető legszélesebb értelemben érvényesül, amelyben nagy szerepe van az Alkotmánybíróság értelmező tevékenységének is. A jogállamiságot több tényező alkotja, amelyek közül *kiemelkedik a jogbiztonság*, ezáltal a jogállamiság formális vonatkozása jut jelentőséghez az állami szervek működése során, az állam és az állampolgárok viszonylatában, végső célként a jog kiszámíthatóságát, stabilitását biztosítja. Ebben *a*

¹⁰² 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 77, 82.

¹⁰³ 10/1992. (II. 25.) AB határozat, ABH 1992, 72, 75.

¹⁰⁴ VINCZE: 266. oldal

¹⁰⁵ 317/E/1990. AB határozat, ABH 1990, 223, 227.

¹⁰⁶ JAKAB: 164. oldal

¹⁰⁷ JAKAB: 185. oldal

jogerő intézménye kiemelkedő eljárási garancia, amely „az alanyi jogok érvényre juttatásán túlmenően, ezen a konkrét funkción felül, de éppen e konkrét funkción keresztül valósítja meg a jogbiztonság és a jogrend fenntartásának fontos feladatait.”¹⁰⁸ A jogerő ezen kiemelt intézményét az Alkotmánybíróság számos döntésében megerősítette, ezáltal háttérbe szorítva a jogállamiság tartalmi aspektusát, az igazságosság követelményét. A jogerő e jelentős szerepe lényegében a lezárt viszonyok kíméletében ragadható meg, *kivételesen azonban áttörhető*, ha a jogbiztonsággal szemben ezt valamilyen fontosabb alkotmányos érdek indokolja.

¹⁰⁸ FARKAS: 13. oldal

III. A jogerő tárgyi terjedelme a magyar perjogban

A Pp. 1995-ös és 1999-es módosítása után több tanulmány is napvilágot látott a jogcímhez kötöttség témájában – mondhatni felkapott téma lett ez a kérdéskör.

Az utóbbi években – és nyugodtan mondhatni évtizedben – azonban csend tapasztalható ezen a területen, annak ellenére, hogy a joggyakorlati nehézségek és a dogmatikai tisztázatlanságok nem oldódtak meg. Az a tény is sajnálatos, hogy a jogi oktatáshoz használt tankönyvek és egyéb kiadványok sem tartalmaznak információkat ezen a téren. A jogalkalmazói oldalon találkozhatunk ugyan különböző jogegységesítő törekvésekkel (főként az érvénytelenségi perekre fókuszálva), de a téma széleskörű jogirodalmi feldolgozása még várat magára.

A jogcímhez kötöttség vizsgálatánál az elemzők általában a Pp. 3. § (1) és (2) bekezdéseiben rögzített rendelkezési elvből indulnak ki: a bíróság csak kérelemre járhat el, amit a polgári peres eljárásban keresetnek nevezünk, és a bíróság – a bizonyítási indítványokat kivéve – a felek kérelmeihez kötve van. Ebből kifolyólag tehát a felek döntenek el, hogy mit visznek perbe kereset vagy viszontkereset és beszámítási kifogás útján, így lényegében ők döntenek el azt is, hogy mire is fog kiterjedni a jogerő.

Nagyobb kérdés ezen belül az, hogy a bíróság a fél által hivatkozott jogcímhez kötve van-e, attól eltérő jogcímen vizsgálhatja-e és megítélheti-e a perben a kereseti kérelmet. A kérdéskört az időközben megindult új Pp. kodifikáció szerkesztőbizottsága is koncepcionális jellegűnek tartja, amelynek során eldöntendő, hogy ha a fél által előadott tények a keresetet más jogcímen megalapozzák, a bíróság a jogviszonyt a jogszabályoknak megfelelően minősítheti, vagy a formálisabb nézet szerint a jogcímhez kötöttség előírása lenne a követendő.¹⁰⁹

Az már most kijelenthető, mielőtt megkísérelném elemezni, mit is jelent pontosan a bíróság kötöttsége, vitathatatlan, hogy a problémakör sokrétű, és nemcsak a jogerő intézményét érinti. Lényeges kérdések merülnek fel ezzel kapcsolatban az alperesi védekezés és így a felek egyenjogúsága vonatkozásában, a bíróság hivatalbóli eljárási szerepének tekintetében, az elsőfokú eljárás során a bizonyítás irányának és terjedelmének a meghatározása területén, de lényeges eljárásjogi kérdéseket vethet fel a fellebbezési eljárás során is: például az ítéletben szereplő és a keresetben megjelölttől eltérő jogcímmel szemben újabb tényeket, bizonyítékokat fel lehet-e hozni a másodfokú

¹⁰⁹ TAMÁNÉ Nagy Erzsébet: A Pp. tartalmának és terjedelmének egyes kérdései. Magyar Jog 2013/9. 543. oldal

eljárásban, és ezáltal a fellebbezési bizonyítás szükséges lesz-e, és ez nem haladja-e meg a másodfokú bíróság által lefolytatható bizonyítás terjedelmét. Végző soron mindezek a problémák az eljárás tisztességességét és igazságosságát is megkérdőjelezzik, ami a Pp.-ben rögzített alapelvek, így a rendelkezési elv, a perek ésszerű időn belüli befejeződésének az igénye, illetve a felek egyenjogúsága sérelmét is felvetik.

Mindezekkel a kérdésekkel értelemszerűen nem foglalkozom, az értekezésben csupán konkrétan a per tárgyának a jogerővel való kapcsolatát vizsgálom. Először a kapcsolódó alapfogalmakat kívánom pontosítani, hiszen ezek nélkül nem lehetséges precíz véleményt kialakítani és helytálló megállapításokat tenni. Ez alapján látni lehet majd, hogy végző következtetésként a polgári eljárásjogban a jogcím fogalmának a mellőzését javaslom, és e helyett a Pp.-ben is megtalálható érvényesíteni kívánt jog terminus technicusát fogom alkalmazni és vizsgálni. Ezt követően a jogerő és az érvényesíteni kívánt joghoz kötöttség összefüggéseit veszem szemügyre, először általánosságban, majd konkrétan a Pp.-re vonatkoztatva. Végül a jelen rész utolsó fejezetében egy lehetséges megoldást vázlok fel, amely a téves jogi minősítések kezelésére is szolgálhat.

III. 1. Jogcím – jogalap – érvényesíteni kívánt jog – a fogalmak tisztázása

Ahhoz, hogy az értekezés tárgyát górcső alá vegyük, álláspontom szerint szükséges tisztázni néhány alapfogalmat. Ebben a körben nélkülözhetetlen vizsgálni, hogy mit is értünk vagy érthetünk jogcím alatt, amihez a bíróság kötve van, vagy éppen nincs kötve. Ez ugyanis álláspontom szerint jelenleg nem egyértelmű, és e nélkül a fogalomtisztázás nélkül nem lehetséges az értekezés címében megjelöltek elemzése sem.

Tovább duzzasztja a problémát, hogy a jogcímhez kötöttség problematikájára nézve és ezzel összefüggésben a kapcsolódó fogalmak vonatkozásában sincs konkrét eljárásjogi szabályozás, illetve egységes bírói gyakorlat, és sajnos a jogirodalom sem egyöntetű a témában. A jogcím, a jogalap és az érvényesíteni kívánt jog fogalmait eltérően ítélik meg mind a jogalkalmazói, mind a jogirodalmi oldalon, gyakran fordul elő az is, hogy a jogcímhez kötöttség és kérelemhez kötöttség fogalmait is összemoszák. Ebből pedig számtalan dogmatikai félreértés adódhat, ami a jogbiztonság elvének sérelmét is okozhatja. A probléma – mondhatni – jogtörténeti fejlődés útján merült fel, mert a római

jogban az actioakat alkották meg az egyes esetekre, és ebből következtek a perbe vitt jogra, a jelenkori jogrendszerekben azonban a kereseti kérelemben magát a jogviszonyt kell megjelölni, és ebből következnek a keresetjogra.¹¹⁰

Mindezek miatt a jelen alfejezetben célként tűztem ki a címben megjelölt fogalmak tisztázását, azzal, hogy a bíróság kötöttségének eljárásjogi problematikáját egyelőre csak annyiban érintem, amennyiben ez a fogalmak szempontjából feltétlenül szükséges.

Kiindulásként a RPP. kialakítását és szabályozását tekintem át, ennek keretében pedig nélkülözhetetlennek tartom az individualizációs és szubsztanciális elv részletes taglalását és ezek összefüggéseinek vizsgálatát a jogcímmel. Ezt követően a jogirodalomban fellelhető álláspontokat ismertetem, majd a bírói gyakorlatot elemzem vázlatosan, és vetem össze az eltérő nézőpontokkal. Mindezek alapján megpróbálok egy – reményeim szerint – elfogadható álláspontot kialakítani arra vonatkozóan, hogy mihez is kötött a bíróság az eljárásban, ami a további témák szemügyre vételét segítheti elő.

III. 1. 1. Szabályozási elvek a RPP. idején

A jogcím és a jogcímhez kötöttség problémaköre egészen a RPP. idejére vezethető vissza.

A RPP. a 129. § (3) bekezdésében az egyéb szükséges kellékek mellett rögzítette, hogy a keresetlevélben meg kell jelölni *a jogvédelem alapját kitevő tényeket*, amelyeknek alapján a felperes jogi érdekét érvényesíteni akarja, és *a jogvédelmi kérelmet*. A törvény szövegezését tekintve egyértelmű, hogy az nem kívánta meg a jogvédelmi igény, azaz lényegében az érvényesíteni kívánt jog jogszabály szerinti megjelölését,¹¹¹ amely vélhetően azzal volt összefüggésben, hogy az első eljárásjogi kódexünk elfogadásakor még nem volt egységes magánjogi kódex, amelynek segítségével az érvényesíteni kívánt jog jogi rendelkezések útján is konkretizálható lett volna. Vagyis erre lehetőség sem volt, így érthető, hogy ezt kötelezettséggként sem lehetett előírni.

Ezen túlmenően a keresetlevél tartalma tekintetében két elkülöníthető irányzat szolgált útmutatóul, amelyek döntően abban tértek el egymástól, hogy a keresetlevél jogalapú avagy tényalapú-e. A két irányzat képviselői a korabeli perjogtudomány két kiválósága, Plósz Sándor és Magyary Géza voltak.

¹¹⁰ PLÓSZ 1927a: 38. oldal

¹¹¹ Vö.: PLÓSZ 1927c: 132. oldal, MAGYARY: 345. oldal

III. 1. 1. 1. A Plósz által követett és a RPP-ben megvalósult jogállítás – a kereset individualizálása

Plósz álláspontja szerint a kereset lényeges eleme a jog előadása, azaz a jogállítás és a kérelem a jogvédelem iránt. E szerint a jogot individualizálni kell, mert csak e felől lehet dönteni, és csak e felől emelkedhet jogerőre az ítélet.¹¹² A keresetet nem kell szubsztanciálni a keresetlevélben, ami azt jelenti, hogy a jogot nem kell tényalapjára felbontani és igazolni, ez az érdemleges tárgyalásra vonatkozik. Ezért ha a tárgyalás folyamán a felperes nem igazolja teljes mértékben az előadott jogát, akkor a keresetét fogják elutasítani, de a szubsztanciálás hiánya még nem vezethet a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításához.¹¹³

Az individualizálás tehát annyit tesz Plósz álláspontja szerint, hogy a tényeket annyiban kell előadni a keresetlevélben, hogy a jog egyediesíthető legyen. Mivel pedig a RPP. semmilyen formát nem szabott meg a jog megjelölésére, és a jogot nem kellett sem jogszabályhely útján, sem pedig műneve és egyéb címe alapján megjelölni, a jogot a kereset egészéből kellett megállapítani. Elegendő volt tehát általános jelleggel, akár alakszerű megjelöléssel meghatározni az érvényesíteni kívánt jogot. Az alakszerű megjelölés ugyan nem volt kötelező, de ha volt, akkor ez elegendőnek mutatkozott.

Azt Plósz is elismeri, hogy a jogot meg lehet jelölni tényalapjával is, azonban érvelése szerint a RPP. jobban ki kívánta domborítani a keresetlevél kellékeit, amely által a jogot kellett elsődlegesen előadni.¹¹⁴ Ebben a vonatkozásban utalt a német és osztrák perrendtartásokra, amelyek véleménye szerint homályos rendelkezéseket tartalmaznak a keresetlevél kellékei tekintetében, és nem lehet egyértelműen megállapítani belőlük, hogy azok az individualizálást vagy a szubsztanciálást követik-e.¹¹⁵

III. 1. 1. 2. A Magyary által követett tényállítás – a kereset szubsztanciálása

Magyary a RPP. 129. § (3) bekezdésében foglalt rendelkezésből megállapította, hogy a törvény a jog előadása mellett azért a tényekre is hangsúlyt fektetett, azonban az véleménye szerint nem jutott kellő kifejezésre.¹¹⁶ Nézete szerint ugyanis csak a 'narra

¹¹² PLÓSZ 1927c: 132. oldal

¹¹³ PLÓSZ 1927c: 132. oldal

¹¹⁴ PLÓSZ 1927c: 132. oldal

¹¹⁵ PLÓSZ 1927c: 133. oldal

¹¹⁶ MAGYARY: 350. oldal

mihi factum, narro tibi ius', azaz az 'adj elő tényeket, és megmondom a jogot' elve biztosítja a helyes bíraskodást. A felperesek ugyanis nem mindig jogot érvényesítenek, hanem jogi érdekeket is.

A RPP. a jogérvényesítéshez jog előadását kívánta meg, amit a kereset egész tartalmából kellett kivenni. Ezzel ellentétben Magyary a tényeknek már a keresetlevélben való részletes előadásának kötelezettségét is hangsúlyozta kifejezetten a tárgyalás előkészítése végett. A RPP. vizsgálata kapcsán azt a következtetést vont le, hogy mivel a jogállítás a keresetlevél előterjesztéséhez elegendő, a részletes tényeket később is elő lehet adni, tehát „a kereset individualizálásának elve nem kizárólagos, hanem csak minimális kellék, amely mindig pótolható a többlettel, a szubsztanciálással.”¹¹⁷ Vagyis legkésőbb az első tárgyaláson kell előadni a tényeket a peralapítás keretében.

Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a jogot előadni tények nélkül nem is lehet, hiszen már a jognak pusztán műneve szerinti elnevezésében is rejlik ilyen jellegű utalás.¹¹⁸ A RPP. ennek ellenére megelégedett a jogállítással, amikor a jogot egészen általában elegendő volt megjelölni, azonban Magyary szerint ily módon lehetetlen keresztülvinni a perfüggőség, a keresetváltoztatás és a jogerő szabályait. Állítása szerint az általa követett tényalapú irányvonalat kezdte követni a bírói gyakorlat, azzal, hogy a bíróságok a jog előadásával szemben inkább *a jogi jelentőségű tények előadását* helyezték előtérbe.¹¹⁹

III. 1. 1. 3. Összegző gondolatok a jogállítás és a tényállítás összefüggéseiről

Az individualizálás és szubsztanciálás fogalmát illetően a jelenlegi szakirodalomban is egyetértés uralkodik. E szerint az individualizáció annyit tesz, hogy a keresetlevélben a jogot elég oly módon megjelölni, hogy az minden más jogtól megkülönböztethető legyen, a szubsztanciálás alapján azonban a kereset alapjául szolgáló összes releváns tényt elő kell adni. Az azonban, hogy ezek az elvek a gyakorlatban hogyan is nyilvánulnak meg, véleményem szerint nem egyértelmű.

Az megállapítható, hogy Plósz a jogalapú, míg Magyary a tényalapú megközelítést vallotta a jog megjelölése kapcsán, amelyből következően Plósz megelégedett az

¹¹⁷ MAGYARY: 351. oldal

¹¹⁸ MAGYARY: 350. oldal

¹¹⁹ MAGYARY: 351. oldal

individualizációval, Magyary viszont a szubsztanciálás révén lényegesnek tartotta a kereset alapjául szolgáló összes fontos tény előterjesztését is már a keresetlevélben.

De miben is állt, illetve állhat jelenleg is ténylegesen az individualizáció?

Nem jelentheti pusztán a jognak a jogszabály szerinti megjelölését, mert egyrészt ily módon egyáltalán nem lehet teljes mértékben konkretizálni az érvényesíteni kívánt jogot, másrészt mert ezt a RPP. sem írta elő. Ha elegendő lett volna a keresetlevélben a jognak csupán alakszerű, jogszabályhely útján való megjelölése, akkor is kellett volna minimálisan tényelőadást előterjeszteni, hiszen ellenkező esetben nem lett volna mit individualizálni, azaz minősíteni, nem lett volna mihez hozzárendelni a megjelölt jogszabályt.

Nem jelentheti a jog pusztá műnévi megnevezését sem (például kölcsön, vételár), mert az előzőekben ismertetettek szerint ez a RPP. idején sem volt követelmény a felperes részéről. Azzal, pedig hogy a felperes csak annyit állít, hogy kölcsönt kíván érvényesíteni, a perbeli jogot még nem lehet más jog(ok)tól megkülönböztetni (nincs előadva például, hogy a felperes kinek, mikor, mennyit adott kölcsön, az lejárt-e, stb.).

Mindezek alapján az individualizáció vélhetően azt jelentheti, hogy a keresetlevélben a jogállítás során a *legszükségesebb tényeket általában* kell előadni úgy, hogy az kifejezetten az érvényesíteni kívánt jogra vonatkozzon, vagyis hogy az állításból az érvényesíteni kívánt jog egyrészt megállapítható legyen. A tények általi jogmegjelölés következik a RPP. 129. § (3) bekezdéséből is, amely megkövetelte a keresetlevélben a tények előadását is.

Plósz egyik példáját tekintve a jogállítást felperes teljesíti, ha annyit előad, hogy „a feleségem nekem egy ingatlant eladott”. A jogot ezáltal teljes mértékben megjelölte azon tények segítségével, hogy a per tárgya egy *ingatlan*, amelynek kapcsán a megjelölt *felek* között *adásvételi szerződés* jött létre. De a jog megalapítva ezáltal még nincs, mert az összes tényt nem jelölte meg a felperes.¹²⁰ Hasonló példát hoz fel Kovács Marcell is midőn arra hívja fel a figyelmet, hogy keresetet csak bizonyos jogállítás mellett lehet indítani: „az alperesnél lévő óra az enyém”; a jog keletkezési alapját azonban nem kell előadni, azaz a jogot nem kell szubsztanciálni, csupán individualizálni.¹²¹ Kovács azt az érdekes megjegyzést teszi még, hogy a teljes tényelőadás, és így a szubsztanciálás csupán a dologi igények esetén nem szükséges, de a kötelmi jellegű jognál a tényalapra is vissza kell menni, mert a különböző kötelmi jogok ugyanazon tartalommal bírhatnak:

¹²⁰ PLÓSZ 1927c: 132. oldal

¹²¹ KOVÁCS: I. kötet 414. oldal

„nem elég tehát azt mondani, hogy az alperes nekem 100 pengővel tartozik, hanem meg kell mondani, hogy azért tartozik, mert neki ezt az összeget kölcsön adtam, e nélkül nem lehet szó jogállításról.” Ez vélhetően azzal áll összefüggésben, hogy az anyagi jog különbséget tesz az abszolút és a relatív jogviszonyok között. Az abszolút jogviszonyban, annak jellegénél fogva a jogosulttal szemben mindenki kötelezett, és amennyiben valamelyik kötelezett mégsem tesz eleget a jogszabályban foglaltaknak (például nem tartózkodik a tulajdonos zavarásától), akkor a jog individualizálása megtörténik azáltal, hogy a jogosult (a perben a felperes) annyit nyilatkozik, hogy a kötelezett (alperes) a tulajdonosi jogainak gyakorlásában (például használat) megzavarta, mert a kapubejárót elzárta. A továbbiakban azonban nem szükséges tényelődást tenni (például mikor, milyen módon történt a vitatott cselekmény), ezek már csak a jog bizonyítása tekintetében relevánsak. A relatív jogviszonyok esetében azonban a jogosulti és kötelezetti pozíciók teljes mértékben meghatározottak, és azok konkrét, részleteiben való megjelölése szükséges.

Vagyis törvényszerű, hogy az individualizáció is valamilyen szintű ténymegjelölést feltételez. Ezzel vágnak egybe Magyary azon megjegyzései, hogy a RPP. megelégszik az individualizációval, amelyet szubsztanciálással mindig ki lehet egészíteni, pótolni, illetve, hogy jogot sem lehet másként, mint tények útján állítani. Ezt a gondolatot erősíti Kovács is, aki szerint „a jogállításnak és a jog feletti rendelkezésnek a PP.¹²² általi előtérbe helyezése semmiképpen sem rontja le bizonyos tényelődásoknak a peralapítás szempontjából – és a ténymegállapításnak a per érdemleges elbírálása szempontjából elvitázhatatlan nagy fontosságát. *A jogot az azt individualizáló tények előadásával lehet legjobban fixírozni.*”¹²³ De magának Plósznak azon gondolata is ezt erősíti, amely szerint az érvényesíteni kívánt jogot a kereset egészéből kell kivenni.

Mindezek alapján azt lehet megállapítani, hogy Plósznál is fontos volt a tényelődás, de csak „kiegészítő eszközként”, és csak annyiban, hogy azáltal a jogot meg lehessen határozni. A jog megalapításához azonban már ő is megkívánta a további tények előterjesztését a perfelvételi tárgyaláson, mert csak a teljes tényállás útján állapítható meg, hogy a kereset alapos-e vagy sem. Vagyis például, ha a felperes a keresetlevélben azt adja elő, hogy az alperes hibás teljesítése miatt kicseréléssel kívánt élni, aminek az alperes nem tett eleget, és ebből kifolyólag őt kár is érte, az individualizálás útján két jogállítás van a keresetben: a hibás teljesítés miatt a szavatossági igényen belül a

¹²² Itt értelemszerűen a RPP.-t kell érteni.

¹²³ KOVÁCS: 24. oldal

kicserélés, valamint a kártérítés. A kereseti kérelem lesz, ami pontosan megmondja, hogy a felperes mindkét jogot kívánja-e érvényesíteni, illetve a szubsztanciálás, azaz a kereset teljes ténybeli megalapozása után derülhet ki, hogy mindkét jog megilleti-e.

A fentiek tükrében az a lehetséges megállapítás tehető, hogy ha a vonatkozó törvény azt megkívánja, akkor az érvényesíteni kívánt jogot fel kell tüntetni a keresetlevélben. A jogvédelem iránti kérelem alapján azonban e nélkül is mindig egy anyagi igényről, jogról dönt a bíróság, ezt azonban tények nélkül nem tudja megtenni még akkor sem, ha a keresetlevélben elég csupán a jogot individualizálni, azaz általában állítani. Vagyis a jogállítás jogszabályhely útján nem feltétlenül, csak az arra vonatkozó jogszabályi rendelkezés alapján kötelező, a tényállítás viszont minden körülmények között szükséges, az individualizáció és a szubsztanciálás érvényesülése esetén is.

Mindezek a gondolatok a következő részekben a jogcím fogalmának fényében válnak lényegessé.

III. 1. 2. Elhatárolási szempontok

A kereset egyik tartalmi eleme az érvényesíteni kívánt jog, amely a keresetnek a tárgya. Az érvényesíteni kívánt jog a Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontja alapján a keresetlevél kötelező kellékei közé is tartozik. Ezért magam is egyetértek azzal, hogy legelőször azt szükséges tisztázni, hogy miként értelmezendő a fél által érvényesíteni kívánt jog, és az azonos-e a jogcímmel.

Az érvényesíteni kívánt jog általános megfogalmazásban nem lehet más, mint az a jogosultság, amit a fél kérelmében érvényre kíván juttatni, tehát amire vonatkozóan jogvédelmet kér a bíróságtól. Ha abból indulunk ki, hogy a jogosultság egyrészt az, amit érvényesíteni akarunk, másrészt az, amilyen alapon/címen kívánjuk azt érvényesíteni, az a következtetés lenne levonható, hogy ezek nem lehetnek azonos fogalmak. Számos gyakorlati probléma hozható fel ezzel a kérdéskörrel összefüggésben.

Amennyiben például a felet kár éri, úgy kártérítést követelhet. Ugyanakkor a kártérítési felelősségnek több alakzata is van: az általános kártérítési felelősségen túlmenően a felperes kereseti kérelmét alapozhatja valamilyen egyéb, speciális felelősségi alakzatra, amennyiben ezt a tényállás megkívánja (pl. fokozott veszéllyel járó tevékenységből eredő kár, valamilyen épületkár vagy más jogszabályban rögzített rendelkezés alapján). Kérdés, hogy ezekben az esetekben mi lesz az érvényesíteni kívánt jog, és ehhez képest más lesz-e a jogcím, ha igen, akkor az miben áll?

Hasonló a helyzet a hibás teljesítésből eredő kellékszavatossági igény(ek) érvényesítésénél is. A hibás teljesítés alapján a kötelezettet felelősség terheli, amelyből kifolyólag a jogosult szavatossági igényt érvényesíthet, de ezen belül választhat, hogy konkrétan melyiket: kijavítást, kicserélést kérhet, vagy árleszállítással illetve elállással élhet. Mind a négy igény szavatossági igény, mivel a megsértett jog a szerződésszerű teljesítéshez fűződő jog, de nem mind a négy esetben lesz ugyanaz a konkrét jogszabályi alapja a kérelemnek.

További példaként említhetjük a szerződés érvénytelenségével kapcsolatos pereket is. Ezekben az eljárásokban ugyanis a fél a szerződés érvénytelenségére és ebből eredően az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazására vonatkozó jogát kívánja érvényesíteni. Ezen belül több érvénytelenségi okra is hivatkozhat (pl. jogszabályba ütközés, amely semmisséget eredményez, vagy megtévesztés, amely megtámadási jogot keletkeztet). Kérdés tehát, hogy ebben az esetben mi lesz az érvényesíteni kívánt jog és mi a jogcím?

Példát lehet felhozni a zálogjoggal összefüggésben is: a kereset alapulhat a zálogjog általános szabályain, de a kérelem az irányadó tényállás függvényében például alapítható a vállalkozót megillető törvényes zálogjogi szabályozásra is.

A fentiek alapján az a kérdés vetődik fel, hogy a Pp. által előírt érvényesíteni kívánt jog megjelölése során milyen mélységben kell az anyagi jogszabályi rendelkezésekben megtalálni és ezt követően megjelölni a jogot. Az első példánál maradva: a kártérítés lesz-e az érvényesíteni kívánt jog, és ehhez képest a jogcím a konkrét, a keresetben megfogalmazott valamelyik nevesített kártérítési alakzathoz kapcsolódó anyagi igény, vagy éppen fordítva, vagy a kettő ugyanazt takarja-e? Nem egyértelmű tehát, hogy az érvényesíteni kívánt jog, a jogcím és a jogalap fogalmak azonosíthatók-e, ezért kérdéses, hogy bírhatnak-e azonos jelentéstartalommal, annak ellenére, hogy közöttük nyilvánvalóan szoros összefüggés áll fenn.

Ez a kérdéskör álláspontom szerint még abban az esetben is jelentős, hogy a Pp. – hasonlóan a RPP.-hez – nem kívánja meg a jognak a jogszabályhely útján való megjelölését.

III. 1. 3. A jogirodalomban használt fogalmak

A jogcím alatt általában azt értjük, hogy milyen címen tartunk igényt az alanyi jogra, vagyis hogy milyen alapon vindikáljuk azt a részünkre.

A *Magyar Értelmező Szótár* a jogcím alatt valamely jog keletkezésének jogszerű alapját jelöli meg, míg a jogalapot illetően visszautal a jogcímre.¹²⁴

A jogi szakszótárak és lexikonok a jogcím alatt egy *jogi normát, rendelkezést* értenek, amely egy adott magatartást lehetővé tesz.¹²⁵

„Eljárásjogi összefüggésben a jogcímet hagyományosan a *causa petendi* (a kérelemnek az oka) kifejezéssel illetjük. A *causa* gazdag értelmű szó: jelent többek között tényállást, vitás ügyet, jogi esetet, jogcímet, jogalapot is.”¹²⁶

Haupt Egon – akinek köszönhetően a téma a '90-es években újból a vizsgálódások középpontjába került – a jogcímmel lényegében az érvényesíteni kívánt jogot azonosítja, amelyet jogszabályhely szerint is meg kell jelölni.¹²⁷ Álláspontja szerint bírósági döntés kérelmezése esetén mindenképpen jogállítás, a megvizsgálandó jognak az állítása szükséges, ami a pontos tételes jogszabályi hivatkozást jelenti.¹²⁸ Ez állapítható meg egyik legutóbbi tanulmányából is: „(...) a bíróság nem csak a kereset tartalmán, de *tárgyán* sem terjeszkedhet túl. A hatályos jog szerint a bíróság a *jogcímhez* kötött.”¹²⁹

Leszkoven László a jogcímhez kötöttséget szintén az érvényesíteni kívánt jog alapján vezeti le, ezáltal a jogcímet ő is az érvényesíteni kívánt joggal azonos módon kezeli.¹³⁰

Gyekiczky Tamás a jogirodalomra és a joggyakorlatra való hivatkozással és a Pp. 121. § (1) bekezdés c) és e) pontjaiból kiindulva a kérelemhez kötöttséget nem kizárólagosan a bíróság döntésére irányuló kérelemhez való kötöttségként kezeli, hanem az érvényesíteni kívánt jogra is rávetíti, és ebből vezeti le a jogcímhez kötöttség érvényesülését.¹³¹ Ezáltal értelmezésében a jogcím szintén azonos fogalomnak tekinthető az érvényesíteni kívánt joggal.

¹²⁴ Magyar Értelmező Szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011. 457. oldal

¹²⁵ Jogi Lexikon: 338. oldal, BÍRÓ: 223. oldal, HARGITAI: 746. oldal

¹²⁶ DÖME Attila: A jogcímhez kötöttség problematikája. In: Kengyel Miklós: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005. (a továbbiakban: DÖME 2005) 37. oldal

¹²⁷ HAUPT 2000: 609-610. oldalak

¹²⁸ HAUPT 2000: 606. oldal

¹²⁹ HAUPT 2014: 477. oldal

¹³⁰ LESZKOVEN László: Újra a jogcímhez kötöttségről. Gazdaság és Jog, 2009/12. 23. (a továbbiakban: LESZKOVEN)

¹³¹ GYEKICZKI Tamás: Az európai polgári eljárásjog hatása a magyar polgári eljárásjogra. In: Az Európai Unió polgári eljárásjoga (szerk.: Wopera Zsuzsa) Complex Kiadó, Budapest, 2007. 229. oldal

Kovács László szerint a jogalap az a jogi tény vagy jogcselekmény, amiből alanyi jog keletkezik, a jogcím pedig a jogcselekmény célja.¹³²

Drexlerné Karcub Edit indokoltnak tartja annak meghatározását, mit is jelent az, hogy a keresetlevélben meg kell jelölni az érvényesíteni kívánt jogot. A bírói gyakorlatot elemezve és a Plósz féle perrendtartás jogállításra vonatkozó szabályozásának az összevetéséből lényegében ez alatt a jogcímet jelöli meg.¹³³

Éless Tamás határozott álláspontja szerint a jogcím az anyagi jog területére tartozó kérdés, amelynek tartalmáról még ma sincs konszenzus az anyagi jogászok körében. Éppen ezért ő kerülendőnek tartja a jogcímhez kötöttség, mint kifejezés, és mint intézmény alkalmazását is, amellyel szemben a keresetlevélben egyébként is megjelölendő érvényesíteni kívánt jog és az ahhoz való kötöttség a használandó.¹³⁴

Lugosi József a három fogalmat – jogcím, jogalap, érvényesíteni kívánt jog – hasonlóként kezeli.¹³⁵

Virág Csaba a jogcímet a következőképpen fogalmazza meg: „A tárgyi jog tartalma szerint a tételes jogszabállyal egyezik meg. Az alanyi jog pedig egy adott szubjektumhoz kapcsolódó, a tárgyi jog által védett, érvényesítésre alkalmas jogosultságot fejez ki. A jogalap az a jogi tény, amiből alanyi jog keletkezik, a jogcím pedig a jogcselekmény célja. A jogcím fogalmát a tételes jog nem tartalmazza, anyagi jogi értelemben használjuk azzal, hogy az az alanyi jogosultságnak a tárgyi jogban alkalmazott megnevezése, azaz a perbeli igényt érvényesítő fél alanyi jogának a címe. Ennek alapján a jogcím a tárgyi joghoz kötődő, konkrétan nevesített, és a tárgyi jogban adekvátan meghatározott jogi tartalmat jelenti, és ebben az értelemben használjuk.”¹³⁶

Parlagi Mátyás a Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontjából kiindulva az anyagi jog által feljogosított igény érvényesítésében jelöli meg többek között a felperesi kereset követelményeit, és Éless Tamáshoz hasonlóan ő is kerülendőnek tartja a jogcímhez kötöttség terminológiáját, figyelemmel arra, hogy a jogcím szót a Pp. nem használja.¹³⁷

¹³² KOVÁCS László: Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek dr. Haupt Egon cikkére. Magyar Jog 2003/9. 553. oldal

¹³³ DR. DREXLERNÉ Dr. Karcub Edit: Jogcímhez kötöttség a polgári eljárásban a bírói gyakorlat tükrében. In: 50 éves a Polgár Perrendtartás (szerk.: Wopera Zsuzsa), Novotni Alapítvány, Miskolc, 2003. 46-47. oldalak

¹³⁴ ÉLESS Tamás: Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. Magyar Jog 2013/10. 615. oldal

¹³⁵ LUGOSI József Gondolatok a kereseti kérelemhez kötöttségről. Magyar jog 2010/11. (a továbbiakban: LUGOSI) 680. oldal

¹³⁶ VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. Magyar Jog 2013/1. (a továbbiakban: VIRÁG) 28. oldal

¹³⁷ PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a Polgári Perrendtartás alapelveire. Magyar Jog 2013/4. (a továbbiakban: PARLAGI) 223. oldal

A régebbi eljárásjogi fogalmakból és gyakorlatból kiindulva elkülöníthetők a jogcím és a jogalap fogalmai. Eszerint a jogcím „az alanyi jog (a személyt megillető jogosultság) címe, címfelirata (titulus juris)”, amely kapcsolatba hozható egyrészt a jogalappal (ha a jogalany a jogosultságot már megszerezte), másrészt a jogi céllal (ha a jogosult meg kívánja szerezni azt).¹³⁸ Megjegyezzük, hogy ez a megközelítés további érdekes kérdéseket vet fel. Lehet ugyanis, hogy az alanyi jogot a fél már megszerezte – vagyis a jogalap már fennáll a vonatkozásában –, de ezt az ellenfél vitatja. Ilyen esetben pedig kénytelen pert indítani a jogosultság érvényesítése iránt, ami akár úgy is értelmezhető, hogy a per által kívánja érvényesíteni (lényegében megszerezni) a jogosultságot – vagyis a jog megszerzését kívánja „véglegesíteni”. Utalást találunk erre vonatkozóan is: „[...] a keresetlevélnek utalnia kell arra az anyagi jogi jogosultságra, amelyet a felperes bizonyos (peren kívüli) jogi tények alapján *már megszerzettnek, fennállónak tekint*”.¹³⁹ A kommentárok a jogirodalomhoz hasonlóan vélekednek a kérdés megítélésnél. A Szabó Imre által szerkesztett kommentárban azt olvashatjuk, hogy „az érvényesíteni kívánt jog a kereset jogcíme”¹⁴⁰. A Complex Jogtár kommentár kísérletet tesz tisztázni, hogy miként is értelmezendő a fél által érvényesíteni kívánt jog és az azonos-e a kereseti jogcímmel, azonban konkrét meghatározást nem találunk ezt követően.¹⁴¹ A Németh János és Kiss Daisy által szerkesztett kommentár szerint „A keresettel érvényesíteni kívánt jogot másképpen a kereset jogcímének nevezzük.”¹⁴²

III. 1. 4. A bírói gyakorlat

Tekintve, hogy a RPP. hatálya idején a jog alakszerű megjelölése nem volt elvárás, a bírói gyakorlat vélhetően ezt követte. Ugyanakkor már Magyary álláspontjának ismertetése során utaltam arra, hogy a bíróságok egyre inkább a *jogilag releváns tények* előadását kívánták meg, és konkrét bírósági döntések is találhatók arra vonatkozóan, hogy a bíróságok a kereset jogalapjául azokat a felperes által előadott ténykörülmenyeket tekintették, amelyekből a felperes a keresettel érvényesített jogát eredezteti.¹⁴³ Ez valószínűleg eltérő bíraskodást eredményezhetett a megjelölt joghoz

¹³⁸ DÖME 2005: 37. oldal

¹³⁹ DÖME 2005: 37. oldal

¹⁴⁰ SZABÓ: 489. oldal

¹⁴¹ Complex Jogtár Online –a polgári perrendtartásról szóló 952. évi III. törvény 3. §-ához fűzött magyarázata. Letöltve 2012. július 10.

¹⁴² NÉMETH-KISS: 725. oldal

¹⁴³ Kúria 3659/1936., Kúria 1741/1938.

való kötöttség vagy az attól való eltérés lehetősége kapcsán. Ezt a kijelentésemet arra alapozom, hogy a Legfelsőbb Bíróság 4. sz. elvi megállapításában, amely még a RPP. idején, így a Pp. hatályba lépését megelőzően született, kimondta, hogy ha a követelést alátámasztó tények valónak bizonyulnak, a jogcím helytelen megnevezése nem vezethet a kereset elutasítására. Ez arra is engedhet következtetni, hogy az individualizáció elvén alapuló általános jellegű jogállítás mellett egyre inkább lényegessé váltak a konkrét tényállítások, minthogy a bíróságok az elvi megállapításban rögzítettek szerint nem voltak a megjelölt joghoz, jogcímhez kötve. Ebből következik továbbá azon megállapításom is, hogy vélhetően a tényelőadások illetően való lényegessé válásának köszönhetően tért át a Pp. a szubsztanciális elv alkalmazására, azaz, hogy már a keresetlevelében elő kell adni a jog alapjául szolgáló összes releváns tény.

A jelenlegi eseti döntések elemzésekor az állapítható meg, hogy a bíróságok a jogcím szót alkalmazzák leggyakrabban, de konkrét kifejtést erre vonatkozóan a határozatokban nem találni. Az tehát esetenként változó lehet, hogy az eljáró bíró például azonos fogalomként kezeli-e a jogcímet az érvényesíteni kívánt joggal – ahogy ezt sokan teszik a szakirodalomban –, vagy pedig attól eltérő jelentéstartalmat tulajdonít a két kifejezésnek. Az viszont megállapítható, hogy a jogalap kifejezést legtöbbször a jogcímmel szinoním fogalomként alkalmazzák.¹⁴⁴

Szemléletesen mutatja a vizsgált fogalmak tartalmának, azok használatának kérdésességét a következő közzétett eseti döntés: „A Pp. nem határozza meg a kereset fogalmát. (...) A Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontjából az a következtetés vonható le, hogy a kereset egyrészt az annak alapját képező tények előadásából áll, másrészt a perben érvényesíteni kívánt jogból. A tényelőadással kapcsolatban a bíróság jogköre a bizonyítás felvételére és a bizonyítékok értékelésére terjedhet ki, (Pp. 3. §, 163-164. §-nak, valamint a 206. §-ának a rendelkezései). A perben érvényesíteni kívánt joggal kapcsolatban pedig a bíróság a Pp. 3. § (2) bekezdésének alkalmazásával az előadott kérelmeket és jognyilatkozatokat értelmezheti. *A jogcím nem más, mint a megsértett vagy vitatott alanyi jog (érvényesíteni kívánt jog) jogszabályi alapja (jogalap).*”¹⁴⁵

Az érvényesíteni kívánt jog megjelöléssel leggyakrabban akkor találkozni, amikor a bíróságok a Pp. 121. § c) pontjára konkrétan hivatkoznak: a felperes a tényállítást előadta, amiben lényegében a jogot is megjelölte, még ha csak körülírással is. Például:

¹⁴⁴ Lásd pl. EBH 2000. 233.

¹⁴⁵ ÍH 2015. 23.

- felperes a táppénz és a fizetés közötti különbözet megfizetésére kéri kötelezni az alperest¹⁴⁶
- az alperes a felperessel kötött kölcsönszerződés alapján tartozik 20.000,-Ft-tal¹⁴⁷
- felperes annak türéseire kéri kötelezni az alperest, hogy az ingatlanból kielégíthesse magát.¹⁴⁸

Az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekhez kapcsolódóan a 2/2010. (VI. 28.) PK véleményében a Legfelsőbb Bíróság az alábbiakat fejtette ki:

„A kereset alapját azok a tények alkotják, amelyekből a felperes a jogát származtatja. A kereset alapját tevő tények összessége alkotja a kereseti tényállást.

A kereset tárgya a keresettel érvényesített követelés vagy más jog. A kereset tárgya olyan vitás jogviszony is lehet, amelynek elbírálása a polgári perben kérhető, illetve amelynek bírósági védelmét a felperes kéri.

A kereset tartalma a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem. A Pp. 121. §-a (1) bekezdésének e) pontja szerint a keresetlevélben fel kell tüntetni a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet.

A Pp. 3. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint a bíróság – a törvény eltérő rendelkezése hiányában – a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van. A kereseti kérelemhez kötöttség szabályát fogalmazza meg a Pp. 215. §-ának rendelkezése is.

A polgári perben a bíróság a kereseti tényállásban előadottakhoz, valamint a kereset tárgyához, tehát a fél által érvényesíteni kívánt joghoz is általában kötve van. A Pp. 121. §-a (1) bekezdésének c/ pontja értelmében az érvényesített jogot kell a keresetlevélben megjelölni, nem pedig a konkrét jogcímet. Így a kereseti kérelemhez kötöttség nem jelenti azt, hogy a bíróság a fél által tévesen megjelölt jogcímhez kötve lenne. Ha a fél által előadott tények a keresetet vagy viszonykeresetet más jogcímen megalapozzák, a bíróság a jogviszonyt a jogszabályoknak megfelelően minősítheti.”¹⁴⁹

A fenti gondolatot szándékosan idéztem ilyen hosszan, tekintve, hogy igen értékes megállapításokat tartalmaz függetlenül attól, hogy a Legfelsőbb Bíróság kifejezetten az érvénytelenségi perekre fókuszáló véleményében fogalmazta meg azokat, hiszen az idézett megállapításokat még az elemzése kezdetén tette, mielőtt még a speciálisan, az érvénytelenségi perekre vonatkozó eltérő szabályokra kitért volna. Bár nem mondja ki

¹⁴⁶ BH 1981. 195.

¹⁴⁷ BH 1980. 341.

¹⁴⁸ EBH 2006. 1422.

¹⁴⁹ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. a/ pontjához fűzött indokolás

egyértelműen, hogy mit tekint jogcímnak, de álláspontom szerint az megállapítható, hogy a Kúria bizonyos értelemben külön kezeli ezt a fogalmat a kereset tárgyától, azaz az érvényesíteni kívánt jogtól. A kiemelt utolsó három mondatból pedig arra lehet következtetni, hogy a jogcímet és a jogcímmel kötöttséggel kapcsolatos kérdéseket azzal hozza összefüggésbe, amikor a fél a tényállításból kivethető jogot konkrétan megnevezi (például vállalkozói díj), illetve konkrét jogszabályi rendelkezésre is hivatkozik a keresetlevélben.

Mindezeket a gondolatokat az alábbiak útján tudom szemléltetni:

Annak megállapítása, hogy a jogvitát milyen jogszabály alapján kell elbírálni, a bíróság feladata.¹⁵⁰ A keresetben foglalt tényállítás szerint a bíróság tehát keres egy jogszabályhelyet, még abban az esetben is, ha a jogot a felperes konkrét jogszabályhely útján jelölte meg, mivel a bíróságnak végső soron a jogvitát kell eldöntenie, ezt pedig nyilván jogszabály alkalmazásával tudja megtenni. Vagyis a bíróság az eljárása során mindig jogszabályhoz fog fordulni. Példával illusztrálva: a keresetben a tényállítás mellett a felperes kártérítésre hivatkozik, mint érvényesíteni kívánt jogra, emellett pedig megjelöli a Ptk. 6:519. §-át is. Azonban ha a bíróság álláspontja szerint nem ez alapján a jogi rendelkezés alapján kell elbírálni a jogvitát, mert a tényelődés ezt nem támasztja alá, akkor más jogszabályt kell alkalmaznia az érdemi döntés meghozatala érdekében, így a keresetben megjelölttől eltérő jogszabály alapján eltérő lesz a jogi minősítés is az ítéletben.¹⁵¹ Ez értelemszerűen vonatkozik arra az esetre is, ha a fél jogszabályi rendelkezésre egyáltalán nem hivatkozik, hanem csak tényeket ad elő, és ezáltal kérelméhez hozzárendel egy anyagi jogosultságot, általában megjelölve (például adásvételi szerződésből eredő követelés, vállalkozói díj, tulajdonjog).

Bár az idézett PK vélemény az azt rögzíti, hogy a bíróság kötve van az érvényesíteni kívánt joghoz is, álláspontom szerint ez csak a tényállítással összefüggésben értelmezhető, vagyis hogy a felperes a keresetlevélben a tényállítás révén tudja konkretizálni a jogát, az előadott tényekből lehet az érvényesített jogra következtetni. Tehát végső soron: a tényállítás köti a bíróságot, azt nem egészítheti ki, illetve nem módosíthatja, és ebből következik az, hogy a tényállítás alapján bírálendő el a jogvita, ami megadja – tartalmilag legalábbis – az érvényesíteni kívánt jogot, így közvetetten ehhez is valóban kötve lesz. (Ehhez a gondolathoz az értekezés későbbi fejezeteiben többször vissza

¹⁵⁰ BH 1977. 276.

¹⁵¹ Vö.: EBH 2004. 1143. Ebben a megközelítésben a bírói gyakorlatban gyakran és széles körben használt jogcímmel nem kötött eljárás kifejezés is értelmezhető.

fogok térni, tekintve hogy álláspontom szerint ez lesz a bíróság kötöttsége kérdésének a kiindulópontja.)

III. 1. 5. Következtetések

Az eddigiekből az a következtetés vonható le, hogy jelenleg is teljes a bizonytalanság a vizsgált fogalmak kapcsán. Ha például Virág Csaba már hivatkozott megfogalmazását vesszük alapul, akkor rögtön háromféle megközelítéssel találhatjuk szembe magunkat: a jogcím a jogcselekmény célja; a jogcím az alanyi jognak a tárgyi jogban alkalmazott megnevezése; a jogcím a tárgyi joghoz kötődő, a tárgyi jogban meghatározott jogi tartalom. Az első esetben a jogcím a felek által elérni kíván jogi hatás (például alanyi jog megszerzése) bekövetkezését szolgálja, a második megközelítés szerint csupán az alanyi jog pusztá elnevezése, műneve (például pusztán az a kifejezés, hogy kártérítés), a harmadik megfogalmazásban azonban már az e mögött lévő jogi tartalmat, azaz a konkrét alanyi jogot (például kártérítéshez való jog) jelentené.

A jogalap meghatározása mutatkozik a legegyszerűbbnek: az a tényállítás, amiből a kötelelem ered (szerződés, tiltott cselekmény).¹⁵² A jogalap Plósz és Magyary gondolataiból kiindulva is azon tények összességét kell, hogy jelentse, amelyek valamilyen jogosultságot keletkeztetnek. Ezzel van összhangban a kereset elemeinek elméleti megközelítése is, amelyben a kereset alapjának a tényállítás tekintendő. Véleményem szerint a bírói gyakorlatnál kifejtettek is ezt támasztják alá.

A továbbiakban tehát a jogcím és az érvényesíteni kívánt jog vizsgálata maradt szükséges. Az eddig kifejtetteket is figyelembe véve az alábbiakban két szempontból – anyagi és eljárási viszonylatban – kívánom megvizsgálni, mit is jelenthet a jogcím.

III. 1. 5. 1. Az anyagi magánjogban alkalmazott jogcím fogalma

Az anyagi jog a jogcímet leggyakrabban a tulajdonszerzéssel és a juttatások rendszerével hozza összefüggésbe. Ennek oka egészen a római jogra vezethető vissza, ahol a tulajdonjog átruházása nem csak a dolog tényleges átadásában állt, hanem szükségeltett hozzá egy jogi ok (causa) is. Ebből alakult ki aztán a középkorban a titulus

¹⁵² SZLADITS Károly: A magyar magánjog vázlata. Első rész. Grill, Budapest. 1937. (a továbbiakban: SZLADITS) 134. oldal (Érdemes itt megjegyezni, hogy Szladits is felhívta a figyelmet a most hivatkozott gondolatánál a jogalap és a jogcím összetévesztésének elkerülésére.)

és modus tana, amelyet később alakítani próbáltak: így különböztethető meg a jelenlegi jogrendszerekben is az absztrakt rendszer, amely megelőz a dolog átadásával minden további vagy ezt megelőző cselekmény nélkül, és a kauzális rendszer, amely az alapügylet (jogcím) és az átadás (szerzésmód) egységére épül.¹⁵³ A magyar jogrendszer – hasonlóan a német és az osztrák joghoz – a kauzális rendszert valósította meg. Az absztrakt rendszerben a tulajdonjog akkor is átszáll, ha annak céljában a felek nem egyeztek meg, vagy megegyeztek ugyan, de az a jogi ok a valóságban mégsem áll fenn; ezzel szemben a kauzális rendszerben a jogcím hiányában tulajdonszerzésről nem lehet szó, és a jogcímnek a tulajdonszerződésnél, azaz a tulajdonos-változásnál érvényesen fenn is kell állnia.¹⁵⁴

Kérdés, hogy az anyagi jog mit ért jogcím alatt, és ez alkalmazható-e a perben? Ennek vizsgálatánál egészen a régebbi, az 1900-as éveket megelőző magyar magánjogig tekintek vissza annak érdekében, hogy már a RPP. hatályba lépésének idejére vonatkozóan megfelelő megállapításokat lehessen tenni. Az már most megjegyzendő – ahogy már erre korábban is utaltam –, hogy a polgári eljárásban a jogcímre vonatkozóan nem található semmilyen fogalmi útmutató – nyilvánvalóan ebből is következik az intézményt érintő, már jelzett fogalmi tisztázatlanság –, ezért is tartom fontosnak elemezni az anyagi jogi jogcím-fogalmat, hiszen ez irányadó lehet az eljárásjog területén is.

A titulus és modus tana alapján a titulus a szerzés jogi lehetőségében fogható meg, míg a modus a lehetőség megvalósítása.¹⁵⁵ Ezt azonban csak a származékos tulajdonszerzéseknél vélte a jogtudomány alkalmazhatónak, mert az eredeti szerzésmódoknál a szerzésmód (modus), mint jogi tény, mindig önállóan és egymagában keletkezteti a tulajdonjogviszonyt.

A származékos szerzésnél azonban a jogi hatás előidézésére a szerződés is kell: a dologi szerzés mellett (a dologi jog keletkezéséhez) kell a felek szándékának a kinyilvánítása is, azaz, hogy a megegyezés ne csak a jogváltozásra, hanem a változás okára és céljára is kiterjedjen.¹⁵⁶ Az átruházó nem pusztán azért teszi meg nyilatkozatát, hogy a másik fél

¹⁵³ LENKOVICS Barnabás: Magyar polgári jog, Dologi jog. Eötvös Kiadó, Budapest. 2006. (a továbbiakban: LENKOVICS) 121. oldal

¹⁵⁴ SZLADITS: 242. oldal

¹⁵⁵ LÁNYI Bertalan: A tulajdonjog. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest. 1903. (a továbbiakban: LÁNYI) 195. oldal

¹⁵⁶ LÁNYI: 196. oldal. A jogcím és a dologi jogi szerződés különválása a mai hatályos jogban is jelen van: a Legfelsőbb Bíróság az 1/2000. PJE határozatában a nyomdai úton előállított részvények átruházásával kapcsolatban leszögezte, hogy az ilyen részvény csak forgatmány útján ruházható át (dologi szerződés, amelynek révén a dolog ténylegesen az új tulajdonos birtokába kerül), de ettől teljesen független az

tulajdonjoghoz jusson, hanem valamilyen cél érdekében, ami a kötelezettségének a teljesítésében fogható meg. Ez alapján az átruházásnak komoly indoka, jogi oka kell, hogy legyen – ami az átruházás alapjául szolgáló jogügylet.¹⁵⁷

Ezáltal a szerzési cím tágabb értelemben az az ok, amelynél fogva a dolog megszerzése lehetővé válik (tehát lehetővé válik az, hogy a jogosult hatalmat tud a dolog felett gyakorolni), szűkebb értelemben az a tény, amelynél fogva a dolog átadása követelhető.¹⁵⁸

Szladits szerint a jogcím az a jogi cél, amely végett a dolgot átruházzák. Az átruházás leggyakoribb jogcíme pedig, hogy valaki a dolgot másnak szolgáltatni köteles (törvény vagy szerződés alapján), és e kötelezettség teljesítése érdekében történik végső soron az átruházás.¹⁵⁹ Hasonló fogalmat ad a jogcímnek a juttatások elemzésénél. E szerint juttatásról akkor beszélünk, ha az a vagyon rovására történik. Ezen felül azonban a juttatót egy közvetett cél is vezeti: nem pusztán azért juttat, hogy ahhoz hozzájusson a másik fél, hanem azért, hogy a saját kötelezettségét teljesíthesse. Ez alapján pedig a *jogcím az a közvetett jogi cél, amely a felet juttatásra indítja*.¹⁶⁰

A fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a jogcím az anyagi magánjogban elsődlegesen egy közvetett jogi cél: valamilyen kötelezettség teljesítése. Ez azonban eljárásjogi szempontból igen nehezen fogható meg. A hangsúlyt elsősorban a közvetett jelzőre helyezem – amennyiben eladóként vagyok érintett egy adásvételi szerződésben, akkor az a jogi cél valóban csak közvetett lehet a számomra, hogy a tulajdont a végből ruházom át a vevőre, hogy a törvényben, illetve ezzel összhangban az adásvételi szerződésben rögzített kötelezettségeimet teljesítsem. Az átruházás elsődleges célja és indoka az eladó számára ugyanis az, hogy a szerződés tárgyát képező dolog átruházása folytán ellenszolgáltatáshoz jusson, amely a vételár, amit tovább hasznosíthat. Ezen cél megvalósítása szempontjából válik fontossá a másik jogi cél is, amely szerint ennek elérése végett a kötelezettségét teljesítenie kell.

Tovább árnyalja a képet, hogy a jogcím ezen megközelítése összefüggésbe hozható a jogügylettel, a jogszabállyal és az ezekből keletkező alanyi joggal is.

átruházás alapjául szolgáló szerződés (jogcím, amelynek alapján a forgatás követelhető), és ezért a forgatmány nem érvényességi kelléke a szerződésnek.

¹⁵⁷ LENKOVICS: 120. oldal

¹⁵⁸ ZLINSZKY Imre: A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire. Franklin-Társulat, Budapest. 1880. 107. oldal

¹⁵⁹ SZLADITS: 241. oldal

¹⁶⁰ SZLADITS: 133-134. oldal

A jogi cél, azaz a kötelezettség megvalósítása ugyanis elsősorban a jogi tényekben rögzül, amelyek jogviszonyt hoznak létre, módosítanak, illetve szüntetnek meg a felek között.

A jogviszony a jogilag jelentős életbeli alaphelyzet, amelyből különböző jogok és kötelezettségek keletkeznek, azaz más szemszögből a jogviszony jogok és kötelezettségek együttese.¹⁶¹ Az alanyi jog a tárgyi jog, a jogszabály által biztosított egyéni szabadság, amely lehetőség a jogviszonyokban ölt testet. Az alanyi jog alapjai tehát egyrészt a tárgyi jog, másrészt a jogi tények.¹⁶²

Anélkül, hogy az alanyi jog fogalmába, és az ehhez kapcsolódó jogtudományi elméletekbe részletesen belemerülnék – tekintve, hogy ezáltal az értekezés tárgyától véleményem szerint jelentősen elrugaszkodnék –, a fenti fejtegetéseket lezárva álláspontom szerint az a kijelentés tehető, hogy az anyagi magánjogban nem teljesen egyértelmű a jogcím fogalma és jelentése.

III. 1. 5. 2. A tisztán eljárásjogi megközelítés – a jogcím, mint jogszabályi rendelkezés?

A kereset elemeinek nézőpontjából a kereset *alapja a tényállítás*, a kereset *tárgya az érvényesíteni kívánt jog*. A jogszabály absztrakt jellegű, azaz csupán egy általános normát, magatartási szabályt tartalmaz, amit minden ilyen jellegű magatartásra alkalmazni kell, hiszen minden egyes élethelyzetre a jogalkotó nem tud konkrét szabályozást adni. A jog elvont, csak általános ismérvek útján jelölhetők ki az élettények jelentős csoportjai – ezek az elvont ismérvek a jogszabály tényállási részei lesznek.¹⁶³ Ezért a jogszabályt, ami a felek részére jogokat biztosít és kötelezettségeket ír elő, egy általános tényállásnak is nevezhetjük a perjog szempontjából. Vagyis a konkrét, a felek között megtörtént tényállásra (kereset alapja) alkalmazzuk a jogszabályban rögzített általános tényállást, jogi rendelkezést (érvényesíteni kívánt jog), így a kettő között – vagyis a kereset alapja és tárgya között – nyilvánvalóan szoros kapcsolat áll fenn: ha van ténybeli alap, akkor lesz jogi alap is. Mindezek miatt a kereset alapjának közvetetten az

¹⁶¹ VILLÁNYI László: A magyar magánjog rövid tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest. 1941. (a továbbiakban: VILLÁNYI) 30. oldal

¹⁶² RAFFAY Ferencz: A magyar magánjog kézikönyve. Sziklai Henrik Kiadása, Eperjes. 1906. 75-76. oldalak

¹⁶³ VILLÁNYI: 32. oldal

értékesíteni kívánt jog is tekinthető, a jogszabály absztraktsága, általános tényállásjellemzője miatt.

Ezt erősíti az a megközelítés is, hogy a tényeken túl (tényállítást) a perben értékesített jogot is állítanom kell (jogállítást), tehát az értékesíteni kívánt jog is egyfajta állításnak tekinthető a kereset alapja szempontjából. Vagyis egy konkrét perben a tények nem függetleníthetők a jogi osztályozástól, jogi minősítéstől. A tények ugyan objektív valójukban léteznek, de egy ilyen valóság csak a nyelv használatán keresztül léphet az emberi beszéd világába, ami pedig elkerülhetetlenül valamilyen szintű konceptualizálással jár együtt.¹⁶⁴

A fentieket tovább gondolva és a bírói gyakorlatnál kifejtetteket is figyelembe véve, miszerint a bíróság az elé tárt tényállás alapján megjelölt értékesíteni kívánt jogot mindig jogszabály alkalmazásával dönti el, az a következtetés is levonható lenne, hogy a jogcím a tételes jogszabályhelyet jelenti.

A jogcím így viszont csak egy keret, amit végső soron az alanyi jog tölt ki tartalommal. Vagyis például a Ptk. 6:519. §-a önmagában, mint jogszabály nem tud létezni a benne lévő tartalom, azaz az alanyi jogosultság nélkül, amit a jogalkotó a szabályozott esetben a konkrét jogosultnak címez.

Ugyanerre az eredményre lehet jutni, ha abból indulunk ki, hogy a jogcím egy címfelirat, azaz a jog címe, pusztá megnevezése, elnevezése. Az igényt előterjesztő fél jogának a címe (azaz tételes jogi rendelkezés által alkalmazott megnevezése) ugyanis a tárgyi joghoz kötődik, amely azonban a tárgyi jogban meghatározott tartalmat (értékesíteni kívánt jog) is feltételezi. Amennyiben tehát a jogcímet a jogszabállyal, azaz a tárgyi joggal azonosítanánk, ebben a megközelítésben sem lehet végső soron a két fogalmat (jogcím, mint jogszabály és értékesíteni kívánt jog, mint alanyi jog) egymástól teljes mértékben függetleníteni, mert a jogszabály a benne rögzített tartalom, azaz az alanyi jogosultság nélkül lényegi valóval nem rendelkezhet.

III. 1. 6. Véggkövetkeztetések a jogcím fogalmát illetően

Az előző fejezetekben leírtak álláspontom szerint rávilágítottak arra, hogy

- az anyagi jogi jogcím fogalma nem egyértelmű,
- annak felfogásában nincs egységes megközelítés,

¹⁶⁴ JOLOWICZ: 96. oldal (Jolowicz a fenti idézetben M. Raymond Martin álláspontját ismerteti.)

- az anyagi jogi jogcím alatt felfogott közvetett jogi cél nehezen vihető át és alkalmazható az eljárásjogban,
- az anyagi jog a jogcímet nem egyformán kezeli, miután annak létét és érvényességét csak a kauzális rendszerben kívánja meg,
- az előző fejezetben felvázolt tisztán eljárásjogi megközelítéssel pedig a fogalom lényegében teljesen kiürülni látszik.

Mindezek miatt határozott véleményem – amelynek alapján Éless Tamással és Parlagi Mátyással értek egyet –, hogy *a jogcím terminus technicust kerülni célszerű a polgári perben.*¹⁶⁵

Ezt a megközelítést álláspontom szerint erősíti az is, hogy a Pp. és a perjogtudomány nem alkotott jogcímfogalmat, nem is foglalkozott azzal, hogy ennek jelentését meghatározza, és az eljárásjogi törvény sem alkalmazza ezt a szót.

A kérdés ezek után, hogy mi adja meg a bíróság részére a határozott kérelem alapját, tehát amely alapján azt vizsgálhatja és elbírállhatja, azaz mihez is lesz kötve az eljárása során? Ennek vizsgálatánál az alanyi jog és az igény összefüggéseiből indulok ki.

Az alanyi jog magánjogi szempontból azt jelenti, hogy az meghatározott személy érdekében bizonyos magatartást szankciók mellett ró mások terhére, és az ily módon érvényesíthető. Ezáltal az érdekeltre van bízva, hogy azt érvényesíti-e, amennyiben a magatartást a kötelezett nem teljesíti, és így válik a pusztá érdekvédelem az érdekelt jogává.¹⁶⁶ Az alanyi jogok egyik védelmi eszköze a bírói védelem, az alanyi jogot pedig abban az alakjában, melyben a bírói marasztalásra szolgálhat: igénynek nevezzük.¹⁶⁷ Vagyis az alanyi jog megsértett állapotban válik érvényesíthetővé. „Az igény tehát nem külön alanyi jog, hanem az alanyi jognak csupán egyik létszakasza: az az állapota, amikor a jog kényszer igénybevételével is érvényesíthetővé válik.”¹⁶⁸ Az érvényesítés tipikus terepe a polgári per, ahol a felperes ezt a megsértett alanyi jogát, azaz igényét kívánja érvényesíteni. Véleményem szerint a Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontjában rögzített érvényesíteni kívánt jog ezzel az anyagi igényfogalommal hozható

¹⁶⁵ V.ö.: ÉLESS Tamás – PARLAGI Mátyás: Az érvényesített joghoz kötöttség. In.: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. (a továbbiakban: ÉLESS-PARLAGI) 355. oldal

¹⁶⁶ SZLADITS: 106. oldal

¹⁶⁷ SZLADITS: 111-112. oldalak

¹⁶⁸ LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 2002. 280. oldal

összefüggésbe. A per során a bíróság tehát a kérelemről az érvényesíteni kívánt jog által behatárolt területen dönthet. A bíróság tehát az érvényesíteni kívánt joghoz lesz kötve.

A releváns kérdés ezek után az, hogy az érvényesíteni kívánt jogot, amihez kötött lesz a bíróság, milyen módon is kell megjelölni a keresetlevélben: csupán individualizálás útján, vagy már a keresetlevél előterjesztése során szükséges a szubsztanciálás, illetve ezen túlmenően szükséges-e a jogot konkretizálni jog megnevezésével vagy pontos jogszabályi hivatkozás útján, és mi lesz a következménye annak, ha a tények és a jogszabályi hivatkozás nem állnak összhangban.

Ez alapján álláspontom szerint a keresetlevélben a tényállítási résznek lesz igen nagy jelentősége az érvényesíteni kívánt jog szempontjából, mert az elsősorban a tényállásból, a felperes által előadott tényekből vehető ki. Ezzel némileg ellentmond az a tény, hogy a Pp. a 121. § (1) bekezdés c) pontjában a keresetlevél külön kellékeként kezeli az érvényesíteni kívánt jogot. Ugyanakkor a jogot nem lehet függetleníteni a tényektől, hiszen az a jogilag jelentős tények által keletkezhet, módosulhat, illetve szűnhet meg, és a jogot – ahogy a jogállítást hangsúlyozó individualizáció elvénél is látható volt – elsődlegesen tények útján lehet megjelölni. Furcsamód éppen a Plósz által kidolgozott RPP. volt az, amelyik nem is említette külön pontban a keresetlevél kellékeinek szabályozásánál az érvényesíteni kívánt jogot, annak ellenére, hogy szabályozási elveiben a jogállításra épült.

III. 2. Az érvényesíteni kívánt jog megjelölése a keresetlevélben

A kereseti jog megjelölési módjának meghatározása jogalkotói döntés. Ennek során az előző alfejezet végén említettek szerint elsősorban azt szükséges eldönteni, hogy az individualizáció vagy a szubsztanciálás legyen-e a követendő a keresetlevél tényállítása kapcsán, ehhez képest további mérlegelés eredménye lehet az, ha a vonatkozó jogszabályi rendelkezés a jog megnevezését, illetve esetlegesen jogszabályhelyre való utalását is kötelezővé teszi.

Amennyiben elegendő a jogot pusztán tények előadása útján megjelölni, a bíróság a tényállítás vizsgálata alapján jogilag minősíti azokat, ezáltal állapítja meg a felperes által érvényesíteni kívánt jogot, és a tényekre alkalmazható jogszabályok alapján elbírálja a jogvitát. Ebben az esetben probléma véleményem szerint fel sem merül (így a jogirodalomban és a bírói gyakorlatban jogcímhez kötöttség kérdéseként aposztrofált

jelenség sem), hiszen a felperes nem csak a jog műnevét, hanem az álláspontja szerint alkalmazandó jogszabályt sem jelöli meg, így az előadott tényekből a bíróság „leli meg” az alkalmazandó jogszabályt. Vagyis itt úgymond csak a tényállításhoz kötött a bíróság, és közvetetten az ebből eredő érvényesíteni kívánt joghoz.¹⁶⁹

Ha a tényállítás mellett szükséges a konkrét jogmegjelölés is (a jog megnevezése vagy jogszabályi hivatkozás útján), a bíróság álláspontom szerint ebben az esetben is csak a tényállításból tud kiindulni, mert az alapján lehet tartalmilag elbírálni a jogvitát. Ebből következően tudja levezetni a felperes által érvényesíteni kívánt jogot akkor is, ha a megjelölt megnevezés vagy jogszabályhely helyes, és akkor is, ha helytelen. A bíróságot ebben az esetben is csak a tényállítás kötheti, azaz a helytelen jogszabályi hivatkozásnak álláspontom szerint nem lehet jelentősége, ez csupán jogi szempontból konkretizálhatja a kereseti követelést.

Parlagi Mátyás helyesen emeli ki: „A Pp. nem véletlenül szabályozza egy pontban az érvényesíteni kívánt jog megjelölésének és az annak alapjául állított tények feltüntetésének követelményét. A felperesnek azokat a tényeket kell előadnia, amelyek megalapítják az általa érvényesíteni kívánt jogot.”¹⁷⁰ A releváns tények előadása természetesen vonatkozik az alperesi érdemi ellenkérelemre is.¹⁷¹

Mindezek alapján az érvényesíteni kívánt jog megjelölése álláspontom szerint elsősorban tények, azon belül is a jogilag releváns tények útján lehetséges, amelyet jogállításnak nevezünk. Ily módon a tényállítás a tágabb halmaz, amelyen belül „helyezkedik el” teljes egészében a jogállítási halmaz, minthogy elsősorban ezek is tények. Álláspontom szerint ezektől különálló kérdéskör a jogilag releváns tények minősítése, azaz a jogi minősítés, amelynek keretében az alkalmazandó jogszabályok vizsgálata és értelmezése lesz a fontos.

Éless Tamás mutat rá arra, hogy a fél a jogállítással mindig valamely tárgyi jog szabályát hívja fel még akkor is, ha a keresetlevél jogszabályi hivatkozást egyáltalán nem tartalmaz, hiszen az előadott tényekből és az azokra alapított követelésekből összességében ki kell derülnie, hogy mely jogszabályban rögzített és milyen alanyi jogot kíván érvényesíteni.¹⁷² A tiszta tényállítások azok a tények, amelyek „az érvényesíteni kívánt jog megnyitására alkalmasak, a fél csak annak az (alanyi) jognak az

¹⁶⁹ Vö. a már hivatkozott 2/2010. (VI. 28.) PK Véleményben foglaltakkal.

¹⁷⁰ PARLAGI: 224. oldal

¹⁷¹ PECSENYE Csaba: A polgári eljárásjog korszerűsítéséről a gyakorló bíró szemszögéből. Magyar Jog 2013/9. 554. oldal (a továbbiakban: PECSENYE)

¹⁷² ÉLESS Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlansága. In: Codificatio Processualis Civilis (szerk.: Varga István) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. (a továbbiakban: ÉLESS 2013) 22. oldal

értékesítését kezdeményezheti, amelyet az általa állított tények megalapoznak”.¹⁷³ A tény- és jogállításhoz tehát egységet kell képeznie.

A fő kérdés tehát az maradt, hogy az individualizálás vagy a szubsztanciálás a követendő a keresetlevélben állított jog kapcsán – minthogy a releváns a tényállítás lesz a jogállítás vonatkozásában is. A Pp. jelenleg a tények szubsztanciálását követeli meg a felperestől már a keresetlevélben.

Ugyanakkor ebben a vonatkozásban álláspontom szerint a német jogban ismert és jelenleg is követett ún. *modern individualizációs elv* lehet helyes iránynak tekinteni.¹⁷⁴

Ebben a körben utalnom szükséges a III. 1. 1. alfejezetben leírtakra, ahol a Plósz-féle individualizációs elvet és a Magyary-féle ténymegjelölést vizsgáltam, és amelynek keretében arra jutottam, hogy az individualizáció a *legszükségesebb tények általánosan* történő előadását jelentheti úgy, hogy az kifejezetten a jogra vonatkozzon, vagyis hogy az állításból az értékesíteni kívánt jog egyértelműen megállapítható legyen, és ezáltal a tárgyalást a bíróság ki tudja tűzni. A jogra vonatkozó összes releváns tény előadása – vagyis a szubsztanciálás – pedig ezt követően, a tárgyalási szakaszban juthat jelentőséghez.¹⁷⁵ Ebben a tekintetben Plósz álláspontja is értékesülhet, hiszen a kereseti tényállítás tényekkel való teljes megalapozása az ő értelmezésében is csak a tárgyalási, bizonyítási szakaszra tartozott.

Ezt követően is kérdéses azonban, hogy a felperes tudja-e bizonyítani a kereseti követelését. A felperesnek a peralapítás végett mindig egy meghatározott címet kell állítani, hiszen a felperesnek mindig egy konkrét keresetjogot kell gyakorolnia ahhoz, hogy célt érjen.¹⁷⁶ Plósz szerint „A keresetjog a magánjognak immanens tulajdonsága. De azért nem maga a jog. Ha teljes jogom van, van keresetjogom is, de azért mert keresetjogom van, nincs szükségkép jogom.”¹⁷⁷ Plósz a keresetjogot tehát két szempontból közelítette meg. *Perjogi szempontból* a keresetjog egy *állítás*hoz kötött,

¹⁷³ ÉLESS 2013: 22. oldal. Ehhez lásd még részletesebben: ÉLESS-PARLAGI: 355-361. oldalak.

¹⁷⁴ A modern individualizációs elvre a német jog kapcsán fogok részletesen kitérni.

¹⁷⁵ V.ö: Éless Tamás – Döme Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. (a továbbiakban: ÉLESS-DÖME) 67-68. oldalak: „A keresetlevél ugyan tartalmazhatja az értékesíteni kívánt jog megjelölését, azonban az első peralakító („perfelvételi”) tárgyalás kitűzéséhez elegendő a kereset tárgyát a tények előadásával individualizáló keresetlevél is. (...) Az individualizációs elve ekként két elemet foglal magában: egyfelől azt, hogy elegendő, ha a felperes annyit ad elő, amennyi az általa értékesíteni kívánt jog azonosításához elegendő, másfelől annyit kell előadnia, hogy az általa értékesíteni kívánt jog minden más jogtól megkülönböztethető legyen. (...) A kereset szubsztanciálása, a körülmények vizsgálatahoz szükséges hiányzó tartalmi kellékekkel való felszerelése már történhet bírói közreműködéssel a fél személyes meghallgatása útján.

¹⁷⁶ PLÓSZ 1927a: 33. oldal

¹⁷⁷ PLÓSZ 1927a: 45. oldal

amit individualizáció útján lehetett megjelölni elgondolása szerint, *magánjogi szempontból* a keresetjog „*in concreto létező magánjoghoz*” kötött, és ezek alapján jutott arra a következtetésre, hogy a kereset címe mindkét esetben más: perjogi keresetjognál a cím az állítás, magánjogi keresetjognál pedig maga az anyagi jogosultság, amit állítanak.¹⁷⁸ Az üresnek tekinthető perjogi jogcím – mivel azt csak állítják a perben – azáltal lesz kitöltött, ha az állításhoz, lényegében mint perjogi keresetcímhez hozzákapcsolom az anyagi jogot. Emiatt a perjogi keresetjognál a cím realitásától eltekintünk, szemben a magánjogi keresetjognál, mert az csak akkor létezik, akkor lehet reális, ha valóban fennáll. Ezek alapján adja meg Plósz végkövetkeztetését: ha „a cím realitásától nem tekintünk el, hanem címül csak a valóban létezőt fogadjuk el, mondhatjuk, hogy ahol ilyen cím nem létezik, ezen szempontból felfogott keresetjog sem létezik.”¹⁷⁹ Itt pedig visszaérkeztünk ahhoz a gondolathoz, hogy a perbeli keresetjog fennállása esetén még nem biztos, hogy az érvényesíteni kívánt jog meg is illeti a felperest.¹⁸⁰

A fenti gondolatokat egybevetve az lenne megállapítható, hogy a magánjogi és a perjogi keresetjog is ugyanaz a jog lesz, azonban az egyiket csupán állítják (perjogi szempontból), és a perben bizonyosodnak meg róla, hogy fennáll-e; a másik ezzel szemben konkrétan létező jog (magánjogi szempontból), de annak vizsgálata, hogy az a felperest megilleti-e, már a perjog körébe tartozik. (Ebből a szempontból akár egyet is lehetne érteni Haupt azon megállapításával, hogy a jogcím – amit ő az érvényesíteni kívánt joggal azonosít – elsősorban eljárásjogi fogalom.¹⁸¹) Kifejezetten erre tekintettel hívta fel a figyelmet Szladits arra, hogy a magánjogban kerülendő a kereseti jog megnevezés használata és az igénynek ezzel való azonosítása, mert a kereset eljárásjogi fogalom és a kettő más-más értelemmel bír: a kereseti jog ugyanis a bírósághoz fordulást biztosítja, és ezzel élhet olyan is, akit az érdek valójában nem illet meg.¹⁸²

Plósz is arra hívja fel a figyelmet, hogy „azon tan, hogy a keresetjog nem egyéb, mint a magánjognak metamorphosisa, vagy éppen azzal azonos jog, meg nem állhat. A keresetjogban ugyanis a perbebocsátkozási kényszer nem (csak) a valóban létező jogot, hanem (már) az állított jogot illeti meg.”¹⁸³ Azt Plósz is elismeri, hogy a keresetjog a

¹⁷⁸ PLÓSZ 1927a: 50-51. oldalak

¹⁷⁹ PLÓSZ 1927a: 51. oldal

¹⁸⁰ Erre utal az 'érvényesíteni kívánt' megjelölés is.

¹⁸¹ HAUPT Egon: És mégis jogcímhez kötött! – Válaszok dr. Kovács László szerkesztő észrevételeire. Magyar Jog 2003/12. 740. oldal (a továbbiakban: HAUPT 2003)

¹⁸² SZLADITS: 114. oldal

¹⁸³ PLÓSZ 1927b: 58. oldal

materiális joggal összefügg, és csak a valóban létező jog lehet győzelmes, hiszen ezt diktálja lényegében jogérzékünk is, de felhívja a figyelmet arra, hogy perjogi szempontból a győzelem nem feltétlenül a jog létezésétől, hanem a peranyag, azaz a kereseti és a kifogási tények és azok igazolásának alakulásától függ.¹⁸⁴ Ez következik az előzőekben tett megjegyzésemből is: a magánjogot a perben csupán állítják, de nem az állítás által lesz valóban létező, fennálló, hanem attól, hogy a felet az valóban megilleti az alapul fekvő jogviszony alapján. Novák ezt úgy fogalmazta meg, hogy „A fél állítási kötelezettsége azonban nem jelenti egyben azt a kötelezettséget is, hogy ez az állítás valóban bizonyuljon. Ilyen követelményt a törvény a keresettel szemben nem támaszt. A kereset alapjának létrehozásához tehát elegendő a puszta állítás.”¹⁸⁵ Amennyiben a fél ezt mégsem tudja bizonyítani a perbeli állítása ellenére, úgy még létezhet a magánjoga, az lehet valós, de mégsem lehet győzelmes. Vagyis – ahogy Plósz a keresetjog-elméleténél ezt egyértelműen szemlélteti – a tényekből kivethető jog érvényesíthetősége végül nagymértékben függ a bizonyítás eredményességétől.

III. 3. Az érvényesített joghoz kötöttség lényege

Felvetődik a kérdés, hogy az érvényesített joghoz kötöttség alatt pontosan mi is értendő? Elsőként azt kell leszögezni, hogy a keresetlevélben megjelölt érvényesíteni kívánt jog és a perben érvényesített jog között különbséget tesz a Pp.: a kereset előadásával ugyanis rögzül a kereset, innentől kezdve a felperes már nem csak érvényesíteni kívánja a kereseti jogát, hanem azt érvényesíti is.¹⁸⁶ Ezen jogirodalmi nézetet elfogadva a továbbiakban különbséget fogok tenni e két fogalom között, és a bíróság kötöttsége tekintetében az érvényesített joghoz való kötöttséget tekintem kiinduló alapnak.

Véleményem szerint ezt két irányból szükséges megvizsgálni:

1. a fél csak tényeket jelölt meg keresetlevelében: ebben az esetben csupán a tényállítás áll a bíróság rendelkezésére, amely azonban magában foglalja az érvényesíteni kívánt jogot is,
2. a fél a tényeken túlmenően konkrét jogot is megnevez, illetve jogszabályhelyre is hivatkozik keresetlevelében:

¹⁸⁴ PLÓSZ 1927b: 59. oldal

¹⁸⁵ NOVÁK István: A kereset a polgári perben. KJK, Budapest, 1966. 20. oldal

¹⁸⁶ Vö. ÉLESS–DÖME: 66. oldal. A tanulmány részletesen ismerteti az ezt a nézetet alátámasztó Pp. rendelkezéseket, illetve rávilágít arra is, hogy helyenként azért a Pp. fogalomhasználata sem mindig következetes.

- a) ha a kettő között nincs ellentét és a megnevezett jog, illetve a hivatkozott jogszabály irányadó a tényállítás elbírálásánál, úgy továbbra is az előadott tényállításból kivehető jog az irányadó, és ilyenkor a jog konkrét megnevezése, vagy a hivatkozott jogszabályhely a tényállításban előadott jog jogi pontosításának, minősítésének tekinthető
- b) ha a kettő között ellentmondás áll fenn – problémák merülnek fel.¹⁸⁷

A kérdés ezek után tehát az, hogy a bíróság a 2. b pontban rögzített esetben mihez lesz kötve: a tényekhez és az ebből eredő – kvázi „valódi” – joghoz, vagy az ezzel összhangban nem álló jogi minősítéshez, és az az alapján alkalmazandó jogszabályokhoz. Ha ugyanis a kettő között ellentét áll fenn, mindkettőhöz nem lehet kötve.

A bíróság kötöttségével kapcsolatos kérdések így álláspontom szerint két dimenzióban vizsgálhatók: magához az érvényesített joghoz való kötöttségben, ami a tényállításból és jogállítástól következik, és az ehhez rendelt jogi minősítéshez való kötöttségben.¹⁸⁸

Ugyanakkor a problémás 2. b. esetkörben is a tényállításból kell, hogy kiinduljon a bíróság, hiszen csak az alapján tudja értékelni jogilag is a jogvitát. Ezek alapján pedig ebben az esetben is a tényállításból kivehető jog lehet az irányadó a jogvita elbírálásánál.¹⁸⁹

Ezt támasztja alá a bírói gyakorlat is:

Az egyik ügyben a jogi képviselővel eljáró felperes a keresetének jogszabályi alapját adásvételi szerződésből eredő vételár megfizetésben jelölte meg, holott a felek közötti üzletrész adásvételi szerződés rögzítette, hogy a vevő (alperes) a vételárat megfizette, és azt az eladó (felperes) elismerte és nyugtatta. Ugyanakkor a felek az adásvételi szerződésben tartozáselvállalásról is rendelkeztek, amelyhez fűződő kötelezettségvállalását a vevő (alperes) nem teljesítette, és a felperes marasztalási igényét lényegében ez alapozta meg. A bíróság nem látta akadályát annak, hogy a

¹⁸⁷ Éless Tamás ezt a helyzetet a jogállítást és a tényállítást incompatibilitásának nevezi, amit eljárásjogi hibának tekint, hiszen ez még nem jelentheti azt, hogy a fél az anyagi jog szabályai szerint ne lenne jogosult. Ezzel összefüggésben helyesen mutat rá arra, hogy mindebből kifolyólag nem a jog vagy követelés, hanem a keresetlevélbe foglalt kereseti kérelem alapjának, így a keresetnek a megalapozatlanságáról lehet csupán szó. Vö. ÉLESS 2013: 23. oldal

¹⁸⁸ A második esetkör az, amit álláspontom szerint mind a bírói gyakorlat és mind a jogirodalom a jogcímhez kötöttség kérdésköre alatt ért és ilyenként kezel. Az ezzel összefüggő további részletes elemzésre a III.7.1. és a III.7.2. alfejezetekben kerül sor.

¹⁸⁹ Vö. a III. 2. fejezetben leírtakkal.

keresetet ebből a szempontból is vizsgálat alá vonja annak ellenére, hogy a felperes téves jogszabályhelyet jelölt meg keresetének alapjául.¹⁹⁰

Egy másik ügyben a felperes az automata által elvégzett autómosás közben a gépkocsijában ért kár jogszabályi alapjaként a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. § évi IV. törvény 318. § (1) és 339. § (1) bekezdését, azaz a kártérítési felelősség általános alakzatát jelölte meg. A bíróság ennek ellenére – mindenféle előzetes egyeztetés és felhívás nélkül az első tárgyaláson szóban – a 345. § figyelembe vételével adta meg a Pp. 3. § (3) bekezdésben foglalt tájékoztatást, amelyet az álláspontja szerint az indokolt, hogy az automata autómosó veszélyes üzemnek minősül.¹⁹¹

Mindezek alapján a joghoz kötöttség álláspontom szerint a bíróságnak a fél részéről a tények által megjelölt joghoz való kötöttségét kell, hogy elsődlegesen jelentse, amellyel összefüggésben akkor jelentkeznek problémák, amikor a fél tévesen rendel a jogalaphoz egy jogszabályi hivatkozást vagy jogi műnevet.¹⁹² A továbbiakban tehát a joghoz kötöttség kérdésének vizsgálatánál ez az esetkör válik relevánssá, ezért – annak ellenére, hogy ennek jelentése az álláspontom szerint elsősorban a tények által megjelölt joghoz való kötöttséget takarja – ezt a kifejezést erre az esetkörre is alkalmazni fogom.

III. 4. Az érvényesített joghoz kötöttség és a kereseti kérelemhez kötöttség viszonya

Az előzőekben leírtakon túlmenően érdekes párhuzam vonható a kérelemhez kötöttség és a joghoz kötöttség között: mit jelent az egyik, mit takar a másik, és milyen kapcsolódási pontjaik vannak, továbbá hogy mindezek hogyan hatnak a kereseti kérelem tartalmára, illetve annak elbírálásra.

Mind a bírói gyakorlatban, mind pedig a jogirodalomban régóta vitatott kérdés, hogy a kereseti kérelemhez kötöttség jelent-e egyúttal joghoz kötöttséget.¹⁹³

¹⁹⁰ Lásd ehhez a Szegedi Törvényszék 13.P.20.812/2012/29. és a Szegedi Ítéltábla Pf.III.20.986/2013/7. számú ítéleteit.

¹⁹¹ Lásd ehhez a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 14.P.22.419/2012/5. számú jegyzőkönyvét.

¹⁹² Véleményem szerint erre utal a már többször hivatkozott 2/2010. (VI. 28.) PK Vélemény 5./ pontja is. Megjegyzem, hogy közvetetten a Pp. 272. § (3) bekezdése is ezt a gondolatot erősíti, amely szerint a felülvizsgálati kérelem nem utasítható el, ha a kérelem tartalma helyesen jelöli meg a jogszabálysértést, de a hivatkozott jogszabályhely téves.

¹⁹³ Complex Jogtár Online – a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 3. §-ához fűzött magyarázata. Letöltve 2012. július 10.

A két jogintézmény elnevezéséből kiindulva nyilvánvalóan semmiképpen sem állítható, hogy a kettő ugyanazt jelentené, vagyis az, hogy a Pp. 3. § (2) bekezdése rögzíti, hogy a bíróság a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van, és hogy a bíróság a fél által előadott kérelmeket, nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe, még nem következik az, hogy a bíróság a keresetben érvényesített joghoz is kötve lenne. Ez nem vezethető le a Pp. 215. §-ából sem, miszerint a döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetőleg az ellenkérelmen, mint ahogy a Pp. 121. §-ából sem, ahol a jogalkotó „csupán” a keresetlevél kötelező kellékeit sorolja fel.

A kérelemhez kötöttség alapján a bíróság csak arról dönthet, ami a kereset tartalma, azaz amire nézve határozott kereseti kérelmet terjesztett elő a felperes. Haupt álláspontja szerint „a bíróság döntésére irányuló határozott kérelem, azaz kereseti kérelem az érvényesíteni kívánt jog közlésére alkalmatlan. A kereseti kérelem soha nem mutatja meg, hogy a felperes követelését milyen jogszabályi alapon támasztja.”¹⁹⁴ Ezzel annyiban egyet érthetnek, hogy a két intézmény (a kérelem és az érvényesíteni kívánt jog) valóban nem egyeznek meg, vagyis az egyik alkalmatlan a másik megjelölésére, illetve előadására. A *keresetlevél petitum része* azonban sokszor tartalmazza a jog valamilyen módon való megjelölését [pl. szerződésen kívüli kártérítés címén, vagy a Ptk. 6:519. §-a alapján]. Sőt, a jogi képviselőktől az igény pontos jogszabályi megjelölése kifejezetten el is várható.¹⁹⁵ Ugyanakkor „A keresetet nem lehet a kereseti kérelemmel, a Pp. 121. § (1) bekezdés e) pontjával azonosítani, tekintettel arra, hogy annak lényegi részét – már csak a *res iudicata* mibenléte miatt is – az érvényesíteni kívántnak megjelölt jog alkotja.”¹⁹⁶

Vagyis a „szoros értelemben vett”, a Pp. 121. § e) pontjában szabályozott kereseti kérelem valóban nem a jog megjelölésére szolgál, hanem arra, hogy előadja a fél, konkrétan milyen döntést kér a bíróságtól. Abban azonban hivatkozható annak műneve, vagy a konkrét jogszabályhely.

Ugyanakkor nem osztom teljes mértékben azt az álláspontot sem, hogy „a többen a kevesebb” elv alkalmazásával a kérelemhez kötöttségben benne foglaltatik a jogcímhez kötöttség tétele is, arra figyelemmel, hogy a kereseti kérelem annak jogcímét, jogalapját

¹⁹⁴ HAUPT 2000: 607. oldal

¹⁹⁵ És nem szabad elfelejtenünk arról, hogy a Pp. 272. § (2) bekezdése alapján a felülvizsgálati kérelemben a jogszabálysértést konkrétan meg kell jelölni a tételes jogszabályhely útján, ezért is kötelező többek között a jogi képviselet a Kúria előtt. Lásd még BH 2001. 46.

¹⁹⁶ HAUPT 2003: 741. oldal

is tartalmazza,¹⁹⁷ hiszen – ahogy az előbb is rámutattam – a konkrét kereseti kérelemnek nem kötelező eleme az érvényesíteni kívánt jog hivatkozása. Ez legfeljebb arra az esetre lenne értelmezhető, ha a fél csupán tényeket ad elő mindenféle egyéb jogi minősítés nélkül, hiszen ilyenkor – ahogy erre már korábban utaltam – a tényállításhoz való kötöttségből értelemszerűen az az alapján levezethető joghoz is kötve lesz a bíróság. Ehhez természetesen az is szükséges, hogy a kereseti kérelem alatt ne csak a petitumot, hanem a teljes keresetet értsük, ami magában foglalja a tényállítást is.

A joggyakorlatot vizsgálva azonban az egyértelműen megállapítható, hogy a bíróságok nem kívánják meg a pontos jogszabályi hivatkozást.¹⁹⁸ Ezt egyébként a Pp. sem írja elő, a 121. § (1) bekezdésében arra ugyanis nem találunk rendelkezést, hogy a konkrét jogszabályhelyet meg kellene jelölnie a felperesnek, ahogy az alperes sem köteles erre sem az ellenkérelmében, sem az esetleges viszontkeresetében. Ebben a körben ezért nem érthetők egyet Haupt azon megállapításával, hogy mivel „a felperes valamilyen jogot kíván érvényesíteni, jogát pedig csak jogszabályból eredeztetheti, az érvényesíteni kívánt jogot megjelölni alapvetően másként, mint pontos jogszabályhely felhívásával, azaz jogszabályhely szerint, nem lehet”.¹⁹⁹ Ez ellentmondana a jogcím anyagi jogi elemzésénél kifejtettekkel is.

Jelenleg a magyar polgári eljárásjogban nincs szükség tehát a jogszabály beidézésére, sem felhívására, elegendő, ha a jogállítás a keresetlevél egész tartalmából megállapítható. Ez pedig a Plósz-féle kereset-felfogással egyezik meg.

A bírói gyakorlat helyesen mutat rá arra is, hogy a kereseti kérelemhez kötöttség még nem jelenti egyúttal az érvényesített joghoz kötöttséget.²⁰⁰ Csupán ebből azonban álláspontom szerint közvetlenül nem következik az, hogy ehhez sem lenne kötve. A kettő között mégis összefüggést alakítanak ki a bíróságok, amit abból vezetnek le, hogy a kereseti kérelem csak a mennyiség tekintetében rendelkezik kötőerővel, és nem minősül túlterjeszkedésnek a keresetben foglalttól eltérő jogi minősítés, és ezáltal a „más jogcímen”, lényegében más jogszabályi alapon való ítélezés.²⁰¹ „Az a hivatkozás,

¹⁹⁷ LUGOSI: 680. oldal Azért alkalmaztam itt a jogcím fogalmát, mert a szerző is ezt használta.

¹⁹⁸ BH 1981. 195. Megjegyzem, hogy némileg ellentmond ennek a szerződés érvénytelenségével kapcsolatos perekben érvényesülő bírói gyakorlat, amely, ha a fél megtámadási okra hivatkozik, és megtámadási jogát kívánja érvényesíteni, megkívánja azt, hogy a megtámadás jogcímét pontosan tartalmazza a keresetlevél. – BH 1996. 491. Erre vonatkozóan hasonló állásfoglalást adott a Legfelsőbb Bíróság is a 2/2010. (VI. 28.) PK véleményében az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekkel összefüggésben. Erről részletesen lásd a III. 5. alfejezetet.

¹⁹⁹ HAUPT 2000: 607. oldal

²⁰⁰ EBH 2006. 1422.

²⁰¹ BH 2004. 504., BH 2009. 17.

hogy a Pp. 215. §-a alapján csak a kereseti kérelmen nem lehet túlterjeszkedni, de az érvényesített jogon igen, nincs figyelemmel a két fogalom különbségére és összefüggésére. Az érvényesített jog az alap, és ebből fakad maga a kereseti kérelem. Ahogy a törvény azt sem mondja ki, hogy mást nem lehet marasztalni, mint a perbeli feleket, ugyanúgy nem mondja ki azt sem, hogy eltérő jogosultság alapján nem lehet marasztalni.”²⁰²

A Pp.-ből és egyéb jogszabályokból tehát egyáltalán nem következik, hogy a kérelemhez kötöttség elsősorban összepszerúségi korlátot jelentene,²⁰³ sőt ez az értelmezés egyenesen ellentétes a Pp. hatályos szabályaival és a rendelkezési elvvel, hiszen ezek alapján az egész kereseti kérelem köti a bíróságot, ugyanis a törvény nem választja külön a kereseti kérelmet összepszerúség és más szempont (pl. jogi minősítés) alapján. Vannak ugyan olyan, az anyagi jogban szabályozott speciális esetek, amikor a jogszabály konkrétan mintegy felhatalmazza a bírót a kereseti kérelemtől eltérő jogkövetkezmény alkalmazására,²⁰⁴ azonban ilyen esetekben a kérelemtől csak kifejezetten akkor lehet eltérni, ha azt adott jogszabály lehetővé teszi.

Az előző gondolatnál maradv a felperes tehát eldöntheti például, hogy a tulajdonában álló dolgot kéri kiadni vagy „megelégszik” a dolog ellenértékének a megfizetésével. Ilyenkor mindkét esetben egyező lesz a pertárgy érték (a dolog értéke), viszont az egyik kereseti kérelem a dolog kiadására való kötelezés lesz, a másik az ellenérték (pénz) megfizetésében való marasztalás, de mindkettő marasztalásra irányuló kérelem. Az első esetben pedig a bíróság nem dönthet úgy, hogy a követelt dolog helyett a dolog értékének megfizetésére kötelezi az alperest, arra hivatkozással, hogy a dolog kiadására a felperesnek nincs joga, és hogy kizárólag az összepszerúség vonatkozásában köti őt a kereset.

Ezen kívül a „*csak a kérelem mennyisége köt*” elv és az ebből levezetett „jogcím nélküli eljárás” azért sem lehet helytálló, mert a kérelemhez kötöttség, a Pp. 3. § (2) bekezdése és a Pp. 215. §-a értelemszerűen a megállapítási és a jogalakító kereseteknél is érvényesül,²⁰⁵ pedig itt az összepszerúségnek (mennyiségnek) csupán a pertárgy értékénél lehet jelentősége. Ez alapján pedig úgy vélem, hogy ha a kérelemhez kötöttség

²⁰² PARLAGI: 226. oldal

²⁰³ LESZKOVEN: 23. oldal

²⁰⁴ Lásd például a Ptk. 6:161. §-át, amely szerint a bíróság a kellékszavatossági jog esetében a jogosult kérelméhez nincs kötve, de nem kötelezhet olyan kellékszavatossági jog teljesítésére, amely ellen mindegyik fél tiltakozik; továbbá a Ptk. 6:527. § (3) bekezdését, amely szerint a kártérítés módjának meghatározásánál a bíróság nincs kötve a felek kérelméhez, de a kártérítésnek azt a módját nem alkalmazhatja, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.

²⁰⁵ BAJORY Pál: Az érdemi döntés korlátai a polgári perben. Magyar Jog 1960/10. 417-418. oldalak

olyan kereseti kérelem tekintetében fennáll, amely mennyiségi részt nem tartalmaz(hat), az elvnek abban az esetben is teljes mértékben, a kérelem egészére vetítve érvényesülnie kell, amikor a kérelem mennyiséget is magában foglal. Különösen helytálló lehet ez arra figyelemmel, hogy minden kereseti kérelem és ítélet – így a marasztaló is – egyúttal megállapítást is magában foglal, hiszen „minden ítéletnek általános funkciója a megállapítás. T.i. megállapítása annak, hogy mi a jognak megfelelő állapot.”²⁰⁶ A bíróság a jogvédelmet ugyanis csak akkor tudja megadni, ha előfeltételként valamilyen jog vagy jogviszony fennállását vagy fenn nem állását megállapítja, és ennek alapján a megsértett jog helyreállításáról intézkedik, vagy jogviszonyt keletkeztet, szüntet meg, változtat meg.²⁰⁷

Ebben a vonatkozásban rendszerint a Pp. 3. § (2) bekezdése is hivatkozási alapként szolgál a bíróságok részéről, amely szerint a fél kérelmét annak tartalma alapján kell elbírálni és nem megnevezése szerint. Haupt szerint azonban ez a szabály csak akkor alkalmazható, ha van alakra utaló megjelölés, azaz ha a fél megnevezést ad a kérelmének.²⁰⁸ Az alakszerűség – és így a Pp. 3. § (2) bekezdése – ugyanis a kérelem megnevezésére vonatkoztatható és nem a fél által megjelölt jogszabályra. „Az anyagi jogszabály megjelölése és tartalma nem lehet egymással ellentétben (pl. a „Ptk. 6:519. §-a csak kártérítést jelenthet), az érvényesíteni kívánt jog megjelölése nem alakra vonatkozó megnevezés, a jogcím esetében ezért a megjelölés és a tartalma közötti kollízió teljességgel kizárt.”²⁰⁹

Haupt érvelését követve jogszabálynál az lesz a tartalom, amit megjelölt a fél és nem más. Párhuzamba állítva ezeket a megállapításokat, ez a gondolat az alábbi példával szemléltethető: ha a fél a kérelmének a fellebbezés megnevezést adta, de az tartalmában valójában igazolási kérelem, akkor alkalmazható a Pp. 3. § (2) bekezdése; ha azonban a fél a kérelmében a Ptk. 6:519. §-át jelölte meg, akkor az általános kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni és nem más, például a veszélyes üzemi felelősség szabályait. Más az az esetkör, ha a fél tévesen rendel hozzá egy anyagi szabályt a megjelölt konkrét jogszabályhelyhez. Ebben az esetben a fél téved, az előző példában azonban az akarata, így a kérelme is arra a jogszabályra irányul, amire hivatkozott. Ez azonban kettős mérce alkalmazását tenné lehetővé: aki konkrét jogszabályhelyet megjelölt, azt hátrány érheti,

²⁰⁶ BACSÓ: 14. oldal

²⁰⁷ FARKAS: 11. oldal

²⁰⁸ HAUPT 2000: 614. oldal

²⁰⁹ HAUPT 2000: 614. oldal (A fenti gondolatmenethez megjegyzendő – bár ez a főszövegben ismertetettek alapján álláspontom szerint egyértelműen kiderült –, hogy Haupt a jogcímhez kötöttség elvének bevezetését és követését szorgalmazta.)

mert a megjelölt jogszabálytól nem lehet eltérni, míg az is elfogadható, ha a fél nem hivatkozik alakszerűen jogszabályra – hiszen a Pp. ezt nem teszi kötelezővé –, és ebből őt ilyen esetben nem is érheti hátrány.²¹⁰

Amennyiben abból a szempontból vizsgáljuk meg a kérdést, hogy az érvényesített jogot esetlegesen a jogszabállyal azonosítanánk, hasonló eredményre juthatunk. Ebben az esetben ugyanis a bíróság számára ez a tételes jogszabályhelyet jelentené, amihez azonban a bírói gyakorlat szerint nincs kötve, így más tartalmú jogszabályt kereshet a jogvita elbírálásához, mint amit a fél megnevezett. Ebben a vonatkozásban ugyan értelme lehet annak, hogy a megnevezés, vagyis az alakszerű megjelölés (tehát a fél által megnevezett jogszabályhely) nem köt, csak a tartalom (a tényekből kinyerhető jog). Ez azonban csak akkor lenne alkalmazható, ha van alakszerű megjelölés a fél részéről, azaz konkrét jogszabályhelyre való utalás. Ezáltal pedig ismét egyfajta kettős elbíráláshoz jutottunk el: amikor a fél nem jelöl meg jogszabályhelyet, akkor az alakszerű megjelölés hiányzik, ezért 'az alakszerű megjelölés nem köt' elv ebben az esetben már nem lenne irányadó.

Összegezve gondolataimat: egyértelmű, hogy a kérelemhez kötöttség és az érvényesített joghoz kötöttség nem lehetnek azonos intézmények, amit a joggyakorlat teljes mértékben követ, azonban sajnálatosan a kérelemhez kötöttséggel összefüggésben téves álláspontokkal találkozhatunk akkor, amikor a kérelemhez kötöttséget csupán a kereset mennyiségére, összecszerűségére vonatkoztatják, majd ebből vezetik le azt, hogy a tévesen megjelölt jogszabály a bíróságot nem köti. Ez a leírtakon túlmenően azért is tekinthető tévesnek, mert – ahogy már említettem – az érvényesített jogot nem kell konkrétan a szoros értelemben vett kereseti kérelemben (petitumban) feltüntetni.

A Pp. 121. §-ából kiindulva az mindenképpen szükséges, hogy a fél az érvényesíteni kívánt jogot feltüntesse, vagyis a keresetlevél jogállítást mindenképpen kell, hogy tartalmazzon, és a Pp.-ben jelenleg érvényesülő szubsztanciális elv alapján az ennek alapjául szolgáló összes releváns tény is elő kell adni. Ezek nélkül ugyanis „lehetetlen

²¹⁰ Ez a gondolat a jelenlegi bírói gyakorlatban is már megfogalmazódott: „Az a felperes, aki megjelöli követelése jogalapját, de tévesen, nem kerülhet hátrányosabb helyzetbe ahhoz képest, mint aki a jogcímet egyáltalán nem jelölte meg.” ÍH 2015. 23. A most hivatkozott eseti döntés a „jogcímmel nem kötött” bírói nézetet erősíti, illetve azt, hogy a bírói gyakorlat a jogcímet a jogszabállyal azonosítja: „A jogcím, mint a megsértett vagy vitatott alanyi jog jogszabályi alapja vonatkozásában nem tartalmaz a bíróságok jogkörét korlátozó rendelkezést: amennyiben a felperes tévesen jelöli meg az érvényesíteni kívánt jog jogszabályi alapját, a bíróság ettől eltérhet.”

keresztülvinni [...] az ítélet jogerejének azt a hatását, hogy arra a jogra nézve új pernek többé helye nincs”.²¹¹

A konkrét jogszabályi hivatkozás hiánya azonban nem jelenthet hibát az eljárásjogi törvény jelenlegi rendelkezései szerint, illetve talán úgy lenne helyesebb a megfogalmazás, hogy az erre vonatkozó konkrét rendelkezések hiánya miatt. Ebben az esetben tehát például szerződésből eredő követelésnél elegendő, ha annyit tüntet fel a fél, hogy vállalkozói díjat vagy vételárat kíván érvényesíteni, szerződés érvénytelensége esetén pedig, hogy tévedés miatt kívánja érvényesíteni a megtámadási jogát, stb.

Ebből és a szubsztanciális elvből kiindulva tehát jelenleg elegendő, ha a fél a keresetlevelében tények útján megjelöli az igényét, azaz az érvényesíteni kívánt jogot jogszabályi hivatkozás nélkül adja elő. Álláspontom szerint egyébként az összes tény előadását követően a bíróság számára nyilvánvaló lesz, hogy a fél milyen jogot kíván érvényesíteni, és ennek alapján például a kártérítés melyik alakzata lesz irányadó a bizonyítási eljárás során.

III. 5. Az érvényesített joghoz és a kérelemhez kötöttség kérdése az érvénytelenségi perekben

Az érvényesíteni kívánt jog és az ezzel összefüggő kérdések speciális területének tekinthetők a szerződések érvénytelenségével kapcsolatos perek. Speciális abban az értelemben, hogy nagy szerepet kapott a polgári eljárástól idegen hivatalbóli eljárás elve, másrészt azonban az idők folyamán megjelent bizonyos értelemben az érvényesített joghoz kötöttség is. Ezekben a pertípusokban ráadásul több síkon vetődik fel a címben megjelölt kérdéskör: egyrészt a joggyakorlat másképpen kezeli – az anyagi jogi különbségek miatt egyéb nézőpontokon túlmenően ebből a szempontból is – a semmisségi és a megtámadási okok miatt bekövetkező érvénytelenséget, másrészt a semmisségi és megtámadási okok egymáshoz való viszonyában, illetve a megtámadási okokon belül is speciális kötöttség érvényesül a bírósági vizsgálat során, harmadrészt pedig az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása körében a kérelemhez kötöttség más jelleggel jelenik meg az általános szabályokhoz képest.

Mindezek miatt szükségesnek tartom külön fejezetben foglalkozni ezekkel a perekkel a téma teljesebb körű feldolgozása érdekében.

²¹¹ MAGYARY: 355. oldal

III. 5. 1. Az érvénytelenség fogalma, rendszere

Az érvénytelenség a szerződéskötéskor fennálló, törvényben meghatározott ok, amely miatt a szerződéssel elérni kívánt jogi hatás elmarad. Az érvénytelen szerződés nem váltja ki azt a jogi hatást, amit a törvény egyébként a szerződéshez fűz.

Az érvénytelenségi okok két nagy csoportba sorolhatók: a semmisségi és a megtámadási okokra. A semmisség az érvénytelenség súlyosabb esete, a semmisség megállapítására külön eljárás lefolytatására nincs szükség, és a bíróságnak a semmisségi okot hivatalból kell észlelnie.²¹² A megtámadási okok esetén megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz érdeke fűződik,²¹³ a megtámadási okot a másik féllel közölni kell egy éves határidőn belül, ha ez eredménytelen, az igényt bírósági úton kell haladéktalanul érvényesíteni,²¹⁴ és a bíróságnak hivatalból nem kell figyelembe vennie a megtámadási okot.

Az érvénytelenségi okokhoz fűződő szankciók és jogkövetkezmények tekintetében azonban nincs különbség: a szankció, hogy az érvénytelen szerződésből joghatás nem következhet be, a jogkövetkezmények pedig mindkét esetben a szerződés érvényessé nyilvánítása, az eredeti állapot helyreállítása, és az alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése.²¹⁵

III. 5. 2. A PK 32. számú állásfoglalástól napjainkig – a hivatalból történő eljárás visszaszorulása

A régi Ptk.²¹⁶ elfogadásakor a semmisségi okok esetében a teljes hivatalbóliség érvényesült, vonatkozott ez a jogkövetkezmények alkalmazására is. A jogkövetkezményeken belül a Legfelsőbb Bíróság a PK 32. sz. állásfoglalása alapján az eredeti állapot helyreállítását helyezte előtérbe. A régi Ptk. vonatkozó rendelkezései és a kollégiumi állásfoglalás alapján a bíróságnak nem csak a semmisséget kellett figyelembe vennie, hanem az érvénytelenség jogkövetkezményeit is hivatalból le kellett vonnia, és a három lehetséges megoldás közül az eredeti állapot helyreállítását kellett elsődlegesen alkalmaznia az ítélete meghozatalakor.

²¹² Ptk. 6:88. § (1) bekezdés.

²¹³ Ptk. 6:89. § (2) bekezdés

²¹⁴ Ptk. 6:89. § (3) bekezdés

²¹⁵ Ptk. 6:111-113. §-ok

²¹⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

A joggyakorlat és a jogtudomány részéről is felvetődött azonban a hivatalból való eljárás gyengítése, amelyet a megváltozott társadalmi viszonyok, és nem utolsósorban a rendszerváltozást követő Pp. módosítások is megkívántak, amelyek a bíró paternalista szerepét igencsak megnyírbálták, és a kérelemre történő eljárás, illetve a kérelemhez kötöttség elvét vezették be.

Ez a bírói gyakorlat legelőször az 1/2005. (VI.15.) PK véleményben volt tetten érhető, amely kimondta, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeit a bíróság csak a felek kérelmére alkalmazhatja, hivatalból akkor sem, ha a semmisségi ok fennállását észleli. A hivatalból való észlelés ugyanis – értelemszerűen – nem jelenthet kötelezettséget a bíróság számára, hogy kutatnia kellene egy esetleges semmisségi okot, de azt sem, hogy a feleket ebben a vonatkozásban bizonyításra hívja fel a semmisségi ok tisztázása kapcsán.

Az 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 1. pontja pedig végképp meghaladottá nyilvánította a PK 32. sz. állásfoglalást, és az érvénytelenség jogkövetkezményeiről a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma új, részletes iránymutatást adott az alsóbb bíróságok számára. Ehhez kapcsolódóan az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről a 2/2010. (VI. 28.) PK véleményt tette közzé.

Mindazonáltal a jogirodalom részéről felvetődött az igény, hogy ha a hivatalból való eljárást dogmatikailag helyesen száműzni kívánjuk az érvénytelenség jogintézményéből, akkor ezt elsősorban nem a bírói gyakorlat alakításával kell elérni, hanem törvénymódosítással kell megoldani, amelynek keretében *expressis verbis* ki kell mondani, hogy a fél a bíróságtól akkor is kérheti az érvénytelenség megállapítását, ha annak jogkövetkezményeinek alkalmazását egyidejűleg nem kéri. A jogalkotó módosította is ebben a vonatkozásban a régi Ptk.-t,²¹⁷ és a Ptk. ezt a szabályt változatlanul átveszi.²¹⁸

III. 5. 3. A bíróság eljárási lehetőségei érvénytelenség esetén

Az a már ismertetett bírói gyakorlatból látható, hogy a kérelemhez kötöttség nem jelent egyúttal a fél által tévesen hivatkozott jogszabályhoz vagy jogi megnevezéshez való kötöttséget. Némileg máshogy alakul ez a tétel az érvénytelenségi perekben, és azon belül is eltérő e két kérdéskör megítélése semmisség és megtámadhatóság fennállásakor.

²¹⁷ 1959. évi IV. törvény 239/A. §

²¹⁸ Ptk. 6:109. § (2) bekezdés

Tekintve, hogy a semmisséget a bíróság hivatalból kell, hogy észlelje, ebben a vonatkozásban csak az érvénytelenség megállapítására irányuló kérelmet kell a félnek előterjesztenie, és a bíróság bármelyik semmisségi ok alapján megállapíthatja azt. A bíróság tehát a szerződés semmisségét olyan okból is megállapíthatja, amelyre a felek nem hivatkoztak, feltéve azonban – összhangban az 1/2005. (VI. 15.) PK véleménynel – hogy a perben rendelkezésre álló adatok és bizonyítékok alapján a semmisségi ok fennállása megállapítható.²¹⁹

Más jogi megítélés alá esik a megtámadási okok köre: a fél által előadott megtámadási ok ugyanis köti a bíróságot, nem vizsgálhat olyan megtámadási okot, amelyre a fél nem hivatkozott.²²⁰

Mindezek arra engednek következtetni, hogy semmisségi ok fennállása esetén nem érvényesül az érvényesített joghoz kötöttség, sőt egyes esetekben az érvénytelenség megállapítására irányuló határozott kérelem előterjesztésének hiánya sem képezheti akadályát annak, hogy a bíróság a semmisségi ok észlelését követően ennek megfelelően határozzon. Amennyiben például a felperes szerződésből eredő követelést kíván érvényesíteni, és a bíróság észleli, hogy a szerződés semmis, akkor – annak ellenére, hogy az alperes nem hivatkozott semmisségre, és ebben a körben még tényelőadást sem terjesztett elő – a keresetet el kell utasítania. Ebben az esetben pedig nem csak a tény- és jogállításhoz kötöttség elve nem érvényesül, hanem a konkrét kérelem is hiányzik az érvénytelenségre vonatkozóan.

Ezzel szemben a megtámadás esetén konkrét kérelem előadása szükséges, különben a bíróság a megtámadási okot nem vizsgálhatja. Ezen túlmenően „a szerződés megtámadása esetén a kérelemhez kötöttség még a jogcímet illetően is érvényesül, a bíróság hivatalból ugyanis nem vizsgálhatja olyan megtámadási ok fennállását, amelyre a fél nem hivatkozott.”²²¹ A bíróság más megtámadási okra tehát nem térhet át, mindez azonban nem zárja ki azt, hogy az előadott kereseti tényállítás alapján a fél által megjelölt megtámadási ok mellett másik megtámadási okot is vizsgálhasson, ha az tartalmilag a kereseti tényállításból kivehető.²²² Ez azt jelenti, hogy az érvényesített joghoz kötöttség érvényesül a megtámadási ok vonatkozásában is. Amennyiben tehát a kereseti tény- és jogállítások valamely megtámadási okot megalapozzák, és ha ehhez a

²¹⁹ BH 2007. 91.

²²⁰ KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései I. Céghírnök 2009/12. 11. oldal

²²¹ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. b/ pontja

²²² 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. b/ pontjához fűzött indokolás

fél téves megtámadási okot nevez meg, vagy tévesen hivatkozik jogszabály útján valamely megtámadási okra, akkor az a bíróságot szintén nem köti. Vagyis a más megtámadási okra áttérés tilalma a kereseti kérelem egésze tekintetében vizsgálendő, és nem a jogmegnevezés vagy jogszabályi hivatkozás, azaz lényegében jogi minősítés vonatkozásában.

Ezek az elvek érvényesülnek a jogorvoslati eljárásokban is. Eszerint a fellebbezési bíróság is vizsgálhat a fellebbezési kérelemben megjelölttől eltérő semmisségi okot. „A fellebbezési kérelem, ellenkérelem, kereteit ugyanis nem a jogi érvelés, az abban foglalt indokok, hanem maga a másodfokú bíróság döntésére irányuló kérelem szabja meg. Ellenkező álláspont elfogadása esetén a másodfokú eljárásban nem kerülhetne sor a semmisségi ok hivatalbóli észlelésére, és a fellebbezési kérelemben foglalt jogcímhez kötöttség érvényesülne.”²²³

A fellebbezési bíróság hivatalból nyilván csak olyan semmisségi okot észlelhet, amelyet az elsőfokú bíróság elmulasztott. Az elsőfokú ítélettől eltérő más semmisségi ok figyelembe vételére azonban csak akkor kerülhet sor, ha az elsőfokú eljárás adatai alapján a semmisség egyértelműen megállapítható.²²⁴ Az új tények és bizonyítékok figyelembevételének az érvénytelenségi perekben is gátat szabnak azonban a Pp. 235. § (1) bekezdésében foglalt feltételek.²²⁵ A joggyakorlat azt a problémát, hogy amennyiben a másodfokú bíróság hivatalból észlelt semmisségi ok alapján kívánja meghozni határozatát, emiatt ezen semmisségről úgy történne érdemi döntés, hogy a fél fellebbezési jogát elvonná, ebben a vonatkozásban azzal oldotta meg, hogy a feleknek meg kell adni ebben a körben a szükséges tájékoztatást, és ha a felek úgy nyilatkoznak, hogy a semmisségi okra vonatkozóan kereseti, illetve viszontkereseti kérelmet kívánnak előterjeszteni, akkor az elsőfokú határozatot hatályon kívül kell helyezni.²²⁶

Mindezek mellett meg kell említeni, hogy különleges kötöttség – lényegében sorrendiség – érvényesül a bíróság vonatkozásában a semmisség és megtámadási okok között, amely több relációban jelentkezik.

A bíróság először mindig a semmisség tekintetében kell, hogy állást foglaljon. Amennyiben tehát a fél eshetőlegesen terjeszti elő a keresetét, és elsődlegesen

²²³ KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései IV. Céghírnök 2010/3. 6. oldal

²²⁴ T. NAGY Erzsébet: Eljárásjogi kérdések az érvénytelenségi perekben I. Céghírnök 2010/4. 8. oldal

²²⁵ E szerint a fellebbezési eljárásban új tény és új bizonyíték akkor vehető figyelembe, ha a tényről, illetve bizonyítékról a félnek önhibáján kívül nem volt tudomása az elsőfokú eljárás során, és azok elbírálása kedvezőbb határozatot eredményezne a számára, továbbá abban az esetben, ha a fél az új tény és bizonyíték révén kívánja alátámasztani az elsőfokú határozat jogszabálysértő voltát.

²²⁶ 1/2005. (VI. 15.) PK vélemény

megtámadásra hivatkozik, és csak másodlagosan vagy harmadlagosan semmisségre, a bíróságnak akkor is a semmisséget kell vizsgálnia először. Csak ennek eredménytelensége esetén térhet át a megjelölt megtámadási ok(ok)ra.²²⁷

Ezen sorrendiséget követően a semmisségi okokon belül nem kell további sorrendet tartani, a megtámadási okoknál azonban a fél által megjelölt sorrend köti a bíróságot – az elsőként hivatkozott okot kell először vizsgálnia, és ha az alaptalannak bizonyul, áttérhet a következőre.

Ezen túlmenően a speciális kötöttség a megtámadási okoknál akkor is irányadó, ha a fél elsődlegesen a szerződésből eredő igényét kívánja érvényesíteni, és csak ennek eredménytelensége esetére kíván élni a megtámadási jogával.²²⁸ A Legfelsőbb Bíróság azzal indokolta a logikai sorrend megtörését, hogy megtámadás esetében nem ugyanaz a védendő társadalmi érdek a szerződés teljesítésének a megakadályozására, mint semmisség esetén. A szerződés megtámadása pedig a fél akaratától függ, a fél pedig dönthet úgy, hogy elsősorban a szerződés fenntartása áll érdekében.²²⁹

III. 5. 4. A kérelemhez kötöttség az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásánál

Az tisztázott az 1/2005. (VI. 15.) PK vélemény révén, hogy jelenleg bármilyen érvénytelenségi ok esetén a jogkövetkezményeket csak erre irányuló kifejezett kérelemre lehet alkalmazni. Ez még semmisségi okok körében is irányadó, tehát ezt az iránymutatást semmisség esetében az sem írja felül, hogy a bíróságnak a semmisségi okot hivatalból kell figyelembe vennie. A kérelemnek ebben az esetben is pontosnak és határozottnak kell lennie: a marasztalási keresetben és viszontkeresetben meg kell jelölni, hogy az érvénytelenség melyik törvényi következményét, és azt milyen tartalommal kéri alkalmazni.²³⁰ A Legfelsőbb Bíróság rámutatott arra, hogy ebben a körben nem elegendő pontosan meghatározni, hogy például az eredeti állapot helyreállítását kéri a fél, hanem ehhez kapcsolódóan konkrétan elő kell adni, hogy a fél mekkora összeg visszafizetését, vagy mely dolog visszaadását igényli.²³¹

²²⁷ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 6. pontja

²²⁸ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 6. pontja

²²⁹ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 6. pontjához fűzött indokolás

²³⁰ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 2. pontja

²³¹ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 2. pontjához fűzött indokolás

A jogkövetkezmények alkalmazása terén a hivatalbóliság visszaszorulása azonban további dilemmákat okozott: köti-e a bíróságot a fél által megjelölt és alkalmazni kért jogkövetkezményre vonatkozó kérelem? Korábban ugyanis a gyakorlat a mentén alakult, hogy a bíró mérlegelésére volt bízva, hogy melyik jogkövetkezményt alkalmazza, ennek egyetlen korlátja volt: olyan jogkövetkezményt nem alkalmazhat, amely ellen valamennyi fél tiltakozik. Kérdés volt tehát, hogy a bíróság továbbra is változatlanul szabadon választhat-e a Ptk.-ban rögzített megoldások közül vagy nem?²³² A jelenlegi gyakorlat az eddigi ítélkezést követi, és a bíróság a jogviszonyt a felek kérelmétől eltérően is rendezheti, vagyis az érvénytelenség más jogkövetkezményét is alkalmazhatja, olyan megoldást azonban továbbra sem alkalmazhat, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.²³³ Az új Ptk. a normaszövegében már kimondottan rögzíti is ezt a szabályozást.²³⁴

A kialakult bírói gyakorlat szerint tehát a kérelemhez kötöttség elve nem érvényesül maradéktalanul az érvénytelenségi perekben, mert a fél kérelmének tartalma a bíróságot nem köti.²³⁵ *„Az érvénytelenség jogkövetkezményének alkalmazásához a fél kérelme elengedhetetlenül szükséges, de tartalma nem köti a bíróságot, mert törvényben szabályozott másik megoldási módot is választhatja. Ilyen értelmezés mellett a kérelemhez kötöttség sajátos formájával állunk szemben, nevezetesen a jogviszony bíróság általi rendezésének eljárásjogi előfeltétele a fél erre irányuló (kereseti, viszontkereseti) kérelme, de az abban megjelölt igénytől eltérhet, és más jogkövetkezményt alkalmazhat a bíróság. Röviden fogalmazva, csak az köti a bíróságot, hogy legyen kérelem, de annak tartalma nem.”*²³⁶

III. 6. Jogazonosság az érvényesítet jog szempontjából

Az érvényesített joghoz kötöttség és a jogerő kapcsolatának konkrét vizsgálata előtt tisztázni szükséges még azt is, hogy mit is takar pontosan a jogerő esetében a jogazonosság kritériuma, azokon túlmenően, amiket az alapvetések részben taglaltam.

²³² KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései II. Céghírnök 2010/1. 13. oldal

²³³ 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 7. pontja

²³⁴ Ptk. 6:109. § (3) bekezdés

²³⁵ 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. pontja

²³⁶ KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései II. Céghírnök 2010/1. 13. oldal

Ott a jogerő tárgyi terjedelme tekintetében a jogazonosságon túlmenően egyrészt ki kellett térnem a tényalap azonosságára is, amit ebben a fejezetben értelemszerűen már nem vizsgállok. Másrészt materiális szempontból a tárgyi terjedelem vizsgálatánál külön az érvényesített jogra és az ezzel kapcsolatos kérdéskörökre nem tértem ki, amit viszont itt most nélkülözhetetlen megtenni.

Felmerül tehát a kérdés, hogy a hazai eljárásjogban a jogerő egyik feltételeként megkívánt jogazonosság az *alapul fekvő jogviszonyban való azonosságot*, vagy az *érvényesített jogban* – és így végső soron – az *alkalmazott jogszabályi rendelkezésben való azonosságot* jelenti. Ez kifejezetten azért is tisztázandó, mert a jogerő hatásának is újabb értelmezést adhat az, ha a jogazonosságot az utóbbira vetítjük. Amennyiben ugyanis törvényi rendelkezésben megtestesül ez az elv, mindezek alapján az ítélt dolog nem lesz akadálya az ugyanazon tényállás alapján más jogcímen előterjesztett kereset elbírálásának.²³⁷

A feltett kérdést két szempontból kell megközelíteni:

1. a felek közötti jogviszony és a kereseti kérelemben megjelölt jog is különbözik a korábbi kereseti kérelemben megjelöltektől,
2. a felek közötti jogviszony azonos, de az újból előterjesztett kereseti kérelemben hivatkozott jog más.

Az első szempont esetében viszonylag könnyen megadható a kérdésre a válasz, hiszen a jogazonosság megítélésénél felvetett mindkét kritérium, azaz a jogviszony és az érvényesített jog is eltérő, így itt jogazonosságról egyáltalán nem beszélhetünk. Ez azonban – legalábbis jelen esetben – nem is lényeges.

A második szempont azonban már annál inkább. Sajnálatos módon a hatályos Pp.-hez fűzött kommentárok erre vonatkozóan nem tartalmaznak érdemi iránymutatásokat. Elemzésem és vizsgálódásom során ezért a bírói gyakorlatra és a jogirodalomban fellelhető álláspontokra kell hatványozottabban hagyatkoznom.

„A jogazonosság – anyagi jogi értelemben – ugyan nem egyenlősíthető a jogcím- vagy jogalap-azonossággal [...]. [...] „az ugyanazon jog” kifejezésbe grammatikai értelmezéssel csak az alanyi jogosultság azonossága férne bele, azonban már az 1911. évi Pp.-hez kapcsolódó joggyakorlat is beleértette a jogcímek, illetőleg jogalapok azonosságának eltérő fogalmait is. Ennek eredményeként „ugyanazon jogról” csak abban az esetben lehet szó, ha a két eljárásban az anyagi jogosultság azonossága mellett

²³⁷ NÉMETH-KISS: 101. oldal (A hivatkozott kommentár a jogcímet az érvényesíteni kívánt joggal azonosítja. Vö. 132. lábjegyzet.)

az előterjesztett igény jogalapja és jogcíme is megegyezik.”²³⁸ Az idézet újfent alátámasztja a perjogi és magánjogi kereset elméleti elkülönülését, és igen értékes megállapításokat tartalmaz.

Az anyagi jogosultság elvont értelemben ugyanis a magánjogi keresetjogot jelöli, vagyis azt, hogy létezik egy jogviszony a felek között. Ennek alaposságát több jog hivatkozásával is meg lehet jelölni. A jogviszonyból eredően azonban bizonyos esetekben akár több anyagi igény is keletkezhet, amelyek így több, különböző alapon, azaz többféle perjogi keresetjog útján érvényesíthetők.²³⁹ Az első esetben azonban csupán az egyik jogállítás és hivatkozás lesz a helyes, míg a második esetkörnél több is helyes lehet az anyagi igények halmozódása okán, de egy anyagi igénynél itt is kizárólag egyetlen érvényesített jog tekinthető megfelelőnek. „Több jogcím fennállása akkor állapítható meg, ha a fél az egyes kérelmeit más-más jogi tényekre alapítja, vagyis a kérelmek ténybeli alapja sem azonos és mindegyik esetében mást és mást kell bizonyítani.”²⁴⁰

Azzal teljes mértékben egyet lehet érteni, hogy *nyelvtanilag* a jogazonosság kizárólag az anyagi jog azonosságát jelentené. Ez lényegében az előző gondolatokból következtetve a jogviszonybeli azonosságot eredményezhetné. Az azonos jogviszonyhoz eltérő jogállítások előterjesztése azonban *eltérő jogi minősítéseket* is eredményez minden esetben, amiből kifolyólag azt a következtetést lehet levonni, hogy ilyen eltérő jogállítások (tehát lényegében jogi minősítések) esetén a jogviszony minősítése és az ahhoz kapcsolódó jogkövetkezmény is más és más lesz, annak ellenére, hogy maga a jogviszony értelemszerűen nem változik (például a felek szerződéses jogviszonyát egyszer vállalkozásnak, majd megbízásnak jelölöm, és az első esetben az érvényesíteni kívánt jog a vállalkozói díj, míg a második esetben megbízási díj). A régebbi jogban Kovács Marcellnál is találni utalást erre vonatkozóan: „A jog azonossága egyrészt ennek az anyagi jogszabályok szerinti minősítésétől [...] függ.”²⁴¹

Mindezeket megerősíti a kapcsolódó joggyakorlat is. Kovács Marcell a régebbi bírói gyakorlatot elemezve az alábbi megállapításokra jut: *res iudicatáról* nem lehet szó, ha a felperes a birtokbaadást először dologi jog (tulajdonjog) alapján követeli, később pedig

²³⁸ SIMON: 170. oldal Bár a szerző a gondolatait a perfüggőséggel kapcsolatban fogalmazta meg, álláspontom szerint arra figyelemmel, hogy a jogazonosság jelentése a perfüggőség és a jogerő viszonylatában hasonló, ezek a megállapítások a jogerő vonatkozásában is érvényesnek tekinthetők.

²³⁹ Például hibás teljesítésből többfajta szavatossági igény keletkezik, illetve akár kártérítési igény is érvényesíthető.

²⁴⁰ T. NAGY Erzsébet: Eljárásjogi kérdések az érvénytelenségi perekben III. Céghírnök 2010/6. 6. oldal

²⁴¹ KOVÁCS: II. kötet 850. oldal

kötelmi címen (pl.: letéti szerződés); nem tekinthető azonosnak a jog tartalma a bérlemény hiányossága alapján indított kártérítési és az ugyanazon hiány miatt indított bérleszállítási perekben; a jogtárgy azonossága nem forog fenn a szerződés érvénytelenítése és a szerződés teljesítése, vagy a vételár fizetése és a megvett dolog átadása iránti perekben.²⁴²

A bíróságok jelenleg is nyilvánvalóan eltérő hivatkozásnak tekintik azt, és így nem vélik a jogerőbe ütközőnek, ha a fél szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti perben előbb feltűnő értékaránytalanságra, majd alaki érvénytelenségre hivatkozik.²⁴³ Hasonló a helyzet a hibás teljesítés esetén, a szavatossági igény tárgyában hozott ítélet anyagi jogereje ugyanis nem zárja ki, hogy utóbb a jogosult a hibás teljesítésből eredő kártérítési követelését perben érvényesítse.²⁴⁴ A korábban megítélt nem vagyoni kártérítés sem lehet akadálya annak, hogy utóbb a károsult a károsodás folytán felmerült szükséges költségei megtérítése iránt pert indítson.²⁴⁵

Amennyiben figyelembe vesszük a jogerő tárgyi terjedelménél illetve a jogcím és érvényesíteni kívánt jog fogalmainak vizsgálatánál kifejtetteket, amelyek szerint a bíróság a jogállítás felett dönt, és ennél fogva a jogerő a *jogállítás feletti döntésre* terjed ki, szintén az állapítható meg, hogy a jog azonosságának az alapját nem csupán a jogviszony képezi, hanem az érvényesített jog is, hiszen ugyanazon jogviszonyból eredő anyagi igények más-más alapon és az azokhoz rendelt jogszabályi rendelkezések alapján is előterjeszthetők, ezért ezek ilyenkor más-más jogállítások is lesznek.²⁴⁶

Mindez azt jelenti, hogy a jogazonosság, és így a kereseti kérelem azonossága – a fél- és tényazonosság megvalósulásán túlmenően – csak és akkor állhat fenn, ha az alapul fekvő jogviszonyon túlmenően a tény- és jogállítás útján előterjesztett érvényesíteni kívánt jog *is azonos* a korábbi kereseti kérelemmel, ami így feltételezi az érvényesíteni kívánt jog és az az alapján alkalmazandó jogszabályok azonosságát is.

²⁴² KOVÁCS: II. kötet 852-853. oldalak

²⁴³ Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.691/2000/3. sz.

²⁴⁴ BH 1995. 638.

²⁴⁵ BH 1991. 48.

²⁴⁶ Ehhez ismét meg kell azonban jegyeznem, hogy végső soron minden jogviszonynak csak egy helyes jogi megoldása létezhet. Ez azt jelenti, hogy elképzelhető, hogy a fél az adott jogviszonyból származóan anyagi jogosultságát több jogi alapon kívánja érvényesíteni, azaz igénye alapjául több jogállítást is megjelöl, azonban a történeti tényállás, azaz a jogalap szerint csak egyetlen jogi minősítés lehet helytálló.

III. 7. A jogazonosság és a jogerő kapcsolata

III. 7. 1. A jogazonosság és a jogerő kérdése általában véve a hivatkozott jogszabályhoz kötött eljárásban

Az előző fejezetekben leírtakat az értekezés témája szempontjából most szükséges megvizsgálni általánosságban arra az esetre vonatkozóan, ha egy adott jogrendszerben az érvényesített joghoz kötöttség elve oly módon érvényesülne, hogy a bíróság a megnevezett joghoz, illetve hivatkozott jogszabályhoz lenne kötve. Az előző fejezetekben írtak szerint ez akkor válik kérdésessé és jelentőssé, ha a fél az előadott tényállítás mellett az érvényesített jogot műnevével megnevezi, vagy jogszabályhely alapján hivatkozza meg, és a kettő nem áll összhangban, vagyis az előterjesztett tényekre nem a megjelölt jogszabályt kell alkalmazni, de a bíróság mégis ahhoz lenne kötve.

Álláspontom szerint ez a feltételezés kétséges, hiszen az érvényesített joghoz ilyen esetben nincs hozzárendelve semmilyen tényállítás, így ez alapján a bíróság a felek közötti jogvitát nem is tudná érdemben elbírálni, mert ebben a körben nem állnak rendelkezésére tények, azaz jogalap. Vagyis ilyen esetben legfeljebb megkísérelheti a bíróság ezt az ellentmondást feloldani, ami azt eredményezhetné, hogy a felperes módosítja a tényekre álláspontja szerint alkalmazandó jogi hivatkozását. Ha ez nem történne meg, akkor a bíróság legfeljebb elutasító döntést hozhatna, de álláspontom szerint ekkor is fennáll a veszélye annak, hogy a bíróság nem bírálja el érdemben a jogvitát, hiszen csak abban foglalna állást, hogy a kereseti tényállításra nem alkalmazható a felperes által megnevezett jog szerint irányadó hivatkozott jogszabály.

Az elutasítás okai közül a jogerő szempontjából tehát nyilvánvalóan az lesz lényeges, ha a bíróság a hivatkozott jogszabály szerint nem találta alaposnak a kérelmet, és mivel az eljárása során lényegében a hivatkozott jogszabályhoz kötöttség elve érvényesül, így a kérelemben megjelölttől eltérő, másik – esetleg álláspontja szerint helyes – jogot és jogszabályt nem vizsgálhatott. Ilyen esetben a fél egy másik perben az igényét újból érvényesíteni tudja, nyilván már egy másik jogszabály alapján.

Itt ismételten utalnom kell arra, hogy ha a felek közötti jogviszony az újabb perben nem változik, attól még az eltérő érvényesített jog miatt a jogviszonyhoz fűződő jogkövetkezmények változhatnak. Természetesen ez azt feltételezi, hogy a jogviszony

még ténybeli szempontból sem változik. Ekkor lényegében a jogviszony minősítése változik, tehát az előző perbeli minősítéshez képest jogazonosságról, így ítélt dologról nem beszélhetünk. Ennek következtében az ilyen jellegű eljárásban a jogerő intézménye nem akadályozza annak, hogy a fél ugyanazt az anyagi igényét másik jogszabályi alapon érvényesíthesse.

Ez azt jelenti, hogy a felperes mindaddig perelheti az alperest, amíg meg nem jelöli a megfelelő jogot és jogszabályt, és amíg azt az eljáró bíróságok nem találják alaposnak. Ez természetesen azt is kell, hogy feltételezze, hogy az ügy jogerősen fejeződjék be, tehát hogy a hivatkozott jogot ne csak az elsőfokú, hanem a másodfokú bíróság és a legfelső bírói fórum is helyesnek tartsa egy fellebbezési és egy esetleges felülvizsgálati eljárás keretében.

Mindez igen erős kételyeket vethet fel a jogbiztonság alkotmányos elvét tekintve, hiszen a joghoz kötöttség ilyen szigorú elfogadása és érvényesülése következtében, ami lényegében a jogszabályhoz való kötöttséget eredményezi, ugyanazzal az alperessel szemben ugyanazon ténybeli és jogviszonybeli alapon egymást követően több peres eljárás is indítható lenne mindaddig, amíg a felperes és a bíróságok jogi álláspontja – többek között – az irányadó jogszabályhelyet illetően nem egyezik.

A jogbiztonság ebből a szempontból azonban még további dimenzióban is megkérdőjeleződik. Adódhat ugyanis olyan eset is, amikor az eljáró bíróságok téves hivatkozás miatt elutasították a keresetet, és a felperes ezért újabb pert indít, de az újabb perben eljáró bíróság nem az újabb jogi hivatkozást, sem pedig egy harmadikat vagy akár egy negyediket találja alaposnak, hanem azt, amelyiket az ügyben először elbíráltak, és amelyre alapozva elutasították a kérelmet. Azt pedig, hogy az elsőként hivatkozott jogi előadást vegye figyelembe az utóbb eljáró bíróság, éppen a jogerő intézménye fogja kizárni, hiszen ugyanazon a jogszabályi alapon újabb igény már nem érvényesíthető. Tehát amelyik jogi alapon egyszer már elutasították a kérelmet, az utóbb nem lehet alapos egy későbbi perben.

Mindezek a megállapítások azt eredményezhetik, hogy ugyanarra a jogviszonyra vonatkozóan időben ugyan egymást követően, de többszöri perlés valósulhatna meg az azonos felek között. Hangsúlyozom, hogy ezek a problémák nem amiatt állhatnak elő, mert a jogazonosság a jogviszonybeli azonosság mellett az érvényesített jog azonosságát is magában foglalja, hanem kifejezetten a bíróság jogi minősítéshez, jogszabályhoz kötöttsége eredményeképpen.

A felmerülő problémák az alperes számára nem nyújtanak teljes körű biztonságot. Egy *adott konkrét ügyre*, illetve helyesebben jogszabályi minősítésre vonatkozóan érvényesül ugyan a jogbiztonság, hiszen a jogerő kizárja az ugyanolyan jogi alapon előterjesztett kereseti kérelem újbóli érdemi elbírálását, tehát az alperes egy adott jogszabály vonatkozásában védve lesz az újabb perléstől. *Általánosságban véve azonban* a jogbiztonság érvényre jutása már okkal megkérdőjelezhető, hiszen ez paradox módon éppen az Alkotmánybíróság által hangsúlyosan védett jogerő intézményének a célja ellen hat, és a többszöri igényérvényesítést teszi lehetővé, illetve kényszeríti ki egy ügyben a felperes oldalán, holott a jogerő már egyszer – vagy akár többször – beállt a felek között. Az ilyen esetekben az adott perben bekövetkezett jogerő ugyan nem sérül, hiszen az újabb perben egy újabb jogi minősítést bírál el a bíróság. Ezáltal még csak a bekövetkezett jogerő áttöréséről sem lehet szó olyan értelemben, mint a rendkívüli perorvoslatoknál, amikor is a perorvoslati bíróság a jogszabályoknak megfelelő döntése meghozatala során a jogerős határozatot kénytelen hatályon kívül helyezni. Mindez azt jelenti, hogy a jogbiztonság elve konkrétan a jogerő intézményét tekintve nem sérül, de egy absztraktabb jellegű sérelem mindenképpen előáll ugyanazon felek közötti sorozatos perlés útján, amely így a jogalkotói célok, különösen az alkotmányos elvek és jogok érvényesülése vonatkozásában idézhet elő dogmatikai okokból eredő működési jellegű hibákat.

A fentiekén túlmenően a jogbiztonság elvének érvényesülése tartalmi oldalról is kétségbe vonható. Minden jogviszonynak ugyanis csak egy helyes minősítése lehet, így a fent jelzett problémák esetén a jogkereső polgárok részéről felvetődhet az értekezés jogállamiságot felvázoló részében jelzett, és a jogbiztonság elemét jelentő bizalomvédelem hiánya, azaz: az azonos perbeli igényeket eltérően megítélő bírósági döntések eredményeképpen a felek nem bízhatnak abban, hogy ugyanazon tények alapján a jogalkalmazó szervek ugyanolyan döntést fognak hozni.

Mindez a bíróságokra vonatkoztatva végső soron az alkotmányos értéként külön nevesített egységes jog elvét is megkérdőjelezi.²⁴⁷

Mindezeket átgondolva az a lehetséges következtetés is levonható, hogy a legtöbb jogrendszerben már csak a jelen fejezetben vázolt problémák miatt sem lehet szükséges feltüntetni és hivatkozni konkrét jogszabályhely útján a kereseti jogot a jogállítás során. Amennyiben a peres fél ezzel a lehetőséggel mégis él, és az nem áll összhangban az

²⁴⁷ Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés; JAKAB: 185. oldal

előterjesztett tényekkel, a bíróságnak álláspontom szerint végső soron a tények útján kell meghoznia ítéletét, és nem a jognak pusztá megnevezése, illetve a megjelölt jogszabályhely alapján. Ellenkező esetben az említett problémák merülhetnek fel az eljárás során, amelyek tehát végső soron a jogbiztonság alkotmányos elvét sértenék.

III. 7. 2. A jogazonosság és a jogerő kérdése általában véve a hivatkozott jogszabályhoz nem kötött eljárásban

Amennyiben a kérelemben megjelölt jog, illetve jogszabály az eljáró bíróságot nem köti, úgy a bíróság másik jogszabály szerint is vizsgálhatja a kérelmet, és akár ezen másik jogszabály szerint is alaposnak mondhatja ki azt.

Az ilyen jellegű eljárás pártolói általában azzal védik álláspontjukat, hogy a jognak a szerepe az, hogy a bírót vezesse és irányítsa a felek jogairól és kötelezettségeiről való döntése meghozatalában. Ami az eljárás közben történik, az nem tartozik a felekre közvetlenül, csak a jogra – vagyis a feleknek a per tényleges eredménye számít, amit a jog azon konkrét körülmények között diktál, amiben ők vannak.²⁴⁸ A polgári per funkcióját is ennek rendelik alá, miszerint a per funkciója, hogy eldöntse a felmerült körülmények között a felek jogait és kötelezettségeit, ezért a döntésnek a jog teljessége által kell megszületnie, nem pusztán a jognak vagy egy jogi szabálynak azon része által, amire a felek vagy azok jogi tanácsadói hivatkoztak.²⁴⁹ Mindez a gyakorlatban a *da mihi factum dabo tibi jus* elvét jelenti.

A jogerő problematikájára vetítve mindezt: ilyen esetben a felek közötti jogviszonyt ugyan elbírálja érdemben a bíróság, azonban az eltérő jogszabályi hivatkozás miatt megkérdőjeleződik az, hogy a felperes által állított jogról dönt-e. Ez azért tekinthető problémásnak, mert – ahogy az előző fejezetekben levezettem – a pontos jogállítás alapján dönthető el, hogy pontosan mi is emelkedett jogerőre. Ha a bíróság nem a felperes által állított jogot bírálja el, akkor az ítélethez anyagi jogerő nem kötődik.²⁵⁰ Tehát ilyenkor a bíróság az alapul fekvő jogviszonyról hoz döntést, de az általa alkalmazott jogszabályi rendelkezések eltérőek lesznek attól, mint amit a felperes a keresetben hivatkozott.

²⁴⁸ JOLOWICZ: 185. oldal

²⁴⁹ JOLOWICZ: 186. oldal

²⁵⁰ HAUPT 2014: 478. oldal

A probléma ismét *több dimenzióban* szemléltethető:

1. a bíróság alaposnak tarja a kérelmet, de a fél által megnevezett jogtól vagy hivatkozott jogszabálytól eltérően,
2. a bíróság elutasítja a fél kérelmét, mert semmilyen jogszabályi alapon nem tartotta azt alaposnak.

Ad. 1.

Ebben az esetben a fél valószínűleg nem fog újabb pert indítani, hiszen a bíróság a kérelemben foglaltakat megítélte a számára. Az általam feszegetett probléma jelen pontban tehát sokkal inkább dogmatikai jellegű, mintsem gyakorlati. Az ugyanis, hogy a bíróság a hivatkozott jogi minősítéstől eltért, a jogerő intézményét ugyan nem veszélyezteti, azonban a jogbiztonság elvének sérelmét egyéb szempontok szerint már felveti: a per egyéb területein gondokat okozhat, amelynek kapcsán megint csak a bizonyítási eljárás iránya, az alperesi védekezés lehetőségei, a felek eljárásbeli egyenjogúsága említhető meg.

Ad. 2.

A vizsgált második esetben a kérelmet a bíróság elutasította, és eljárása során nem csak a megjelölt jogszabályt vizsgálta, hanem abból következően, hogy az ily módon megjelölt jog nem köti, más, esetleg több más jogszabály alapján is vizsgálódott. Ha a kereset alapossága másik jogi alapon is megvizsgálható, ez lehet, hogy oda fog vezetni, hogy az összes szóba jöhető és érvényesíthető jogot megvizsgálja a bíróság, de mindegyik esetben arra a következtetésre jut, hogy a kereset nem tekinthető alaposnak.²⁵¹

Legelőször az a teljesen jogos kérdés merülhet fel ebben az esetben, hogy az eltérő jogszabály esetében milyen vizsgálatot folytatott le a bíróság, ha a felekkel azt nem közli az eljárása során.

Ezért okkal feltételezhető, hogy az ilyen döntés nem biztos, hogy ténybeli szempontból megalapozott, ami természetesen kihat arra is, hogy jogilag sem tekinthető megalapozottnak az ítélet. Figyelemmel arra ugyanis, hogy az eljárás során a felek nem szereznek tudomást arról, hogy a hivatkozott jogszabályt a bíróság nem találja alaposnak, és más jogi rendelkezés szerint is vizsgálódik, sem az eredeti jogállítás, sem

²⁵¹ Vö.: VIRÁG Csaba: Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. (a továbbiakban: VIRÁG 2014.) 370. oldal

pedig a bíróság által esetlegesen vizsgált másik jog körében nem tudnak reflektálni, további illetve újabb bizonyítási indítványokat tenni. A bíróság ugyanakkor csak a felek által indítványozott bizonyítás, illetve a felek által a bíróság elé tárt bizonyítékok alapján kerülhet olyan helyzetbe, amelyekből helyes ténybeli és jogi következtetéseket tud levonni. Azt ugyanis, hogy a bíróság hivatalból szerezzon be bizonyítékokat akár saját álláspontja alátámasztására egy polgári perben, mind a rendelkezési elv, mind a szabad bizonyítás elve tiltja.

Másodszor az kérdőjelezhető meg, hogy egy ilyen esetben az elutasító ítélet valóban minden szóba jöhető jogszabályt, jogi minősítést megvizsgált-e, és valóban az adott jogrendszerben semmilyen további lehetőség nem áll a fél rendelkezésére, amelynek alapján érvényesíthetné az igényét. Ez még abban az esetben is releváns lehet, ha a fél nem hivatkozott kifejezetten jogszabályra a kérelmében.

III. 7. 3. A jogazonosság és a jogerő problematikája a Pp.-ben

Jelen alfejezetben az előzőekben írtakat kívánom megvizsgálni kifejezetten a magyar peres eljárásjogi törvényre vetítve.

Jelenleg a Pp.-ben az érvényesíteni kívánt jogot a tények szubsztanciálása útján kell megjelölni a keresetlevélben. Konkrét jogi műnevet vagy jogszabályi rendelkezést nem kell alkalmazni, így az érvényesített joghoz kötöttség kérdésénél itt is az az eset lesz fontos, amikor a fél ennek ellenére a tények mellett ezeket is megjelöli, de azok nem fedik egymást.

Tekintettel arra, hogy a Pp.-ben arra vonatkozóan, hogy a bíróság a megjelölt jogszabályhoz kötve van-e, konkrét rendelkezés nem található, a jogirodalmi álláspontok és a bírói gyakorlat alapján kell tovább haladnom.

Kiindulópontnak a már hivatkozott Legfelsőbb Bíróság 4. sz. elvi megállapítása tekinthető, amely kimondta, hogy ha a követelést alátámasztó tények valónak bizonyulnak, *a jog helytelen megnevezése nem vezethet a kereset elutasítására*. Bár e megállapítás még a Pp. hatályba lépése előtt született, a későbbiekben a bíróságok alkalmazták.²⁵²

A 90-es évek közepét azért tekinthetjük fordulópontnak, mert eddig a bírósági gyakorlat töretlen volt abban, hogy a téves jogi minősítés nem köti a jogvita elbírálása során, a

²⁵² BH 1977. 276., BH 1978. 301.

már hivatkozott Pp. módosítások²⁵³ óta ugyanakkor az „igazság kiderítése” már nem feladata a bíróságoknak, és ennek megfelelően a tájékoztatási kötelezettség is szűkült, ezért az alsóbb szintű bíróságok részéről felmerült az igény, hogy a felperes által megjelöltek szerint hozza meg döntését.²⁵⁴ 1990 után tehát a jogalkotó megkezdte a Pp. megváltozott társadalmi viszonyokhoz igazítását, amelynek keretében több lépcsőben hatályon kívül helyezte azokat a rendelkezéseket, amelyeken az addigi gyakorlat nyugodott, de a gyakorlat nem változott.²⁵⁵

Mindez eltérő jogi döntéseket és joggyakorlatot eredményezett, ami a mai napig megfigyelhető az ítélkezésben.²⁵⁶

Hangsúlyoznom kell azonban, hogy a felperes által kifejezetten megnevezett jogtól, illetve hivatkozott jogszabálytól eltérő ítélkezés a jogalkalmazás szerint is csak akkor lehetséges, ha a jogvita illetén való elbírálásához az összes releváns tény rendelkezésre áll. A bíróság ugyanis hivatalból nem intézkedhet a magyar polgári perben csak azért, mert meglátása szerint a felperest mégis megilletné a kereseti követelés, csak más jogszabályi alapon.

Az ellentmondásos bírói gyakorlat révén a jogirodalmat egyre inkább foglalkoztatni kezdte a téma.

Haupt szerint a per lényegét a felperes által érvényesíteni kívánt jog alkotja, amely meghatározza az egész eljárást, irányt szab a felek és a bíróság cselekedeteinek. „A bíróság ezért a *kogens és a raciónak megfelelő*, egymással zárt logikai egységet képező törvényi szabályok rendelkezése folytán a felperes által megjelölt joghoz kötve van.”²⁵⁷

Lugosi álláspontja szerint, ha a Pp. 121. § (1) bekezdés e) pontja alapján a bíróság a kereseti kérelemhez kötve van, akkor a Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontja szerint az érvényesíteni kívánt joghoz való kötöttség is fennáll, hiszen *jogszabálysértő helyezett teremtené* az, ha a bíróság ugyanazon jogszabályhely egyik pontjához kötve van, míg a másiktól eltérhet.²⁵⁸

²⁵³ 1995. évi LV. törvény, 1999. évi CX. törvény

²⁵⁴ NÉMETH – KISS: 99. oldal

²⁵⁵ HAUPT 2000: 739. oldal

²⁵⁶ Lásd pl. BDT 2000. 257; BH 2009. 17.; BH 2004. 504.; BDT 2008. 1823.; EBH 2006. 1422.; EBH 2004. 1143. BDT. 2001. 410., BDT. 2007. 1543.; BDT. 2003. 789.; EBH 2000. 233., ÍH. 2004. 30., ÍH 2004. 97. (A bírói gyakorlat részletes és alapos ismertetését nyújtja egyébként Leszkoven László: Újra a jogcímhez kötöttség kérdéséről c. munkájában. Gazdaság és Jog 2009/12. 22-27. oldalak)

²⁵⁷ HAUPT 2000: 609. oldal

²⁵⁸ LUGOSI: 680. oldal

A Complex Jogtár kommentár a bírói gyakorlatból kiindulva a kereseti tényállás és a kereset tárgya alapján arra a következtésre jut, hogy a kereset tárgyához, tehát a fél által érvényesíteni kívánt joghoz a bíróság *általában kötve van*.²⁵⁹

Az vitán felül áll, hogy a Pp. nem tartalmaz konkrét, kifejezett előírást arra vonatkozóan, hogy a bíróságokat a megjelölt jog köti sem a jogállítás, sem a jogszabályi hivatkozás tekintetében. A Pp. 121. §-ából azonban nem következik az, hogy a bíróság az érvényesített joghoz is kötve lenne, mert itt csak a keresetlevél kötelező kellékeit sorolja fel a törvény. A kérelemhez kötöttséget a Pp. nem a 121. §-ban rögzíti, hanem a 3. §-ban. A 121. § (1) bekezdés e) pontjában mindössze annyi olvasható, hogy a keresetlevélben határozott kérelmet kell előterjeszteni. Így csupán ebből álláspontom szerint nem vezethető le az, hogy ha a 121. § (1) bekezdés c) pontjában foglalt érvényesíteni kívánt jogot meg kell jelölni a keresetlevélben, akkor nem csak a kérelemhez és az érvényesített joghoz, hanem a hivatkozott jogszabályhoz is kötve lenne a bíróság.

Álláspontom szerint jelenleg a magyar Pp.-ben az érvényesített joghoz kötöttség azon nézete, hogy a bíróság nem (csak) a tényállításhoz és az abból következő joghoz, hanem a hivatkozott jogszabályhoz is kötve lenne, nem vezethető le. Véleményem szerint a kötöttség jelenlegi illetén való érvényesülése problémás lenne azért is, mert a Pp. 121. § (1) bekezdéséből kiindulva az érvényesíteni kívánt jogot nem kell pontos jogszabályhely szerint megjelölni.

A jogszabályi rendelkezés hiánya azonban éppen azt eredményezi, hogy a bírói gyakorlat nem egységes, és ennek következtében az előző fejezetekben felhozott problémák merülhetnek fel, amelyek többek között a jogerő és végső soron a jogbiztonság érvényesülését kérdőjelezzik meg.

„Az ítélt dolog, a res judicata a jog, mégpedig a felperes által érvényesített jog, amelyet a bíróság elbírált, azaz amelynek a tárgyában ítéletet hozott.”²⁶⁰ A Pp. 229. § (1) bekezdése is az „*elbírált*” kifejezést alkalmazza, ami arra utal, hogy a jogerő csakis olyan jogokra terjedhet ki, amivel a bíróság érdemben foglalkozott, és a *szó szoros értelmében döntést hozott róla*.

Vagyis amennyiben a bíróság alaposnak tartotta a felperes keresetét, de másik jogszabályi alapon, felmerül a kérdés, hogy a felperes által hivatkozott jogi alapon a

²⁵⁹ Complex Jogtár Online – a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 3. §-ához fűzött magyarázata.

²⁶⁰ HAUPT 2000: 609. oldal

keresetet elutasítottnak kell-e tekinteni? Csak ebben az esetben terjedhet ki erre is a jogerő, és csak ebben az esetben zárja ki az újabb per megindításának a lehetőségét ugyanazon alperessel szemben. Ilyen esetekben a bíróság döntése a keresetnek helyt adó lesz ugyan, de az, hogy milyen alapon, az az ítélet indokolásából fog kitűnni. Az tehát, hogy a hivatkozott jogszabály szerinti jog téves volt, szintén csupán az indokolásból tudható meg. Már csak ezért sem lehet az ilyen döntéseket a téves jogi alap vonatkozásában elutasító jellegűnek tekinteni, mert a bíróság döntését a kereseti kérelem felől – így az elutasítást is – mindig a rendelkező részbe kell foglalni, másrészt egy ítélet nyilvánvalóan nem lehet egyszerre helyt adó és elutasító is ugyanazon kérdéskör tekintetében.

Itt a jogerő terjedelmének formális megközelítésénél leírtakra kell utalnom, és a lehetséges megoldás megtalálása érdekében az ott megfogalmazott gondolatokat kell felhasználni. Ezek szerint a döntés csak a rendelkező rész és indokolás teljes egybevetése alapján állapítható meg, hiszen a kettő szoros logikai egységet alkot, és ezek alapján lehet tájékozódni a jogerő tekintetében is. Sok esetben a rendelkező részben nem található információ arra nézve, hogy mi volt a döntés konkrét tárgya. A most vizsgált helyzetben is ez kell, hogy irányadó legyen, mert – ahogy már említettem – ilyenkor csak az indokolásból derül ki, hogy milyen jogszabályi alapon is találta alaposnak a bíróság a keresetet.

Jelen esetben a téves jogmegjelölés tekintetében tehát nincs konkrét, a szó szoros értelmében vett elutasító döntés, mivel a bíróság egy eltérő jogszabály alapján helyt ad a kereseti kérelemnek. Azonban felmerülhet mégis, hogy a bíróság egy ilyen ítéletben az általa alaposnak vélt jog mellett a tévesen megjelölt jogot is elbírálja – annak ellenére, hogy a rendelkező részben nem jelenik meg az erre vonatkozó döntése –, amennyiben az ítéletének indokolásában kitér arra, hogy miért nem tartja a felperes által hivatkozott jogszabályok szerint alaposnak a keresetet. Ilyen esetben álláspontom szerint a fél jogszabályhelyre való hivatkozása felett is rendelkezik a bíróság, és így a jogvitának a Pp. 229. § (1) bekezdése szerinti tartalmú elbírálása is megtörténik. Hangsúlyozom azonban, hogy ez csak akkor valósul meg, ha a bíróság az indokolásában ténylegesen indokát adja annak, hogy a felperesi igény az általa megjelölt jogszabályi alapon nem volt, és ezen túlmenően miért nem volt alapos. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy a bíróság minden irányú döntését köteles megindokolni, így azt is, hogyha az eredeti jogi hivatkozást nem találta alaposnak. A jogirodalomban is találunk utalást arra vonatkozóan, hogy a bírósági ítélet teljességének követelménye nem egyszerűen a

követelés feletti döntést jelenti, hanem annak a felperes által megjelölt összes jogalapján való elbírálását, amelynek során a téves jogmegjelölés nem köti a bíróságot.²⁶¹

Megjegyzem, hogy álláspontom szerint ugyanez vonatkozik az alperesi védekezésre, azon belül is főként a kifogásokra (szavatossági, megtámadási, sortartási, beszámítási), illetve az előterjesztett viszontkeresetre is. Ha ugyanis az alperes például beszámítási kifogást terjeszt elő a felperesi keresettel szemben, de azt a bíróság nem tartja alaposnak, az a rendelkező részben nem fog megjelenni (még összecszerűen sem, ellenben az alapos beszámítási kifogással). Ezért csak az indokolásból tudhatjuk meg, hogy miért alaptalan a beszámítási kifogás: azért, mert nem állnak fenn az előterjesztésének a Pp. szerinti feltételei, vagy azért, mert téves a megjelölt jogszabály, vagy azért, mert egyébként minden szempontból, így más jogszabály alapján is alaptalan. Az első esetben van egy elutasító jellegű döntés, azonban ez nem zárja ki a kifogás tárgyát képező jog/követelés érvényesítését egy későbbi eljárásban.

Mindezek alapján álláspontom szerint az a következtetés vonható le, hogy jelenleg a magyar polgári perben, ha a bíróság az ítéletében *a felperes által megnevezett jogtól, illetve hivatkozott jogszabályi rendelkezéstől eltérő jogi alapon ad helyt a keresetnek, a jogerő kiterjed a bíróság által alaposnak tartott jogon túlmenően a fél által megnevezett, illetve hivatkozott (azaz állított) jogra is*. Mindez persze továbbra sem lesz akadálya annak, hogy a fél az újabb keresetében a már elbírált jogokon túlmenően további (így értelemszerűen újabb) joga(ka)t érvényesíthessen ugyanazzal a személlyel szemben.

A fentiek alapján úgy gondolom, hogy a III.7.2. alfejezetben jelzett dogmatikai problémát ily módon sikerülhet feloldani. Ez azonban csak a jogerő viszonylatában igaz, hiszen a már jelzett egyéb problémák fennállnak, amelyek végső soron az eljárás tisztességességét, igazságosságát vonják kétségbe, ezáltal nem tekinthetők megoldottnak.

Hasonló a helyzet akkor, amikor a keresetet a bíróság elutasította, más, a fél által nem hivatkozott jogszabályt vizsgálva. A jogerő a megvizsgált – tehát elbírált – jogállítások vonatkozásában érvényesülni fog, azonban például a bizonyítási indítványok megtétele, a keresettel szembeni védekezési lehetőségek tekintetében számos visszasság jelentkezhet az eljárás során. Mindezek leginkább a fél rendelkezési jogát sértik, így a

²⁶¹ SZABÓ: 804. oldal

nagyobb probléma nem is a jogerő és a jogszabályi kötöttség viszonyában, hanem ebben ragadható meg.

III. 8. Percezúra anyagi pervezetéssel – egy lehetséges megoldás

Az előző alfejezetben jelzett problémák kezelésére a Pp. nem tartalmaz kellően meghatározott iránymutatást. A probléma természetesen elsősorban a felek és hangsúlyozottabban a jogi képviselők feladatának teljesítése során keletkezik, hiszen ők azok, akik az érvényesíteni kívánt jogot a keresetlevélben megjelölik. A jogi képviselőktől pedig a jogi minősítés, ezen túlmenően is a helyes jogi minősítés elvárható. Ez az elvárás azonban sajnos nem biztosítja azt, hogy ez minden esetben meg is történik. Amennyiben ez a helyzet előáll, álláspontom szerint a helyes bírói attitűd érvényesülése esetén a jogállítások és tényállítások összhangban nem állása megfelelő eljárási cselekményekkel, bírói pervezetéssel kezelendő, a jelenlegi bírói gyakorlatban azonban ez ritkán valósul meg, és amennyiben meg is valósul, az rendkívül ellentmondásos.

A Pp. jelenleg az egységes tárgyalási rendszert követve az írásbeli tárgyalás-előkészítés szerepét domborítja ki, azonban álláspontom szerint a felvetett és megoldandó problémaköröket csak ily módon nem lehet teljes körűen és megnyugtatóan sem kezelni, sem elintézni. Találón fogalmazza meg ezt Kovács Marcell: „A per (...) egységes egész (...). De ezzel egyszersmind előáll a veszély, hogy a tárgyalás megoldhatatlan gombolyaggá válik, amelynek fonalai kisiklanak a bíróság kezéből.”²⁶² Határozott elképzelésem és álláspontom e tekintetben az osztott tárgyalási rendszer bevezetése, amelynek során a RPP.-ben rögzített percezúra intézménye lenne kialakítható egy kicsit más és bővebb tartalommal.

III. 8. 1. A perfelvételi tárgyalás és a pervezetés a RPP.-ben

A RPP.-ben az osztott tárgyalási rendszert a perfelvételi tárgyalás révén valósították meg.²⁶³ Ennek lényege az volt, hogy a peres eljárást megalapítsák, azaz mielőtt

²⁶² KOVÁCS: I. kötet 518-59.

²⁶³ A teljesség kedvéért megemlítendő, hogy a RPP. rendszere ún. vegyes rendszernek tekinthető, hiszen a valódi osztott rendszer, azaz amikor a perfelvételi tárgyalást követően az érdemleges tárgyalást el kellett halasztani, csak a törvényszéki eljárásban érvényesült, a járásbírói eljárások során a perfelvételt követően rögtön, tárgyalás-halasztás nélkül el lehetett kezdeni az érdemi tárgyalást, és akár ítélet is

lefolytatják (tehát az érdemleges kérdések tárgyalásába bocsátkoznának), azt létrehozzák. A perfelvételi tárgyaláson a felperes előadta a keresetet. A keresetlevél csupán egy előkészítő irat volt, illetve az idézés alapjául szolgált, mintegy idézőlevélként funkcionált, ennél fogva a felperes annak hiányait a perfelvétel során pótolhatta, sőt a keresetlevélben előadott keresetét módosíthatta is, az arra vonatkozó tényeket azonban már részletesen elő kellett adnia.²⁶⁴ A keresetre az alperesnek nyilatkoznia kellett, amelyben eldönthette, hogy a per lefolyásának milyen módját választja: pergátló kifogás alapján meggátolta az érdemi tárgyalást, elismerhette a keresetet, amelynek révén már ekkor ítélet születhetett, vagy érdemben védekezett, amellyel perbebocsátkozott.²⁶⁵

Az alperes nyilatkozatától függően a bíróság vizsgálta a pergátló akadályokat, illetve elismerés, elállás vagy lemondás esetén a nyilatkozatnak megfelelő határozatot meghozhatta. Határozat szintén hozható volt az alperes mulasztása esetében. Amennyiben pergátló kifogásokra az alperes nem hivatkozott, és egyéb kérdésekben sem lehetett döntést hozni, úgy az alperesnek érdemben kellett nyilatkoznia a keresetre. Ezt követően a bíróság főszabály szerint a tárgyalást elhalasztotta, és a jogvita érdemével a következő határnapon kezdett foglalkozni. Kovács Marcell a percezúra és a perfelvételi tárgyalás jelentőségét szintén pontosan fogalmazta meg: „Ez a dualizmus nagy jelentőséggel bír, mert a per lényeges tényálladékanak hiánya egészen más következményekkel jár, mint a perbe vitt jog tényálladékanak hiánya. Az előbbi pergátló akadály, amely a per megszüntetését, az utóbbi pedig a kereset érdemleges elutasítását eredményezi.”²⁶⁶

A perfelvételi tárgyalás legfontosabb joghatása az alperes perbebocsátkozása volt (litis contestacio).²⁶⁷ Plósz Sándor alapvető gondolata volt a tárgyalásnak a RPP-ben megvalósult két részére osztása,²⁶⁸ aki a percezúrát a római formuláris per in iure és in iudicio szakaszai közötti különbségre mintázta meg.²⁶⁹ Plósz ez irányú elképzelését az alábbiakban írta le: „*Ha per alatt csak azt az eljárást értjük, amelynek célja a jogállítás valóságát vagy valótlanságát érdemleges vizsgálat alapján bíróilag eldönteni, azaz ha a*

születhetett. A percezúra természetesen a járásbíróság előtt is érvényesült, hiszen először itt is a peralapítással foglalkoztak.

²⁶⁴ PLÓSZ 1927c:121. oldal

²⁶⁵ SZABÓ Imre: A tárgyalás és a határozatok. In: Polgári Eljárásjog I. (szerk.: Osztovits András) HVG-Orac, Budapest. 2013. (a továbbiakban: SZABÓ 2013) 236-237. oldalak

²⁶⁶ KOVÁCS: I. kötet 519. oldal

²⁶⁷ BECK-NÉVAI: 229. oldal

²⁶⁸ BECK-NÉVAI: 228. oldal

²⁶⁹ MAGYARY: 377. oldal

*teljesen létrejött per alatt a rómaiakkal a iudiciumot értjük, akkor bizonyos, hogy az új magyar per csak a jogállítással és az alperes ellentmondásával jön létre és addig csak alakulófélben van, hasonlóan miként a szerződés létrejöttéről is csak akkor beszélünk, ha már mind a két fél megegyező akarat-nyilatkozatot tett.”*²⁷⁰

A peralapítást követő érdemleges tárgyalás a felek érdemi előadásaiból, a bizonyítás felvételéből, és az érdemleges ítélet meghozatalából állt.²⁷¹

A felek előadásai kapcsán a RPP. 225. §-a kimondta, hogy az elnök gondoskodni köteles arról, hogy a felek homályos kérelmeiket, tényelőadásaikat és nyilatkozataikat magyarázzák meg, hiányos tényelőadásaikat és bizonyítékait egészítsék ki, és általában a szükséges kérelmeket és nyilatkozatokat tegyék meg. A bíróság e végből a felekhez kérdéseket intézhetett.

A RPP.-ben a pervezetés magában foglalta a kérdezési jog gyakorlását és a felvilágosítás kérését a tényekre, jogokra és kérelmekre, a bizonyítással kapcsolatos kitanítást, a tények és jogkérdések megtárgyalását és a figyelmeztetéseket az egyes eljárási jogok gyakorlására (például pergátló kifogások előterjeszthetősége, észrevételezési jog, képviseleti jog, fellebbezési lehetőség). A Magyary-által figyelmeztető és kikérdező joghatóságnak nevezett lehetőséget²⁷² a törvény a 224. §-ban rögzített azon szabálya miatt adta meg a bíróságnak, hogy az ügy „kimerítő tárgyalásban részesüljön”.

Kovács Marcell a bírói gyakorlatot áttekintve megállapította, hogy a 225. §-ban rögzített kérdezési jog akkor lép előtérbe, ha például a tényállítások hiányosak, a nyilatkozatok ellentmondásosak, azok úgy mond „*túlságos általánosságban mozognak*”, vagy a „*homályos jogállításokból a tényeket ki kell hámozni*”.²⁷³ Jogi fejtegetések megtételére a feleket nem kellett felhívni, ugyanakkor mégis kerülni kellett a meglepetésszerű jogi álláspont kialakítását, így alkalmat kellett adni a feleknek, hogy az általuk nem említett, de a bíróság által fontosnak tartott jogszabályok felett tárgyaljanak – „*A bíró tehát igazítsa helyre a fél esetleges téves jogi felfogását, adjon neki bepillantást a jogi helyzetbe s világosítsa fel őt magatartásának jogi következményei tekintetében.*”²⁷⁴

A pervezetési tevékenység azonban a RPP. idejében is érvényesülő rendelkezési és tárgyalási elv mentén volt gyakorolható. A bírói pervezetést ehhez mérten vélte alkalmazandónak a törvény, a bírói gyakorlat és a jogirodalom: „A bírói pervezetés csak

²⁷⁰ PLÓSZ 1927c: 129. oldal

²⁷¹ MAGYARY: 377. oldal

²⁷² MAGYARY: 290. oldal

²⁷³ KOVÁCS: I. kötet: 596. oldal

²⁷⁴ KOVÁCS: I. kötet: 598. oldal

addig fokozható, amíg a rendelkezési és a tárgyalási elvekkel ellentétbe nem kerül.”²⁷⁵ Nyomozást a bíró nem végezhetett: a kérdezési jog nem irányulhatott arra, hogy olyan tények is a tárgyalás részévé váljanak, amelyekre a felek nem hivatkoztak, illetve arra sem, hogy a bíró kiderítse, hogy kereseti igényén kívül a félnek van-e egyéb teljesítetlen ügylete.²⁷⁶ „A jogvédelem: kereset vagy kifogás alapjául szolgáló tények tekintetében nincs bírósági adatszolgáltatás, vagyis hivatalból való eljárás. Ez a polgári perben csak a tények és bizonyító eszközök tekintetében fordul elő.”²⁷⁷

III. 8. 2. A Pp. tárgyalási rendszere és a bírói pervezetés a szocialista időszakban

A Pp. a szovjet mintájú egységes tárgyalási rendszert valósította meg. E szerint a percezúra megszűnt, a tárgyalás írásbeli előkészítésének a szerepe pedig jelentősen felértékelődött. E szabályozás kialakítói azt vallották, hogy helyes pervezetéssel ugyanaz a cél elérhető, mint az osztott rendszerben.²⁷⁸ A perelőfeltételek és az érdemi tárgyalás sorrendjét az eljáró bíró határozza meg célszerűségi szempontok alapján, és ez akár azt is eredményezheti, hogy már az első tárgyaláson érdemi döntés születhet, nyilvánvalóan abban az esetben, ha a tárgyalás előkészítése kellően megtörtént.²⁷⁹

A Pp. a szocialista időszakban is ismerte a rendelkezési elvet, azonban azt szorosan összekapcsolta az anyagi jogszabályok érvényesülésével, amelyen keresztül a jogvitát a szocialista törvényesség és igazságosság fényében kellett eldönteni, a bíróságnak az igazság kiderítésére kellett törekednie. Ez némiképp felerősítette a hivatalbóli eljárás elvének érvényesülését, és a bíróság teljes tényállás feltárási kötelezettségét.²⁸⁰ A bíróság a kitanítási kötelezettség körében nem csak az eljárási jogokra, hanem az anyagi jogokra vonatkozóan is tájékoztatást adott, amely szélesebb körű lett, mint a RPp. idején. Ebbe beletartozott többek között az előterjeszthető kereseti kérelem típusa, a kereset jogalapjának tisztázása, az a törekvés, hogy a fél az őt megillető összes jogot kimerítse (akár keresetváltoztatás, viszontkereset, beszámítási kifogás útján), a kereset összecszerűségének mértéke, így a felet megillető kamatkövetelés érvényesíthetősége, a bizonyítással összefüggő tájékoztatás.

²⁷⁵ KOVÁCS: I. kötet: 596. oldal

²⁷⁶ KOVÁCS: I. kötet: 596-597. oldalak

²⁷⁷ MAGYARY: 233. oldal

²⁷⁸ GÁTOS György: A tárgyalás időszerű jogi kérdései a polgári eljárásban. Magyar Jog 1991/2. 87-88. oldalak

²⁷⁹ SZILBEREKY-NÉVAI: 78. oldal

²⁸⁰ SZILBEREKY-NÉVAI: 127. oldal

III. 8. 3. A váltás – a jelenleg hatályos Pp.

A Pp. jelenleg is a hatályba lépésekor kialakított egységes tárgyalás mentén működik. Megjegyzendő, hogy a jogirodalomban vannak olyan nézetek, amelyek szerint mindezek ellenére a Pp.-ben jelen van egy láthatatlan, tartalmi percezúra azáltal, hogy az első tárgyaláson a felperes előadja a keresetét, majd nyilatkozik erre nézve, ezt követően az alperes terjeszti elő ellenkérelmét, amelyben ha permegszüntető okra hivatkozik, akkor a bíróságnak először ebben a kérdésben kell döntenie.²⁸¹ Mindez annak a megállapítását sem veti el, hogy jelenleg leginkább egy vegyes tárgyalási rendszer érvényesül a polgári perben, minthogy percezúra ugyan nincs, és már az első tárgyaláson érdemben tárgyalható az ügy, de a pergátló kifogások elbírálása akkor is elsőbbséget élvez.²⁸²

A pervezetéssel kapcsolatban a rendszerváltozást követően a Pp.-t módosító 1995. évi LX. törvény (VI. Ppn.) számos alapvető szintű változást hozott, köztük a rendelkezési és tárgyalási elv kiterjesztését. A módosítás egyik alapvető indoka az volt, hogy a szocialista Pp.-ben „a bíróság cselekvőségének nem igazi zsinórmértéke a felek rendelkezése”.²⁸³ „A törvényalkotó elhatározott célja volt, hogy szakítson a hivatalbóliség elvével, és ennek keretében a tájékoztatási kötelezettséget is erősen behatárolja.”²⁸⁴

Mindez a bíróság tájékoztatási kötelezettségének szűkülésével járt, az csupán az eljárási jogokra és kötelezettségekre terjedhetett ki, ugyanakkor problémák vetődtek fel a bizonyítással összefüggő tájékoztatás körében: mi tekinthető az új módosításnak még megfelelő tájékoztatásnak, és mi az, ami már azon túlterjeszkedik. A konkrét eljárási szabályokban ez egyrészt a Pp. 3. §-ában jelent, amely szerint a szűk körű kitanítás is csak a személyesen eljáró félnek jár ki, másrészt a Pp. 164. §-ában, amely a hivatalból való bizonyítás főszabályát megszüntette, és azt a felek indítványához kötötte, harmadrészt pedig a Pp. 141. §-ában, amelynek révén a jogalkotó a felek aktivitását kívánta erősíteni.²⁸⁵

²⁸¹ ÉLESS 2013: 27. oldal. Vö. NÉMETH-KISS: 819. oldal és Pp. 138. §, 139. § és 140. § (1) bekezdései

²⁸² NÉMETH-KISS: 819. oldal

²⁸³ WALLACHER Lajos: Bírói aktivitás a félégyenlőség a polgári perben avagy: korlátozható-e a bírói túlbuzgóság? Magyar Jog 1996/12. (a továbbiakban: WALLACHER) 725. oldal

²⁸⁴ KISS Gábor: Még egyszer a Pp. 1995-ös módosításának a pervezetésre gyakorolt hatásáról. Magyar Jog 1999/5. 286. oldal

²⁸⁵ WALLACHER: 727. oldal

Ezek a jelenleg hatályos Pp. rendelkezései között is megtalálhatók, ugyanakkor a kódex nem különíti el élesen az alaki és anyagi pervezetést, az egyes perjogi cselekményeken túl (mint például hiánypótlás, különböző bírói felhívások a felek felé) a bizonyítással kapcsolatos tájékoztatás jelenik meg kifejezetten a jogszabálysövegben.²⁸⁶

III. 8. 4. A perfelvételi tárgyalás visszaállításának jelenkori szükségessége

A polgári per legfontosabb szakasza kétségtelenül a tárgyalás. A tárgyaláson történik a peres ügy megvizsgálása, a tény-és jogkérdések tisztázása, és a bizonyítás lefolytatása. A peranyag terjedelmének meghatározása, ezzel összhangban az indokolt bizonyítási kérelmeknek való helyt adás a bíróság feladata.²⁸⁷ Vagyis a per és a tárgyalás irányítója a bíró. De nyilvánvaló, hogy a per folyama, annak végső kimenetele, így a jogerő tárgyi terjedelme tekintetében a feleknek is van egy koncepciójuk: a felperes egy bizonyos jogot kíván érvényesíteni, az alperes elsősorban ez ellen a jog ellen tud védekezni, e végből tudják indítványait is benyújtani. A probléma, hogy az esetek többségében a bíró nem teszi a tárgyalás anyagává a peres jogvitával kapcsolatos elképzeléseit, amit tetéz az, ha ez a bírói gondolkodás olyan ügyben fordul elő, ahol a felek előadásai a tény és az érvényesíteni kívánt jog tekintetében nem egyeznek. Ez – az álláspontom szerint nem megfelelő – bírói attitűd végső soron a döntésben is megtestesül: a felek olyan jogi megoldással találkozhatnak, amely a perben fel sem merült a részükről.

Az esetek csupán kis hányadában lehet találkozni azzal a bírói törekvéssel, hogy a jog- és tényállítások közötti ellentétet, vagy legalábbis nem megfelelést megpróbálják feloldani. Ez véleményem szerint egyértelműen feltételezi, hogy a bíró az eljárás irataiból a számára relevánsnak tartott tényelőadásokat, az ezekből eredeztethető jogállításokat, és ez ezekre irányuló bizonyítási eljárások szükségességét valamilyen módon megtárgyalja a felekkel, már a tárgyalás első szakaszában a kereset és az alperesi védekezés előterjesztését követően. A perfelvételi tárgyalás újbóli kialakítása során ezt a momentumot látom újszerű elemnek, de talán a pergátló akadályok vizsgálatát követően az érdemi tárgyalás egyik legfontosabb feltétele is. Az előnye abban van, hogy nem csak a per kereteit jelöli ki határozottan, hanem a jogerő tárgyi terjedelmét is, hiszen

²⁸⁶ SZABÓ 2013: 238. oldal; Pp. 3. § (3) bekezdés

²⁸⁷ HORVÁTH János: A polgári per tárgyalásának neuralgikus gócai. Magyar Jog 1990/7-8. 670. oldal

pontosan tudják a perbeli résztvevők, hogy csakis arra vonatkozóan fognak rendelkezni egy jogerős ítélettel, amire vonatkozóan a peres eljárás lefolytatását kéri.²⁸⁸

A Polgári Perjogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság Javaslatja tömören és egyértelműen fogalmazza meg a perfelvétel lényegét: „(...) a hiánytalan és következetes kereset határozhatja meg a per tárgyát. Csak ehhez képest vizsgálható az alperes érdemleges védekezésének a terjedelme és relevanciája. E kettő alapján állítható fel a per alapvető logikai egysége, amely nem más, mint a felperes tény- és ebből eredő jogállítása, valamint ezek alapján a bíróság felé intézett, ítéleti rendelkezésre irányuló kérelme, amellyel szemben az alperes tény- és jogtagadása, valamint ítéleti rendelkezésre irányuló kérelme áll. A felek közötti ezen vita tárgyának a meghatározása maga a perfelvétel.”²⁸⁹ A perfelvételi tárgyalás ilyen jellegű újbóli bevezetésének az igénye a közelmúltban a jogirodalomban is felvetődött, és a Konceptió is előirányozta ennek kialakítását.²⁹⁰ Ahogy a Konceptió rámutat, a perfelvételt követő percezúra révén rögzülhetnek a kereseti, illetve viszontkereseti tény- és jogállítások, a bizonyítási indítványok, a beszámítási kifogás, és ezt követően csak kivételesen lehetne ezektől eltérni.²⁹¹

A perfelvételnek, mint külön eljárási szakasznak a kifejezett tagadásával is találkozni a jogirodalomban, Haupt szerint ugyanis perfelvételre nincs szükség, az felesleges.²⁹² Érvelése szerint „A jogérvényesítésre – így vagy úgy – tehát csak akkor és azt követően kerül sor, ha a személy a „mit akarok” kérdését önmagának – akár más segítségével – megválaszolta. Nem a jogérvényesítés, nem a bírói út fázisa és ezért feladata a válasz megtalálása az „ez történt, mit akarhatok” kérdésre.”²⁹³ Haupt azon gondolatával egyet lehet érteni, hogy a „meglepetés-ítéletek” elkerülhetetlenek artikulált jogállítások és arra reflektáló jogtagadások nélkül, azonban ezt nem feltétlenül csak azáltal lehet kiküszöbölni, hogy az érvényesíteni kívánt jogot jogszabályhely szerint megjelöljék a felek. Ez ugyanis tévesnek minősülhet a bíróság vagy akár az ellenfél álláspontja szerint,

²⁸⁸ Megjegyzendő, hogy a perfelvétel és az anyagi pervezetés nem csak a jogerő kérdéskörét érinti, hanem a per tárgyának meghatározása által a joghatóságot, hatáskört, illetékességet, perindítási jogot, a keresethalmazatot, a perfüggőséget. ÉLESS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezúra – Az érdemi tárgyalás előkészítése. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. (a továbbiakban: ÉLESS-ÉBNER) 380. oldal

²⁸⁹ A Polgári Perjogi Kodifikációs Szerkesztőbizottság által megtárgyalt, a polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2014. (V. 17.) Korm. határozat által elkészíteni rendelt Konceptió I. (Szerkesztőbizottsági Javaslat) megállapítását a Konceptió idézi – KONCEPCIÓ: 46. oldal.

²⁹⁰ Vö. ÉLESS 2013: 28-29. oldalak, PECSENYE 554. oldal, ÉLESS-ÉBNER: 377-392. oldalak, KONCEPCIÓ: 11-12. oldalak

²⁹¹ KONCEPCIÓ: 11-12. oldalak

²⁹² HAUPT 2014: 482. oldal

²⁹³ HAUPT 2014: 479. oldal

ha pedig ez a helyzet áll elő, azt mindenképpen kezelni kell. Ennek megfelelő időszaka a perfelvételi tárgyalás, illetve a perfelvételi szakasz, megfelelő eszköze pedig az anyagi pervezetés.

A jogvita ténybeli és jogi kereteinek kijelölése a perfelvételi szakban nem mellékesen megfelelő mederben is tudja tartani a pereket. Természetesen a tény- és jogkérdések megtárgyalása a per későbbi szakaszában is szerephez juthat, pl. megengedett keresetváltoztatás, viszontkereset esetén. Ezek a jogvita tényleges és valódi elbírálását eredményezhetnék, ami nagymértékben elősegítené a jogerős döntés jogbiztonság érvényesülése során betöltött szerepét.

IV. A jogerő tárgyi terjedelme a német polgári eljárásjogban

IV. 1. Alapvető perjogi intézmények

IV. 1. 1. A jogerő megközelítése

A német polgári eljárásjogban a jogerő jelentése hasonlóan alakul, mint hazánkban: az eljárásjog különbséget tesz alaki és anyagi jogerő között. Anélkül, hogy részletezném a német jogirodalomban korábban kialakult vitát arra vonatkozóan, hogy van-e létjogosultsága az alaki és anyagi jogerő elhatárolásának – tekintve, hogy ez lényegében ugyanazt a kérdéskört jelenti, mint a magyar jogirodalomban –, az jelenthető ki, hogy a dZpo a 322. § (1) bekezdésében rögzíti az anyagi jogerő intézményét, amely szerint az ítéletek jogerejéről csak annyiban lehet szó, amennyiben azok a keresettel vagy a viszontkeresettel érvényesített igényről döntenek. Ez tehát azt jelenti, hogy hasonlóan a magyar jogerőhöz, a német eljárásjogi törvény is a jogvita érdemi elbírálásához köti a jogerő beálltát. Megjegyzendő azonban, hogy az alaki jogerő bekövetkezését a német jog ahhoz köti, hogy az ítéletek ellen további perorvoslatnak nincs helye. Vagyis az ítélet alaki jogereje a fellebbezés kimerítése után még nem következik be, csak a nálunk rendkívüli perorvoslatként szabályozott felülvizsgálat igénybevételét követően. Ez azonban a magyar szabályozáshoz képest nem jelent lényeges eltérést, hiszen ezáltal csupán a jogerő bekövetkezésének az időpontja az, ami eltérő, a szabályozásból kifolyólag ez a német rendelkezések szerint időben későbbi.

A jogerő alapja és célja értelemszerűen megegyezik a magyar szabályozással: ha egy polgári per ítélettel befejeződik, ki kell zárni, hogy ugyanaz a jogvita újból akár csak bíróság elé kerülhessen és eldöntessék – csak így érvényesül a jogbiztonság és a felek közötti viszonylagos béke.²⁹⁴

A jogerőnek három korlátját különböztetik meg a német jogban:

- objektív korlát, ami a jogerő tárgyi terjedelméhez kapcsolódik, és amely szerint egyrészt az előzetes kérdések és a tények nem emelkednek jogerőre,²⁹⁵ másrészt ebben a

²⁹⁴ Hans-Joachim MUSIELAK: Der rechtskräftig entschiedene Lebenssachverhalt. Neue Juristische Wochenschrift, 2000. (a továbbiakban: MUSIELAK 2000a) 3593. oldal

²⁹⁵ Münchener Kommentar: 2113. oldal (Ez az álláspont szakított Savigny és később Winscheid tanával, amelyek a megjelölt kérdésekre is kiterjedőnek vélték a jogerő intézményét.)

körben vizsgálendő egy jogerős döntést követő újabb perben a jogvita tárgya, a Streitgegenstand – a nálunk tény- és jogazonosság feltételeként ismert kritérium –,

- szubjektív korlát, ami a jogerő alanyi hatályát tekintve a jogerő feleken túli kiterjesztéséhez kapcsolódik,
- időbeli korlát, ami a perújítással áll összefüggésben: ennek a perorvoslatnak az igénybe vétele ugyanis értelemszerűen nem előfeltétele az alaki jogerőnek, az a német eljárásjogban is a jogerő beálltát követő rendkívüli perorvoslati eszköznek minősül.

IV. 1. 2. A jogbiztonság elve a német jogban

A jogerő intézménye és fontossága Németországban is erősen összefonódott a jogbiztonság elvével. Annak ellenére, hogy a jogerő és a jogbiztonság kapcsolata az alkotmányos irányvonalak tekintetében szinte teljes egészében megegyezik a magyar joggal, lényegesnek tartom azt, hogy jelen fejezetben néhány gondolatot ezzel összefüggésben külön is felvázoljak kifejezetten a német megközelítésre vonatkozóan.

A jogbiztonság Németországban is a jogállamiság részét képező alapelv, amelyet – ahogy már erre korábban utaltam – a német jogalkotó a kimerítő szabályozás által lát biztosítottak.

Ugyanakkor a jogállamiság elve expressis verbis nincs rögzítve a Grundgesetzből, leggyakrabban a 20. § (3) bekezdését és a 28. § (1) bekezdését hozzák ezzel összefüggésbe,²⁹⁶ amely jogszabályhelyek a demokratikus és szociális államiság valamint a szövetségi állam és a tagállamok viszonyát tekintve tartalmaz rendelkezéseket.²⁹⁷ A német jogirodalom azon az állásponton van, hogy az alkotmányosság egyfajta íratlan szabály, az nem csak a jogszabályban rögzített tételekből áll, hanem a belső általános alapelvekből és irányadó eszmékből, amelyben fontos szerepet tölt be a jogállamiság eszménye is.²⁹⁸

A német Alkotmánybíróság (*Verfassungsgericht*) álláspontja szerint is a jogállamiság magában foglalja a jogbiztonság és az igazságosság elvét.²⁹⁹ A jogbiztonság funkciója a társadalom részére a béke megteremtése, és annak biztosítása, hogy a jogalanyok tudják,

²⁹⁶ GG. Art. 20. Abs. 1. „Die Bundesrepublik Deutschland ist ein demokratischer und sozialer Bundesstaat.”

GG. Art. 28. Abs. 1. „Die verfassungsmässige Ordnung in den Ländern muss den Grundsätzen des republikanischen, demokratischen und sozialen Rechtsstaates im Sinne Grundgesetzes entsprechen.”

²⁹⁷ VINCZE: 269. oldal

²⁹⁸ Dieter HESSELBERGER: Das Grundgesetz. Kommentar für die politische Bildung. Bonn, 2003. (a továbbiakban: HESSELBERGER) 188. oldal

²⁹⁹ BVerfGE 21,378/388.

mihez vannak kötve, mihez kell magukat tartani.³⁰⁰ A jogbiztonság elemei tehát röviden összefoglalva Németországban is a következők: a jogi normák világossága, pontossága (tartalmi precizitás) és viszonylagos állandósága, amelyeknek az állami szervek fellépésénél is jelentősége van a törvényes működés garantálása révén.³⁰¹

Többek között ezen körülmények által biztosítható a teljes, kimerítő szabályozás és a jog állandósága, amely azonban nem zárja ki természetesen a jogszabályok változtatásának a lehetőségét (jogbiztonság objektív vetülete).³⁰² Ezen túlmenően ezáltal lehet garantált a bizalomvédelem, amely szerint a jogalanyoknak nem kell attól félniük, hogy a jogszabályok betartása esetén magatartásuk később jogellenesnek minősülne (jogbiztonság szubjektív vetülete).³⁰³ Ebben a körben érvényesül az a tétel is, hogy a jogvitákat nem lehet állandó jelleggel megújítani, amely indokolja a jogerő intézményének a létét. (Mindez nálunk, Magyarországon a jogbiztonság formális megközelítésével azonosítható.)

A jogbiztonság és az igazságosság elvének „konfliktusa” esetén a német jog is a jogbiztonság számára biztosít elsődlegességet: a jogbiztonság elvéből következik a jogerős hatósági döntések állandósága.³⁰⁴ Ezért fogadhatók el a jogerős bírósági döntések még abban az esetben is, ha azok egyébként az anyagi joggal ellentétesek.³⁰⁵ A német alkotmánybíróság szerint alkotmányjogilag az a jogalkotói döntés, amely általában az egyedi ügyekben a jogbiztonságot részesíti előnyben az igazságosság elvével szemben, megfelelőnek tekinthető és nem vitatható, ilyenkor a jogalkotó nem jár el önkényesen,³⁰⁶ és az igazságosság elvének érvényesülése a bírósági eljárások során a perújítás intézménye által helyezhető előtérbe.³⁰⁷

IV. 1. 3. A rendelkezési elv

A bíróság kötöttségének és a jogerőnek a kapcsolatát tekintve a német jogban is a dZpo. 308. §-ában kimondott rendelkezési elvből (*Dispositionsgrundsatz*) célszerű kiindulni. E

³⁰⁰ HESSELBERGER: 189. oldal

³⁰¹ Michael SACHS: Grundgesetz Kommentar. C. H. Beck, München. 2007. 806-809. oldalak, Horst DREIER: Grundgesetz Kommentar. Mohr Sibeck, 2004. (a továbbiakban: DREIER) 237-243. oldalak

³⁰² DREIER: 244. oldal

³⁰³ DREIER: 244. oldal, Vincze: 291. oldal

³⁰⁴ BVerfGE 2, 380/403.

³⁰⁵ DREIER: 245. oldal, Hans D. JARASS – Bodo PIEROTH: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar. C.H. Beck, München. 2004. 560. oldal

³⁰⁶ BVerfGE 19, 150 (166); 29, 413 (432)

³⁰⁷ HESSELBERGER: 189. oldal

szerint: „A bíróság nem jogosult a félnek megítélni valamit, amire vonatkozóan nem terjesztett elő kérelmet. Ez irányadó a kamatok és más járulékok, illetve mellékkövetelések tekintetében is.” (A perköltség körében hasonlóan a Pp.-hez, a német bíróság is hivatalból határoz.) Ez tehát a felek kérelmeihez való kötöttséget teremti meg: „*Wo kein Kläger, da kein Richter.*”³⁰⁸ – „*Ahol nincs kereset, ott nincs bíró sem.*” A bíróság kötöttsége vonatkozik a mennyiségre és a minőségre is, vagyis nem ítélt meg többet a kereseti kérelemnél (kevesebbet természetesen igen, hiszen ezáltal nem lépi túl a kérelem kereteit), illetve mást sem ítélt meg, mint amit a felperes kér.³⁰⁹ A bíróság nem helyettesítheti más igénnyel a megalapozatlan keresetet, mert az már más Streitgegenstandot eredményezne, és ezáltal már más lenne a per tárgya is.³¹⁰

A téma alapos körbejárásához szükséges érinteni a szubsztanciális és individuális elvek közötti dilemmát, amely ugyanazt a problémát tükrözi, ami a magyar eljárásjogban is jelen volt, illetve van. A két elv tartalma is megegyezik e vonatkozásban a magyar részben kifejtettekkel, eltérés annyiban tapasztalható, hogy míg a magyar jogirodalom és gyakorlat jelenleg a szubsztanciális elv talaján áll, addig a német eljárásjog a modern individualizációs elv mellett tör lándzsát, amely szerint a jogszabály (dZpo) szerinti kereset előterjesztéshez csak annyi tény, adatot, információt kell előadni, hogy a kereseti igény egyértelműen beazonosítható legyen.³¹¹ Ez a német jogban korábban érvényesülő individualizációs elvhez képest annyiban jelent modernebb felfogást, hogy már nem elegendő csak egyszerűen az adott jogviszony (például adásvétel) megjelölése, hanem adatok, tények is szükségesek a keresetindításhoz. Az igény oka körébe tehát nem tartozik bele a jogi minősítés. Nem kötelező és nem is elegendő, ha a felperes egy jogi normára szubszumálja az előadott tényállítást – ez sokkal inkább a bíróság feladata.³¹²

Ugyanakkor nem kell az összes releváns tényt már a keresetlevélben előadni a szubsztanciális elvet követve, mert a kereset ténybeli megalapozottságának vizsgálata a peres eljárás során folytatódik le. Ezért a szükséges tények hiánya a kereset

³⁰⁸ Wolfgang LÜCKE: Zivilprozessordnung. CH Beck, München, 2006. (a továbbiakban: LÜCKE) 7. oldal

³⁰⁹ Richard ZÖLLER: Kommentar zur Zivilprozessordnung. 26. neubearbeitete Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2007. (a továbbiakban: ZÖLLER) 950. oldal. Megjegyzendő, hogy a Zpo is ismer a Dispositionsgrundsatz alól kivételeket. Ld. pl. a Zpo 308a §-át bérleti jogviszonyok esetében.

³¹⁰ ZÖLLER: 950. oldal. Ugyanazt az igényt más jogszabály alapján megítélheti. Erről és a Streitgegenstand fogalmáról a későbbiekben részletesen szó lesz.

³¹¹ ZÖLLER: 795. oldal, Hans-Joachim MUSIELAK: Grundkurs Zivilprozessordnung. CH Beck, München, 2000. (a továbbiakban: MUSIELAK 2000b) 34. oldal

³¹² STEIN/JONAS/BEARBEITER: Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4. Mohr Siebeck, Tübingen, 2008. (a továbbiakban: STEIN/JONAS/BEARBEITER 2008) 134. oldal

megalapozottságát érintheti csupán, a kereset előterjesztésének a megengedettségét nem, így a keresetlevél elutasításához az esetleges hiányos tényállítás nem vezethet.³¹³

IV. 1. 4. A pervezetés és a per anyagának megtárgyalása

Minden pertípusban minden peres fél részére kijár a tájékoztatás a tény- és jogkérdésekről. Mit is takar ez pontosan?

2001-ben hajtottak végre kisebb módosításokat a dZpo 139. §-án, amelynek célja a bíróság feladatainak kihangsúlyozása a joganyag ténybeli és jogi megvitatása során.³¹⁴

A jogvita felekkel való megtárgyalásának általános kötelezettségét a 139. § (1) bekezdése rögzíti (*Ertörterungspflicht*). A per tárgyával való kapcsolat (*Sachverhältnis*) azokat a ténybeli és jogi vonatkozásokat jelenti, amelyeket a felek a kereset tárgyának megjelöltek – például az állított és vitatott tények, ezekre felkínált bizonyítékok. Az *Erörterungspflicht* a *Sachverhältnis*re irányul, amelynek során a bíróság ténybeli és jogi szempontból megvitatja a felekkel a jogvita lényegét.

A ténybeli megtárgyalás az alábbi teendőket fogja körül:

- milyen tényállításokat terjesztettek elő a felek
- ezek részleteikben hogyan valósulhattak meg
- az ellenfél pontosan mit vitat ezekből.

A jogi megtárgyalás során:

- alkalmat kell adni a feleknek a jogi álláspontjaik kifejtésére
- a bíróság kifejezésre kell, hogy juttassa, hogy véleménye szerint melyik jogi megoldás játszhat szerepet a döntésben (egyfajta nyílt párbeszéd a felekkel)
- közölnie kell a felekkel, hogy melyik jogi nézetet veheti figyelembe az előadott tényállás alapján a döntés meghozatalakor.³¹⁵

Mindezek a perkoncentrációt segítik elő, és biztosítják, hogy a 139. § (2) bekezdésében rögzített tilalomnak megfelelően ne születhessenek „meglepetés-ítéletek” (*Überraschungsurteil*). Szintén a jogvita megtárgyalására vonatkozó kötelezettség (*Erörterungspflicht*) körében ugyanis a bíróságnak utalnia kell az addig jelentéktelennek

³¹³ Heinz THOMAS – Hans PUTZO: Ziviprozessordnung. CH Beck, München, 2004. (a továbbiakban: THOMAS-PUTZO) 488. oldal

³¹⁴ STEIN/JONAS/BEARBEITER: Kommentar zur Zivilprozessordnung. 3. Band Mohr Siebeck, Tübingen, 2005. (a továbbiakban: STEIN/JONAS/BEARBEITER 2005) 243. oldal

³¹⁵ STEIN/JONAS/BEARBEITER 2005: 246. oldal

tartott tényekre és jogi nézőpontokra, ha azok a jogvita eldöntése szempontjából álláspontja szerint mégis jelentősek lennének, és ezeket is meg kell tárgyalnia velük.

IV. 2. A Streitgegenstand jelentése és tartalma

A fentiekén túl szükséges kitérni a Streitgegenstand jelentőségére. A fogalom nagyon röviden és egyszerűen az eljárásjogi igényt, vagy a jogvita tárgyát jelenti, és fontossága abban fogható meg, hogy négy eljárásjogi intézmény tekintetében is jelentőséggel bír: ezek a keresetváltogatás, a keresethalmazat, a perfüggőség és a jogerő. Mindebből pedig az következik, hogy a jogerő és az érvényesített jog összefüggéseinek német jogi feldolgozása előtt is a kereset tárgyát, azaz jelen esetben a Streitgegenstand intézményét szükséges behatóbban megvizsgálni, és ebből lehet a továbbiakra érvényes következtetéseket levonni.

A Streitgegenstand tehát a jogvita tárgya, az *eljárásjogi értelemben vett igény*. Már ebből a kijelentésből is látható, hogy a német jogban is kialakult olyan álláspont, amely szerint indokolt különbséget tenni az anyagi és az eljárásjogi igény között, sőt a német jogirodalom ebben a kérdésben viszonylag egységesnek mondható.

A kérdés az, hogy a Streitgegenstand pontosan mit is jelent, és hogy ez magában foglalja-e az érvényesített jogot.

Hasonlóan a magyar Pp.-hez – ahol erre vonatkozóan lényegében nem találunk semmilyen iránymutatást és rendelkezést –, a dZpo sem ad definíciót a Streitgegenstandra. A 253. § csupán az előterjesztett igényről (*erhobener Anspruch*), a 322. § csak az előterjesztett igényről való döntésről beszél. A német eljárásjogi törvény csupán a 2. §-ban használja ezt a kifejezést, azonban ott sem ad a tartalmára nézve semmilyen támpontot.

A dZpo 253. § (2) bekezdése alapján a keresetlevélben többek között fel kell tüntetni a kereset tárgyának és a támasztott igény okának a pontos adatait (összefoglalóan *Klagegrund*), valamint határozott kereseti kérelmet kell előterjeszteni (*Klageantrag/Klagebegehren*).

Tehát a keresetlevélben pontos tényállítást kell előadni, amely alatt a szakirodalom egyértelműen a kereset okát érti. Egy konkrét jogviszonyt, élettörténetet kell előterjeszteni, amiből a felperes a jogát érvényesíteni kívánja.³¹⁶ A tényállítást a 138. §

³¹⁶ THOMAS – PUTZO: 488. oldal

(1) bekezdésében rögzítettek szerint az eljárás során érvényesülő igazmondási kötelezettségnek eleget téve kell előadni (*Wahrheits- und Vollständigkeitsgrundsatz*).

Másrészt viszont a keresetlevélbe kell foglalni az előterjesztett igényt, azaz a kereset tárgyát (*Gegenstand*) is, ami azonban nem azonos a *Streitgegenstand* fogalmával. A *Gegenstand* alatt nem a kereset fizikai értelemben vett tárgyát, illetve tárgyasult formáját kell érteni – gyakran ugyanis ez hiányzik is –, hanem az életviszonyt (*Lebenssachverhalt* – például szerződés, jogellenes cselekmény leírása), ami az érvényesített igény tartalmát konkretizálja.³¹⁷

A kereset tárgyát tehát az életviszony (*Lebenssachverhalt*) útján lehet megjelölni, amely így magában foglalja a kereset tárgyának a leírását is, ezáltal a *Streitgegenstand* egyik nélkülözhetetlen elemének számító *Klagegrund* (kereset oka) közvetetten tartalmazhatja az érvényesített jogot is, igaz csak kifejezetten ténybeli szempontból. A modern individualizációs elvből kiindulva is ez állapítható meg, hiszen ha a felperes előadja, hogy kölcsönadott 1000 Eurót, és ezt szeretné visszakapni az alperestől, akkor ebből már kivehető a keresettel érvényesített jog, annak ellenére, hogy ennek megjelölését a dZpo. kifejezetten nem követeli meg semmilyen módon. A dZpo. ugyanis a már hivatkozottak szerint az igény tárgyának kötelező feltüntetésére vonatkozóan tartalmaz előírást.

Régebben a dZpo. szerinti igényt az anyagi jogi igénnyel azonosították, és erre vonatkozóan a BGB 194. § (1) bekezdését tekintették irányadónak.³¹⁸ Ez az igényfogalom azonban egyrészt a megállapítási és jogalakítási kereseteknél alkalmazhatatlan volt, másrészt a BGB az igények konkurenciáját teremti meg. Eszerint egy tényállásból több olyan igény is keletkezhet, amelyek azonban ugyanazt a célt szolgálják.³¹⁹ Például ugyanazt az összeget követeli a felperes a szerződés megszegése, szerződésen kívüli jogellenes magatartás vagy büntetőjogi veszélyeztető cselekmény miatti kár okán. Ha az eljárásjogi igényt az anyagi jogi igénnyel azonosítanánk, akkor ebben az esetben legalább három *Streitgegenstand* állna rendelkezésre.³²⁰ A tiszta processzuális *Streitgegenstand* felfogásának kezdete a XIX. század végére tehető, amikor a német jogtudósok felismerték, hogy a bírói jogvédelem iránti igény nem egy konkrét anyagi magánjogra épül, hanem arra, hogy a felperest megilleti a bírósághoz fordulás joga,

³¹⁷ ZÖLLER: 795. oldal

³¹⁸ „Das Recht, von einem anderen ein Tun oder Unterlassen zu verlangen (Anspruch), unterliegt der Verjährung”.

³¹⁹ LÜCKE: 158. oldal

³²⁰ LÜCKE: 159. oldal

amelynek során elegendő, ha csak állítja, hogy az érvényesíteni kívánt jog őt megilleti.³²¹

Az igény (*Anspruch*) a német polgári eljárásjogban jelenleg nem a BGB 194. § (1) bekezdésének fényében értelmezendő, hanem abban a vonatkozásban, hogy a felperes a keresetével milyen jogot kíván érvényesíteni.³²² Ennek meghatározása azonban nehézségeket okoz. Az kijelenthető, hogy nem a keresettel igényelt jogok és dolgok értendők ez alatt. A konkrét életviszonyt sem jelölheti, mert ez a kereset alapjának fogalmával hozható összefüggésbe. De a Streitgegenstanddal sem azonosítható, hiszen akkor a kérelmet kizsorítanánk ebből az intézményből.³²³

A tárgykörben meglévő nézetek sok tekintetben távol állnak egymástól. Ugyanakkor abból célszerű kiindulni, hogy miről szól a per (vagyis mi a vita tárgya), és miről dönt a bíró a perben: a felperes által támasztott kérelemről (azaz *Klageantrag*) és az annak alapjául felhozott tényekről (azaz *Klagegrund*).³²⁴ Tehát a jogkérdéseket és a tényállítást nem különíthetjük el egymástól, hanem együttesen kell vizsgálni azt, hogy a felperest megilleti-e a kereset, és a kívánt döntést meg lehet-e hozni az előterjesztett tényekre alapítva – vagyis az eljárásjogi igényt a tényállítás és a kérelem együtt alkotják.³²⁵

Ez figyelhető meg a német jog és jogalkalmazás fejlődésének a vizsgálatakor is. A dZpo előtti időkben kizárólag a felperes kérelme alapján határozták meg az eljárás tárgyát, a német legfelsőbb szintű bíróság, a Bundesgerichtshof (BGH) azonban a Streitgegenstandot már eljárási intézményként, a kérelmet és a tényállítást pedig egyenértékű elemeknek tekintette, aminek révén elfordult attól a régebbi nézettől is, amely szerint az anyagi jogi teóriának megfelelően az eljárás tárgyának az anyagi igény felelt meg.³²⁶

A Streitgegenstand azonban nem azonosítható a konkrét, jogszabályi hivatkozással is alátámasztott anyagi igénnyel, hiszen a bíróság a kérelmet az összes lehetséges jogi nézőpontból meg kell, hogy vizsgálja.³²⁷

³²¹ Christoph ALTHAMMER: Streitgegenstand und Interesse. Mohr Siebeck, Tübingen, 2012. (a továbbiakban: ALTHAMMER) 42. oldal

³²² MUSIELAK 2000b: 33. oldal

³²³ Münchener Kommentar: 1463. oldal

³²⁴ LÜCKE: 160. oldal

³²⁵ LÜCKE: 160. oldal

³²⁶ STEIN/JONAS/BEARBEITER 2008: 10-11. oldalak, Walter J. HABSCHEID: Die neuere Entwicklung der Lehre vom Streitgegenstand im Zivilprozeß. In: Festschrift für Schwab, 1990. (a továbbiakban: HABSCHEID) 181. oldal, ALTHAMMER: 94-95. oldalak

³²⁷ HABSCHEID: 183. oldal

Mindezek alapján a szakirodalomban és a jogalkalmazásban is uralkodó nézetek a Streitgegenstand fogalmát kéttagú fogalomként kezelik,³²⁸ de egyesek, így például Schwab a Streitgegenstandot csak a kérelemre fókuszálják, és a tényállásnak csak akkor tulajdonítanak jelentőséget, ha magából a kérelemből nem lehet például a jogerő határait meghatározni. Vagyis ez a nézet a keres alapjául felhozott tényeket (*Klagegrund*) csak akkor tartja lényegesnek, ha az az igény individualizáláshoz szükséges,³²⁹ és ilyenkor elhatárolási eszközként szolgál.³³⁰ A jelenlegi szélesebb német jogirodalom éppen emiatt illeti kritikával ezt a nézetet,³³¹ mert ezáltal a jogerő tekintetében – ellentétben a másik három fontos jogintézménnyel – már eltérő fogalommal operál. Annak ellenére ugyanis, hogy a Schwab által elfoglalt álláspont „extrém processzuálisnak” tekinthető amiatt, hogy a kérelemtől teljesen leválasztotta az annak alapjául szolgáló tényeket, a jogerő vizsgálatánál már abból indul ki azonos kérelmek esetén, hogy a döntés a valóságban csupán az anyagi igényről születik, arról az igényről, amelyről a bíróságnak dönteni szabad,³³² amelynek vizsgálatánál így jelentős szerepet tölt be a tényállítás (*Klagegrund*) is.

A jogirodalom arra is felhívta a figyelmet, hogy az egytagú Streitgegenstand fogalom problémás lehet az egyes kereseti fajták kezelésében is – a fogalomnak ugyanis mindhárom keresettípus esetében ugyanúgy kellene érvényesülnie.³³³ A probléma különösen a megállapítási kereseteknél jelentkezik. Amennyiben például a felperes örökléshez való jogát nem látta megállapíthatónak a bíróság, és ezért elutasította a tulajdonjog megállapításra irányuló keresetet, akkor az álláspont szerint a felperes a dolognak nem tulajdonosa akkor sem, ha egy másik öröklési ok (másik tényállítás) szerint a tulajdonjog megilletné.³³⁴ Konkrét példával megvilágítva: ha az örökhagyó az óráját halál esetére a felperes részére ajándékozza, azonban ezt a felperes nem tudja bizonyítani, az óra tekintetében a felperes tulajdonjogát nem lehet megállapítani. Azonban, ha az ajándékozást követően az örökhagyó végrendelkezett, amelyben az órát a felperesre hagyta, akkor van már egy másik öröklési ok, amelynek alapján újabb per

³²⁸ ALTHAMMER: 59. oldal. A Streitgegenstand kettős fogalmát vallja például Lücke, Habscheid, Rosenberg, Gottwald, Musielak. Megjegyzendő azonban, hogy bizonyos pertípusokban az utóbbi időben a BGH az egytagú fogalomhoz tért vissza. – Vö.: STEIN/JONAS/BEARBEITER 2008: 14-15. oldalak

³²⁹ HABSCHEID: 182. oldal

³³⁰ ALTHAMMER: 61. oldal

³³¹ Vö. pl. ALTHAMMER: 63. oldal

³³² Gerhard LÜKE: Zur Streitgegenstandslehre Schwabs – eine zivilprozessuale Retrospektive. In: Festschrift für Schwab, 1990. (a továbbiakban: LÜKE) 309. és 319. oldal

³³³ HABSCHEID: 190. oldal

³³⁴ MUSIELAK 2000a: 3597. oldal

indítható annak ellenére, hogy a kereseti kérelem ugyanaz lesz. Tehát a kérelem nem elegendő a Streitgegenstand és a jogerő tárgyi terjedelme vizsgálatánál, az életviszony is szükséges ahhoz minden kereseti fajta, így a megállapítási keresetek esetében is.

Schwab a Rosenberg nézetére visszavezethető kéttagú Streitgegenstand fogalom hátrányának azonban éppen az életviszonyt (*Lebenssachverhalt*) tekinti. Álláspontja szerint egyrészt ennek a jogintézménynek a pontos határai nem jelölhetők ki, másrészt amennyiben több jogviszony forog fenn, és ahhoz csak egy kérelem kapcsolódik, a jogvita nem bírálható el megnyugtató módon.³³⁵ Az a kérdés ugyanis nem válaszolható meg teljes mértékben az életviszony (*Lebenssachverhalt*) alapján, hogy mikor valósul meg csupán egy, és mikor több jogviszony, és utóbbi esetben mikor azonosak ezek egymással.³³⁶

Fontos megjegyezni, hogy ilyen jellegű kritika a kéttagú pertárgyfogalmat követők között is megfogalmazódott. Althammer emeli ki, hogy a Lebenssachverhalt kapcsán a jogerő tárgyi terjedelmének meghatározásánál az a döntő, hogy az egyes tényálláselemek mennyire határolhatók el egymástól, azok miként kapcsolódnak időben egymáshoz. Utalva a BGH változatos gyakorlatára, felhívja a figyelmet, hogy a Lebenssachverhalt-elmélet alapján akár a „Kaufvertrags-Wechselbeispiel” esetről is meg lehet állapítani egységet vagy többes pertárgyat az időbeli és helyszíni szempontok szerint.³³⁷

A Streitgegenstand, azaz a keresetben érvényesített eljárási igény a német szakirodalom többségi képviselői szerint azonban kéttagú, amely a következők szerint definiálható: a felperes által előterjesztett kérelem konkrétan meghatározott életviszony alapján.³³⁸ Ezt követi a jelenlegi joggyakorlat is.³³⁹

Az érvényesíteni kívánt igényt tehát, mint eljárásjogi igényt, a tényállás útján tartalmazza a keresetlevél, az igény jogi minősítése, illetve jogszabályhely szerinti megjelölése azonban Németországban sem követelmény,³⁴⁰ csupán lehetőség. Egy ilyen lehetőség is azonban akkor forog fenn különösen, ha azt a törvény kifejezetten

³³⁵ Karl Heinz SCHWAB: Noch einmal: Bemerkungen zum Streitgegenstand. In: Festschrift für Gerhard Lüke, 1997. (a továbbiakban: SCHWAB) 794-795. oldalak

³³⁶ SCHWAB: 795. oldal. Azt Schwab elismeri, hogy ezeknek a kérdéseknek egy meglehetősen elfogadható megoldását adja a Henckel és Jauernig által képviselt, az anyagi igény alapján is vizsgálódó azon nézet, amely szerint egyetlen elbírálandó jogviszony áll fenn a perben abban az esetben, ha a törvényi tényállások több, ugyanakkor ugyanarra a célra irányuló anyagi normákkal egészben vagy részben egybeesnek.

³³⁷ ALTHAMMER: 492. oldal

³³⁸ Münchener Kommentar: 1445. oldal. Vö.: LÜCKE: 160. oldal

³³⁹ Vö.: HABSCHEID: 182. oldal

³⁴⁰ Zpo. 253. §, ZÖLLER: 795. oldal, MUSIELAK 2000b: 34. oldal

megengedi, vagy ha ahhoz a felperesnek érdeke fűződik. Ilyen esetkör csak a megállapítási kereseteknél érvényesül, hiszen ha a felperes kereseti kérelme egy dolog tulajdonjogának a megállapítására irányul, akkor ez a jogállítás, ez a kérelem egy határozott jogviszonyt, jelen esetben a tulajdonjogviszonyt is megnevezi, amelynek révén a felperes a jogot jogi minősítéssel ruházza fel.³⁴¹

A felperes tehát megnevezhet konkrét jogot, illetve jogszabályt, ahhoz azonban nincs joga, hogy a jogszabályok megjelölése által a keresetet kizárólag egy meghatározott jogra korlátozza, és így korlátozza a bírót a döntése meghozatalában.³⁴² A jogi minősítés egyébként sem tartozik a Streitgegenstand körébe, és korlátozó voltának figyelmen kívül hagyása szolgálja a legjobban a jogvédelmet.³⁴³ A dZpo 264. §-a szerint ezért sem minősül keresetváltoztatásnak az az esetkör, ha a felperes az eljárás során a kereseti tényállítás (*Klagegrund*) változtatása nélkül egy másik jogi álláspontot ad elő, amelyből azonban ugyanaz a jogi cél következik.³⁴⁴

Ez a dZpo.-ból is következő szabály egy esetben nem érvényesül: amennyiben az anyagi jogi szabályok megengedik a felperes számára azt a lehetőséget, hogy egy jogi célt különböző úton, különböző feltételek alapján elérhessen, érvényesíthessen (például az ingó dolog kiadása iránti igény tulajdoni- vagy birtokviszonyra is alapítható). Ekkor meg szükséges adni a részére azt a jogosultságot is, hogy ezek közül kiválaszthassa, hogy melyiket érvényesíti, amelyhez így a bíróság kötve lesz.³⁴⁵

IV. 3. A Streitgegenstand és a jogerő

A két jogintézmény kapcsolata – ahogy már említettem – a jogerő objektív határainak a vonatkozásában jut jelentőséghez. E szerint a jogerő terjedelmét az igényről szóló döntés terjedelme jelöli ki.³⁴⁶ A res iudicata az anyagi jogerő tartalma, az újabb perindítás tilalma a bírósági döntésben meghatározott tárgytól függ.³⁴⁷

³⁴¹ HABSCHEID: 190. oldal

³⁴² Münchener Kommentar: 1446. oldal

³⁴³ HABSCHEID: 184. oldal

³⁴⁴ Megjegyzendő, hogy a dZpo itt azt sem tekinti keresetváltoztatásnak, ha a Klagegrund érintése nélkül a felperes a már előadott tényeket helyesbíti vagy kiegészíti. Vö.: Pp. 146. § (5) bekezdés a) pont.

³⁴⁵ Münchener Kommentar: 2014. oldal, ALTHAMMER: 757. oldal

³⁴⁶ Ottmar JAUERNIG: Zivilprozessrecht. CH Beck, München, 2000. (a továbbiakban: JAUERNIG) 242. oldal

³⁴⁷ MUSIELAK 2000a: 3593. oldal

A jogerő tehát a döntésben teljesül ki, ezért sem lehet azonos az anyagi jogi és eljárásjogi igény – a döntés tárgya a kérelem (*Klageantrag*) és a tényállítás (*Klagegrund*), azaz a Streitgegenstand alapján meghatározott felperesi kérelem.³⁴⁸

IV. 3. 1. A ténybeli vizsgálat – azaz a jogviszony és a kérelem vizsgálata

Figyelemmel arra tehát, hogy az eljárás során az eljárási igényről, azaz a Streitgegenstandról dönt a bíróság, az újabb eljárásban lényegében ennek a vizsgálatára kell sort keríteni.

Más Streitgegenstandról van szó, ha a felperes más kérelmet terjeszt elő, vagy (és) más tényállítást ad elő.³⁴⁹ Mindezek alapján ugyanazon felek között egy újabb perben a Streitgegenstand mindkét eleme vizsgálendő. Ebből kiindulva az alábbi esetkörökben nem lehet szó a Streitgegenstandok azonosságáról:

1. ugyanaz a kérelem, de más a tényállítás
2. más a kérelem, de ugyanaz a tényállítás
3. más a kérelem és más a tényállítás is.

Részletesebben a következő gondolatok fűzhetők az előző megállapításokhoz:

Ad 1.

Nincs probléma a jogerő vonatkozásban, ha a felperes 'külsőre' ugyanazt a kérelmet terjeszti elő, de 'belsőleg', azaz tartalmában már más a kérelem, és más a tényállítás is. Például az első eljárásban 5000 Eurót érvényesít egy eladott használt gépkocsi vételáraként, a második eljárásban szintén 5000 Eurót kér, de egy új motor eladásából származó vételárból kifolyólag. Amellett, hogy a két esetnek már a tényállítása is különbözik, hiszen a tényállítás eltérő jellege miatt az első kérelem egy használt gépkocsi vételárának, míg a második egy új motor vételárának a megfizetésére fog irányulni,³⁵⁰ a kérelmek nem egyeznek belsőleg, annak ellenére, hogy a felperes mindkét alkalommal 5000 Euró megfizetésére kéri kötelezni az alperest. Ennek oka, hogy nem ugyanazt az 5000 Eurót követeli a felperes a későbbi perben.

Nehézségek először akkor adódnak, ha a felperes 'belsőleg' ugyanazt a kérelmet terjeszti elő. Például a felperes arra hivatkozással, hogy a perbeli szarvasmarha birtokosa, kéri kötelezni az alperest annak kiadására, majd ennek jogerős elutasítása

³⁴⁸ LÜCKE: 345. oldal

³⁴⁹ LÜCKE: 161. oldal

³⁵⁰ JAUERNIG: 144. oldal

után a kérelmében arra hivatkozik, hogy a szarvasmarha kiadását arra alapozza, hogy ő az állat tulajdonosa.³⁵¹ Itt tehát ugyanarról a pertárgyról van szó, így belső tekintetben is egyezik a kérelmek tartalma. Ugyanakkor a tényállás eltérő jellege miatt a jogerő itt sem lehet akadálya az újabb per megindításának.

Ad 2.

Szintén probléma nélküli, ha a felperes a második eljárásban ugyanazt a jogviszonyt (életviszonyt – *Lebenssachverhalt*) adja ugyan elő, de egy más tartalmú kérelmet terjeszt elő. Például a szerződésből eredő vételár iránti igényt elutasította a bíróság, mert a szerződés semmis, ennek ellenére a szerződés tárgyát képező árut még vissza lehet követelni egy következő perben.³⁵²

Ugyanakkor a *Streitgegenstand* jelentősége a jogerő szempontjából feltételez egy másik irányú vizsgálatot is: szükséges szemügyre venni azt is, hogy az újabb perbeli tényállítás ténylegesen eltérő-e a korábbi per tényállításától, vagy ugyanaz-e, csak másként adta elő azt a felperes: az első esetben ugyanis a ténylegesen eltérő tényállítás valóban más *Streitgegenstand*ot fog eredményezni, míg a második esetben erről nem lehet szó, legfeljebb az előző eljárás tényállására vonatkozó kiegészítésről. Ezért minden ilyen esetben eldöntendő, hogy a tények csak kiegészítő vagy megalapozó jellegűek.³⁵³ Vagyis a tényállítás kiegészítése vagy módosítása kapcsán az döntendő el, hogy a per tárgya a kiegészítés és módosítás ellenére még ugyanaz az életviszony, vagy már egy másik tényállítás (*Klagegrund*), amelyre a perindítási tilalom nem vonatkozik.³⁵⁴

Az új *Streitgegenstand*ot eredményező új tények ugyan gyakorta kapcsolatba hozhatók az előző eljárással, de az ebben jogerősen elbírált életviszonynak (*Lebenssachverhalt*) már nem részei. Például ha egy kölcsöntartozásból eredő igényt elutasít a bíróság, a felperes egy másik kölcsönből, azaz egy másik életviszonyból, tényállásból eredően természetesen indíthat pert még ugyanolyan pénzüsszegre vonatkozóan ugyanazon személlyel szemben is.³⁵⁵ Hasonlóan ez a helyzet akkor, amikor az első eljárás során a követelés idő előttinek minősült, és ezért utasítják el a felperes keresetét. A felperes ezt a keresetet nem tudja már megismételni, hiszen a lejárati idő mértékben megváltoztatja

³⁵¹ JAUERNIG: 145. oldal

³⁵² JAUERNIG: 144. oldal

³⁵³ JAUERNIG: 146. oldal

³⁵⁴ MUSIELAK 2000a: 3594. oldal

³⁵⁵ ZÖLLER: 1017. oldal

a tényállítást, hogy az jogilag teljesen más Streitgegenstandot eredményez már az újabb perben.³⁵⁶

Új Streitgegenstandot nem eredményező, de bizonyos értelemben kiegészítő tények esetében leginkább a jogerővel kapcsolatos időbeli korlátok válnak fontossá, tehát amikor a későbbi eljárásban felhozott tények a már jogerősen elbírált életviszony részeit képezik. Ezek értelemszerűen csak egy perújítási eljárásban hivatkozhatók eredményesen az egyéb feltételek fennállása esetén.³⁵⁷

A fentiekén túl a Streitgegenstand és a jogerő vizsgálatánál a „magánjogi konkurencia teória” segítségét veszik igénybe. Ez alapján az igényre vonatkozó normák törvényi konkurenciában állnak egymással, ha egy igénynek több szempontból való megalapozását kívánják. Ilyen esetben azonban a perben csak egy Streitgegenstand van.³⁵⁸ Igénykonkurenciában állnak viszont, ha több igény érvényesítését teszik lehetővé ugyanazon szolgáltatás biztosítására, ugyanakkor az összes igény törlődik, ha egy közülük teljesül.³⁵⁹ Törvényi konkurencia esetén az új tények csak kiegészítőek, igénykonkurencia esetében viszont több Streitgegenstand állhat rendelkezésre, így itt az új tények megalapozóak lehetnek.

Ad 3.

Az az esetkör, amikor az újabb eljárásban az előzőhöz képest eltérő mind a kérelem, mind a tényállítás, egyértelműen probléma nélküli.

IV. 3. 2. A jogi álláspontok vizsgálatának lehetősége

Kérdés, hogy az életviszony és a kérelem vizsgálatnál még milyen körülmények lehetnek irányadók, konkrétabban a jogi álláspontok és érvek figyelembe vehetők-e?

Ha a felperes a jogerős elutasító ítéletet követően ugyanazt a kereseti célt jelöli ugyan meg, de új, addig elő nem adott tényekre alapozva, azt a BGH úgy értékeli, hogy lényegében egy másik jogviszonyt ad elő a fél. Konkrét példát tekintve: a felperes vállalkozási szerződésből eredően követeli a beépített ajtók és ablakok ellenértékét az alperestől. A keresetet a bíróság elutasítja, mert a perben nem lehetett megállapítani, hogy a szerződés létrejött-e a felek között. A felperes a második keretesetében jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozott amiatt, hogy a felek között nem állt fenn szerződéses

³⁵⁶ MUSIELAK 2000a: 3596. oldal

³⁵⁷ ZÖLLER: 1017. oldal

³⁵⁸ ALTHAMMER: 70. oldal

³⁵⁹ JAUERNIG: 146. oldal, ALTHAMMER: 71. oldal

viszony. Az alperes ebben a perben arra hivatkozott, hogy a jogerő miatt a kereset nem megengedett. A BGH álláspontja szerint azonban az első perben a felperes szerződésre hivatkozott, a második esetben viszont jogalap nélküli gazdagodás alapján terjesztette elő a keresetét, ami a felek közötti életviszonyt módosította.³⁶⁰

Az életviszony vizsgálatánál a BGH álláspontja szerint egy természetes nézőpontból kell kiindulni, amely vagy a felek álláspontját, vagy a kereskedelmi szokások által elfogadott álláspontot jelenti. Ennek az elhatárolási módnak az előnye a rugalmasság, de sokkal nagyobb a hátránya – nevezetesen a jogbizonytalanság, amit eredményezhet.³⁶¹

A kereset sikere a jogilag jelentős tényektől függ, vagyis az életviszony meghatározásánál a jogi magyarázatok is fontosak. Ezt Bruns „*Sachverhaltprojektion*”-nak nevezi, amelynek révén kapcsolat alakítható ki az életviszony (puszta tények) és a jogi nézőpont között. Ezért a német jogirodalomban viszonylag egységesen emellett foglalnak állást, hogy a Streitgegenstand meghatározása jogi álláspontok nélkül végül is nem lehetséges.³⁶² Ha tehát a felperesi kérelem tényelőadása és az ezáltal érvényesíteni kívánt jog kapcsolódnak egymáshoz, akkor az életviszony elhatárolásánál az azonos anyagi jogi kritériumokat is figyelembe kell venni. A BGH érvelése szerint a Streitgegenstand különbözik az azonos kérelmek esetében is, ha az anyagi jogi szabályok az összefüggő igényeket különbözőképpen fejezik ki.³⁶³

Althammer emeli ki, hogy a ZPO 308. § I jogszabályhelye a bíróság döntésének terjedelmét a felperes által igényelt konkrét jogkövetkezmény megítélésére korlátozza. Mivel a bírósági döntés az eljárási igény elbírálása tekintetében jogerőre emelkedik, az ítélet tárgyi terjedelme vonatkozásában az a konkrét jogi álláspont (*die konkrete Rechtsschutzform*) is számít, amelyre a bíró a döntését alapozza. A jogerő tárgyi terjedelmének meghatározása kapcsán tehát meghatározó jelentősége kell, hogy legyen az érvényesített jog kifejeződésének is.³⁶⁴ Vagyis a Streitgegenstand, azaz a kereset eljárásbeli tárgya és az *Urteilsgegenstand*, az ítéleti tárgy, tehát az ítélettel elbírált jog a jogi minősítés miatt nem teljesen esnek egybe. Az újabb per során az új kereset *Streitgegenstand*-ját és a korábbi perben született ítélet *Urteilsgegenstand*-ját kell összevetni ténylegesen.

³⁶⁰ BGH, NJW 1990, 1975.

³⁶¹ MUSIELAK 2000a: 3595. oldal

³⁶² MUSIELAK 2000a: 3595. oldal

³⁶³ NJW 1993, 2173; NJW 1996, 3151

³⁶⁴ ALTHAMMER: 756. oldal

Az életviszony és az alkalmazandó jogkövetkezmény közötti kapcsolat azonban nem vezethet oda, hogy az eljárási célokat szétforgácsolja, ezért nem fordulhat elő Németországban az, hogy ugyanazon ténybeli események csak azért képezzenek ugyanazon felek között több eljárást, mert a felperes a kereseti kérelmeit különböző anyagi jogi normákból eredezteti.³⁶⁵ Ezzel kapcsolatos „iskolapéldaként” szokták felhozni azt az esetet, amikor a taxisofőr balesetet okoz. A felperes keresetét elutasítják, mert a taxisofőr nem volt vétkes a balesetben. A másik perben a felperes azonban már nem hivatkozhat a közlekedési szabályok megsértésére és emiatti kártérítésre. Bár különböznek az anyagi igények az alkalmazandó jogszabályok miatt, a tényállítás szerint mindkét perben ugyanaz az életviszony valósult meg, ugyanaz a kérelem is, ezért a Streitgegenstand különbözőségéről nem lehet szó.

Ebből kiindulva ezért is érthető kritika a BGH-nak a fejezet elején hivatkozott vállalkozási szerződéssel kapcsolatos döntését, hiszen az abban irányadó tényállítás lényegében attól nem változott jelentős mértékben, hogy a fél később jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozott. a Streitgegenstand, azaz az eljárási igény mindkét perben ugyanaz volt: a pusztán tények (az ablakok és ajtók beépítése az alperes részére) és az az alapján előterjesztett kérelem (az elvégzett munka ellenszolgáltatásának követelése). Az tehát, hogy a felperes először szerződésből eredő követelésre, ezt követően jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozik, már az eljárási igény körén kívül eső, az anyagi jogszabályok alapján kialakítható jogi álláspontnak minősülő körülmény.

Vagyis a jogi álláspontok, az alkalmazandó anyagi normák és az azok alapján irányadó jogkövetkezmények vizsgálhatók a perben, azonban a jogerő szemügyre vételénél a döntő mindig az, hogy az új tények az előző keresetben megjelölt életviszonyt oly módon megváltoztatják-e, hogy az már más történeti tényállást eredményez, ami miatt az előző ítélettől eltérő jogi minősítés is lehetséges.³⁶⁶ Tehát nem elég a változatlan tényállítás mellett az eltérő jogi megoldások lehetősége, emellett a tényállítások (*Klagegrund*) különbözőségének fennállása is szükséges.

Vagyis az először tisztázandó kérdéskör az, hogy a tényállítás és a kereseti kérelem azonos-e, ha igen, akkor lényegtelen, hogy ugyanazon tényállításból kifolyólag több jogszabály és így akár több anyagi igény is kapcsolatba hozható a konkrét kereseti tényállítással (*Klagegrunddal*); ha nem azonos a Streitgegenstand, akkor ezt követően

³⁶⁵ MUSIELAK 2000a: 3595-3596. oldalak

³⁶⁶ MUSIELAK 2000a: 3596. oldal

jöhetnek szóba az alkalmazandó jogi normák és jogkövetkezmények, amelyeknek vizsgálata így már független a jogerőtől.

IV. 3. 3. A „kontradiktorische Gegenteil” elve

Megjegyzendő még, hogy a „ne bis in idem” elv akkor is érvényesül, ha a későbbi kereset az előző ellentétét kívánja elérni (*kontradiktorische Gegenteil*).³⁶⁷ Ez azt jelenti, hogy ha A tulajdonjogát jogerősen megállapították, ez irányadó lesz abban a perben, amelyikben B azt kéri, hogy azt állapítsa meg a bíróság, hogy A nem tulajdonosa a perbeli dolognak. A-B és B-A közötti pernek ugyanaz a Streitgegenstandja: A tulajdonjoga egy meghatározott dolog felett.³⁶⁸ Más a helyzet, ha B azt kéri, hogy a bíróság az ő tulajdonjogát állapítsa meg ugyanazon dolog felett. A BGH álláspontja szerint ebben az esetben is azonos a Streitgegenstand, de egyesek szerint ez téves: az első esetben A tulajdonjoga, a második eljárásban B tulajdonjoga a Streitgegenstand annak ellenére, hogy a per tárgya (*Gegenstand*) ugyanannak a dolognak a tulajdonjoga. A BGH szerint azáltal, hogy a korábbi perben megállapították A tulajdonjogát, az is megállapításra került, hogy B nem tulajdonosa a perbeli dolognak. Habár az első per Streitgegenstandja A tulajdonjoga volt, a tulajdoni jogviszony tekintetében B vonatkozásában is jogerős döntés született. A pertárgy vagy eljárási igény, azaz a Streitgegenstand és az ítéleti tárgy ezért nem mindig fedi egymást.³⁶⁹

IV. 4. Összegző gondolatok

A német polgári eljárásjogban a felek rendelkezési joga érvényesül a pertárgy felett, illetve a tárgyalási elv, amelynek alapján a felek feladata a Streitgegenstandot megalapozó tények felkutatása és közlése. Ehhez jön a „da mihi factum, dabi tibi ius” elv, ami a felek részéről a tényelőadást, a bíróság részéről a jog ismeretét feltételezi.³⁷⁰

³⁶⁷ Münchener Kommentar: 2097. oldal

³⁶⁸ JAUERNIG: 242. oldal

³⁶⁹ JAUERNIG: 243. oldal

³⁷⁰ Christoph G. PAULUS: Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren und Zwangsvollstreckung. Springer, 2000. 104. oldal

A vázoltak alapján az egyértelműen kijelenthető tehát, hogy a német polgári eljárásjog semmilyen formában nem jogi minősítéshez kötött eljárás.³⁷¹ A bíróság csak az előadott tényállításhoz van kötve, azt nem módosíthatja, az alapján nem ítélt meg mást (is), illetve többet a felperes részére.

Az eljárási igény megalapozására jogmegnevezés és jogszabályi rendelkezés megjelölése nem kötelező, de konkrét jogszabályhely megjelölése a Streitgegenstand jelentősége miatt nem is lényeges. A jogi minősítés kapcsán azért sem merülnek fel problémás kérdések, mert a német polgári eljárásjog tisztán tényalapú, a jogérvényesítés során elsősorban a tények adnak eligazítást, illetve az ehhez rendelt kereseti kérelem, ami a tények útján érvényesített jogot tovább konkretizálja.

A dZpo. vonatkozó szabályozása – ellentétben például a magyar Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontjával – az érvényesíteni kívánt jogot a keresetlevél kötelező kellékeinél külön fel sem tünteti. A jogot ugyanis a modern individualizációs elv alapján csak a legszükségesebb tények előadásával kell megjelölni oly módon, hogy az minden más jogtól megkülönböztethető legyen. A kereseti igényre vonatkozó összes releváns tény előadása már ezt követően, a tárgyalási szakaszban jut jelentőséghez, aminek a kereset megalapozottságára lesz kihatása. A tények nem teljes körű előadása, ily módon közvetetten a jog nem egzakt megjelölése tehát sosem vezethet Németországban a keresetlevél elutasításához, csakis a kereset elutasításához, amiben azonban nagy szerepe lesz a bizonyítási eljárás eredményességének vagy éppen eredménytelenségének.

A jogerő objektív – tárgyi – terjedelménél a Streitgegenstand az irányadó, amely a Klagegrund és a Klageantrag révén magában foglalja a tényazonosságot. Ez közvetetten a jogazonosságot is tartalmazza, hiszen a bíróság végső soron mindig egy jogi igényről dönt, amelyet az előterjesztett tényállítás fog tartalmazni. A bíróság ugyanakkor nem egy konkrét jogot vagy jogviszonyt vizsgál egy újabb eljárás során a jogerő kritériumainál, hanem a Streitgegenstand elemeinek a fennállását. Tehát a tények előadása útján (*Klagegrund*) hiába tartalmaz a keresetlevél közvetetten jogmegjelölést (lényegében anyagi igényt), azt a Streitgegenstand útján tisztán eljárási igényként kezelik, és csupán ténybeli szempontból vizsgálják egy újabb peres eljárás során is a jogerő szempontjából.

³⁷¹ A magyar jogban oly sokszor hivatkozott „jogcímhez kötöttség kérdésköre” ennél fogva meg sem jelenik a német jogban.

A bíró áttérhet más jogszabály vizsgálatára és alkalmazására is, a fél erre irányuló esetleges kérelme nem köti. Ezzel az eljárásával lényegében más Streitgegenstandot nem is fog eredményezni a jogvitában.

Ebből is látszik, hogy az anyagi igény és az eljárási igény nem azonos fogalmak, hiszen a bíróság minősíti a felek jogviszonyát, azaz az anyagi jogi igényt, vagy másképpen az eljárási igényre alkalmazandó anyagi jogszabályt a bíró „keresi ki”, és ez alapján fog dönteni anélkül, hogy változtatna a Streitgegenstand tartalmán. Ezért nem lesz a legtöbb esetben különösebben problémás egy következő perben a Streitgegenstand vizsgálata, mert végső soron az anyagi igényt transzformálják a Streitgegenstand révén eljárási igényné, ami pusztán a kérelmet és a tényeket jelenti az anyagi igénytől el-, illetve leválasztva. Az anyagi jog ezért kevésbé lesz iránymutató a Streitgegenstand meghatározásánál, ami miatt nem lehet jelentősége egyes szerzők véleménye szerint annak sem, hogy a jogi normák igény- vagy törvényi konkurenciában állnak-e egymással. Sokkal inkább jelentősebb az, hogy a tények az alkalmazandó jogi normáktól oly mértékben elkülöníthetők-e, hogy azok az életviszonnyal szembeállíthatók anélkül, hogy az ahhoz tartozó tények a jogilag jelentős környezetben fednék egymást.³⁷²

A fél által megjelölt jogszabály és jogi álláspont a bíróságot nem köti, és ebben viszonylag egységes a gyakorlat. Másrészt a bíróságnak az előterjesztett Streitgegenstand alapján az összes lehetséges jogi megoldást vizsgálnia kell, és ennek fényében kell döntést hoznia a jogvitáról.

Mindez ugyanakkor mégis problémásnak tűnhet. Egy elutasító ítélet esetében az adott Streitgegenstand vonatkozásában már újabb kérelem nem terjeszthető elő olyan alapon, hogy a korábban eljáró bíróság nem vizsgálta meg a jogvitát minden lehetséges jogi nézőpontból, hiszen pontosan ilyen irányú kötelezettsége érvényesül a bíróságnak. Ez akkor vezethet visszásságokhoz, ha a bíróság tévedett a jogvita tartalmi elbírálásában, és mégsem vizsgált meg minden szóba jöhető jogi megoldást annak eldöntése során. Ezen probléma megoldásában a tény- és jogkérdések részletes megvitatása lehet fontos momentum, hiszen ez elősegítheti a jogvita legteljesebb elbírálását a jogi minősítés terén is, illetve gátat szabhat a felek számára meglepetésszerű döntések meghozatalának is azáltal, hogy az ítélet nem alapítható olyan tényekre és jogi elemekre, amelyeket a felek

³⁷² MUSIELAK 2000a: 3596. oldal

nem ismerhettek meg, és nem volt alkalmuk reagálni azokra.³⁷³ Probléma akkor is adódhat, ha a Streitgegenstand mindkét eleme ugyanaz, ilyenkor ugyanis a kérelem vonatkozásában a külső-belső vizsgálatra kell sort keríteni, illetve a tények tekintetében az újszerűséget kell behatóbban szemügyre venni – azok ténylegesen újak-e vagy csak kiegészítők.

Lényeges megjegyezni még, hogy a jogirodalomban azon túl, hogy a Streitgegenstand meghatározásában sincs egység, ennek egyik lényeges elemét, az életviszonyt (*Lebenssachverhalt*) is kritikák érik amiatt, hogy alkalmazása az ítéleti tárgy elhatárolásában jogbizonytalansághoz vezet. Éppen emiatt Althammer azt hangsúlyozza viszonylag fiatal nézete alapján, hogy a jogerő terjedelmének meghatározásánál a jogvédelmi funkciónak és az alanyi jogok konkrét kifejeződésének kell nagyobb jelentőséget tulajdonítani.³⁷⁴ Elhatárolási szempontok ebben a körben a felperes által igényelt érdek (*beanspruchte Interesse*) és annak vizsgálata, hogy az előző ítélet által mi ment teljesebbé (*Erfüllungskonnexität*). Álláspontja szerint az a lényeges kérdés, hogy a felperes mely igényeit nem fogja át a korábbi ítélet jogerőhatása. Az új tényekre akkor nem terjed ki a korábbi eljárásban született ítélet jogereje, ha abban az újonnan érvényesített érdekek nem szerepeltek.³⁷⁵

IV. 5. A német és a magyar szabályozás összevetése

Ha a magyar és a német szabályozást szemügyre vesszük, az állapítható meg, hogy a magyar eljárásjog is lényegében tényalapú az érvényesíteni kívánt jog keresetlevélben való megjelölése vonatkozásában, hiszen a jogot nálunk is elsősorban tények útján lehet előadni és meghatározni, egy újabb perben pedig a bíróság a tényazonosságot is vizsgálni fogja a jogerő szempontjából. Felmerül tehát a kérdés, hogy miben is különbözik a jogmegjelölés és a jogerő tekintetében a német és a magyar jog.

A jog megjelölése során a magyar Pp. jelenleg a szubsztanciálást követi. Véleményem szerint azonban a német megoldás a jogmegjelölés módja és a modern individualizációs elv felfogásában mindenképpen követendő lenne. A keresetlevélnek ugyanis tényeket

³⁷³ Hans-Joachim MUSIELAK: Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Verlag Franz Vahlen, München, 2002. 500. oldal

³⁷⁴ ALTHAMMER: 507. oldal

³⁷⁵ ALTHAMMER: 510. oldal. Ez a nézet nagy hasonlóságot mutat az osztrák jogban a „*joghatáshoz kapcsolódó Streitgegenstand*” (*Wirkungsbezogene Streitgegenstand*) szerint meghatározott nézettel. Erről lásd részletesen a következő fejezetet.

mindenképpen tartalmaznia kell. Ha az hiányos a bíróság álláspontja szerint, akkor a személyesen eljáró fél tekintetében hiánypótlásnak van helye, a jogi képviselővel eljáró fél tekintetében pedig optimista lennék: ha a tények jogi minősítése nem is mindig helytálló, elegendő kereseti tényállítást azért előterjesztenek. Azt pedig a bíróság soha nem fogja tudni eldönteni már a keresetlevél megvizsgálása során, hogy a jogvita eldöntése szempontjából az összes releváns tényt előadta-e a fél, hiszen ez lényegében az ügy érdemi elbírálására tartozik – azaz csak az eljárás legvégén látható, hogy az igény alapjául szolgáló teljes körű tényelőadás megtörtént-e már a keresetlevél benyújtásakor. Ebben a tekintetben álláspontom szerint egyet lehet érteni azzal, hogy a tények részben hiányos előadása nem vezethet a keresetlevél elutasítására, ha a hiányok a jog megjelölése és a bizonyítási eljárás kijelölése tekintetében nem relevánsak, illetve pótolhatók. Ennek értékelése nagyrészt a bizonyítás során válik fontossá, amikor is a részletes tények útján lehet pontosítani az érvényesíteni kívánt jogot.

A magyar szabályozás azonban álláspontom szerint bizonyos vonatkozásban túlmutat a Streitgegenstandra épülő német állásponton azáltal, hogy – bár a magyar eljárásjogban sem érvényesül a bíróság kötöttsége a téves jogszabályi hivatkozáshoz, illetve téves jogmegnevezéshez – a tényazonosság esetén vizsgálni szükséges a jogazonosságot is, ami az érvényesíteni kívánt jogban és az az alapján alkalmazott jogszabályokban való azonosságot is feltételezi.

Ugyanakkor a Streitgegenstand kettős fogalmából a kereseti kérelem tartalma bizonyos esetekben hazánkban is fontossá válik. Ez alatt azt a lehetséges esetkört értem, amikor a tényeken és az az alapján kivehető érvényesített jogon túlmenően jelentősége lesz az előterjesztett határozott kereseti kérelem tartalmának is. Például amikor a bíróság a megállapítási keresetet azért utasította el, mert a Pp. 123. §-ában foglalt eljárásjogi feltételek a megállapítási kereset előterjeszthetősége tekintetében nem állnak fenn. Ilyen esetben az elutasító jogerős ítéletet követően a fél ugyanazon tényállításra alapozva marasztalási keresetet terjeszthet elő. Ilyenkor a jogvédelem iránti kérelem irányát – így végső soron a tényeken túlmenően az érvényesített és elbírálandó jogot – a kereseti kérelem fogja kijelölni, ami alatt jelen esetben tehát a konkrét kereseti kérelem, azaz a petitum értendő.

V. A jogerő az osztrák perjogban

V. 1. Bevezető gondolatok

Ebben az első fejezetben néhány általános jellegű rendelkezést szeretnék ismertetni, amelyeknek ismerete az osztrák szabályozás későbbi feldolgozása és elemzése során értelemszerűen nélkülözhetetlen. Szükségesnek tartom ezt annak ellenére is, hogy mind a jogerő, mind a rendelkezési elv megegyezik nem csak a német, hanem a magyar jogszabályi környezettel és az azt kiegészítő elméleti megközelítésekkel. Látható lesz azonban, hogy az ismertetett jogintézményeknél bizonyos fontos kiegészítések is megjelennek, amelyek szintén szükségesek az osztrák szabályozás megértéséhez, illetve a bizonyítás körében értékes új megoldással is találkozhatunk a bizonyítási program és a bizonyítás eredményének a megtárgyalása kapcsán, amelyek a jogerő szempontjából nagy jelentőséggel fognak bírni.

V. 1. 1. A jogerő és annak jelentősége az osztrák polgári eljárásjogban

Ausztriában a polgári eljárásjogi kódexben a jogerővel összefüggésben a 411. § tekinthető központi rendelkezésnek, amely kimondja, hogy azt követően, hogy a határozat már nem támadható perorvoslattal, jogerőre emelkedik annyiban, amennyiben az a keresettel, viszontkeresettel érvényesített igényről vagy az eljárásban vitatott jogviszonyról, jogról dönt. A bíróság a határozat jogerejét hivatalból veszi figyelembe.³⁷⁶

Az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetése tehát az osztrák jogban is él. A jogerő törvénybeli megfogalmazását a német polgári eljárásjogból vették át azzal azonban, hogy a dZpo a 'csak' szót is alkalmazza az anyagi jogerő szabályozásánál.³⁷⁷ Az osztrák perrendtartás azonban az elfogadásának kezdetétől tartalmazza a jogerő hivatalból való figyelembe vételét a bíróság által, ellentétben a német törvénnyel, amelyben csak 1941-től szerepel ez a rendelkezés.³⁷⁸ A hivatalból történő figyelembe vétel egyrészt az egyszeri eljárást erősíti – lényegében a 411. § (2) bekezdése a *ne bis in idem* elv

³⁷⁶ öZpo 411. § (1) és (2) bekezdés

³⁷⁷ Paul OBERHAMMER: Objektive Grenzen der materiellen Rechtskraft: Bindung und Präklusion. Juristische Blätter, 2000/4. (a továbbiakban: OBERHAMMER) 212. oldal

³⁷⁸ OBERHAMMER: 214. oldal

törvényi deklarálásának tekinthető³⁷⁹ –, másrészt a jogerő pozitív funkcióját is figyelembe veszi, vagyis hogy a jogerős ítélettel ellentétes ítélet nem hozható.³⁸⁰

A jogerős ítélet egy eljárási akadály: annak beálltát követően ugyanazon Streitgegenstandra előterjesztett kereset végzéssel visszautasítandó, ha pedig ezt a bíróság nem észleli, akkor a második eljárásban meghozott ítélet semmisnek tekintendő.³⁸¹

Az alaki és anyagi jogerő megkülönböztetésétől függetlenül az osztrák jogban is az anyagi jogerő alatt értendő intézmény bír nagyobb jelentőséggel. E szerint az anyagi jogerő alatt a döntés irányadó voltát értik, ami kifejezi a kötőerő és a véglegesség joghatását.³⁸² A kötőerő alapján a határozat köti a bírót egy következő eljárásában a döntése meghozatalakor, azt tehát figyelembe kell vennie, míg a véglegesség egy negatív perelőfeltétel (*negative Prozessvoraussetzung*, magyar viszonylatban pergátló akadály).

Fontos, hogy az alaki jogerő bekövetkezése az osztrák jogban sem jelenti a döntés teljes megváltoztathatatlanságát és vitatásának kizártságát: ezek csak a perújítás és az esetleges semmisségi kereset kimerítését követően, illetve ezek határidejének lejártá után következnek be.³⁸³

A jogerő intézményére Ausztriában is a jogrend garanciájaként tekintenek, amely a jogbiztonságot és a jogi értelemben vett béke elérését, a jogviták elrendezésének az állandóságát szolgálja.³⁸⁴ A jogerő célja így többértű:

- a felek közötti viszonylagos béke elérése
- annak megakadályozása, hogy ugyanarról az igényről újabb döntés szülessen
- a bíróságok túlterheltségének meggátolása.³⁸⁵

³⁷⁹ Walter H. RECHBERGER: Kommentar zur ZPO. Springer, Wien. 2006. (a továbbiakban: RECHBERGER) 1420. oldal

³⁸⁰ Hans-Friedhelm GAUL: Tradition und Fortschritt im Recht – dargestellt an der Entwicklung der Rechtskraftlehre. In: Tradition und Fortschritt im Recht. Jahrbuch Junger Zivilrechtswissenschaftler. Richard Booberg Verlag, Stuttgart, 2000. 24. oldal

³⁸¹ RECHBERGER: 1420. oldal

³⁸² Georg E. KODEK – Peter G. MAYR: Zivilprozessrecht. Facultas, Wien, 2011. (a továbbiakban: KODEK-MAYR) 290. oldal

³⁸³ Hans W. FASCHING: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen III. Band. Manzsche Verlag, Wien, 1966. (a továbbiakban: FASCHING 1966.) 690. oldal. Vö. FARKAS: 69-70. oldalak

³⁸⁴ FASCHING 1966: 693. oldal

³⁸⁵ FASCHING 1966: 693. oldal

V. 1. 2. A rendelkezési elv

Az öZpo a 405. §-ában deklarálja a polgári perben érvényesülő rendelkezési elvet. Ez lényegében megegyezik a magyar és a német alapgondolattal. Eszerint a bíróság nem jogosult a félnek valamit megítélni, amire vonatkozóan nem terjesztett elő kérelmet. Ez irányadó – hasonlóan a német szabályozáshoz – a főkövetelés után járó hasznokra, kamatokra és mellékkövetelésekre.

A rendelkezési elv kétirányú: egy érdemi döntés a jogvitáról csak kérelem alapján lehetséges (kérelemre történő eljárás), az eljárás során a fél szabadon rendelkezik az érvényesíteni kívánt igényről, azaz a kérelmét módosíthatja, kiegészítheti, visszavonhatja.³⁸⁶

A rendelkezési elv a 405. §-on túlmenően a törvényben egyéb helyeken, elszórtan is megjelenik még. A hivatkozott jogszabályhely csak az elv negatív oldalát rögzíti (a bíróság nem terjeszkedhet túl a kérelmen), a pozitív iránya több más rendelkezésben található meg.

V. 1. 3. A pervezetés körében lényeges momentumok: a bizonyítási eljárás menete, a bizonyítási program, a peranyag megtárgyalása

Azért tartom fontosnak, hogy kitérjek a bizonyítás néhány rendelkezésére, mert a jogvita tárgyához szorosan kapcsolódik néhány bizonyítási cselekmény, amely így lényeges lesz a Streitgegenstand és a jogerő tárgyi terjedelme vonatkozásában.

A bizonyítási eljárás során négy fő szakaszt lehet elkülöníteni: bizonyítékok megjelölése és indítványozása, bizonyítási program meghatározása (*Beweisprogram*), bizonyításfelvétel (*Beweisaufnahme*), a beszerzett bizonyítékok és az így megállapítható tényállásból levezethető jogi álláspontok megvitatása a felekkel (*Beweiserörterung*).³⁸⁷

A polgári per során Ausztriában is állítási és bizonyítási kötelezettség terheli a peres feleket. Ennek alapján a bíróság bizonyítást főszabály szerint csak a felek indítványára rendel el. Az indítványok után a bíróság az előkészítő tárgyaláson a felekkel megtárgyalja a tény- és jogi jellegű előadásokat, majd meghatározza a bizonyítás

³⁸⁶ FASCHING 1966: 644. oldal

³⁸⁷ Marianne ROTH – Richard HOLZHAMMER – Andrea HOLLY: Zivilprozessrecht. Manzsche Verlag, Wien, 2012. (a továbbiakban: ROTH-HOLZHAMMER-HOLLY) 35. oldal

irányát, amelynek keretében egy bizonyítási programot fogad el végzésben.³⁸⁸ Ehhez a végzéshez a bíróság értelemszerűen nincs kötve, a felek egyébként is a tárgyalás berekesztéséig előterjeszhetnek bizonyítási indítványokat.

A bizonyítás lefolytatása után a bíróság a bizonyítás eredményét megtárgyalja a felekkel, amelyhez egy ülést szükséges tartani. A már hivatkozott 258. § (1) bekezdése alapján a bíróság minden, az eljárás során felmerülő jogkérdést meg kell, hogy vitasson a felekkel. Ez azonban nem a bíróság jogi álláspontjának ismertetésére vonatkozik, hanem a felek által előadott tények és az ezekhez szorosan kapcsolódó jogkérdések tekintetében érvényesül. A bíróság tehát csak olyan tényekre és jogi megoldásra alapozhatja döntését, amelyet a felek jogállításai alapján megtárgyalt velük.³⁸⁹

Ha olyan jogi álláspontra alapozza ítéletét, amelyet a felekkel nem egyeztetett, és az azokkal kapcsolatos bizonyítékokat nem értékelte ki, akkor egy lényeges eljárási szabálysértést követ el,³⁹⁰ amely egy külön fellebbezési oknak is minősül.³⁹¹ Mindezeket a rendelkezéseket azért vezette be az osztrák jogalkotó, hogy elkerülhető legyenek az ún. „meglepetés-ítéletek” (*Überraschungsurteile*).

V. 2. A keresetlevél

V. 2. 1. A keresetlevél kellékei – a jog megjelölése

A keresetlevél kötelező kellékeire az öZpo 226. §-a tartalmaz útmutatást. Ennek alapján a felperesnek be kell tartani a beadványokra vonatkozó alakiságokat (bíróság megnevezése, a vita megjelölése, aláírás – ha kötelező a jogi képviselő, akkor ügyvédi aláírás), fel kell tüntetni a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó adatokat, valamint tartalmaznia kell egy határozott kereseti kérelmet (*Klagebegehren*) és a kérelem alapjául szolgáló tények megjelölését (*Klagegrund*)³⁹² – együtt Streitgegenstand. A kérelem és a tények határozzák meg a jogvita határait, amihez a bíróság kötve van.

³⁸⁸ öZpo 258. § (1) bekezdés 3) és 4) pont

³⁸⁹ öZpo 182a. §

³⁹⁰ öZpo 182. § a) pont

³⁹¹ öZpo 496. § (1) és (3) bekezdés

³⁹² öZpo 226. § (1) bekezdés

A kereseti kérelem előterjesztésének és határozottságának a kötelezettsége a már hivatkozott 405. §-szal áll kapcsolatban,³⁹³ a kereset alapját képező tényeket pedig a modern individualizációs elvnek megfelelően kell megjelölni,³⁹⁴ bár a jogirodalomban más helyen az olvasható, hogy a keresetlevélben a tényeket teljes egészében meg kell jelölni,³⁹⁵ és így az ún. szubsztanciálás elvét jeleníti meg a 226. (1) bekezdés.³⁹⁶ Ugyanakkor a törvény a keresetlevélben csak a jelentős tények előadását követeli meg, a teljes tényállítást nem. A *jogilag jelentős tényeket* azonban elő kell adni teljes egészében. Ez azt jelenti, hogy a felperesnek nem kell előterjeszteni az összes tényt már a keresetlevél benyújtásakor, csak az alperesi védekezést követően, amelyek ahhoz kapcsolódóan jelentősek.³⁹⁷ Az előzőeket talán úgy lehetne megfelelően értelmezni, hogy a keresetlevél benyújtásakor csupán a legszükségesebb tényeket kell előadni, amelyek jogilag relevánsak (modern individualizációs elv), majd az eljárás során az alperesi védekezés tartalmától függően és a bizonyítás eredményessége érdekében a további tények is előadandók, amelyek révén megvalósul a szubsztanciálás elve.

A tényállítás tartalma tekintetében megoszlanak a vélemények, így vitatott, hogy melyek azok a ténybeli elemek, amelyek a Streitgegenstandot egyértelműen behatárolják, és így az adott ügyet más jogvitától elhatárolják.³⁹⁸

A tényállítás (*Klagegrund*) elhatárolásának kritériumainál Fasching és a széleskörű joggyakorlat a jogilag jelentős tényeket veszi alapul.³⁹⁹ Ezek azok a tények, amelyek egy igénynek a törvényi tényállása szerinti teljesüléséhez szükségesek, tehát azok, amik az igény anyagi jogi szempontból való megvalósulásához szükségesek.⁴⁰⁰ Ha a tények egy új tényállítást eredményeznek, és ez alapján egy másik jogi norma alkalmazását teszik lehetővé, akkor a Streitgegenstand nem lehet azonos.⁴⁰¹ E nézet kritikusai túl szűknek találják a jogilag releváns tények által kijelölhető Klagegrund tartalmát, mert ez álláspontjuk szerint bizonyos esetekben párhuzamos vagy utóperekhez vezethet azáltal is, hogy igen közel áll a jogi minősítést is figyelembe vevő háromtagú

³⁹³ Amit a fél nem igényelt, azt nem lehet megítélni.

³⁹⁴ ROTH-HOLZHAMMER-HOLLY: 18. oldal

³⁹⁵ KODEK-MAYR: 195. oldal

³⁹⁶ FASCHING 1966: 36. oldal

³⁹⁷ FASCHING 1966: 36. oldal

³⁹⁸ Astrid DEIXLER-HÜBNER – Marianne ROTH: Der Zivilprozess in der Praxis. Lexis-Nexis, Wien, 2006. 5. oldal

³⁹⁹ Hans W. FASCHING: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 3. Band, 2., völlig bearbeitete Auflage. Manzsche Verlag, Wien, 2004. (a továbbiakban: FASCHING 2004.) 14. oldal

⁴⁰⁰ RECHBERGER: 1056. oldal

⁴⁰¹ Walter RECHBERGER – Daphne-Ariane SIMOTTA: Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Manzsche Verlag, Wien, 2003. (a továbbiakban: RECHBERGER – SIMOTTA) 161. oldal

Streitgegenstandhoz.⁴⁰² E helyett az egységes életviszony/élettörténet (Lebenssachverhalt) fogalmát veszik alapul, ami mindazt a tényt a Klagegrund körébe vonja, amelyek a természetes nézőpont szerint egy egységet képeznek.⁴⁰³ Az ezen nézet képviselői is elismerik azonban, hogy a Lebenssachverhalt egyéb egzakt szempontokat nem ad.

A jogot mindenesetre kizárólag csak tények útján kell meghatározni, az individualizáció elve, ami szerint a felperes egy jogi minősítésre is kell, hogy hivatkozzon, az osztrák polgári eljárásjogi törvényből nem volt levezethető korábban sem,⁴⁰⁴ és az 1983-as novella után a törvény azt kifejezetten ki is mondja, hogy azok a beadványok, amelyek csupán jogi álláspontot és érvelést tartalmaznak, nem megengedettek.⁴⁰⁵ A jogi álláspont alatt a törvényi megállapítások előadása, a joggyakorlati vagy a jogtudományi kérdések ismertetése, illetve ezekre való hivatkozás értendő.⁴⁰⁶

A felperes általi jogi minősítés egyetlen egy esetben fogadható el, és így alkalmazandó: ha a felperes negatív megállapítási keresetet terjeszt elő. Ahhoz ugyanis, hogy egy jogviszony fenn nem állásának az előterjesztése keresetszerű legyen, meg kell jelölni a vitatott jogviszonyt, ami feltételezi a jogviszony, mint vitás helyzet jogi minősítését is.⁴⁰⁷

V. 2. 2. A keresetlevél megvizsgálása – a kérelem megengedettsége és megalapozottsága

A keresetlevél beérkezését követően a bíróság megvizsgálja, hogy az megengedett-e (*Zulässigkeitsprüfung*), illetve hogy megalapozott-e (*Schlüssigkeitsprüfung*).

A megengedettség a keresetlevél előterjesztésének a feltétele, lényegében alaki feltétel, ahol a bíróság a hatáskörét, illetékességét és a kötelező kellékeket vizsgálja.

A megalapozottság azonban már anyagi jogi feltétel, amely abban áll, hogy a Klagegrundból, vagyis az előadott tényekből jogilag levezethető kell, hogy legyen a Klagebegehren, azaz a kérelem.⁴⁰⁸ Ez értelemszerűen mindig esetenként vizsgálandó. Ha az állított jogviszony egy jogi normára szubszumálható, és a kérelem megfelelő az

⁴⁰² RECHBERGER – SIMOTTA: 161. oldal

⁴⁰³ RECHBERGER: 1056. oldal, RECHBERGER – SIMOTTA: 162. oldal

⁴⁰⁴ FACHING 2004: 59. oldal

⁴⁰⁵ öZpo 78. § (3) bekezdés

⁴⁰⁶ RECHBERGER: 624. oldal

⁴⁰⁷ FASCHING 1966: 36. oldal. A szerző mindezt az öZpo 228. §-ából látja levezethetőnek.

⁴⁰⁸ ROTH-HOLZHAMMER-HOLLY: 21. oldal

abban foglalt jogkövetkezménynek, akkor a kereset ésszerű, úgymond anyagi értelemben megalapozott – ennek következtében a továbbiakban tárgyalható a kérelem.⁴⁰⁹

A megalapozottság a per ezen szakaszában tehát nem a jogvita érdemi vizsgálatát jelenti, csupán azt feltételezi, hogy a kereseti tényállítás és a határozott kérelem logikusan összefügg, egymásra tekintettel teljes egészében elbírállható a kereset. Amennyiben a *Klagegrund* és a *Klagebegehren* nem fedik egymást, a kereset ítélettel elutasítandó (*Unschlüssigkeitsurteil*).

Példával megvilágítva: a felperes könyvkereskedő a törzsvásárlóinak értékes könyvcsomagot küld megrendelés nélkül azzal, hogy 14 napon belül elfogadhatják a könyveket, vagy azt vissza kell küldeniük. Mivel egyik vásárló sem küldte vissza a könyveket, a felperes adásvételi szerződésre hivatkozással a vételár megfizetését kéri a keresetében. Tekintve azonban, hogy a felek között nem jött létre adásvétel, mert ahhoz mindkét fél egybehangzó akarata szükséges, a kereset anyagi szempontból nem megalapozott, a tényállítás és a kérelem nem áll összhangban.⁴¹⁰

V. 3. A *Streitgegenstand* jelentősége és az ehhez kapcsolódó elméletek

A határozott kérelem (*Klagebegehren*) és a kereseti tényállítás (*Klagegrund*) együttese Ausztriában is a *Streitgegenstand*ot adja meg, amely itt is az eljárási igényt jelenti, azaz azt a kérdéskört jelöli, hogy miről szól a per, mi a jogvita tárgya.

A *Streitgegenstand*nak szintén több területen van jelentősége: a keresetváltoztatás és a keresethalmazat mellett a perfüggőség és a jogerő intézményei a legfontosabbak ebből a szempontból. Ezeknek a kérdéseknek a megoldásához egy egységes fogalomra van szükség.⁴¹¹

Azt a korábbi álláspontot, miszerint a *Streitgegenstand* az anyagi igénnyel azonos, Ausztriában is elvetik, az uralkodó álláspont szerint ez tisztán eljárásjogi intézmény. A *Streitgegenstand*ot a vonatkozó törvényi szabályozás alapján pedig szintén kéttagú intézményként kezelik: a tényállás és a kérelem együttese.

Ausztriában jelenleg teljes mértékben elvetik az egytagú *Streitgegenstand* nézetét, amely csak a kereseti kérelemre vonatkoztatja azt. Egyrészt azért, mert ez egy nagyon tág

⁴⁰⁹ RECHBERGER: 1054. oldal

⁴¹⁰ Walter BUCHEGGER – Marianne ROTH: Zivilprozess. Sammlung kommentierter Fälle. 3., erweiterte Auflage. Springer, Wien, 2011. (a továbbiakban: BUCHEGGER – ROTH) 46. oldal

⁴¹¹ KODEK-MAYR: 205. oldal

felfogást jelentene, másrészt mert ezáltal megnehezülhet az igények újabb érvényesítése a kereset elutasítását követően.⁴¹²

A Streitgegenstand újabb megközelítését jelenti viszont Ausztriában a *háromtagú fogalom*. E szerint a kérelem és a tények mellett a jogi minősítés is az eljárási igény körébe vonható. Ennek némileg ellentmond, hogy a keresetlevélben jogi minősítést nem kell előadni, egyesek például ezt kifejezetten tilosnak is tartják,⁴¹³ azonban az Oberlandesgerichtshof (OGH) már több döntésében elfogadta azt, hogy *ha a felperes kifejezetten egy jogi okra korlátozza a kérelem elbírálását, akkor a bíróságot ez köti*, azaz meggátolja abban, hogy a kérelmet más okokból is megvizsgálja. Ilyen esetben a megjelölt jogi okhoz kötve van a bíróság, és egyéb jogi szempontból nem ítéltető meg a kérelem, még akkor sem, ha az előadott tények több jogi okot is lefednek.⁴¹⁴ Ez a nézet tehát a joggyakorlatban alakult ki, amit azonban a jogirodalomban legtöbbször elvetendőnek tartanak, figyelemmel arra is, hogy mindenféle törvényi alapot nélkülöz.⁴¹⁵ Végül még egy megközelítést kell megemlíteni a Streitgegenstand terjedelme és fogalma tekintetében. Ez az ún. „*joghatáshoz kapcsolódó Streitgegenstand*” (Wirkungsbezogene Streitgegenstand), amely a Streitgegenstandot összekapcsolja a joghatásokkal, és a tények valamint a kérelem mellett azt vizsgálja, hogy a jogkövetkezmény mindkét eljárásban ugyanazt az anyagi célt szolgálja-e.⁴¹⁶ Ez a nézet szűkebb, mint az egytagú, de tágabb, mint a kéttagú fogalom.

V. 4. A Streitgegenstand és a jogerő viszonya Ausztriában – a jogerő objektív határai, azaz a jogerő tárgyi terjedelme

Németországhoz hasonlóan Ausztriában is három területen jelentkeznek problémák a jogerő intézményével összefüggésben: a tárgyi terjedelem, amely erősen kapcsolódik a Streitgegenstandhoz, az időbeli korlát, amely a perújítás terén vet fel kérdéseket, és a szubjektív határ, amely a jogerő által érintett személyek körét érinti. Nyilván továbbra is az objektív határok, azaz a tárgyi terjedelem lesz lényeges.

⁴¹² KODEK-MAYR: 208. oldal

⁴¹³ FASCHING 1966: 22. oldal

⁴¹⁴ Rudolf STOHANZL: Zivilprozessgesetze. Manzsche Verlag, Wien. 2002. 316. oldal

⁴¹⁵ RECHBERGER: 1056. oldal, FASCHING 1966: 23. oldal

⁴¹⁶ KODEK-MAYR: 208. oldal

A bíróság az igényről dönt, ami az elfogadott nézet szerint a Streitgegenstandot jelenti.⁴¹⁷ Ez következik az öZpo 411. §-ából is. Az ítéleti tárgy a ténymegállapítások szerint konkretizált, és az így alkalmazható jogi minősítés szerint individualizált Streitgegenstand.⁴¹⁸ Az osztrák jogirodalom ezért tartja különbözőnek a 411. §-ban rögzített igény fogalmát a 226. §-ban szabályozott Streitgegenstandtól – a bíróság ugyanis a Streitgegenstandot jogilag minősíti, míg ezt a felperes nem teszi, és nem is kell tennie.⁴¹⁹ A jogerő tárgya ezért (csak) a döntés alapját képező jogviszony és az ehhez kapcsolható jogi minősítés alapján megállapított jogkövetkezmény. Az öZpo 411. §-a szerinti igénynél tehát már nemcsak a jogviszony, hanem a bíróság által megállapított jogi minősítés is lényeges lesz.⁴²⁰

Az igény azonossága, ami egy újabb keresetnél kizárt, attól függ, hogy az új kereset tárgya és az ítéleti tárgy azonosak-e.⁴²¹ A 226. § szerinti eljárási tárgy azonban nem lehet szűkebb, mint a 411. § szerinti ítéleti tárgy, mert nem lehet a jogerő körébe vonni azt, ami nem volt az eljárás tárgya.⁴²²

A jogerő vizsgálatánál egy újabb perben a Streitgegenstand kettős jellegéből kiindulva a tényállás és a kérelem adnak iránymutatást. A kérelmek azonossága esetén itt is jelentőséghez jut annak külső és belső vizsgálata. Ha tehát a kérelmek belsőleg azonosak, vagyis például ugyanazt a dolgot, pénzösszeget kéri a felperes az újabb perben, a jogerő kizárja teljes egészében az érdemi döntés meghozatalát.

Nem lehet azonosságról szó például:

- ha az alperes vevőt vételár megfizetésében marasztalják, majd a második keresetben az adásvételi szerződés megszüntetését kéri
- a szerződés szerinti szolgáltatás teljesítésének a marasztalására irányuló és ugyanazon szerződés szerinti elszámolási kereset között
- ugyanazon dolog vonatkozásában a tulajdonjog megállapítására és a bérleti jog megállapítására irányuló kereseti kérelmek között.⁴²³

A res iudicata nem zárja ki azt sem, ha a keresetet a bíróság azért utasította el, mert a tényekből nem volt levezethető a kérelem. Az *Unschlüssigkeitsurteil* értelemszerűen nem idéz elő ítélt dolgot – a kereset újból benyújtható, vagy még az eljárás során

⁴¹⁷ OBERHAMMER: 213. oldal, KODEK-MAYR: 291. oldal

⁴¹⁸ RECHBERGER: 1422. oldal

⁴¹⁹ FASCHING 1966: 701. oldal

⁴²⁰ RECHBERGER – SIMOTTA: 401. oldal

⁴²¹ RECHBERGER: 1422. oldal, FASCHING 2004: 24. oldal

⁴²² FASCHING 2004: 1195. oldal

⁴²³ FASCHING 2004: 1204. oldal

orvosolható keresetváltoztatással, illetve a tényállítás kiegészítésével. A V.II.2. alfejezetben felhozott példánál maradva a vételár megfizetése helyett a könyvek kiadását kérheti a felperes.

Ezzel szemben *fennáll az azonosság*:

- ha a jogerős ítéletben megítélt kamatot követően az újabb keresetben magasabb kamatot kér a fél ugyanarra a követelésre és időszakra vonatkozóan
- vállalkozói díj megítélését követően ugyanazon szolgáltatásra vonatkozóan előterjesztett magasabb összegű vállalkozói díj követelése esetén.⁴²⁴

A jogerő nyilvánvalóan kizárja azt is, hogy az igény ellentéte eredményesen perelhető legyen, azaz a kontradiktorische Gegenteil elve az osztrák jogban is érvényesül, amely szerint minden helyt adó ítélet tagadja az abban foglalt igény ellentétét.⁴²⁵

A bíróságnak az összes lehetséges jogi megoldást meg kell vizsgálni a jogvita elbírálása során. Ez vonatkozik arra az esetre, ha a fél nem ad elő konkrét jogi hivatkozást, de arra is, ha a fél jogi hivatkozása tévesnek bizonyul. Amennyiben a fél több jogszabályra alapítja ugyanazon jogviszonyra vonatkozó kérelmét, a kérelemnek helyt kell adni, ha ezek közül az egyik alapos, anélkül, hogy a többi konkuráló okot elutasítaná a bíróság.⁴²⁶

V. 5. A konkurencia-tanok

A Streitgegenstanddal és a jogerővel kapcsolatos problémák az előzőeken túlmenően leginkább akkor állnak elő, amikor a felperes több igényt kíván érvényesíteni időben egymást követően, amiket azonban egy cél alapján terjeszt elő. Ilyen esetekben a Streitgegenstandok meghatározásához és elhatárolásához Ausztriában is a konkurencia-teóriákat veszik igénybe. Ezeket azonban minden kereseti fajtánál figyelembe veszik.

Konkurencia tehát akkor áll fenn az egyes igények között, ha egy egységes tényállásból több jogvédelmi kérelem vezethető le, amelyek egy gazdasági célra irányulnak. Ez lényegében a valódi keresethalmazat és a keresetek azonossága között helyezkedik el.⁴²⁷

Három anyagi vonatkozású konkurenciát lehet elkülöníteni:

1. törvényi konkurencia (*Anspruchgrundlagekonkurrenz* vagy *Gesetzeskonkurrenz*)

⁴²⁴ FASCHING 2004: 1206. oldal

⁴²⁵ RECHBERGER: 1422. oldal

⁴²⁶ FASCHING 2004: 22. oldal (Az Ausztriában is kérdéses, hogy a téves jogi okok tekintetében az igény el/visszautasítandó-e, illetve, hogy ezáltal ezen jogi okok vonatkozásában a további jogi út megengedett-e.

⁴²⁷ FASCHNIG 2004: 20. oldal

2. igénykonkurencia (*Anspruchskonkurrenz* vagy *Realkonkurrenz*)

3. ideálkonkurencia (*Idealkonkurrenz*).

Ad 1. A *törvényi konkurencia* esetén mindig egy jogviszony (*Sachverhalt*) valósul meg, amiből azonban akár több jogszabályi alapon lehet igény(eke)t érvényesíteni. Ezek azonban kizárják egymást, és végül csak egy tényállítás lesz alkalmazható.

Például felperes kölcsönadja a traktort az alperesnek, aki azzal áthajt egy akadályon, ami miatt a traktor üzemképtelenné válik. Ha a felperes először szerződésen kívül okozott jogellenes cselekmény miatt kéri marasztalni az alperest sérelemdíj megfizetésére, majd szerződésből eredően kéri ugyanezt, az első kereset jogerős elutasítása akadálya lesz a második eljárás lefolytatásának. A két kereset tényállítása ugyanaz, amin az sem változtat, hogy a felperes az első perben nem hivatkozott arra, hogy köztük lényegében egy szerződés jött létre a traktor kölcsönadása tekintetében. Ez a tény nem nyújt lehetőséget a tényállítás új jogi megközelíthetőségére. Ez még akkor sem lehetséges, ha az előző eljárásban a bíró által nem vizsgált jogi okra hivatkozik a felperes.⁴²⁸

Ad 2. Az *igénykonkurencia* során már valódi konkurencia valósul meg az igények között. Ilyenkor több külön jogviszony realizálódik, amelyek így külön tényállítást fognak eredményezni, ami lehetővé teszi azt, hogy újabb pert indíthasson a felperes még akkor is, ha a kérelmek azonosak.

Az alperes egy sportkocsit vásárol a felperes autókereskedőtől 45.000,-Euróért. Az alperes a vétel napján megfizet 15.000,-Eurót, a fennmaradó 30.000,-Euróra vonatkozóan kezest nyújt a felperes részére. A kezes azonban nem tud teljesíteni, ami miatt az alperes néhány hét múlva 30.000,-Euró értékben váltót állít ki a felperes részére, ami lejár. A felperes váltókeresetét a bíróság azonban elutasítja, mert az formahibában szenved. Ezt követően a felperes indíthat újabb keresetet arra hivatkozással, hogy az alperes az adásvételi szerződésből eredően tartozik neki a vételárral.⁴²⁹

Ilyen esetben egy igény teljesülése a többit kioltja, ezért keresethalmazatról sem lehet szó.⁴³⁰ Vagyis, ha a felperes váltóra alapított keresete alapos lett volna, a vételárat már nem követelhetette volna, ennek ellenkezője esetén az alperes 60.000,-Euróban lett volna marasztalható.

⁴²⁸ BUCHEGGER – ROTH: 48. oldal

⁴²⁹ BUCHEGGER – ROTH: 49. oldal

⁴³⁰ RECHBERGER: 1057. oldal

Ad 3. Az *ideálkonkurencia* esetében szintén több tényállítás valósul meg, azonban azok egységes élettörténést képeznek, ami feltételezi, hogy abból egy igény származik.

Például a felperes leszállítja a megrendelésre az italt az alperes részére, aki azonban nem fizeti ki annak ellenértékét. Az ügyben a felperes az adásvételi szerződés semmissége miatt nem tudta érvényesíteni a vételár iránti igényét, a jogerő pedig kizárja azt, hogy ezt követően jogalap nélküli gazdagodás címén újabb keresetet nyújtson be.⁴³¹

Azt a szakirodalom is elismeri, hogy ennek a konkurencia teóriának igen „homályosak” a határai. Ilyenkor ugyanis a Streitgegenstand azonossága attól függ, hogy a tényállítások milyen szorosan kapcsolódnak egymáshoz, ami igazából egy szubjektív értékelési kérdés. Ez az adásvétel-váltó (Kauf-Wechsel Fall) ügyben is megmutatkozik: ha időben nagyon közeli a vétel és a váltó kiállítása, akkor egy Streitgegenstand lenne a helyeselendő.⁴³²

Ha viszont különböző jogviszonyokból egy egységes kérelmet terjesztett elő a felperes, amelyekből minden egyes jogviszonyhoz rendelt jogi okfejtés csupán önmagát alapozza meg, több jogi ok áll fenn több jogviszonnyal egyidejűleg. Az OGH szerint ilyen esetben kumulatív keresethalmazat jön létre.⁴³³ Az igények kumulálása során az összes szóba jöhető jogkövetkezmény „egymás mellé lép”, amelyek nem állnak egymással sem ellentétben, sem kizáró viszonyban.⁴³⁴

V. 6. Összegző gondolatok

A Streitgegenstand fogalma és terjedelme Ausztriában is vitákat generál, amely nagyban kihat a jogerő tárgyi terjedelmére is.

Az öZpo sem tartalmazza a keresetlevél kellékeinek szabályozásánál az érvényesíteni kívánt jogot, a keresetlevél tehát csupán tényeket kell, hogy tartalmazzon, és a felperes csak tények útján tudja megjelölni az érvényesíteni kívánt jogot.

A tények előadása során a keresetlevél benyújtásakor a német joghoz hasonlóan a modern individualizáció elve érvényesül, a teljes tényelőadás csak az alperesi érdemi ellenkérelem előterjesztése után szükséges a bizonyítás eredményessége érdekében.

A szakirodalom azt elismeri, hogy a nagyszámú pereskedést az egytagú, azaz csupán a kereseti kérelemre épülő Streitgegenstand követése előzné meg, azonban ez sem

⁴³¹ BUCHEGGER – ROTH: 50. oldal

⁴³² BUCHEGGER – ROTH: 51. oldal

⁴³³ FASCHING 2004: 23. oldal

⁴³⁴ FASCHING 2004: 20. oldal

szolgálná kellőképpen a jogbiztonságot, hiszen ez a jogvédelem lehetőségét túlzottan beszűkítené.⁴³⁵

A jogerő tárgyi terjedelménél a kereset Streitgegenstandját, azaz a tényállást és a kérelmet, valamint a korábbi ügyben hozott jogerős ítélet tartalmát kell vizsgálni. Ebből kifolyólag a korábban beállt jogerő akkor akadályozza meg az új eljárás lefolytatását, ha mind a két elem ugyanaz. Az eljárás során a bíróság feladata az előadott és bizonyított tények alapján a jogi minősítés és az alkalmazható jogszabályok felkutatása, ennek során pedig – hasonlóan Németországhoz – valamennyi szóba jöhető jogi megoldást vizsgálnia kell. Újabb per csupán amiatt, mert ezt a bíró elmulasztotta volna, nem indítható azonos tények és kérelem alapján.

Ugyanakkor nagyon nehéz meghúzni a határvonalakat a konkrét jogi ok és a pusztán jogi hivatkozás között, aminek a joggyakorlat is hangot ad éppen azért, hogy tagadja a korlátozás lehetőségét, amennyiben a felperes jogi megítélése az előadott tényálláshoz képest téves.⁴³⁶

Ezzel vágnak egybe a konkurencia-tanok is álláspontom szerint, hiszen elvileg minden jogvitának végső soron egy megfelelő megoldása lehet.

A bírósági joggyakorlatban kialakuló „hármass-Streitgegenstand” ezekkel ellentétes irányt mutat – ami egyébként lényegében a magyar tény-és jogazonosság kettősének feleltethető meg. Igaz azonban, hogy ez csak abban az esetben érvényesül, ha a felperes kifejezetten egy konkrét jogi okra hivatkozik, tehát a bíróságot a megjelölt jogi minősítés csak akkor korlátozza, ha a felperes kifejezetten ezt kérte. Vagyis a háromtagú Streitgegenstand érvényesülése, és így a jogazonosság vizsgálata a jogerőnél elsősorban a felperesre van bízva, ezen túlmenően pedig a joggyakorlatra: először a felperes kell, hogy erre kifejezetten hivatkozzon, majd az eljáró bíróság el kell, hogy fogadja ezt a fajta korlátozást. Ez akár kettős elbírálásához is vezethet, hiszen aki nem jelölt meg konkrét jogi okot, annál mindezek nem érvényesülhetnek. Ily módon ez egyrészt jogbizonytalansághoz vezethet, másrészt egyes felperesek részére megteremtheti a többes perlés lehetőségét is, ami megint csak a jogbiztonság teljes körű biztosítását ronthatja le. Az öZpo 78. § (3) bekezdése alapján a kizárólag jogi érvelést tartalmazó beadvány tilalmazott. A törvény szigorú, nyelvtani értelmezése alapján ez tehát nem jelenti azt, hogy akkor, amikor a fél jogilag jelentős tényeket ad elő, akkor ezekhez kapcsolódóan jogi álláspontját ne fejthetné ki. Emellett pedig annak ellenére, hogy a törvény

⁴³⁵ FASCHING 2004: 24. oldal

⁴³⁶ FASCHING 2004: 60. oldal

lényegében korlátozza a feleket a kizárólag jogi álláspontok előadásában, az előterjesztett tényekkel együtt a felek által a jogilag jelentős tényekhez hivatkozott jogi kérdéseket is meg kell tárgyalnia. Ezt már a bizonyítási program kialakítása előtt meg kell tennie, másrészt a bizonyítási eljárás befejezését követően is. Mindezek azonban feltételezik, hogy a felek és a bíróság között jogkérdések is szóba kerülnek, igaz azonban, hogy a tény- és jogkérdések megvitatása a bíró saját jogi álláspontjának ismertetését soha nem eredményezheti az ítélet meghozatalát megelőzően. Segítség ez azonban az ún. „*Überraschungsurteil*” elkerülésén túlmenően abban, hogy a bíró valóban minden szóba jöhető jogi megoldást megvizsgáljon.

Mindezekon túl a kereset megalapozottságának (*Schlüssigkeit*) a vizsgálata azt feltételezi, hogy bizonyos mértékben a felperes jogilag is minősítse a jogvitát, hiszen a legtöbb esetben a történeti tényálláshoz akkor tudja hozzárendelni a megfelelő kérelmet, ha egyrészt azok jogi jelentőségével, másrészt a jogalkotó által a törvényi tényállásban ezen tényekhez hozzárendelt jogkövetkezményekkel tisztában van.⁴³⁷ Ennek jelentőségéből az sem von le, hogy az ebben a körben jelentkező hiányok és hibák utóbb korrigálhatók.

⁴³⁷ Például adásvételi szerződés megszegése esetén konkrétan milyen jogkövetkezmény érvényesíthető (vételár követelése vagy például elállás és ennek során esetleges kártérítés).

VI. A jogerő tárgyi terjedelme a francia jogban

VI. 1. Bevezető gondolatok – a francia jogterület vizsgálatának indokoltsága

A francia jogban a vonatkozó jogszabályi környezet a jogerő és a kereset előterjesztése tekintetében egyértelműnek tekinthető. A kényes problémák abból adódnak, amikor a felhozott tények, a jogállítás és a felhozott jogszabályi rendelkezések nincsenek összhangban. Ezek alapján előrebecsításképpen az mondható el, hogy az értekezés tárgyát képező problémakör a francia jogban is a kereseti jog megjelölése, annak módja körül forog, amit rendkívül áthat a rendelkezési elv érvényesülése.

Ennek alapján az értekezés ezen részében először a jogerő és a rendelkezési elv főbb szabályait ismertetem, amelyek kellő kiindulási alapot adhatnak a témakör további vizsgálatában, így a tények és az érvényesíteni kívánt jog megjelölésében, és ezeknek a jogerővel való viszonyában.

Már most megemlíteném, hogy a francia terület vizsgálatának indokát kifejezetten az adja, hogy egyrészt a fenti problémák lényegében hasonlóságot mutatnak a magyar polgári peres eljárásjogban mutatkozó jelenségekkel, másrészt az, hogy a francia joggyakorlat a 2006-os Cesareo-eset óta viszonylag élesnek mondható szemléletváltást hajtott végre a jogerő feltételei tekintetében, amely erősen kihat a jogazonosság vizsgálatának kérdéskörére és a jogerő tárgyi terjedelmére. Mindezek miatt hasznosnak vélem a francia szabályozás megvizsgálását, sőt ez mintegy feltételezi és szükségessé is teszi ezt álláspontom szerint.

VI. 2. Kapcsolódó alapfogalmak a francia jogban

VI. 2. 1. A jogerő intézményének és szabályozásának rövid bemutatása

Franciaországban a CPC 480. cikke hozható szoros összefüggésbe a jogerővel. A jogszabályhely szerint az ítélet, ami részben vagy egészben döntött a főkövetelésről, a

rendelkező részében a kihirdetésétől kezdve anyagi jogerővel rendelkezik ahhoz a vitához viszonyítva, amelyről döntött.⁴³⁸

Az, hogy a törvényben explicite az található, hogy a „rendelkező részében”, széleskörű vitát generált a francia jogirodalomban is arra vonatkozóan, hogy a jogerő a határozat mely részeihez is kapcsolódik. Röviden összefoglalva mindezt: a törvény szoros, nyelvtani értelmezéséből és a szabályozás elhelyezkedéséből kiindulva a jogerő csak a peres ügyekben hozott érdemi döntésekre, tehát ítéletekre terjed ki, és lényegében az ítélet rendelkező részére korlátozódik. Ugyanakkor a francia szakirodalomban is megjelentek olyan álláspontok, miszerint az indokolás az ítélet rendelkező részétől elválaszthatatlan, amely a bírói döntés szükséges alátámasztását jelenti.⁴³⁹ Ez tehát nem csupán annyit tesz, hogy a döntés indokoló része csak megvilágítja a rendelkező rész hatályát, hanem a perdöntő indokok a rendelkező rész alátámasztása révén az ítélet részét képezik, így a jogerő ezekre is kiterjed.⁴⁴⁰

A CPC idézett 480. §-a – bár egyértelműen az anyagi jogerőről rendelkezik – magát az anyagi jogerő magvát, esetleges magyarázó fogalmát – ellentétben például a magyar Pp.-vel – nem adja meg. Ezzel összefüggésben azonban a francia polgári törvénykönyv, a Code Civile (CC) 1351. §-a említendő meg, arra figyelemmel, hogy a francia jogalkotó a jogerőre vélelemként tekint, amelyeket az anyagi jogszabályban szabályoz. A francia jog az ítélet jelentőségét abban ragadja meg többek között, hogy ahhoz az igazság vélelme kapcsolódik,⁴⁴¹ ami így a törvényi igazság erejét feltételezi. Ez lényegében a *res judicata pro veritate habetur* római jogi alapelv elfogadása.⁴⁴² Mindazonáltal a jogerős ítélet megváltoztathatatlansága nem az ahhoz fűződő esetleges „végleges ezért igazságos” vélelme miatt érvényesül, hanem azért, mert a döntés egy bírótól származik, akinek egy peres helyzetben joga van „megmondani a jogot” – vagyis kizárólagos joga van a jogvitákat eldönteni.⁴⁴³

⁴³⁸ A CPC nem tartalmaz rendelkezést az alaki jogerőre, tehát arra vonatkozóan, hogy az anyagi jogerő mely időpontban következik be, ez azonban az értekezés tárgyát tekintve nem is érdekes, így erre emiatt nem is térek ki.

⁴³⁹ Christophe LEFORTE: *Procédure civile*. Dalloz, Paris. 2009. (a továbbiakban: LEFORTE) 374. oldal; Loïc CADIET – Emmanuel JEULAND: *Droit Judiciaire privé*. LexisNexis, Paris. 2011. (a továbbiakban: CADIET - JEULAND) 541. oldal

⁴⁴⁰ Serge GUINCHARD – Frédérique FERRAND – Cécile CHANAIS: *Procédure civile. Droit interne et droit communautaire*. Dalloz, Paris. 2008. (a továbbiakban: GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS) 260. oldal (Érdekes megközelítése ennek az a kérdés, miszerint nem abszurd-e, hogy annak, ami igazolja a döntést, nincs anyagi jogereje, a döntésnek viszont igen. Ld. ehhez: GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 260. oldal)

⁴⁴¹ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 257. oldal

⁴⁴² GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 265. oldal

⁴⁴³ LEFORTE: 370. oldal

A CC 1351. §-ában a jogalkotó már konkrétan megadja az anyagi jogerő kritériumait. E szerint az anyagi jogerőnek csak az ítélet tárgyának tekintetében van helye. Ebben a körben fontos, hogy a kért dolog ugyanaz legyen, a kereset ugyanazon a kauzán (cause) alapuljon, és hogy a kereset ugyanazon felek között, ugyanabban a minőségükben formálódjon. A francia jog is tehát – hasonlóan a magyarhoz – a hármas szabály azonosságból indul ki.

Mindezt azonban árnyalja a már hivatkozott *Cesareo-eset*, amely a jogazonosság vizsgálatát háttérbe szorította. Erre és a kapcsolódó kérdésekre a következő fejezetekben térek ki.

A jogerő a CPC 122. cikke alapján egy elutasítási okot képez a jogvita tekintetében, a bíróságnak pedig a CPC 125. cikke alapján ezt hivatalból kell észlelnie.

VI. 2. 2. A rendelkezési elv

A CPC 5. §-ában a rendelkezési elv klasszikus megfogalmazásával állunk szemben. E szerint a bírónak döntenie kell mindenben, amit a felek kérnek, és csakis abban, amire a felek előterjesztettek kérelmet. Az elv alapján felállított tézis szerint – amely Henri Motulsky nevéhez fűződik – a perben a felek feladata és a bíróság feladata szétválik: a felek a kérelmeik alapjául szolgáló tényeket kötelesek összegyűjteni és a bíróság elé terjesztani (mivel a tények összessége határozza meg a vita tárgyát és a kérelem okát), míg ezeknek a tényeknek a jogi minősítése egy eljárási feladat, ami a bíróság kötelezettsége.⁴⁴⁴

A perben tehát kétféle „hatalomról” beszélhetünk: a felek hatalma a peres ügy rögzítése azáltal, hogy hivatkoznak azokra a tényekre, amelyek alá tudják támasztani kérelmüket, és a törvénynek megfelelően bizonyítják is ezeket a tényeket; a bíróság pedig a jogot alkalmazza, amelynek keretében az előterjesztett és feltárt, illetve bizonyított tényeket jogilag minősíti, illetve újraminősítheti, valamint hivatalból hivatkozhat olyan jogi eszközökre, amelyeket a felek nem hoztak fel.⁴⁴⁵

A rendelkezési elv a francia jogban is azt jelenti és eredményezi tehát, hogy a peres ügy urai a felek, azonban azt a francia jogirodalomban is elismerték, hogy a klasszikus elhatárolás, miszerint 'a tények a feleké, a jog megmarad a bíró számára', némi

⁴⁴⁴ LEFORTE: 194. oldal

⁴⁴⁵ LEFORTE: 194-195. oldalak, GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 608. oldal. A minősítés, az újraminősítés és a hivatalból való jogi eszközre történő hivatkozás fogalmait ezt követően ismertetem.

bizonytalanságot vet fel. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy egy tényre való hivatkozás mindig joggal színezett⁴⁴⁶, és hogy „a jog sosem hozott létre tiltott területet a felek számára.”⁴⁴⁷

A következő fejezetekben lényegében ezt a „bizonytalanságot”, és ennek hozadékait kívánom bemutatni és elemezni.

VI. 3. A kereseti jog megjelölése és a kauza jelentősége

VI. 3. 1. A keresetlevél kellékei

A keresetlevélben szükséges feltüntetni az általános adatokon túlmenően a per tárgyát és az eszközöket, azaz azokat az érveket, amelyekkel a felperes ténybeli alapon alá kívánja támasztani a követelését. A kereseti követelés megjelölése jogi szempontból nem kötelező: azaz a felperesnek nem kell megneveznie a kereseti követelését, és nem kell jogszabályhelyre sem hivatkoznia. A kérdés, hogy mit ért a francia polgári eljárásjog a per tárgya alatt, és hogy hogyan kell előterjeszteni a tényeket a keresetlevélben. Mindkettő lényeges ugyanis a jogerő tárgyi terjedelme tekintetében.

A *per tárgya* egyszerűen megfogalmazva az a gazdasági eredmény, amelyet a felperes „el szeretne érni”. (Megjegyzem, hogy ebben az értelemben összefüggésbe hozható ez a fogalom-meghatározás valamilyen szinten a kereseti kérelemmel is.) Így például a per tárgya lehet szerződés felbontása iránti kereset, szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti kereset, vagy az előszerződés alapján fennálló szerződéskötési felelősség. A per tárgya tehát a felek kérelmei (*prétentions*) által behatárolt.⁴⁴⁸ Megemlítendő, hogy a szakirodalom rámutatott arra, hogy indokolt-e megkülönböztetni a kereset tárgyát és a per tárgyát. A francia kódexben – hasonlóan a magyar Pp.-hez – a per tárgya kifejezés kapott helyet, amihez a fogalmi határok elmosódásának a hátránya fűződhet, mert a rendelkezési elvből kiindulva a bíró csak a konkrét „kereseti tárgy” tekintetében dönthetne, ugyanakkor a bíróságnak az előadott tényeket az összes lehetséges jogi aspektusból meg kell vizsgálnia, ezért a per magában foglalja

⁴⁴⁶ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 598. oldal

⁴⁴⁷ CADIET – JEULAND: 413. oldal

⁴⁴⁸ ALTHAMMER: 117. oldal. A francia prétentions a német Klagebegehren megfelelője.

szükségképp a bíróság által elbírált, az adott tényállásból levezethető összes követelést a bíróság minősítési és újraminősítési joga miatt.⁴⁴⁹

A keresetlevélben előadott *tényállítás a kereset jogalapjának tekinthető*, lényegében az ügy tényszerű elemeit jelenti. A CPC 6. cikke alapján a tények előadása – összhangban a rendelkezési elvvel – a felek feladata, ehhez kapcsolódóan pedig a 9. cikkben rögzítettek szerint az állított tények bizonyítása a felekre hárul. A tények körében megkülönböztethetők.⁴⁵⁰

- a releváns, azaz a követelés alátámasztására alkalmas tények,
- a kielégítő tények, amelyeknek előadása elengedhetetlen a követelés megalapozottságához, és
- a helyénvaló tények, amelyek Motulsky szerint a per kimenetele szempontjából hasznosak, de alapvetően nem lényegesek.

A per tárgya és a kereset jogalapja is objektív elemek, azaz ezek meghatározása csak az eljárás tényeit illetheti. Vagyis ez eredményezi egyrészt azt, hogy a bíróság ezeket az objektív elemeket az eljárás során nem módosíthatja, másrészt azt, hogy azok minősítése és a jogszabályok általi alávétése már a bíróság feladata hivatalból.⁴⁵¹

VI. 3. 2. A kauza (cause) megközelítései és lehetséges jelentése(i)

A szakirodalomban, ha egyet is értenek abban, hogy a kereset kauzája nem más, mint a kereset (követelés) alapja, a szerzők megosztottak ezen alap tartalma és határai tekintetében.⁴⁵² Több területen érzékelhetők elhatárolási nehézségek a kauza, a per tárgya, a jogalap és a minősítés relációjában.

A kauza és a minősítés három vonatkozásban jelenik meg az elméletben:

1. Csupán egy jogi fogalom, egy absztrakt jogi elv, amely alapján beazonosítható a követelés. Vagyis ebben a megközelítésben a kauza lényegében leginkább *egy jogszabályi rendelkezéssel* azonosítható.
2. Ezzel szemben egy ellentétes megközelítés alapján – amely Motulskynak a nevéhez fűződik – a kauza az alanyi jog megalapozása végett felhívott *ténybeli körülmények összessége* (tények komplexuma). Ez a nézet képes tisztán

⁴⁴⁹ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 557. oldal

⁴⁵⁰ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 600. oldal

⁴⁵¹ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 554. oldal

⁴⁵² GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 558. oldal

különbséget tenni a kauza és a minősítés között, amelyben a minősítés egy „híd” a tény és a jog között.

3. A vegyes felfogás szerint a kereset kauzája a *jogilag minősített tények együttese*. A kauza fenti megközelítései a kereseti jog megjelölésének a módjaira is utalnak. Amennyiben ugyanis a kereset kauzája egy jogszabályhely, úgy a követelést nem lehet egzaktabban másként megjelölni, mint individualizáció útján. A pusztán a tényekre épülő kauza-fogalom azonban már inkább a szubsztanciálás elvére épül, de legalábbis a német jogból megismert modern individualizációt feltételezi. A harmadik felfogás képviselői pedig arra mutattak rá, hogy a kauza nem lehet tisztán csak a jog, vagy csak a tény, hiszen a minősítés nem kizárólagosan a bíró jogosítványa,⁴⁵³ így itt ennek révén az individualizáció és a szubsztanciálás elemei keveredhetnek.

VI. 3. 3. A kauza és a kereseti jog megjelölésének kapcsolata

A francia kódex megszerkesztői Motulsky teóriáját valósították meg, amely szerint tehát a kauza, azaz a követelés alapja a tények komplexumaként vizsgálandó. Ezek alapján a felek feladata a teljes tényállítások bíróság elé terjesztése – összhangban a 6. cikkel –, a bíróság feladata pedig a tények minősítése, és ennek alapján az alkalmazható jogszabályok megtalálása („da mihi factum, dabo tibi jus” elv érvényre jutása).⁴⁵⁴

Ez a gyakorlatban az alábbi eseteket eredményezheti:

- a fél csak tényeket terjeszt elő – a bíróság a 12. cikkben rögzítettek szerint a jogvitát a rá alkalmazandó jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően dönti el, tehát *hivatalból kutat fel jogi eszközöket*, azaz hivatalból minősíti a kereseti tényállást (mivel ez az ő feladata), így a jogi eszközök tekintetében nem alakul ki vitás helyzet
- a fél – tekintve, hogy ez nem tilalmazott, és a bíró hatalma, elsőbbsége a joggal kapcsolatban nem azt jelenti, hogy a felek ne javasolhatnának egy jogi minősítést – a tények mellé mégis hozzárendel jogi minősítést, azonban az a bíróság álláspontja szerint nem helyes. Ilyenkor a bíróságnak az előterjesztett tényeket valamennyi jogi szemszögből meg kell vizsgálnia, a kereset nem utasítható el pusztán azon az alapon, hogy a fél nem jelölte meg keresetének jogi alapját. Ennek során azonban a bíróság az objektív elemeket nem módosíthatja, azaz a

⁴⁵³ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 560. oldal

⁴⁵⁴ A 6. cikket Motulsky teóriájának szentesítéseként is szokták emlegetni.

tényállást nem változtathatja meg. A 6. cikkből kiindulva a bíróságnak kötelezettsége sincs arra vonatkozóan, hogy olyan elemek után kutasson, amelyeket a felek nem adtak elő.⁴⁵⁵ A jogi kategóriák azonban nem objektív elemek, így ezekre a módosítási tilalom nem vonatkozhat. Sőt, a francia eljárásjogi kódex a 12. cikkében kifejezetten kimondja, hogy a tényeknek a pontos minősítésüket kell megadni vagy *helyreállítani* anélkül, hogy megállnánk annál az elnevezésnél, amit a felek javasoltak. Ez a szabály lényegében a *bíró újraminősítési jogát* deklarálja.

A francia jogban tehát ismeretlen az egytagú pertárgyfogalom. Sokkal inkább meghatározóbb a kereset tárgya (*object de la demande*) és a kereset oka (*cause de la demande*) együttese, amelynek során a kereset tárgyát a felek beadványainak tartalma jelöli ki, a kereset oka vonatkozásában pedig szakítottak azzal, hogy az a felek jogi álláspontjával lenne azonos, sokkal inkább az előterjesztett tényállás az irányadó.⁴⁵⁶

VI. 3. 3. 1. A bíró elsőbbsége: jogszabály-alkalmazás, minősítés, újraminősítés

A bírónak a feladata teljesítése során az alábbi „hatalmai” vannak:

- *jogalkalmazás*, a CPC 12. cikk (1) bekezdése értelmében ugyanis a bíró a jogvitát az arra vonatkozó jogszabályok alapján köteles elbírálni, vagyis nem dönthet méltányossági alapon vagy nem jogi megfontolás alapján;
- a *tények jogi minősítése* a CPC 12. cikk (2) bekezdése alapján, amennyiben a fél a keresetlevében nem jelölte meg igényének jogi jellegét, illetve
- *újraminősítés* szintén a CPC 12. cikk (2) bekezdése alapján, ha az előadott tények és a hivatkozott jogi minősítés álláspontja szerint nem áll összhangban.

Tekintve, hogy az előzőekben említett tevékenységek a bíróság feladatainak teljesítése körébe tartoznak, azonban a minősítés nem kizárólagosan a bírósághoz kapcsolható, a fenti tevékenységek a bíró elsőbbségének nevezhetők.

VI. 3. 3. 2. Az újraminősítési jog feltételei és korlátai – a hármas feltétel betartása

Minthogy a minősítés során különösebb problémák nem merülnek fel, a következő lényeges kérdés az újraminősítéssel függ össze: ezzel az elsőbbségével miként élhet az eljáró bíró?

⁴⁵⁵ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 600. oldal

⁴⁵⁶ ALTHAMMER: 117.

Azt már említettem, hogy a minősítés és újraminősítés nem tartoznak az objektív elemek körébe. Az újraminősítést azonban úgy lehet csak alkalmazni, hogy az ne eredményezze az objektív elemek megváltozását.

Vagyis a bíró ezen elsőbbsége nem eredményezheti a per tárgyának (azaz a keresett gazdasági és szociális eredmény elérésének), valamint a tényeknek a módosítását, továbbá ezek mellett is csak akkor élhet az újraminősítés jogával, ha a kontradiktórius elvet betartja.⁴⁵⁷

A per tárgyát akkor sem változtathatja meg, ha a felderített tények nem támasztják alá azt, sőt magát a kereset megnevezését sem módosíthatja.

A tényekhez pedig kötve van, vagyis olyan tényekre nem alapíthatja a döntését, amelyekre a felek nem hivatkoztak. Ebben a körben azonban a CPC 7. cikk (2) bekezdése alapján olyan tényeket is figyelembe vehet, amelyeket a felek ugyan felhoztak, de azokra nem kifejezetten a követelésük alátámasztásaként hivatkoztak (*ún. járulékos tények*). Ebben az esetben a követelés szempontjából a fél álláspontja szerint nem releváns tényekről van szó, de azok is a jogvitához tartoznak, és mivel a fél maga tárta azokat a bíró elé, azt figyelembe veheti, függetlenül attól, hogy a fél nem tulajdonított nekik jelentőséget.

Ez az eszköz sem vezethet azonban oda, hogy a bíró egy másik jogalapot, vagyis ténybeli komplexumot keressen a felperes kérelmének alátámasztására, tehát „a bírónak nem kötelessége kutatni, amennyiben a kereset egy másik alapon prosperálhat.”⁴⁵⁸

A bíró felhívhatja a feleket, hogy a tényeket pontosítsák, jelentőségüket magyarázzák meg, illetve tisztázzák. Ezzel összefüggésben akár azt is kérheti a felektől, hogy egészítsék ki a már meglévő, előterjesztett tényeket, mert az a kérelemre vetítve hiányos. Például a felperes a kártérítés iránti igénye tekintetében előadta a tényeket a jogellenes magatartásra és a kár bekövetkezésére vonatkozóan, azonban az okozati összefüggésre, annak fennállására nem nyilatkozott egyáltalán. Ez nem tekinthető a rendelkezési elv sérelmének, a felek egyébként is bármilyen szankció nélkül megtagadhatják a felhívás teljesítését.⁴⁵⁹ Ehhez kapcsolódóan mindenképpen meg szükséges azonban jegyezni, hogy a szankció az eljárás folyamán nyilván nem jöhet szóba ebben az esetben, azonban egy konkrét hátrányos jogkövetkezménye mégis csak

⁴⁵⁷ Itt jegyzem meg, hogy az újraminősítésnek van további két speciális korlátja: az egyik, ha a felek kikötötték az alkalmazandó jogot, a másik, ha az eljárás során a CPC cikk (5) bekezdése alapján a bíró, mint békítő jár el, ahol méltányosság alapján dönti el a jogvitát. Ezek a korlátok azonban az értekezős tárgyat nem érintik.

⁴⁵⁸ CADIET – JEULAND: 409. oldal, LEFORTÉ: 197. oldal

⁴⁵⁹ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 602. oldal

van ennek a „mulasztásnak”: a felperes keresetének elutasítása megalapozott tényállás, azaz jogalap hiányában.

VI. 3. 3. 3. Jogi eszközökre történő hivatkozás hivatalból

A minősítés és újraminősítés kapcsán említést kell tenni a bíróság azon jogosultságáról is, amely szerint *hivatalból felhozhat olyan jogi eszközöket*, amelyekre a felek nem hivatkoztak. Azt a szakirodalom is elismeri, hogy az újraminősítés és a tiszta jogi eszközökre való hivatalbóli hivatkozás nagyon közel állnak egymáshoz, hiszen egy olyan jogszabályra való hivatkozás, amelyet a felek nem tettek meg, hatását tekintve mindig módosítja a követelés jogi alapját, azaz a követelést újraminősíti.⁴⁶⁰ A tiszta jogi eszközre hivatkozás azonban nem feltételez semmilyen ténybeli értékelést már – ellentétben a minősítéssel vagy az újraminősítéssel –, itt egészen egyszerűen arról van szó, hogy a bíróság a tények jogi értékelését követően a kereset elbírálásakor az általa alkalmazandónak vélt jogszabályhelyeket felhossa. Például a keresetet nem a felperes által megjelölt 1384. § (1) bekezdése, hanem az 1382. § alapján tartja inkább alaposnak.⁴⁶¹

Ezzel összefüggésben a fontos kérdés, hogy ez csupán egy lehetőség, vagy egy kötelesség – azaz megteheti, avagy meg kell tennie a bírónak? A CPC 12. §-a az eredeti szerkesztésében tartalmazott egy (3) bekezdést is, amely szerint a bíró „hivatkozhat hivatalból jogi eszközökre, akármilyen is legyen a felek által hivatkozott jogalap”. Ezt a bekezdést azonban az Államtanács éppen a kontradikció elvének figyelmen kívül hagyása miatt eltörölte. Az uralkodó joggyakorlat azonban továbbra is úgy tekint erre, mint egyfajta „hivatalos jogosultságra”,⁴⁶² amelyet lényegében a 12. § (2) cikkben szabályozott újraminősítés is feltételez.

Megjegyzendő, hogy álláspontom szerint az említett elsőbbségek is azonban szükségképpen feltételezik a hivatalból történő eljárást, hiszen a bíróság hivatalból alkalmazza a vonatkozó jogszabályokat, és hivatalból minősíti és minősíti újra a tényeket.

⁴⁶⁰ CADIET – JEULAND: 410. oldal, GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 609. oldal

⁴⁶¹ CADIET – JEULAND: 410. oldal

⁴⁶² CADIET – JEULAND: 410. oldal

VI. 4. A jogerő tárgyi terjedelme és összefüggése a kereseti joggal

VI. 4. 1. A „hármass azonosság”(triple identité) szabálya

Ahogy a bevezetőben is már említettem, a jogerő bekövetkezéséhez a CC 1351. §-a alapján a felek (*parties*), a tárgy (*objet*) és a kauza (*cause*) azonossága szükséges. A jogerő és a kereseti jog kapcsolatánál a második és harmadik feltétel lesz lényeges – egyébként is főként ezeken múlik, hogy az új kérelmet elutasítják-e vagy sem a jogerő fennállása miatt.⁴⁶³ A kauza és a tárgy azonossága kapcsán szemügyre kell venni a már elbírált és az újonnan hivatkozott tényállást, valamint az elbírált tárgyat az újonnan előterjesztett kéressel. Vagyis annak eldöntésénél, hogy az ügy már ítélt dolog-e, nem az eredeti kauzát és per tárgyát kell összevetni az új kérelem elemeivel, hanem az ítéletet az új követeléssel.⁴⁶⁴ A tárgy tekintetében ez azt jelenti, hogy például egy tulajdoni per után a fél indíthat egy határpert ugyanazon ingatlanra vonatkozóan.⁴⁶⁵ A kauza tekintetében egy új kereset formálódhat ugyanazon felek között ugyanazon tárggyal, amíg a jogalap, azaz a kereseti tényállás különböző.

Elfogadott, hogy az „ugyanaz a dolog” kifejezi azt is, hogy ugyanaz a dolog ugyanabban a jogi minőségben jelenik meg, tehát „ahhoz, hogy egy új kereset beleütközzön az anyagi jogerőbe, szükséges, hogy a per ugyanazt a jogot hordozza. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy össze kell hasonlítani a jogerős ítéletet ténybeli és jogi alapon az új követeléssel ténybeli alapon, és ha akár egy elem eltérő, nem lehet szó ítélt dologról, így az nem lesz akadálya az új követelés érvényesítésének.”⁴⁶⁶

VI. 4. 2. A Cesareo-joggyakorlat

A Semmítőszék (*Cour de Cassation*) 2006. július 7-i döntése óta (Césareo-eset) azonban fennáll az azonosság az ítélet és a követelés kauzája között pusztán a ténybeli alapokon. Ezáltal csak a jogi alap, azaz a tényállásból kivehető jog megváltoztatása már nem elegendő ahhoz, hogy a kauza újnak legyen tekinthető. A hármass azonosság szabálya tehát módosult, a kauza azonossága már nem feltételezi a jogazonosság fennállását is.

⁴⁶³ CADIET – JEULAND: 543. oldal

⁴⁶⁴ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 560. oldal

⁴⁶⁵ LEFORTE: 371. oldal

⁴⁶⁶ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 560. oldal

A joggyakorlat ezzel összhangban olyan irányt vett az utóbbi években, amelyben lehetővé vált a „lényeges koncentráltág” elvének az érvényesülése.⁴⁶⁷ E szerint a felperes köteles bemutatni és előadni a keresetének alapjául szolgáló összes eszközt. Ez azt célozza, hogy a felperes, amennyiben érvényt kíván szerezni keresetének, úgy összponosítania kell mindazon jogalapokat, azaz tényeket, amelyek alkalmasak lehetnek a keresetének alátámasztására.⁴⁶⁸

Ez lényegében a Cesareo-joggyakorlat kivételes kiterjesztése, amelynek révén a jogerő körülhatárolásának központi elemévé a tárgyi azonosság válik.⁴⁶⁹

VI. 4. 3. A Cesareo-eset hozadékai

A Semmítőszék döntését követően az eljárás jogi elemeire (minősítés, jogszabályok) nem lehet többé tekintettel lenni a jogerő terjedelmének meghatározásánál. A kauza leszűkült a tények összességére, ami viszont azt is eredményezte, hogy a tárgyi azonosság révén fokozottan vizsgálendő a fél által elérni kívánt eredmény, azaz a kereseti kérelem tartalma. Ennek változása esetén még ugyanazon tények fennállásakor sem lehet szó ítélt dologról.

A szakirodalomban egyesek úgy vélik, hogy mindez a hármas azonosság szabályának a kiürítését jelenti, és a legfőbb cél ezáltal a perek számának korlátozása.⁴⁷⁰

Elmondható, hogy óhatatlan volt a koncentrációs elv ezzel egyidejű felerősödése. Ez tulajdonképpen arra sarkallja a feleket, hogy az eljárás során minél inkább legyenek „éberék”, figyelmesek, ami a történeti tényálláshoz kapcsolódik, azt mind terjesszék elő.⁴⁷¹

Ez ahhoz a tényhez kapcsolódik, hogy a bíró nem köteles hivatalból kihangsúlyozni a jogi eszközöket,⁴⁷² tehát nem kötelessége felhozni azokat a jogilag minősített alapokat, amelyek nem a felek által kifejezetten megjelölt tényeken nyugszanak. A jogvita elbírálása során viszont ezeket az alapokat is figyelembe veheti a bíróság, így a döntése alapját is képezhetik. Egyesek szerint viszont ez oda vezethet, hogy ahhoz is ítélt dolog fűződhet, amelyet a bíróság ténylegesen mégsem bíralt el, mert a kontradikciót mellőzte,

⁴⁶⁷ CADIET – JEULAND: 543. oldal

⁴⁶⁸ LEFORTE: 372. oldal

⁴⁶⁹ CADIET – JEULAND: 543. oldal

⁴⁷⁰ <http://avocats.fr/space/gilles.huvelin/tag/autorit%C3%A9%20de%20la%20chose%20jug%C3%A9>

⁴⁷¹ LEFORTE: 192. oldal

⁴⁷² LEFORTE: 372. oldal

ami végső soron az igazságszolgáltatás megtagadását (*déni de justice*), már-már igazságtalanságot eredményez.

A kontradiktórius eljárás és annak betartása, illetve betartatása már a Cesareo-esetet megelőzően is több vitát kiváltott, amelynek oka a CPC 12. cikk 3. bekezdésének az 1971-es megsemmisítése volt. Ezáltal ugyanis a bírónak már nem volt kötelező a kontradiktórius elv megtartása abban az esetben, amikor tisztán jogi eszközökre hivatkozott hivatalból. Változás csak 1981-ben történt, amikor a bíró kötelezettségévé tették a felek felhívását észrevételek előadására, mielőtt hivatalból felhozott jogi eszközökre alapítottna hozná meg döntését.⁴⁷³ Jelenleg a CPC 16. §-a teszi lehetővé, hogy a bíró garantálja az elv tiszteletben tartását, amelynek lényege, hogy a feleknek megfelelő időben kölcsönösen kell kialakítaniuk az ismereteiket azon eszközökről, amelyekre a követeléseiket alapítják, a bizonyítás eszközeiről és a jogi eszközökről, amelyekre kérelmeiket alapozzák.⁴⁷⁴ Habár a bíró figyelembe vehet olyan tényeket is, amelyek „a vita elemei között” (*„parmi les éléments du débat”*) vannak, még akkor is, ha egyik fél sem hivatkozott rájuk kifejezetten, nem alapozhatja döntését olyan tényekre, amelyek „vitatottak” (*„dans le débat”*).⁴⁷⁵

A kontradikció az ítékezés megtervezésének az eszközéül jelenik meg, amely lehetővé teszi a felek által a bíró elé terjesztett jogalapok összeütköztetését, és így a jogvita eldöntését.⁴⁷⁶ Ez kétirányú kötelezettséget ír elő a bíró számára: egyrészt nem alapíthatja az ítéletet olyan intézkedésre, amelyben nem érvényesítette a kontradikció elvét, másrészt tilos olyan jogalapra hivatkozással döntést hozni, amelyet hivatalból vett figyelembe, anélkül hogy a feleket felhívta volna véleményeik, észrevételeik megtételére.⁴⁷⁷ Az első kötelezettség inkább a bizonyítási eljárásban érvényesülhet, a második azonban a jogi minősítések szempontjából már lényegesebb.

A szakirodalomban arról is széleskörű vita alakult ki, hogy a bíró kezdeményezése, azaz jogi eszközökre történő hivatkozás mikor minősül hivatalbóli hivatkozássnak, azaz mikor kell a kontradiktórius eljárás rendelkezéseit feltétlenül betartani. A joggyakorlatot is figyelembe véve ma már egyértelmű, hogy mind a minősítés, mind az újraminősítés

⁴⁷³ GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 641. oldal, JOLOWICZ: 194. oldal

⁴⁷⁴ LEFORTE: 200. oldal

⁴⁷⁵ JOLOWICZ: 195. oldal

⁴⁷⁶ CADIET – JEULAND: 379. oldal

⁴⁷⁷ CADIET – JEULAND: 385. oldal, LEFORTE: 200. oldal

során követendő az elv, tehát akkor is, ha a fél csupán tényeket ad elő, illetve akkor is, ha a fél jogi minősítéssel is ellátja kérelmét, de az a bíró álláspontja szerint téves.⁴⁷⁸

VI. 5. Összegző gondolatok

A francia polgári eljárásjogban a kereset kauzája a központi kérdés, amely alatt az uralkodó felfogás szerint – amely érvényesül jelenleg is a kódexben – a tények komplexumát értik. A jogi minősítés körében felmerülő kérdéseket nem az ahhoz való kötöttség vagy az attól való eltérés során közelítik meg, hiszen a jogi szabályozás egyértelmű iránymutatást ad ebben a tekintetben a minősítés és az újraminősítés révén. A kialakított jogszabály a perbeli résztvevők feladata szempontjából közelíti meg a kérdéskört, a jogi minősítést egyértelműen, bár nem kizárólagosan a bíróság részére tartja fenn.

A jogerőt a 2007-es joggyakorlatban bekövetkező fordulat óta kizárólag ténybeli alapon vizsgálják, amely a felek részéről a kereseti jog legteljesebb mértékű koncentráltságát feltételezi. E szerint a cél: a felek közötti jogvitát egy eljárásban elbírálni. A CC 1351. §-ában található 'ugyanazon kauza' ezek alapján a jogi elemeket már nem, csupán a ténybeli, azaz obejktív elemeket foglalja magában. Mindez azonban az eljárás kontradiktórius jellegének szigorú betartását és érvényesülését kell, hogy feltételezze, amely azt is előírja, hogy a bíró a szóba jöhető jogi minősítéseket, az ahhoz kapcsolódó tényeket tisztázza a felekkel.

A kérdés ezek után sokkal inkább abban fogható meg, hogy az újraminősítés és a jogi eszközökre hivatalból való hivatkozás mikor és hogyan alkalmazható – ez kötelessége vagy csupán lehetősége, egyfajta képessége a bírónak. A 12. § (2) bekezdésének szigorú nyelvtani értelmezéséből kiindulva az újraminősítés kötelező, a fél által megjelölt jog, illetve jogszabály a bírót nem köti, az előadott tényeknek a helyes minősítésüket kell megadni, illetve visszaadni. A 12. § (3) bekezdésének eltörlése óta viszont a jogi eszközökre történő hivatkozás már nem kötelező hivatalból, amennyiben az újraminősítés ezt mégis eredményezi, az alkalmazott jogi eszközöket kifejezetten nem is kell hivatkozni.

A törvény abból indul ki, hogy az ítékezés csak akkor lehet helyes és teljes, ha nem állunk meg a felek által felajánlott jogi minősítésnél. Ez mintegy feltételezi is egyben a

⁴⁷⁸ Erről részletesen lásd: GUINCHARD – FERRAND – CHANAIS: 642-644. oldalak

hivatalból történő eljárást mind a minősítés, mind az újraminősítés során, amely végső soron a jogi eszközök hivatalból történő felhozatalát is lehetővé teszi. Ennek megindokolása azonban nem kötelesség, csupán lehetőség, ami különösen akkor válhat problémássá, ha a bíró olyan tényeket is figyelembe vesz, amelyeket a felek nem a kérelmük alátámasztásaként és nem kifejezetten hoztak fel. Amennyiben ugyanis ezeket figyelembe veszi, de az ehhez kapcsolódó jogi eszközöket nem jelöli meg döntésében (mert ez nem kötelessége, csupán lehetősége), úgy nem feltétlenül tartja be a kontradiktórius elvet, és a jogerő tárgyi terjedelmét sem jelöli ki határozottan.

VII. A jogerő és annak tárgyi terjedelme egyes angolszász jogrendszerekben

A jelen fejezetben az értekezés tárgykörét képező kérdéseket az angolszász jogrendszerek egy részében vizsgálom meg. Ennek során az Angliában és Wales-ben a Court of Appeal, a High Court of Justice és a County Courts bíróságai által alkalmazott Civil Procedure Rules, valamint az USA vonatkozó szabályozását és bírói gyakorlatát vetem vizsgálat alá. Ennek egyik indoka, hogy az angolszász jog gyökere Anglia területe, amely később igen jelentős befolyással volt az USA jogára is, másik indoka pedig rendkívül pragmatikus: a jogerő jelentése és annak terjedelme az európai megoldásoktól igen eltérő megközelítése, amelyet álláspontom szerint nélkülözhetetlen megkerülni. Ennek az összehasonlító résznek és majd a konklúzióknak természetesen nem az a célja, hogy a megvizsgált országokban követett irányok elsajátítása és átvétele érdekében fogalmazzak meg gondolatokat, hanem hogy az értekezés céljának és hipotéziseinek szem előtt tartásával megfelelő végkövetkeztetéseket tudjak levonni.

A jelen fejezetnek hasonló lesz a szerkezeti felépítése az eddigiekhez: elsősorban a jogerő fogalmára, annak doktrínájára, illetve feltételeire térek ki, majd részletesen elemzem a magyar jogban véglegességgként ismert kereseti igény kizárásának, vagy más néven preklúziójának az intézményét (claim preclusion). Az eddigi részekhez hasonlóan az alapvető fogalmak rögzítése és tisztázása után a jogerőnek Angliában és Wales-ben, és az USA-ban betöltött jogbiztonsági vonására térek ki. Ezt követően az angol és az amerikai jog elemzése kapcsán is elkerülhetetlen foglalkozni az igény, vagy más néven pertárgy (claim, cause of action) fogalmával és ennek kizárólag ténybeli megközelítésével (transaction). E körben mindenképpen célszerűnek tartom a szűk körű történeti kitekintést, mert a téma szélesebb körű feldolgozása mellett ez a jelenlegi szabályozást is jobban megvilágítja, és a kontinentális, így magyar perjogra is kitekintést nyújt. A kereseti igény jelenlegi felfogásának ismertetését követően ennek segítségével a jogerő tárgyi terjedelmével foglalkozom, végül a vizsgálódások következtetéseit összegzem.

VII. 1. Anglia és Wales

VII. 1. 1. Alapvető kapcsolódó fogalmak

VII. 1. 1. 1. A jogerő-felfogás és annak jogbiztonsági szerepe

A jogerőt alapvetően a *res judicata* megjelöléssel illetik. A *res judicata* klasszikus common law doktrínának tekinthető, amelyet Anglia és Wales jogrendszere is elfogad és alkalmaz. Ez alatt két különböző dolgot értenek:

- az ítélet, amelyet a felek között kihirdetettek és az ítéleti tényállás, amely az ítélet alapját képezi, azokat a feleket, akik az ítélet által érintettek, elzárja attól, hogy egy következő peres eljárásban azokat ismét vitássá tegyék
- ha a fél olyan tényeket állít egy későbbi eljárásban, amelyeket a korábbi eljárásban is előadott, és azokat elbírálták, a korábbi eljárásban meghozott ítélet ki fog terjedni ezekre a későbbi eljárásban felhozott tényekre is.⁴⁷⁹

A *res judicata* első joghatását a „*cause of action estoppel*” kifejezéssel jelölik. E szerint, ha a bíróság egyszer elbírált a keresetet, az a feleket elzárja annak további és újabb perlésétől, illetve attól, hogy a kereset okát (*cause*) újból érvényesítsék, vagy azt tagadják, amely ahhoz az elgondoláshoz kapcsolódik, hogy a *cause of action* (a kereset ok, kereseti jog) összeolvad (*merges*) az ítéletben elbírált joggal.⁴⁸⁰ A második joghatást az „*issue estoppel*” megjelöléssel illetik,⁴⁸¹ amely szerint a felek kötve vannak a bíróság döntéséhez az eljárás olyan fő kérdései tekintetében, amelyek lényegi részét képezték annak.⁴⁸²

Tekintettel arra, hogy az *issue estoppel* az értekezés tárgyát nem érinti, a továbbiakban ennek elemzését és részletesebb vizsgálatát mellőzöm.

⁴⁷⁹ Strond's Judicial Dictionary of word and phrases. Fifth Edition. Sweet and Maxwell Limited, London. 1986. 2257. oldal (The phrase *res judicata* is used to include two separate states of thing. A judgement has been pronounced between parties and finding of fact are involved as a basis for the judgement. All the parties affected by the judgement are then precluded from disputing those facts, as facts in any subsequent litigation between them. The other aspect of the term: when a party seeks to set up facts, which if they had been set up in the first suit, would or might have affected the decision.)

A fogalmakhoz lásd még: Neil ANDREWS: Principles of civil procedure. Sweet & Maxwell, London. 1994. (a továbbiakban: ANDREWS) 503. oldal, ahol a szerző több esetet is megjelöl.

⁴⁸⁰ Adrian ZUCKERMAN: Zuckerman on civil procedure. Principles of practice. Sweet&Maxwell, London, 2008. (a továbbiakban: Zuckerman) 932. oldal

⁴⁸¹ Vö.: SINAI: 357. oldal

⁴⁸² ZUCKERMAN: 932. oldal

A *res judicata*, és azon belül a *cause of action estoppel* az angol common law jogrendszerben is rendelkezik jogbiztonsági szereppel: az intézmény egyik legfontosabb létjogosultságának – más angolszász jogokhoz hasonlóan – azt tartják, hogy biztosítja az ún. „conflict solving”-ot, azaz a konfliktusok, jogviták megfelelő lezárását.⁴⁸³ Általános közösségi érdek, hogy a jogviták elbírálását egyszer véglegesen le kell zárni, és ennek biztosítása során az egyéni jogok és azok érvényesítése háttérbe kell, hogy szoruljon. Ezt az elvet megfelelően szemlélteti a Lord Simon of Gaisdale által kifejtett vélemény: A közösség biztosítja a bíróságokat, ahol az igényeket érvényesíteni lehet, biztosítja a jogszabályokat, törvénykönyveket, amelyek alapját képezhetik az igényérvényesítésnek, amennyiben pedig a bíróságok, illetve az esküdtszék tévesen döntenek, biztosítja a jogorvoslatot. Ezt követően azonban a döntést el kell fogadni.⁴⁸⁴

Hasonló érvelés figyelhető meg Lord Blackburn részéről: A *res judicata* szabályozásának a tárgya mindig két okot hoz a felszínre: a közösségi érdeket, miszerint az államnak biztosítania kell, hogy a pereket egyszer be kell fejezni, és az egyéni érdek, hogy megakadályozza, hogy ugyanarról a dologról kétszer hozzanak döntést.⁴⁸⁵

Megjegyzendő, hogy az előbbieken leírt ’közösségi érdekek kontra egyéni jogok’ elvén túlmenően a jogerő jogbiztonságban betöltött szerepénél a bírói gyakorlat kiegyensúlyozottságát és a bíróságok presztizsének „megtámogatását”, valamint a gazdasági, költségvetési hatékonyságot (pl. bíróságok leterheltsége, felek kiadásai) is meg kell említeni, amelyek szintén jelentőséggel bírnak ebben a körben.⁴⁸⁶

VII. 1. 1. 2. A felek uralma a per során – az angol kontradiktórius eljárás

A korábban a felek teljes egyeduralmát jelentő és a bírónak csupán „szemlélő” szerepet juttató „*adversary system*”-nek a bíró és a felek együttműködésének és perbeli viszonyaiknak egyik jelentős eleme volt a *principle of party control*, amelynek során a bíró köteles azokra a tény- és jogkérdésekre szorítkozni, amelyeket a felek az iratokban meghatároztak.⁴⁸⁷ A bíróságok a per során azonban teljesen passzívak maradtak: nem

⁴⁸³ SINAI: 356. oldal

⁴⁸⁴ Andrews és Sinai is idézi a gondolatokat a The Ampthill Peerage esetből – ANDREWS: 501. oldal, SINAI 361. oldal, The Ampthill Peerage Case [1977] A.C. (H.L.) 547 at 575-76 (U.K.)

⁴⁸⁵ Zuckerman idézi a Lockyer v. Ferryman (1877) ügyből Lord Blackburnt – ZUCKERMAN: 932. oldal

⁴⁸⁶ SINAI: 361-362. oldalak

⁴⁸⁷ KENGyel Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest, 2003. (a továbbiakban: KENGyel) 78. oldal (Kengyel Miklós a most idézett művében részletesen taglalja az adversary system további elemeit, és az ennek kapcsán megfogalmazódott kritikákat, amelyek végső soron a Woolf-jelentéshez és a Civil Procedure Rules 1998-as elfogadásához vezettek. Ezek ismertetésétől

határozhatták meg a per menetét, a megvitatandó tény- és jogkérdéseket (issues).⁴⁸⁸ Az *adversary systemet* a magyar fordításban általában a kontradiktórius eljárás kifejezéssel illetik annak ellenére, hogy a nálunk és alapvetően a kontinensen kontradiktórius eljárás alatt nem ezt értjük, és a felek, valamint a bíróság együttműködését nem így közelítjük meg.

Az *adversary systemet* több kritika is érte, és az 1990-es években – nagyrészt amerikai hatásra – elindult reformfolyamatok eredményeképpen a jelenleg érvényesülő Civil Procedure Rules (CPR) hozott új szemléletet a felek és a bíróság kapcsolatában. A törvény erőteljes ügymenedzseléssel ruházta fel a bíróságot, amely két fajta tevékenység ellátását jelenti: az irányítási jog (*management power*) és az együttműködési jog (*compliance powers*), amelyek azt a célt szolgálják, hogy a per megfelelő folyását ellenőrizze az eljárási cselekmények idejének meghatározásával, a perelőkészítés irányításával, és a felek eljárási cselekményei teljesítésének meghatározásával.⁴⁸⁹

Az új rendelkezések aktív pervezetésre kötelezték a bírakat (*active case management*). Az *active case management* keretében a bíró köteles – többek között – a per fő kérdéseit meghatározni, gyors döntést hozni a tisztázandó kérdésekről, az ügy összes lehetséges vonatkozásaival foglalkozni.⁴⁹⁰

Azonban mind az *adversary system*-ben, mind jelenleg, a Civil Procedure Rules alapján kizárólag a felek feladata a vonatkozó állításaikkal, ellenkérelmekkel és egyéb nyilatkozataikkal megszabni azt a határt, amin túl a bíróság nem terjeszkedhet. A *party autonomy* elve alapján a felek szabadságága érvényesül az eljárásban, eldöntheti, hogy indít-e pert, ha igen, akkor mit peresít, és annak alapjául milyen bizonyítékokat hoz fel, és a bíróság nem szorgalmazhatja, hogy a felek olyat is a per tárgyává tegyenek, amelyet ők sem akarnak.⁴⁹¹

A bíróság tehát itt sem ítélni meg többet és mást, mint amit a felek kértek. Érzékletesen szemlélteti ezt Jolowicz a következő gondolatával: „A bíróságnak a felek vitájával és nem azzal kell foglalkoznia, amivel szívesen foglalkozna.”⁴⁹²

azonban én eltekintek, mert az értekezés témájának feldolgozásához nem szükségesek. A későbbiekben a perkoncentráció és a kontradiktórius eljárás kapcsán is csak annyiban fogom ezeket érinteni, amennyiben az feltétlenül szükséges lesz.)

⁴⁸⁸ KENGYEL: 83. oldal

⁴⁸⁹ ZUCKERMAN: 395. oldal

⁴⁹⁰ Civil Procedure Rules 1.4. (2) (b), (c), (i) (A témához lásd bővebben ZUCKERMAN: 395-405. oldalak és a hazai szakirodalomban KENGYEL: 311-313. oldalak)

⁴⁹¹ ZUCKERMAN: 397. oldal

⁴⁹² JOLOWICZ: 196. oldal

VII. 1. 2. A kereseti jog és annak megjelölése

A kezdeti időszakban – ahogy Jolowicz nevezi a jogrendszer fejlődésének formalizált szakaszában⁴⁹³ – a perajták (*forms of action*) alkalmazása kötelező volt. Ennek során a kora középkori és a kora újkori angol jog a *writ-rendszerrel* a jogvédelem egy sajátos rendszerét fejlesztette ki, ami szerkezetében és elveiben a klasszikus római joggal mutat hasonlóságot.⁴⁹⁴ Az angol jogi szaknyelv a „*writ*” alatt a király írásbeli parancsát értette, amelynek alapján az arra illetékes szervnek bizonyos intézkedést meg kellett tennie.⁴⁹⁵ A felperes a *writ* által azonban nemcsak egy meghatározott eljárási szabályrendszert volt kénytelen választani, hanem azt az egyedi jogi szabályt is, amire egy, a számára kedvező ítéletet tudott alapozni.⁴⁹⁶ A *writet* tehát a felperesnek kellett kiválasztani, ezért az eljárás eredményessége nagyban függött a választás sikerességétől.⁴⁹⁷ Az 1870-es évektől az eljárás ilyen jellegű formalitása megszűnt, a feleknek jelenleg nem kötelezettsége, hogy igényeiket és védekezéseiket bármilyen konkrét joghoz, jogi szabályhoz kössék, bár ezt követően is előadhatják jogi érvelésüket, mindössze annyi a kötelezettségük, hogy tényeket jelöljenek meg.⁴⁹⁸ A kereset általános követelményként ki kell, hogy fejezze a kereset alapját, amelyet azok a tények képeznek, amelyek a felperest feljogosítják, hogy az alperessel szemben jogvédelmet igényeljen.⁴⁹⁹ A keresettel érvényesített jogot ma már ténybeli alapon közelítik meg. „A kereset jogalapja pusztán egy ténybeli helyzet, amelynek megléte egy személyt egy másik személlyel szembeni jogorvoslatra jogosít fel a bíróság előtt.”⁵⁰⁰ A pertárgy egységet vagy többséget a „*cause of action*” határozza meg.

⁴⁹³ JOLOWICZ: 186. oldal

⁴⁹⁴ Hans PETER: *Actio und writ*. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1957. (a továbbiakban: PETER) Előszó III. oldala (A szerző rámutat arra, hogy az angolok a writ-rendszert semmiképpen nem a rómaiaktól vették át, hanem a római behatásoktól mentesen, a saját eszközeikkel alakították azt ki. Ezzel összefüggésben még ld. BADÓ Attila: Bevezetés az angol jogrendszerbe. In: *Acta Juridica et Politica*, Tomus XLIV. Fasciculus 1., Szeged, 1993. 9. oldal)

⁴⁹⁵ PETER: 19. oldal

⁴⁹⁶ JOLOWICZ: 186. oldal

⁴⁹⁷ PETER: 29. oldal

⁴⁹⁸ JOLOWICZ: 186. oldal

⁴⁹⁹ ZUCKERMAN: 238. oldal

⁵⁰⁰ L. J. Diplocknak a *Letang v. Cooper* [1965] 232 1 QB ügyben kifejtett véleményét és nyilatkozatát Jolowicz idézi – JOLOWICZ 186. oldal

A '*cause of action*' a Lordok Háza szerint azokat a minimális tényeket jelenti, amelyek a felperes számára megnyitnak egy jogot és az ahhoz kapcsolódó bizonyítékokat a jogvédelem érdekében, amely a keresete középpontjában áll.⁵⁰¹

A törvény a 16.4. pontban rögzíti a kereseti beadvány tartalmát: az (1) a) pont szerint a keresetlevélnek tartalmazni kell a teljes körű tényállást, amire a felperes hivatkozik. A fél felajánlhat alkalmazható jogi megoldásokat, amelyeken álláspontja szerint a jogvita nyugszik. Ez gyakran hasznos is lehet annak érdekében, hogy az ellenfél és a bíróság a tisztán ténybeli alapok tekintetében ne „találgasson”, ugyanakkor a bíró nincs kötve a felek által felajánlott jogi állásponthez.⁵⁰²

VII. 1. 3. A *cause of action* estoppel joghatásai – a jogerő tárgyi terjedelme

A common law kezdeti időszakában a jogerő tárgyi terjedelme egészen szűk volt, hiszen a bíróság az ügyet csak egy szempontból vizsgálhatta meg [az előterjesztett forma (*form of action, writ*)] szerint. A változásokat követően a modern eljárásjogi szabályok kidolgozásával, így az igény teljes körű elbírálása igényének megjelenésével a *res judicata* terjedelme szélesedett. Az azonos *cause of action*-ból származó jog nem érvényesíthető újból akkor sem, ha a keresetnek új eszköze van, amit nem lehetett az előző eljárásban felhozni.⁵⁰³

A jogerőt tág értelemben fogják fel: az összes anyagi jogi jogkövetkezményre kiterjed, amelyek ugyanazon élettörténetből vezethetők le anélkül, hogy vizsgálnák azt, hogy ezeket egymagukban vagy részleteiben korábban peresítették-e vagy sem.⁵⁰⁴ Ez a per tárgyát képező jogviszony egy igen tág értelmezését jelenti. A *Henderson-doktrína* alapján pedig a jogerő nem csak az olyan tények és jogi álláspontok újbóli érvényesítését zárja ki, amelyeket a bíróság eldöntött, hanem az olyan új tényelőadás, illetve annak elbírálása is kizárt, amely a felek közötti jogviszonynak része volt, ezért a korábbi perben a „*cause of action*”-nek része kellett, hogy legyen, de arra vonatkozóan a felek semmit sem tártak a bíróság elé annak ellenére, hogy a gondos és ésszerű pervitel azt kötelezővé tette.⁵⁰⁵ Ez a szabály megköveteli a felektől, hogy ha egy jogvita a per

⁵⁰¹ L. J. Diplock érvelését a *Letang v. Cooper* esetből Andrews idézi – ANDREWS: 504. oldal

⁵⁰² *Loveridge v Healey* (2004), ZUCKERMAN: 239. oldal

⁵⁰³ ZUCKERMAN: 939. oldal

⁵⁰⁴ ALTHAMMER: 106. oldal

⁵⁰⁵ *Henderson v. Henderson*, (1843)

tárgyává válik, akkor azt teljes egészében vigyék a bíróság elé, tehát annak összes aspektusa szerint hozzanak döntést véglegesen. Ez a *res judicata* elvén túlmenően azon az általános érdeken is nyugszik – amely egyébként a felek érdeke is –, hogy a pert ne lehessen örökké megújítani, az alperesnek ne kelljen örökké védekezni.⁵⁰⁶

A „*cause of action*” elbírálása során egy esetben azonban mégis van szerepük a jogi elemeknek, ami akkor mutatkozik meg, ha a felperes ugyanabból a jogviszonyból igényel ugyan különböző jogosultságokat, azonban ezek a jogosultságok jellegüknél fogva eltérőek, mert egyrészt vagyoni, másrészt személyi károk is keletkeztek. Ezek különböző „*causes of action*”-t fognak képezni, amik egymástól függetlenül érvényesíthetők.⁵⁰⁷ A véleményt szemléletesen fejezte ki Lord Coleridge a következőképpen: A jogsértés ugyanazon időben különböző jogokat keletkeztethet: érintheti a felperes vagyonát és személyét is. Lehetetlen, hogy ilyenkor ezeket ne érvényesíthetnénk két keresetben; ha megsérül a felperes karja és a lába, értelemszerűen nem lehet többes perlésről szó, de ha a karja és a lába mellett ezzel egy időben kár éri a ruházatát is, akkor igen.

VII. 1. 4. Összegző gondolatok

Angliában és Wales-ben a jogerőt ténybeli alapon közelítik meg, az igény fogalmát szélesesen kezelik.

A jogvita eldöntése annak végleges és teljes elbírálását kell, hogy jelentse, az újabb perlés kizárt az ugyanabból a jogviszonyból származó igények vonatkozásában.

Az igény alapját képező tények (*cause of action*) megjelölése kizárólag a felek feladata. Az eljárásjogi reformot követően a *case management* keretében a per során a bíró és a felek konstruktív együttműködése figyelhető meg, amely álláspontom szerint az egyes kontinentális országokban jól ismert hatékonyabb perkoncentrációt segíti elő, illetve biztosítja. A korábbi *adversary system* szabályaival ellentétben a bírónak időben meg kell ismerkedni a felek álláspontjaival, állást kell foglalnia az ügy menetéről, a fontosabb, eldöntendő kérdésekről.

A CPR bár konkrét rendelkezést nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a bíró nincs kötve a felek által felhozott jogszabályhoz, és a *curia novit legem elv* nem volt soha része az eljárásnak, a bírónak törekednie kell arra, hogy az előtte fekvő ügyet a

⁵⁰⁶ ZUCKERMAN: 945. oldal

⁵⁰⁷ Ezt az elvet a *Brunsdon v. Humphrey* (1884), 14 Q. B. 141 esetben mondta ki az angol bíróság.

megfelelő jog szerint döntse el anélkül, hogy a felek jogi érveléséhez kötve lenne.⁵⁰⁸ A bíróság ugyanakkor nem jogosult a keresetnek olyan módosítására, amelyet a fél nem akar előterjeszteni.

Ehhez kapcsolódóan a jogirodalomban megfogalmazódott kérdés szerint mi a helyzet, ha a bíró mégis ezt sugallja? Egyáltalán ezt megteheti-e? Miért nincs nagyobb kontrollja a bírónak a kereset megformálásában, és miért nem adható meg a bírónak az a lehetőség, hogy meghatározza a vitában lényeges pontokat? Ezekre a kérdésekre jelenleg nincs egyértelmű válasz, azonban Andrews szerint ez a fajta radikális változtatás két okból sem lenne célszerű: egyrészt nem praktikus, másrészt nem jó az, ha a bíró döntheti el, hogy mely kérdésekkel foglalkozzon, és melyekkel nem, ez ugyanis a felek közötti vitának az eldöntését egyáltalán nem könnyíti meg.⁵⁰⁹

Ennek ellenére azonban álláspontom szerint nélkülözhetetlen lenne a kontradiktórius eljárás kontinentális jogban felfogott érvényesülése (nyilatkozatok kiegészítése, törekvés a nyilatkozatok ellentmondásosságának feloldására, felhívás a jogi érvelések pontosítására, magyarázatára). Ezt erősíti L. J. Bridge bíró érve a *Goldsmith v. Sperrings Ltd.* ügyben, amely szerint amennyiben a bíróság olyan alapon ítélezik, amelyre a felek nem hoztak fel érvet, és így amellyel kapcsolatban nem folytattak le bizonyítást, úgy az ellenfél arra vonatkozóan nem is terjeszthette elő álláspontját és bizonyítékait, vagyis végső soron sérül az *audi alteram partem* elve, amely egyébként nemcsak ténykérdésekre, hanem jogkérdésekre is kiterjed.⁵¹⁰

A Legfelsőbb Bíróság egy korábbi szabályzata alapján a bírót hivatalból megillette a perbeli nyilatkozatok kiegészítésének elrendelése, de ezzel a jogkörrel ritkán éltek, a jelenlegi perjogi szabályok között pedig nincs ezzel egyenértékű rendelkezés. Az általános elv, hogy a bírónak nem kötelessége a felekre olyan kiegészítést kényszeríteni, amellyel nem kívánnak élni, amennyiben a bíró javaslatát a fél nem fogadja el, a bíró az eredeti formájukban bírálja el a nyilatkozatokat.

⁵⁰⁸ JOLOWICZ: 189. és 191. oldal

⁵⁰⁹ ANDREWS: 39-40. oldalak

⁵¹⁰ JOLOWICZ: 192. oldal

VII. 2. Egyesült Államok (USA)

VII. 2. 1. Fogalmi tisztázások

VII. 2. 1. 1. A jogerő fogalma

Az ítélet és a jogerő jelentősége hasonlóan alakul, ahogy Európában vagy Magyarországon. A Federal Rules of Civil Procedure (a továbbiakban Federal Rules) 54. cikk (a) bekezdése értelmében „Ítéletnek minősül minden rendelkezés vagy döntés, amelyből fellebbvitel származik”. A szabály ezáltal az ítéleteket az eljárásban egyfajta végső döntéshez köti.⁵¹¹

Azt a jogelvet, amely a korábbi bírói ítéletek hatályát megszabja, res judicatanak, avagy ítélt dolognak nevezik, amit az amerikai bíróságok az angol joggyakorlatból kölcsönöztek, ahol a terminus már a XIII. században megjelent a bírósági döntésekben.⁵¹² A jogerő az USA-ban tehát a common law-ból fejlődött ki, és nem kifejezett törvényi, eljárási szabályok fejlődéséből.⁵¹³

A res judicata intézményének az USA-ban komplex terminológiája van: olykor általában véve alkalmazzák, és ezáltal az összes, ebbe tartozó fogalomra utalnak, vagy csupán a preklúzió doktrínájával azonosítják, amely széles kategória két, egymáshoz ugyan kapcsolódó, mégis különböző intézményt tartalmaz: a claim preclusiont és az issue preclusion. A jogirodalomban is rámutattak már, hogy a res judicata fogalma, annak jelentéseinek alkalmazása nem következetes.⁵¹⁴

A res judicata alapvetően azt jelenti, hogy amennyiben egy vitás ügyet a bíróság eldöntött, a felek érdekében az nem tárgyalható újból. A szabály létezésének igazolása az az igény, hogy a peres ügyek egyszer véglegesen befejeződjenek.⁵¹⁵

A res judicata kezdettől fogva két aldoktrínát foglalt magában. Az egyik azzal foglalkozik, hogy egy ítélet hogyan zárhatja ki egy újabb kereset benyújtását, így egy

⁵¹¹ Gene R. SHREVE – Peter RAVEN-HANSEN: Understanding Civil Procedure, Third Edition. Lexis Nexis, Newark, 2002. (a továbbiakban: SHREVE – RAVEN-HANSEN) 442. oldal

⁵¹² SHREVE-HANSEN: 489. oldal

⁵¹³ Jay TIDMARSH – Roger H. TRANGSRUD: Complex Litigation: Problems in Advanced Civil Procedure. Foundation Press, New York, 2002. (a továbbiakban: TIDMARSH – TRANGSRUD) 165. oldal

⁵¹⁴ Lásd például David L. SHAPIRO: Civil Procedure: Preclusion in civil actions. Foundation Press, New York, 2001. című monográfiájának 10-11. oldalait. (a továbbiakban: SHAPIRO)

⁵¹⁵ „Res judicata: A matter has been finally adjudicated upon by the court, it may not be reopened or challenged by the parties in interest. Its justification is the need for finality in litigation.” A Dictionary of Law, Fifth Edition. Oxford University Press, New York, 2002. 430. oldal. A fogalom-meghatározás megint csak rámutat a jogerő jogbiztonsági szerepkörére.

újabb kereseti igény érvényesítését. Ezt korábban a „*merger and bar*” hatásának nevezték,⁵¹⁶ még korábbi időkben (bár nem tartósan) ezt a joghatást „*estoppel by verdict*”, illetve „*estoppel by judgement*” elnevezéssel illették.⁵¹⁷ A res judicata terminológiájának változása során a ma elfogadott és széles körben alkalmazott megnevezés a *claim preclusion*, amelyet többször alkalmaznak a res judicata szinonímájaként.⁵¹⁸ A másik aldoktrína azt takarja, hogy az adott ítélet miként vet akadályt egy tény- vagy jogkérdés újbóli érdemi elbírálásának, amit a régebbi jog „*collateral estoppel by judgement*”,⁵¹⁹ vagy „*collateral and direct estoppel*” kifejezéssel illették, a mai terminus technicus erre a joghatásra az *issue preclusion*.⁵²⁰

A jelenlegi szakirodalom többségében a *claim preclusion* és *issue preclusion* elnevezéseket alkalmazza, és ezt követi a Restatement Second of Judgement (1982.),⁵²¹ valamint számos kommentár is.⁵²² Erre figyelemmel a továbbiakban az értekezésben is e megjelöléseket fogom használni azzal, hogy magyar nyelvre való lefordításukkal nem kísérletezem, mert egyrészt ez lehetetlen, másrészt tartalmukat – főképp a *claim preclusion* esetében – mindenképpen szükséges lesz elemezni, így az angol nyelvű megjelölések alkalmazása során is tisztázott lesz jelentésük.

VII. 2. 1. 2. A *claim preclusion* és az *issue preclusion* jelentése

A preklúzió tana során leginkább a már hivatkozott két fogalomból kell kiindulni. E fogalmakat a RSJ 24. § és 27. §-ai rögzítik.

A *claim preclusion* alapján az ügy érdeméről hozott végső bírói döntés ugyanazon felek között kizárja, hogy olyan újabb keresetet előterjesszenek, amely a korábbi eljárásban érvényesített keresettel megegyezik, továbbá kizárja azt is, hogy olyan újabb igényeket előterjesszenek, amelyeket a korábbi eljárásban érvényesíteni lehetett, illetve kellett volna. A *claim preclusion* joghatásait gyakran a „*merger and bar*” kifejezéssel illetik: a felperes szempontjából a „*merge*” azt eredményezi, hogy a felperes igényei (*plaintiff's*

⁵¹⁶ SHREVE – RAVEN-HANSEN: 490-491. oldalak

⁵¹⁷ SHAPIRO: 10. oldal

⁵¹⁸ SHAPIRO: 11. oldal

⁵¹⁹ SHREVE – RAVEN-HANSEN: 490-491. oldalak

⁵²⁰ SHAPIRO: 10. oldal

⁵²¹ Az Amerikai Jogi Intézet által kiadott bírósági határozatok szabályainak második gyűjteménye, amely a legelfogadottabb és irányadó a jogirodalomban többek között a jogerővel összefüggésben. A továbbiakban RSJ.

⁵²² SHAPIRO: 10. oldal

claim) a bírói ítéletben összeolvadnak, az alperes szempontjából a „*bar*” hatása alapján a későbbi kereset előterjesztése, amely a korábbi eljárásban már eldöntött volt, tilos.⁵²³

Az issue preclusion alapján egy későbbi peres eljárásban felmerülő olyan tény- és jogkérdés, amely egy korábbi eljárásban meghatározó volt, és amelyet eldöntöttek, későbbi eljárásban is irányadó lesz. Ez a joghatás ugyanazon és különböző felek, valamint kereseti igények esetén is érvényesül. Az issue preclusion ezáltal magában foglalja a collateral estoppelt (preklúzió hatása a későbbi perben különböző igény esetén) és a direct estoppelt (preklúzió hatása a későbbi perben ugyanazon igény esetén) is. A RSJ szerint az issue preclusion az alábbi követelmények együttes meglétét feltételezi:

- a ténykérdés ugyanaz mindkét eljárásban
- a ténykérdés a korábbi eljárás tárgya volt, amit érdemben is vizsgáltak
- a ténykérdés elbírálása feltétlenül szükséges volt a végső bírói ítélet meghozatalában a korábbi ügyben.

Az issue preclusion létjogosultsága azzal magyarázható, hogy először is nem lenne tisztességes, hogy a peres fél, aki az előző eljárásban a pert végigvitte és megnyerte, egy későbbi perben újból bizonyítsa ugyanazon tényeket, másodszor pedig a bíróság is könnyebb helyzetben van ezáltal, hiszen egy korábban megvizsgált és bizonyított tényt már nem kell újból megvizsgálnia.⁵²⁴

Tekintettel arra, hogy az estoppel-tan a bizonyítási szabályokon nyugszik, pusztán bizonyítási kérdésnek minősül,⁵²⁵ a claim preclusion ezzel szemben éppen a jogerőhöz és annak tárgyi terjedelméhez kapcsolódik, az értekezésben ezt követően kizárólag a claim preclusion intézményével foglalkozom.

VII. 2. 1. 3. A claim preclusion feltételei

Hagyományosan a claim preclusion négy előzetes feltétel együttes megléte esetén következik be:

1. a kereset mindkét eljárásban ugyanaz
2. a felek mindkét eljárásban ugyanazok
3. az ítélet végleges („*final judgement*”)

⁵²³ SHAPIRO: 32. oldal

⁵²⁴ Joseph W. GLANNON: The Glannon Guide to Civil Procedure. New York, Aspen Publishers. 2003. (a továbbiakban: GLANNON) 441. oldal

⁵²⁵ Vö.: ALTHAMMER: 110. oldal

4. az ítélet az ügy érdeméről született („*on the merits*”).⁵²⁶

Ad. 1. Ez a kérdéskör az ítéleti tény- és jogkérdés körét öleli fel, amelyről a következőkben részletesen szó lesz.

Ad. 2. Ez a kérdéskör a felek azonosságát érinti, így ezt a továbbiakban már nem vizsgálom.

Ad. 3. A véglegesség követelménye tekintetében vitatott, hogy ahhoz, hogy az bekövetkezzen szükség van-e a fellebbezés és egyéb jogorvoslati eszközök igénybevételére.⁵²⁷

Ad. 4. Az ügy érdeméről kitétel azt jelenti, hogy csak olyan ítéletek rendelkeznek ilyen joghatással, amelyek érdemben születnek a jogvitáról. Ez megelőzi azokat az eseteket, hogy a bíróságok olyan ügyekben meghozott ítéletekre is kiterjesszék a claim preclusion joghatását, amelyekben valamilyen oknál fogva (például hatáskör hiánya) nem került sor érdemi döntésre.⁵²⁸ A jogirodalom szerint a fogalom alkalmazása azonban képes félreértéseket okozni, éppen ezért a RSJ el is hagyta.⁵²⁹

Az értekezés tárgyát tekintve a kereset azonossága lesz érdekes, így a következő fejezetekben ezzel a kérdéskörrel foglalkozom részletesen.

VI. 2. 1. 4. A jogerő jogbiztonsági vonása

Általában, mint minden jogrendszerben, így az amerikai kontinensen, az USA-ban is érvényesül a jogbiztonság elve, amellyel a jogerő – hasonlóan az európai jogokhoz – szoros kapcsolatban áll. Egyszerűen fogalmazva ez azt jelenti, hogy ha egy eljárást lefolytattak, és a jogvitát eldöntötte a bíróság, az abban elbírált igényt tovább már nem lehet peresíteni, sem akkor, ha a felperesre, sem akkor, ha az alperesre nézve született kedvező döntés.⁵³⁰ A jogerő szabályai azt fejezik ki, hogy nem csak igazságot kell biztosítani a jogkereső fél számára, hanem a jogvitának egyszer véget kell vetni.⁵³¹ Ez

⁵²⁶ GLANNON: 422. oldal, Stephen N. SUBRIN – Martha L. MINOW – Mark S. BRODIN – Thomas O. MAIN: Civil Procedure. Doctrine, Practice and Context. Aspen Law & Business, Gaithersburg – New York, 2000. (a továbbiakban: SUBRIN – MINOW – BRODIN – MAIN) 886. oldal

⁵²⁷ Vö.: Felming JAMES – Geoffrey C. HAZARD: Civil Procedure. Little, Brown Company, Boston Toronto. 1985. (a továbbiakban: JAMES – HAZARD) 591. oldal, SUBRIN – MINOW – BRODIN – MAIN: 841. oldal

⁵²⁸ GLANNON: 431. oldal

⁵²⁹ SHAPIRO: 39. oldal

⁵³⁰ GLANNON: 421. oldal

⁵³¹ JAMES – HAZARD: 590. oldal

két alapvető eljárásjogi elv közötti konfliktust jelent: egyrészt cél, hogy a lehető legszélesebb lehetősége legyen a feleknek az ügy eldöntéséhez és az eljárás lefolytatásához, másrészt a feleknek végleges döntést is kell nyújtani, azaz nyugvópontra kell helyezni a jogvitát minimális, ésszerű költségek között.⁵³²

A véglegesség minden eljárásjogi rendszerben fontos érték, hiszen az eljárás egy szakaszában a nyertes és vesztes fél is el kell, hogy fogadja, hogy az ítélet által beáll a preklúzió, azaz, hogy az újabb perlés kizárt. A véglegességet egy bírói ítélet az alábbiak szerint fogalmazza meg: ez nem pusztán a gyakorlat vagy az eljárás eszköze, amelyet korábbi időkből megörököltünk. Ez az alapvető és lényegi igazságnak, a közösségi célkitűzésnek és az egyéni béke szabadságának a szabálya, amelyet a bíróságoknak ki kell kényszeríteni.⁵³³ A jogerőt és a véglegesség intézményét gyakorlati oldaláról közelítette meg a bíróság az Allen v. McCurry ügyben,⁵³⁴ amely szerint a jogerő a többszörös perlés lehetőségének kizárásával a költségek növelésétől és a pereskedés kíméletlenségétől, a bíróságokat a munkatehertől kíméli meg, mindez pedig a bíróságba vetett bizalmat is erősíti.

A szükséglet, hogy a végső bírói döntést elismerjék a felek, azáltal, hogy a jogvitákat nem nyithatják újra, illetve azt sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalom nem semmisítheti meg, a szövetségi bíróságok részére alapvető igény, amelyet az USA Alkotmányának III. cikke is megfogalmaz, és amelyet a tagállami bíróságok is követnek.⁵³⁵

VII. 2. 2. A kereseti jog (pertárgy) megközelítése

A jogerő, azon belül konkrétan a claim preclusion fogalmának és feltételeinek tisztázását követően szükséges még leszögezni azt, hogy az USA jogában mit tekintenek a keresettel érvényesített igénynek, azaz lényegében a per tárgyának. Ez kifejezetten azért lényeges – hasonlóan az eddigi részekben és az összehasonlító vizsgálatoknál leírtakhoz –, mert a jogerő tárgyi terjedelmének vizsgálatát nagyban meghatározza az, hogy mit tekintünk igénynek: azt szűken avagy tágabban közelítjük meg. Az tehát, hogy mi egy kereseti igény, központi kérdése lesz a jogerő és a határozatok elméletének.

⁵³² JAMES – HAZARD: 588. oldal, SHAPIRO: 13. és 16. oldalak

⁵³³ Hart Steel Co. V. Railroad Supply Co., 244 U.S. 294 (1917)

⁵³⁴ Allan v. McCurry, 449 U.S. 90 (1980)

⁵³⁵ SHAPIRO: 14. oldal

VII. 2. 2. 1. Az igény megnevezésének sokfélesége

Az már most leszögezhető, hogy a keresetben megjelölendő, előterjesztendő igénynek többféle megnevezése létezik. Ez hasonló helyzet ahhoz, amire már a jogerő intézményénél kitértem. Mind a szakirodalomban, mind a joggyakorlatban alkalmazták, illetve alkalmazzák a „*cause of action*”, a „*form of action*” és a „*claim*” kifejezéseket arra az esetre, amikor a per tárgyról, azaz a kereseti igényről beszélnek. A claim megjelölésének és előadásának esetében pedig a „*transaction*” terminus technicus is előfordul.

A szakirodalmat áttekintve az elmondható, hogy jelenleg leginkább a claim megjelölést használják,⁵³⁶ és az amerikai claim preclusion feleltethető meg a Magyarországon jogerőként kezelt intézménynek, így a továbbiakban én is ezt a megfogalmazást követem. Bár a cause of action és a form of action megnevezések is még feltűnnek, ezek inkább a korábbi időkben voltak használatosak. A transaction kifejezés a RSJ-ben is megtalálható, amely leginkább a kereseti igény megjelölésének a módjával hozható összefüggésbe.

Mielőtt részletesen elkezdenék foglalkozni a claim és a transaction intézményével, egy rövid történeti kitekintést kívánok nyújtani az igény megközelítése tekintetében, amelyet azért is vélek hasznosnak és nélkülözhetetlennek, mert ezáltal a cause of action és a form of action kitételeket is jobban megismerhetjük, másrészt egy folyamatos fejlődés volt tapasztalható az USA jogában az igény megjelölése vonatkozásában, amely érdekes adalékokkal fog szolgálni a jogerő tárgyi terjedelmének a vizsgálata kapcsán is.

VII. 2. 2. 2. Az igény felfogásának változása – történeti kitekintés

A kezdeti időkben, még az amerikai kolóniák korszakában egészen a XIX. század közepéig az angol jog hatásaként a common law és az equity kettős rendszere uralkodott,⁵³⁷ amelyben – az angol writ-rendszerhez hasonlóan – a forma szerinti eljárás érvényesült. Ez azt jelentette, hogy a felperesnek először ki kellett választania az igénye érvényesítése alapjául szolgáló kereseti formát („*form of action*”).⁵³⁸ A megfelelő kereseti forma megtalálásához a kereset okát (cause of action) is tudni kellett. Ebben az

⁵³⁶ Vö. SHAPIRO: 34-35. oldalak, ahol a szerző megjegyzi, hogy a „cause of action” a „claim” megjelenése előtt volt népszerű fogalom.

⁵³⁷ JAMES – HAZARD: 17. oldal

⁵³⁸ JAMES – HAZARD: 133. oldal

időszakban a felperes a kereset oka szerint lényegében minősítette az igényét, az eljárásban csak egy kereseti formát választhatott, és csak azt terjeszthette elő. Ilyen módon csak a megjelölt forma szerint lehetett lefolytatni az eljárást – aminek egyébként az eljárás menetére is befolyása volt⁵³⁹ –, ennek következtében az ellenfél pontosan tudta, hogy milyen alapon perelnek, a felperes viszont más kereseti forma (ma lényegében jogszabály) alapján nem érvényesíthette az igényét még akkor sem, ha az előadott tények azt alátámasztották. Ezekben az időkben a bíróságok az igény tekintetében az alanyi jogra asszociáltak: egy tényállás tekintetében is annyi kereseti igénye volt a felperesnek, amennyi lehetőséget kínált számára az anyagi jog azzal, hogy az ahhoz megfelelő formát megfelelően ki kellett választania.⁵⁴⁰ Például a felperes nem tudta kombinálni a tort és a contract igényeit, vagy a vagyoni és személyi sérüléseiből keletkező kárainak érvényesítését; ebből kifolyólag azonban őt hátrány érte.⁵⁴¹

Ennek az eljárási rendszernek a nehézségei és igazságtalanságai – az angol jogban az 1800-as évek közepén lezajlott folyamatokkal szinte egy időben – reformokat eredményeztek, amelynek következtében megszűntek a kereseti formák közötti különbségek, és kialakították a civil keresetet (civil action), amelyben a feleknek pusztán a tényeket kell előadni, és a bíróság az azokra alkalmazandó jog szerint hozza meg határozatát.⁵⁴² Az 1848-ban elfogadott kódex teljes, átfogó szabályozást adott a jogág számára, megszüntette az equity és a common law közötti különbséget, és megteremtette a polgári keresetet, mint eljárás-megindítási formát.⁵⁴³

Ezek következtében a kereseti formák („form of action”) eltűntek, és az új rendszerben a felek számára már csupán a jogi szakkifejezések és jogi szaknyelv nélkül a tények lényegesek, és a tényekre alkalmazandó jogot a bíróság találja meg. Ettől kezdve vált fontossá különbséget tenni a tények, a jogkérdések és a bizonyítás között is.⁵⁴⁴

VII. 2. 2. 3. Az igény jelenlegi felfogása – a claim és a transaction

Az amerikai szakirodalomban az vitán felül áll, hogy a claim preclusion doktrína a claim fogalmától, annak jellegétől függ: minél szélesebb az ugyanazon igény („*same claim*”)

⁵³⁹ JAMES – HAZARD: 133. oldal

⁵⁴⁰ SUBRIN – MINOW – BRODIN – MAIN: 887. oldal

⁵⁴¹ SHAPIRO: 35. oldal

⁵⁴² JAMES – HAZARD: 18. oldal

⁵⁴³ BEKE-MARTOS Judit: Polgári eljárásjog az Egyesült Államokban. In: A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon. V. Szegedi Jogtörténeti Napok (szerk.: Homoki-Nagy Mária). Szeged, 2013. 48. oldal

⁵⁴⁴ JAMES – HAZARD: 136-137. oldal

fogalma, annál több igényt „kapcsol össze” egy eljárásban, így annál szélesebb lesz a preklúzió köre, tehát a jogerő tárgyi terjedelme.⁵⁴⁵ Annak meghatározásában tehát, hogy mely kereseti igények nem érvényesíthetők egy későbbi eljárásban a claim preclusion alapján, azt fontos tisztázni, hogy mely kereseti igényeket érvényesítettek, illetve melyeket kellett volna érvényesíteni, de azt mégsem tették.⁵⁴⁶ Ehhez pedig nélkülözhetetlen az igény (claim) és konkrétan az ugyanazon igény (same claim) tartalmának ismerete.

A legszűkebb megközelítést a „*megegyező jog*” tesztje adta, ami a jogsérelem azonosságát vagy különbözőségét volt hivatott eldönteni.⁵⁴⁷ A *first Restatement of Judgement*⁵⁴⁸ az igények összevetésénél kezdetben a „*megegyező bizonyíték*” tesztjét is követte, amelynek révén a kereseti igények azonosságánál azt vették szemügyre, hogy a későbbi igény érvényesítéséhez szükséges bizonyíték a korábbi igényérvényesítést is megalapozta.

Az előző fejezetben már hivatkozott reformfolyamatok során közrejátszott okok miatt is a XIX. század elején nagyban liberalizálták a kereseti igények összekapcsolásának szabályát, amely azt eredményezte, hogy a peres fél egy jogsértéssel összefüggésben képes több jogi álláspontot is kifejteni az eljárás során. A középpontba a megvalósult események (azaz a történeti tényállás) került, és a bíróságok az igény egy praktikusabb nézőpontjához fordultak, ami a kérdéses jogügylet/esemény (transaction) természetén alapult.⁵⁴⁹ Ehhez igazították a preklúzió szabályait is, és terjedt el széles körben a „*transaction*” és a „*megegyező jogügyletek tesztje*” fogalmának alkalmazása, ami most már arra készíti a feleket, hogy a kereseti kérelmeikben az érvényesíteni kívánt igényt minden szempontból megalapozzák: az egy jogsérelemnek tekinthető cselekményből (transaction) keletkezett igény(ek)re vonatkozó összes tényt és jogi álláspontot előterjesszék. Ma a legtöbb eljárási rendszerben sokkal szélesebb értelemben fogják fel a kereseti igényt, mint száz évvel ezelőtt. A bíróságok szövetségi és tagállami szinten is azt az elvet követik, hogy a felperesnek az összes igényét érvényesítenie kell az alperessel szemben, hacsak azok nem különböző jogvédelmi igényen alapulnak.⁵⁵⁰

⁵⁴⁵ SUBRIN – MINOW – BRODIN – MAIN: 884. oldal, JAMES – HAZARD: 597. oldal

⁵⁴⁶ GLANNON: 422. oldal

⁵⁴⁷ SHREVE – RAVEN-HANSEN: 496-497. oldal

⁵⁴⁸ A Bírósági Határozathozatal Szabályainak Első Gyűjteménye

⁵⁴⁹ Edward D. CAVANAGH: Issue preclusion in Complex Litigation. 2009. 865-866. oldalak (<http://works.bepress.com/edward-cavanagh/3>) Letöltve: 2014. november 9.

⁵⁵⁰ GLANNON: 422. oldal

A jelenlegi amerikai peres eljárásjogi rendszerben tehát az igény széleskörű felfogása („*transactional view of a claim*”), és ezáltal a „*jogügyletek tesztje*” került a középpontba, amely elfogadott a szövetségi jogalkalmazásban, a legtöbb tagállamban és a RSJ által is. A *claim* kizárólag ténybeli szempontból közelítendő meg, tekintet nélkül arra, hogy milyen jogi álláspontok állnak a felperes rendelkezésére, hogy milyen és mennyi anyagi jogi igény sérelméről van szó, és hogy az előadott igények sikeres érvényesítéséhez milyen különböző bizonyítás szükséges.⁵⁵¹

A kereseti igény ilyen jellegű megközelítése a tényekből következik – tehát a jogerő beálltát követően nem csak azon igények későbbi érvényesítése kizárt, amelyeket a korábbi perben már előterjesztettek, hanem azoké is, amelyek az adott tényálláshoz szorosan kapcsolódnak, de azokat még nem érvényesítették.⁵⁵²

A RSJ § 24. (1) szerint az igény (*claim*) magában foglalja a felperesnek az alperessel szembeni jogvédelmét megalapozó valamennyi olyan jogosultságát, amelyek az adott jogviszonynak, jogügyletnek a részei, vagy amelyek az adott jogviszonyhoz, jogügyletkezhez akár részben kapcsolódnak. A *claim* a jogerővel összefüggésben ezért sosem lehet szélesebb, mint a „*transaction*” fogalma, amellyel szoros kapcsolatban áll. A „*transaction*” koncepciója nehezen definiálható, és hatással vannak rá a tradíciók, az üzleti gyakorlat és az alapul fekvő jogszabályok is.⁵⁵³ A RSJ § 24 (2) magyarázata szerint ez egy rendkívül gyakorlatias fogalom, amelyet befolyásolnak a megvalósult tények időbeli, térbeli kapcsolatai, a felek motivációja és magatartása. Jelentőséget kell tulajdonítani annak is, hogy a jogügylet vagy azok sorozata tárgyalási egységet képez-e, és ha igen, akkor megfelelnek-e a felek elvárásainak, üzleti megállapodásaiknak.⁵⁵⁴

A pertárgy egység vagy többség tehát nem a kereset által követelt kérelemre korlátozott, a döntő sokkal inkább az egységként értelmezett „kérdés-komplexum”, amely akár különböző jogkövetkezményeket is magában foglalhat.⁵⁵⁵

⁵⁵¹ Yuval SINAI: Reconsidering *res judicata*: a comparative perspective. In: Duke journal of comparative & international law. [Vol 21: 353 2011] (a továbbiakban: SINAI) 359. oldal <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=djcil> Letöltve: 2014. november 20.

⁵⁵² TIDMARSH – TRANGSRUD: 167. oldal

⁵⁵³ SHAPIRO: 38. oldal

⁵⁵⁴ SHREVE – RAVEN-HANSEN: 497. oldal

⁵⁵⁵ ALTHAMMER: 105. oldal (A szerző álláspontja szerint párhuzam vonható az amerikai „cause of action/claim” és az Európai Bíróság „Kernpunkttheorie” nézete között. Erről lásd részletesebben a VIII. fejezetet.)

VII. 2. 3. A claim preclusion joghatásai

Az előzőekből két állítás szögezhető le:

- a jogügyletek tesztje („*same transaction-test*”) alapján a claim csupán tényeket tartalmaz. Vagyis a teszt és az igény-fogalom határozottan tényorientált az USA-ban.⁵⁵⁶
- ha egy „transaction” több jogsértést okozott, az összes ezzel kapcsolatos igényt elő kell terjeszteni, különben a korábbi eljárásban nem érvényesített igények érvényesítéséhez való jog „elveszik”.

A korábbi peres eljárás tehát nem csak az abban érvényesített igények újbóli érvényesítését zárja ki, hanem azon igények érvényesítését is, amelyeket érvényesíteni lehetett volna.⁵⁵⁷

Az igény ilyen széleskörű felfogásának az a megfontolás az alapja, hogy ha a felek peres útra terelik a konfliktusukat, az összes, egy tényállásból származó igényt elő kell terjeszteni egy keresetben, amelynek során az összes, jogvédelmet megalapozó tényt elő kell adni.⁵⁵⁸ A cél tehát, hogy az eljárás lefolytatása a konfliktus teljes megoldása legyen. Kifejezetten erre tekintettel a felek a per anyagának a teljes előterjesztésére és elintézésre vannak szorítva.

Ugyanakkor kérdések merülnek fel a „*transaction*” tekintetében, tehát, hogy a gyakorlatban pontosan mit tekinthetünk egy tényállásból származó, azaz azonos igényeknek, másrészt hogy a tények dominanciája mellett van-e bármilyen szerepe a jogi érvelésnek, harmadrészt vonatkozik-e az „igényérvényesítés csupán egy eljárásban”-elve az alperesre is, amennyiben a megvalósult tényállás az ő számára is keletkeztetett bizonyos igényeket. A következőkben ezekre a tárgykörökre térek ki.

VII. 2. 3. 1. Az azonos és a nem azonos, de ugyanabból a „transaction”-ból keletkező igények preklúziójának (kizárásának) kérdésköre

A gyakorlatban az azonosság megítélése nem csak a ténylegesen azonos igények (claim) vonatkozásában lényeges, hanem az olyan igények esetében is, amelyek a korábbi eljárás pertárgyával valójában nem azonosak, de ugyanahhoz a tényálláshoz

⁵⁵⁶ SUBRIN – MINOW – BRODIN – MAIN: 892. oldal

⁵⁵⁷ Federetad Department Stores, Inc. v. Moties ügyben meghozott ítélet [452 U. S. 394 (1981)]

⁵⁵⁸ GLANNON: 425. oldal

(transaction) tartoznak. Ebben az esetben tehát valóban nem azonos igényekről van szó, azonban mivel az amerikai polgári eljárásjogban az igény-, azaz a pertárgy-fogalom a lehető legszélesebb értelemben érvényesül, és az ahhoz kapcsolódó valamennyi igényt egy eljárásban kell előterjeszteni, a preklúzió, tehát a jogvédelem kizártsága olyan igényekre is kiterjed, amelyek a korábbi eljárásnak nem voltak tárgyai. A claim preclusion olyan helyzetet teremt, hogy utóbb a korábbi perben elő nem adott igények később már nem részesülhetnek jogvédelemben.

Kijelenthető, hogy az vitán felül áll, hogy amennyiben a per tárgyává tett cselekmények különbözőek (például egy balesetből eredő kárigény és egy kölcsönszerződésből eredő követelés), akkor az igények együttes perlése nem kötelező. Ebben az esetben ugyanis a tényállások (*transaction*) is különbözőek, így a külön perben való érvényesítés is lehetséges.⁵⁵⁹

A szerződésstan területén általában szintén az a követendő, hogy ha a szerződésszegő cselekmények a keresetindítás előtt már megtörténtek, akkor az emiatt keletkező igényeket egy keresettel kell érvényesíteni. Ha ezt elmulasztja a felperes, akkor az ügyben meghozott jogerős ítélet ezen igények későbbi érvényesítését megakadályozza. Ismerős példaként szokták hivatkozni az amerikai joggyakorlatban a *Jones v. Morris Plan Bank of Porthmouth* esetet. A bank részletfizetést engedélyezett Jones részére, aki azonban már az első részletet sem fizette meg. A bank ezért a gépkocsira felvett kölcsön késedelmes részletei miatt pert indított Jones ellen, amit megnyert. A bank később újabb peres eljárást kezdeményezett arra hivatkozással, hogy Jones újabb kölcsönrészletek megfizetésével esett késedelembe. A bíróság azonban megállapította ebben a második eljárásban, hogy az előző ügyben hozott ítélet kioltotta a bank további részletfizetési szerződésből eredő igényét még akkor is, ha az újabb részletek, amelyeknek megfizetésével késedelembe esett Jones, az előző ítélet meghozatala óta jártak le. A bíróság a részletfizetési megállapodást ugyanis úgy értelmezte, hogy a hitelintézetnek már az első részlet elmaradása a teljes hátralékos egyenleg kifizetésére kereseti igényt keletkeztetett.⁵⁶⁰

A döntő továbbá az, hogy a szolgáltatás osztható-e: ha igen és a szerződésszegő magatartások egy-egy szolgáltatásrészre vonatkoznak, akkor az elkülönült érvényesítés lehetséges.⁵⁶¹

⁵⁵⁹ SUBRIN – MINOW – BRODIN – MAIN: 883. oldal

⁵⁶⁰ SHREVE – RAVEN-HANSEN: 496. oldal

⁵⁶¹ JAMES-HAZARD: 607. oldal

A folyamatos jellegű jogviszonyok esetében a transaction-nézet alapján az vizsgálendő, hogy az adott cselekmények egymástól elkülönülnek-e (térben, időben, motivációban): a folyamatos számlázáson alapuló igény az összes pénzkövetelést magában foglalja, de ha a kifizetéseknek részletekben kell eleget tenni, amelyek egymástól időben is elkülönülnek, akkor a felperes eldöntheti, hogy csak egyet vagy többet peresít közülük egyszerre.⁵⁶²

A tort-eljárásoknál némileg bonyolultabb a helyzet. Gyakori probléma ugyanis az, hogy a jogsértő egy cselekményt fejt ki, de az több sérelmet okoz. A jogirodalomban ennek szemléltetésére tipikus példaként az autóbaleseteket szokás felhozni: a baleset okozhat vagyoni és személyi sérülést is, ezen kárfajtákon belül is akár többet. A fő kérdés, hogy egy ilyen eset egy vagy több „claim”-et / „cause of action”-t keletkeztet. A kérdésre akár kérdéssel is válasz található: miért ne érvényesítené a fél az összes igényét egyesítve egy keresettel, ha azokat egyébként együtt érvényesíthetné?⁵⁶³ Ha a felperes mindkét jellegű igényét (vagyoni és személyi sérülésekből eredő károk) érvényesíteni kívánja, akkor az a logikus, hogy azt egy keresetben tegye meg. A jogirodalom és a bírói gyakorlat is elveti annak lehetőségét, hogy ilyen esetben a felperes külön eljárásokat indíthasson (például egy törött kar miatti igény, és egy törött láb miatti igény a későbbi eljárásban, és ezeken kívül még vagyoni kárigény is, úgy hogy mindez egy balesetből, azaz transaction-ből származik).⁵⁶⁴ A személyi és vagyoni jogsértésekből eredő igények ugyanazon eredményei egy cselekménynek, ezért ezeket csak egy eljárásban lehet érvényesíteni.⁵⁶⁵

Ezzel az amerikai polgári perjogban nem követik azt az angol elvet, amely szerint ilyen esetekben az vizsgálendő, hogy a felperes kereseteinél ugyanazt a bizonyítást szükséges-e lefolytatni. Mivel pedig a vagyoni és a személyi jogsérelmek elbírálása során mást kell bizonyítani, a keresetek okai különbözőek.

A károsult tehát arra van szorítva, hogy az egy cselekményből származó összes igényét egy egységes eljárásban követelje, az egymással összefüggő tényállások, amelyek egy eljárásban elintézhetőek, nem vezethetnek több perhez.⁵⁶⁶

⁵⁶² SHAPIRO: 38. oldal

⁵⁶³ JAMES – HAZARD: 599. oldal

⁵⁶⁴ JAMES – HAZARD: 601. oldal

⁵⁶⁵ Mobile & Ohio Co. V. Matthews (1906), Rush v. City of Maple Heights (1958) A második esetben a felperes egy motorkerékpár-baleset miatt személyi jogsértés miatt indított pert. Ezt követően az ugyanabból a balesetből származó, motorkerékpárban beállott vagyoni kárait is érvényesíteni kívánta, ebben a perben azonban az alperes sikeresen érvelt a jogerő intézményével.

⁵⁶⁶ ALTHAMMER: 106-107. oldalak

A „két-kereset” vagy „több kereset” előterjesztésének lehetőségét támogatók táborában ebben a rendszerben sokkal több hátrányt és nehézséget vélnek felfedezni, különösen a tort eljárásokkal összefüggésben. Álláspontjuk szerint ezek a következők:

a) az igények különböző elévülési ideje

Ebben a körben az az indok található a szakirodalomban, hogy amennyiben az egyik igény elévülési ideje már lejárt, attól a többi igényt még érvényesíteni lehet.⁵⁶⁷ Ezzel egyet is lehet érteni. A probléma inkább az, hogy ha egy igényt nem érvényesít a felperes a perben, mert még nem évült el, akkor a jogerő annak későbbi előterjesztését így is ki fogja zárni.

b) a kármértékek eltérő jellege

E körben többen arra mutatnak rá, hogy ez csupán bizonyítási eltérést jelent, ami helytálló érvnek tekinthető.

c) a vagyoni igények átruházhatók szemben a személyi jogsértésekből eredő igényekkel.

VII. 2. 3. 2. A különböző jogi álláspontok kérdésköre

Tekintettel arra, hogy az igényérvényesítés során a ténybeli elemeknek van szerepük, az egyes tények egy konkrét jogi állásponttal hozhatók összefüggésbe. Azok, amelyek más jogszabályokon alapulnak, különböző igényeknek minősülnek, és az egy eljárásban való érvényesítésük nem kötelező. Ugyanakkor, ha a tények és azok jogszabály szerinti minősítése kétséges, a felperes az összes jogi álláspontot kifejtheti a keresetében, erre ilyen esetben törekednie is kell.⁵⁶⁸

A felperes által hivatkozott jogi elemek a kereset elbírálásakor mindenesetre figyelmen kívül maradnak, a kereset a konkrét tényálláson (*transaction*) nyugszik.⁵⁶⁹

VII. 2. 3. 3. Az alperesi védekezés kérdésköre

A claim preclusion szabályait alkalmazni kell az alperesi védekezésre is. Ennek ugyanazok az indokai, amelyek a jogerő intézményét is alátámasztják: a jogvita teljes elbírálása véglegesen egyetlen eljárásban.

⁵⁶⁷ JAMES – HAZARD: 601-602. oldalak

⁵⁶⁸ JAMES – HAZARD: 609. oldal

⁵⁶⁹ ALTHAMMER: 208. oldal

A perben az alperesnek minden eszközt elő kell terjeszteni, amivel védekezni tud, akár a viszontkeresetet is – ha ezt elmulasztja, kizárt lesz a védekezési eszközök és igények későbbi érvényesítése. Vagyis egy későbbi perben nem tudja az elszalasztott védekezést sem felperesként előterjeszteni, sem alperesként nem tud egy esetleges újabb igényt kioltani.

Amennyiben az alperesnek is áll fenn igénye a felperessel szemben, akkor három esetkör jöhet szóba.⁵⁷⁰

1. A kereseti igény és az alperesi igény között semmilyen ténybeli kapcsolat nincs – ekkor értelemszerűen nem szükséges az igényt kötelezően előterjeszteni, az alperes eldöntheti, hogy viszontkeresettel él, vagy egy újabb perben felperesként lép fel az ellenféllel szemben.
2. A kereseti igény és az alperesi igény ugyanabból a ténybeli összességből keletkezett, és az eljáró bíróságnál érvényesül a „*conterclaims compulsory*”, azaz az alperes ugyanabban a perben történő igényérvényesítési kötelezettsége – ekkor az igényt a perben érvényesíteni kell. (Erre egyébként nem csak a claim preclusion szabályai kényszerítik az alperest, hanem az issue preclusion intézménye is, hiszen amennyiben a korábbi perben felmerült tények meghatározó jellegűek, úgy az alperesnek később bizonyítania sem kell már.)
3. A kereseti igény és az alperesi igény ugyanabból a ténybeli összességből keletkezett, és az eljáró bíróságnál nem érvényesül a „*conterclaims compulsory*” – ekkor az igényt nem kötelező ugyanabban a perben érvényesíteni, de érdemes szintén az issue preclusion joghatása miatt.

VII. 2. 4. Összegző gondolatok

Az amerikai polgári perjogban az igényt csupán ténybeli alapon kell megjelölni, jogi álláspontok előadása lehetséges, de az alkalmazandó jogot megtalálni, és ily módon a jogvitát minősíteni a bíró kötelessége.

Az elemzés során már idéztem a claim preclusion és a claim jelenlegi szabályozásának alapvető elvét jelentő kérdést: miért ne érvényesítené a fél az összes igényét egy keresettel, ha arra egyébként lehetősége van az eljárásjogi rendelkezések alapján.⁵⁷¹ Ez a

⁵⁷⁰ JAMES – HAZARD: 613-614. oldalak

⁵⁷¹ JAMES – HAZARD: 599. oldal

meggondolás az alapja az igény széles értelemben vett felfogásának, és ez az, ami igazán eltérővé teszi a kontinentális jogrendszerektől a jogerő intézményét. Bár a bíró itt is kötve van a felek kérelmeihez, nem ítélt meg mást, illetve többet, mint amire a kereset irányul, ennek ellenére a jogerő joghatása a keresettel (viszontkeresettel) nem érvényesített pozíciókra is kiterjed. Ilyen körülmények között szükséges olyan további igények érvényesítése is a perben, amelyekre a felperes a jogát korábban fenntartotta, vagy amelyeket egyébként még nem kíván érvényesíteni.⁵⁷² Ennek fő indoka döntően a jogbiztonság elvére vezethető vissza.

Jogos kérdés azonban, hogy a jogviták ilyen mértékű koncentrációja nem vált-e ki ellentétes hatásokat is az eljárási célszerűséggel és költséghatékonysággal szemben.⁵⁷³

Emellett is azonban megemlítené, hogy az amerikai perjog nem ismer a kontinentális jogokban (így az értekezésben bemutatott német, osztrák és francia jogban) érvényesülő olyan eljárásjogi intézményeket, amelyek a szélesebb kontradikciót jelenítenék meg, és amelynek során a bíró és a felek szűk körű anyagi jogi pervezetése mellett a jogvita megtárgyalását lefolytatnák. A feleknek itt is teljes mértékben megfontoltnak kell lenniük, az összes tényt, bizonyítékot elő kell adniuk, be kell mutatniuk, amelyek az igényeiket alátámasztják, a bírónak azonban nincs olyan jogköre, amelynek keretében egyrészt a per anyagát a felekkel egyeztetné, másrészt amelynek keretében – tisztán eljárásjogi eszközökkel – felhívna a fél figyelmét arra, hogy a perbeli tényállás (tehát a transaction) más igények érvényesítését is megalapozhatja. Ennek alapján a felek tényelőadási és bizonyíték-előterjesztési kötelezettsége még inkább domináns.

⁵⁷² ALTHAMMER: 109. oldal

⁵⁷³ ALTHAMMER: 109. oldal

VIII. A kutatás eredményei

Az értekezésben a fogalmi alapvetések után szándékomban állt részletesen foglalkozni a per tárgya és a jogerő kapcsolatával. Elsődlegesen a magyar jogra fókuszáltam, amelynek keretében kardinális kérdéskörnek számított a pertárgy és a jogazonosság fogalmának tisztázása. Ezeket követően térhettem ki az értekezés központi témájára: a két jogintézmény, a jogerő és a pertárgy egymáshoz való kapcsolatára és az ezekből adódó problémák elemzésére.

Az egyes külföldi jogrendszerek szabályainak ismertetése során is a magyar joggal foglalkozó részben található logikai-szerkezeti felépítést vettem alapul. Ebből kiindulva azt az elvet követtem, hogy először leszögezendő és tisztázandó, mit is jelent az egyes vizsgált országokban a jogerő, van-e jogbiztonsági szerepe, és mit tekintenek a per tárgyának (kereseti igénynek), és azt hogyan kell a peres félnek megjelölni. Ezeket követően elemeztem ezekben a fejezetekben is a jogerő tárgyi terjedelmének megközelítését és szabályozását.

Az értekezés megírása során lefolytatott kutatás egyik eredményeként megállapítható, hogy mind a magyar jogrendszerben, mind pedig a vizsgált külföldi jogokban a jogerőt elsősorban, mint véglegességet veszik alapul, azaz a jogviták elbírálása egy idő után (a rendelkezésre álló jogorvoslati eszközök kimerítését követően, amelynek szabályozása azonban változó képet mutat) nyugvópontra kell, hogy kerüljön, függetlenül a döntés helyességétől. Ebben minden vizsgálat alá vont jogrendszerben erős és nélkülözhetetlen szerep jut a jogbiztonság intézményének, amelynek keretében az ügy igazságos eldöntése (azaz az anyagi igazság) háttérbe szorul, amelyet az adott jogrendszer illetékes bíróságai – a bemutatott bírósági döntések alapján – igazolhatónak tartanak. A jogerő tárgyi terjedelme tekintetében azonban már hangsúlyos különbségek fedezhetők fel.

VIII. 1. A magyar jog vizsgálatának eredményei

Úgy vélem, hogy a hazai jogban a jogazonosság csak akkor érvényesül, ha a kérelmekben érvényesített jog és az ennek alapján irányadó jogszabályok is azonosak. Ezt a véleményemet a bírói gyakorlat és a jogirodalmi álláspontok is alátámasztják. Ezen jogazonosság-fogalomból kiindulva elemeztem a két „extrémnek” nevezhető fikciós rendszert: a kifejezetten a jogszabályhoz kötött és az ahhoz nem kötött eljárásokat. Ezek során a kötöttséget olyan értelemben lehet felfogni és alapul venni,

amikor azt a helytelen jog megnevezésére vagy a helytelenül hivatkozott jogszabályra vetítik.

Megállapítható, hogy abban az esetben, ha a bíróság a tényállítás szerint minősíti a jogvitát, nem lehet gond. A jogbiztonság teljes körű érvényesülése azonban megkérdőjelezhető, ha ezen túlmenően figyelembe kell vennie a helytelen jogmegnevezést és jogszabályi hivatkozást is. A rossz jogszabályi alapon történő perlés gondokat okoz nem csak gyakorlati, hanem dogmatikai síkon is. A jogbiztonság ugyanis nem csak az egyes normák egyértelműségét jelenti, hanem a jogintézmények kiszámíthatóságát is.⁵⁷⁴ Ebben az eljárási garanciaként funkcionáló jogerő azonban nem tölti be a szerepét, hiszen az adott jogszabályhoz kötöttség esetében és az ilyen kötöttség érvényesülése nélkül is súlyos problémák merülnek fel.

A kifejezett jogszabályhoz való kötöttség az alperest egyrészt bizonytalan helyzetbe hozhatja a többszöri igényérvényesítés lehetősége miatt, másrészt a felperes számára is kedvezőtlen pozíciót eredményezhet a fél által hivatkozott jogszabályt ellentétesen megítélő és elbíráló bírói ítéletek révén.

A másik felfogás szerinti eljárásban a jogerő szempontjából nincs olyan nagy probléma, amennyiben a bíróság a fél által megjelölt és általa tévesnek tartott jogszabály vonatkozásában is érdemben elbírálja a kérelmet. Az eljárás egésze vonatkozásában azonban már igen. Amikor a bíró a felek által kifejezetten nem hivatkozott évrre alapozza döntését, az egyetlen módja annak, hogy biztosan ne sértse meg a felek által kijelölt határokat, ha döntése véglegesítése előtt a felek elé terjeszti az érvet, ha szükséges, az ügy további vitára bocsátásával.⁵⁷⁵

Magyar viszonylatban ezeken túlmenően a jogbiztonság sérülése álláspontom szerint további dimenziókban is jelentkezik.

A Pp.-nek a jogerőre vonatkozó rendelkezései tekintetében a normavilágosság követelményének eleget tesz ugyan, hiszen egyértelmű szabályozást ad erre vonatkozóan. Ugyanakkor a Pp.-beli általános szabályokban csak az erre vonatkozó rendelkezés hiányából vezethető le jelenleg, hogy a peres eljárások során nem érvényesül a bíróság kötöttsége a helytelen jogmegnevezés, illetve jogszabályhely vonatkozásában. Álláspontom szerint azzal, hogy ebben a körben nem tartalmaz semmilyen szabályozást a kódex annak ellenére, hogy az mindenképpen szükséges

⁵⁷⁴ 75/1995. (XII. 21.) AB határozat, ABH 1995. 383.

⁵⁷⁵ JOLOWICZ: 203. oldal Hazánkban is már megfogalmazódott ennek a megoldásnak az igénye – Lásd erre például az értekezésben is többször hivatkozott LESZKOVEN László: Újra a jogcímhez kötöttség kérdéséről c. cikkét.

lenne, már problémát jelent. *A probléma pedig elsősorban a bírói gyakorlatban érhető tetten.* Az ellentmondásos bírói gyakorlat és az esetlegesen felmerülő dogmatikai következetlenség (lényegében a jogalkalmazás kiszámíthatatlansága) ugyanis a bizalomvédelem érvényesülését és a jogalkalmazás egységességét kérdőjelezi meg, amely fontos részét képezi a jogbiztonság elvének.

Mindezek miatt hosszútávon a jelenlegi magyar eljárásjogi szabályozás és különösen a kapcsolódó ellentmondásos bírói gyakorlat nem lehet megfelelő a jogkereső felek számára. Elsődlegesen mindenképpen szükséges lenne azt átgondolni, hogy a jogmegjelölés melyik módja, az individualizáció vagy a szubsztanciálás az irányadó. Ezt követően eldöntendő lenne, hogy a jogot szükséges-e jogszabályhely útján is megjelölni – lényegében jogilag pontosítani. Ebben a körben rögzíteni kellene azt is, hogy a bíróság akkor, amikor a tények és a hivatkozott jogszabály között nincs összhang, akkor a tényekhez van kötve. Ellenkező esetben a kérelmek kettős elbírálásának veszélye jelentkezne. Ha ugyanis nem kötelező a jog megjelölése műneve vagy jogszabályi rendelkezés útján, de azt a fél mégis megteszi, ami helytelen, és a bíróság ehhez lenne kötve, akkor érdemi döntés a jogvitáról nem lenne hozható, legfeljebb egy elutasító ítélet, de azzal lényegében magát a jogvitát mégsem bírálná el a bíróság, a döntése csak a felperes jogi álláspontjáról hozott nemleges döntésnek minősülne. Ha a fél nem jelölné meg a jogot ilyen módon, akkor csakis a tényekről hozhat döntést a bíróság, ami viszont mindig érdemi döntést fog jelenteni.

Vagyis két megoldás lehetséges: vagy minden jogkeresőnek meg kell jelölni a jogot jogszabályhely útján, amihez kötve lenne a bíróság, vagy senkit nem terhelne ilyen kötelezettség – ahogy jelenleg is ez érvényesül a Pp.-ben. Az első esetben azonban a jogerő terén jelentkező problémák mellett egyéb kérdéseket is kezelni lenne szükséges – így például a kötelező jogi képviselő esetköreinek kiszélesítése.

A második megoldás ugyanakkor a jogerő, és így a jogbiztonság szempontjából már sokkal megfelelőbb lenne. Probléma akkor adódik, ha a fél ebben az esetben is megjelöl jogszabályhelyet, az azonban a bíróság álláspontja szerint helytelen. Ezt olyan módon lehetne kezelni, hogy a bíróságnak lehetősége lenne a felekkel a felmerült kérdéseket megtárgyalni. Ez különösen a peres eljárás során jelentkező egyéb problémák megoldása végett lenne szükséges (például alperesi védekezés és egyenjogúság biztosítása, bizonyítás irányának kijelölése, bizonyítási indítványok megtételének lehetősége). A jogvita hatékony, gyors elbírálása szempontjából is ez lenne a jobb

megoldás, ami nem mellesleg a jogerő terjedelmének kijelölését is megfelelően biztosítaná.

VIII. 2. Az összehasonlító vizsgálat eredményei

A jogazonosság megközelítése és a jogerő tárgyi terjedelme kérdésében az összehasonlító vizsgálat eredménye kapcsán az alábbiak állapíthatók meg:

A fő kérdés, hogy a pertárgy által egy konkrét jogviszonyból eredeztetett összes jogkövetkezmény körülhatárolt, vagy az csak a perben érvényesített jogkövetkezményre korlátozódik.

A különböző jogrendszerekben ismert megoldások alapján a pertárgyat (a magyar jogban az érvényesíteni kívánt jogot, a német és osztrák jogterületen a Streitgegenstandot, a francia jogban a cause-t, az angolszász hagyományokkal rendelkező jogrendszerekben – így az értekezésben vizsgált országokban – a cause of actiont vagy claim-et) háromféleképpen lehet megjelölni: egytagú pertárgy esetén kizárólag a jogviszony a releváns, amelynek immanens része lesz a kérelem; a kéttagú pertárgyfogalmat a kérelem és a tényállás együttese alkotja; a háromtagú megközelítés a kérelem és a tényállás mellett a jogszabályhelyet is előadandónak tartja.⁵⁷⁶ A legszélesebb pertárgy az egytagú, míg értelemszerűen a legszűkebb a háromtagú felfogás.

Általánosságban elmondható, hogy a kontinentális jogokban a pertárgyat kéttagúként kezelik.⁵⁷⁷ Az látható, hogy a német, osztrák és a francia jogban is – hasonlóan a magyarhoz – elsősorban a tények (jogilag releváns tények, azaz jogállítás) útján jelölendő meg az érvényesíteni kívánt jog, a jogi minősítés nem kötelező. Vagyis a keresetben a jogot kell előadni tények útján. A jogállításnál a keresetlevélben elegendő az individualizáció, a tények legteljesebb előterjesztése már a bizonyítás körében lesz jelentős. A jogállításnál nincs jelentősége a téves jogi hivatkozásnak. A jogi minősítésnek azonban a jogerős ítéletben már jelentősége lesz. Ezért a jogerő tárgyi terjedelmének vizsgálatánál a jogazonosság fontos kritérium a fél- és tényazonosság mellett, mivel a bíróság az alkalmazandó jogszabályokat is felhasználta a döntése meghozatalakor, a jogi álláspontja alapján bírálta el a jogvitát. Az ítéletben ezért a jogi minősítésnek is szerepe van, az új kereset tényalapját és kérelmét kell összevetni a

⁵⁷⁶ Vö. ÉLESS-ÉBNER: 377-378. oldalak (4. lábjegyzet)

⁵⁷⁷ ALTHAMMER: 121. oldal

korábbi ítéletben elbírált tényalappal és joggal. Vagyis ha a felperes ugyanazt a jogállítást terjeszti elő, mint amit a bíróság már elbírált, az újabb pernek a jogerő akadálya lesz, hiszen az érvényesíteni kívánt jog azonos lesz; igaz ez abban az esetben is, ha a kérelem csupán a jogi hivatkozás, a jogi minősítés körében más, de a tények és a kérelem változatlanok – különösen érzékletes ez a francia jogban a közlemúltban kialakult bírói gyakorlat alapján.

A német és osztrák eljárásjog a tényállítást (*Klagegrund*) az egységes élettörténés vagy életviszony (*Lebenssachverhalt*) alapján vizsgálja, ettől némileg eltér a francia megoldás. Habár az utóbbi évtized bírói gyakorlata szerint csupán a jogi minősítés megváltoztatásával ugyanolyan tényállítás mellett Franciaországban sem lehet már újabb pert indítani, a német jogirodalomban az az álláspont, hogy a francia perjog pertárgya mégis (*cause*) szűkebb, mert a ténybeli alap (a német jog szerinti *Klagegrund*) a jogilag minősített tények összessége, amelyre a felek a pert lefolytatni kérik. Ebből következően a jogerőhatás is szűkebb lesz, mint Németországban: a felperes egy egységes jogviszonyból keletkező jogokat egymástól függetlenül is érvényesíthet, illetve a kérelmét alapozhatja olyan jogi okokra és nézőpontokra is – és így lényegében megismételheti a korábbi kereseti kérelmét – amelyeket az előző eljárásban lehetősége lett volna felhozni.⁵⁷⁸ A jogerő tárgyi terjedelme a francia jogban ezért csak a perbe vitt kérdésekre korlátozódik.⁵⁷⁹ Emiatt van olyan álláspont, amely szerint a francia jog a kizárólag az újabb jogi minősítésre alapított újabb perek kizárásával is kevésbé van figyelemmel a többszörös perlés megakadályozására, mint azt a társadalmi érdek megkívánná, amely egyébként a felek érdekét is szolgálná.⁵⁸⁰

A kontinens országaiban a kétfagú pertárgyfogalom miatt a tény- és jogállításnak és az ebből levezetett kérelemnek összhangban kell állniuk. Mind a német-osztrák, mind a francia jogterületen a jog- és tényállítások inkompatibilitását tudatosan „kezelik”, erre vonatkozóan jogszabályi rendelkezések is találhatók. A bíróságok eszköze az eljárási pervezetés (eljárási jogokról és kötelezettségekről való tájékoztatás) mellett az ún. anyagi pervezetés, amelynek során a bíróság szűk körben ugyan, de köteles a kontradiktórius eljárás keretében a felekkel a beszerzett bizonyítékok alapján megállapítható tényállítást, és a lehetséges anyagi jogi megoldásokat megtárgyalni, és amennyiben a felek által javasolt jogi hivatkozások helytelenek, erre felhívni a

⁵⁷⁸ ALTHAMMER: 119. oldal

⁵⁷⁹ ALTHAMMER: 121. oldal

⁵⁸⁰ ALTHAMMER: 121. oldal

figyelmüket, illetve ezzel kapcsolatban további magyarázatot köteles kérni. A cél a perbeli jogvita teljes körű és végleges elbírálása egy eljárásban, és az eljárások megkettőződésének, vagy meg többszöröződésének elkerülése (jogbiztonság egyik vetülete kifejezetten a jogerővel kapcsolatban). Mindez a bíróságok részéről a kontradikció érvényre juttatása és az anyagi pervezetés, a felek részéről az igazmondási, a jóhiszemű pervitel és a per anyagának teljes előterjesztési kötelezettségének a felerősödésével jár (összességében perkoncentráció).

A kodifikált és modern jogrendszerekben rendszeresen lehetővé válik, hogy a fél egy keresetben minden igényét és álláspontját előterjessze. Ezt szabályozza Anglia és Wales, valamint az USA perjoga markánsan eltérően, mint a kontinentális jogrendszerek.

Angliában is a felek közötti jogviszony képezi a per tárgyát, amit ténybeli alapon vizsgálnak (*cause of action*), amelynek során a feleknek szintén arra kell törekedniük, hogy a jogviszonyból származó összes igényt egy perben érvényesítsék. Kivétel ez alól – ellentétben az USA jogával – az az esetkör, amikor egy jogsértésből dologi és személyi kárigények is keletkeznek, mert ekkor a külön perindítás megengedett. A perkoncentráció fontos szerepet játszik, amelynek nélkülözhetetlen eleme az *active case management*, azonban ez nem teljes mértékben a kontinentális jogban érvényesülő kontradiktórius eljárást jelenti. A téves jogi minősítés, és az ennek kapcsán felmerülő problémák kérdésköre pedig vitatott, és azok kezelésére, megoldására nincs sem konkrét jogi szabályozás, sem töretlen bírói gyakorlat.

Az alapvető elv az USA-ban, hogy a *bar és merger* doktrína révén széles jogvédelmet adnak, ami a „claim” terminológiájával szabályozott. Hasonló célból az alperesi oldalon is ez a szabály a viszontkereset és egyéb védekezési eszközök tekintetében. Ha a fél az egy jogviszonyból vagy jogügyletből (*transaction*) származó összes igényét nem érvényesíti, a határozat meghozatala után már nem teheti meg.⁵⁸¹ Ez a felfogás azért is tűnhet számunkra, kontinentális jogászok számára „extrémnek”, mert a jogerő még azokra az igényekre is vonatkozik, amelyekről a félnek a perindítás időpontjában nem volt tudomása, vagy amely igények a per jogerős lezárását követően keletkeztek a korábban érvényesített igényekkel összefüggésben, vagy azokból következően. A perkoncentráció követelménye a felek részéről tehát az USA-ban is érvényesül. Mindezek mellett azonban a német, osztrák és francia perjogban ismertetett és bevált anyagi pervezetés nem található meg. Ez azt jelenti, hogy a bíróságnak a

⁵⁸¹ JAMES-HAZARD: 598. oldal

perkoncentráció keretében nem kell a jogvita egyes elemeit, a beszerzett bizonyítékokat és a lehetséges jogi álláspontokat megtárgyalni a felekkel. Ez abból a szempontból érthető, hogy az amerikai bírót sem köti a téves jogi minősítés, és mivel a feleknek az egy *'transaction'*-ből származó összes igényt (*claim*) érvényesíteniük kell egy eljárásban, az anyagi pervezetés legfeljebb arra terjedhetne ki, hogy a fél figyelmét felhívja valamennyi igénye előterjesztésére. Ez azonban érthető módon nem lehet egy bíró feladata, annál is inkább, mert a fél maga dönti el, hogy bírói igényérvényesítéssel él-e vagy sem, és ha él, akkor annak keretében milyen igényeket érvényesít. Amennyiben él, úgy az irányadó jogszabályok és bírói gyakorlat szerint a jogvita teljes körű elbírálására kell törekednie. Ebben az aspektusban pedig sokkal inkább az válik fontossá, hogy a „*transactional view*” alapján az összes releváns és jogi szempontból érvényesíthető tényállítást előadja, semmint az, hogy az előadott tényeket jogilag megfelelően minősítse.

VIII. 3. A kérdésekre adható válaszok – a hipotézisek igazolása

VIII. 3. 1. A jogcím anyagi jogi fogalom, így a polgári eljárásjogban történő alkalmazása és az erre való hivatkozás kerülendő.

Az értekezésben kísérletet tettem a jogcím fogalmának, tartalmának és jelentésének a tisztázására. A vizsgálódások során – több szerzővel egyetértve – arra, az álláspontom szerint elfogadható következtetésre jutottam, hogy a jogcím alapvetően az anyagi jog területére tartozó intézmény, a jelentését nem teljesen egységesen fogják fel az anyagi jogászok sem, és az anyagi jogban megtalálható megközelítések nem igazán vihetők át és alkalmazhatók a polgári eljárásjogban, különösen a perjogban.

Az értekezés további részeiben éppen erre tekintettel mellőztem a jogcím és a jogcímhez kötöttség kifejezések alkalmazását. A továbbiakban ezért alapvetően az volt a vizsgálándó, hogy egy polgári perben mi köti a bíróságot. Ennek során az érvényesíteni kívánt jogot vettem szemügyre, és azt a nem mellékes dolgot, hogy ezt miként kell megjelölni.

VIII. 3. 2. A jogerő konkrét vizsgálata kapcsán a magyar polgári perben a jogazonosság nem csak a jogviszonybeli azonosságot takarja, hanem az érvényesíteni kívánt jog szerinti azonosságot is.

A magyar perjogban a jelenlegi pertárgyfogalom álláspontom szerint a kettős megközelítésnek felel meg, ezen belül is azonban a francia megoldáshoz közelít. A tényelőadás és a határozott kereseti kérelem a kereset kötelező eleme. A bíróság a tényekhez kötve van, a hivatalbóli eljárás csak kivételesen lehetséges, a nyomozati elv pedig teljesen tilalmazott. A jogilag releváns tények összessége adja meg a jogállítást, végső soron az érvényesíteni kívánt jogot. A tény- és a jogállítást így egymástól elválaszthatatlanok. A felperes a jogállítást és az abból levezett kérelem útján korlátozza a pertárgyat – amire nem terjeszt elő kérelmet, azt nem lehet elbírálni. Ha egy jogviszonyból több jog is keletkezik, de csak az egyiket kívánja érvényesíteni, akkor hiába tartozik az összes jogosultság egy és ugyanahhoz a jogviszonyhoz, a jogerős ítéletet követően a későbbiekben a többi jogát is érvényesítheti mindaddig, amíg az anyagi jog ezt lehetővé teszi a számára (például elévülés).⁵⁸² A feleknek nem kell feltétlenül arra törekedniük, hogy a jogviszonyból keletkező összes jogot előadják, és egy eljárásban érvényesítsék.⁵⁸³ A magyar perjogban a jogerőnél a jogazonosságot sosem a jogviszonyra vonatkozóan kell vizsgálni, hanem a korábbi perben érvényesített és elbírált jogra. Ez álláspontom szerint nem ellentétes a jogerőnek a jogbiztonság terén betöltött szerepével, hiszen a konkrét érvényesített jogot a bíróság elbírálja, és mivel a téves jogszabályi hivatkozások irrelevánsak, arra vonatkozóan a jogvitát zárja le véglegesen. Ezen túlmenően számos ok is előfordulhat, amely miatt a fél vagy nem kívánja (például taktika), vagy nem is tudja a fennálló jogviszonyból keletkezett összes jogot egy perben érvényesíteni (például anyagi jogi szabályok miatt még idő előtti lenne valamelyik követelés, vagy önhibáján kívül a korábbi perben nem tudott hivatkozni a jogmegalapozó tényekre – rejtett hiba, balesetet követő állapotromlás miatt kialakuló további személyiségi és kártérítési igények). Ha az ilyen esetekben az újabb perindítást

⁵⁸² Vö. ÉLESS-PARLAGI: 357-358. oldalak – „Lehetséges, hogy a felperes által választott tények többféle (egymást kizáró vagy egymás mellett érvényesíthető) igényt is megalapoznak, ekként az állított tények alapján eltérő jogokat is lehet érvényesíteni. Az ezzel kapcsolatos választás lehetősége – (...) magánautonómia és rendelkezési jog alapján – egyedül a felperest illeti meg. (...) Hasonlóan, ugyancsak a felperest illeti meg – a magánautonómia és a rendelkezési jog alapján – az a jog, hogy az életviszonyok tényei közül kiválassza azokat, amelyeket a bíróság elé tár, azaz amelyekre tényállításokat tesz, ekként elengedhetetlen, hogy érvényesüljön a tényállításokhoz kötöttség is.” HAUPT 2014: 475. oldal – „A per jogi terjedelmét a fél önrendelkezési joga alapján jelöli ki jogállítással (...)”

⁵⁸³ Vö. Lebenssachverhalt kritikái a német és osztrák jogban.

kizárnánk, mert az igények ugyanabból a jogviszonyból származnának, és mert egymással szoros kapcsolatban is állnak (vö. például a német jogterületen megfogalmazódott „Idealkonkurrenz-Theorie”-t és a Lebenssachverhalt felfogása terén megfogalmazott kételyeket), akkor az anyagi jog hiába teremtené lehetőséget azok érvényesítésére (egyfelől azért, mert a megvalósult tényállás a törvényben meghatározott tényállásban rögzített alanyi jog megsértését jelenti, másfelől, mert az az elévülési és más határidők alapján még érvényesíthető), az eljárásjog a jogerőnél felfogott jogazonosság fogalma alapján ezt kizárná. Ez az álláspont nem jelenti ugyanakkor ugyanazon jogok tekintetében az eljárások megtöbbszöröződését, hiszen az időben későbbi perben az érvényesített jog már más lesz.

A helyes megközelítés ezért álláspontom szerint a kéttagú pertárgyfogalom, amely a tények által megjelölt érvényesített jogra és az az alapján levezethető kérelemre fókuszál, így a jogazonosság is erre vetítendő, és nem csupán a jogviszonyra, de nem is a felhozott jogi minősítésre. Ez az álláspont egy „arany középút”-nak nevezhető az „ugyanannak a jognak az elbírálása többször a téves jogmegjelölés miatt” és az „egy eljárás kizárólag, a megvalósult tények teljes körű elbírálása érdekében” között.

VIII. 3. 3. A tényállítás során a keresetlevélben elegendő az individualizáció, a tények szubsztanciálása csak ezt követően, a tárgyalási szakaszban válik fontossá.

A pertárgy megjelölésének elemzése a jelen értekezésben azért volt kíváncsi, mert a pertárgy felfogása jelentős kihatással van a jogerő tárgyi terjedelmére is. E körben nélkülözhetetlen volt az individualizáció és a szubsztanciális elv tartalmának a megvizsgálása, amelynek során nem csak a hatályos Pp., hanem a RPP. idejében, és a német-osztrák jogterületen érvényesülő korábbi és jelenlegi megoldásokra is szükséges volt kitérni.

A jogirodalmi és gyakorlati álláspontokat, valamint a külföldi (különösen a magyarhoz közel álló német és osztrák) jogokat szemlélve határozottan amellelt foglalkozni állást, hogy a magyar perjogban a keresetlevél benyújtásakor elegendő a tények olyan jellegű előadása, amely az érvényesíteni kívánt jogot egyértelműen meghatározza. Az értekezésben lefolytatott elemzés alapján álláspontom szerint az elmondható ki, hogy ez az individualizáció alkalmazását jelenti, amely azonban a német jogban bevált modern formájában valósítható meg leginkább: azaz a jog megjelöléséhez minimálisan tényeket kell előadni, és elegendő, ha a fél csak annyiban adja elő azokat, hogy a kereseti jog

beazonosítható, meghatározható, minden más jogtól megkülönböztethető legyen. Ezt elsődlegesen tények útján lehet megtenni (tényállítás), amelyekből a jogilag releváns tények fogják ténylegesen meghatározni az érvényesített jogot (jogállítás). Tekintve, hogy a bíróság a tényekhez mindig kötött, ezt nevezhetjük lényegében érvényesíteni kívánt joghoz kötöttségnek. A tények jogi minősítése csupán lehetőség a jog megnevezésével (például vételár, kártérítés, megbízási díj) vagy konkrét jogszabályi hivatkozással.

A leglényegesebb, jogilag releváns tények előadása tehát nélkülözhetetlen, a jogszabály megjelölése csak lehetőség (ugyanakkor a jogi képviselővel eljáró féltől mindenképpen elvárható, sőt elvárando),⁵⁸⁴ a szubsztanciálás, azaz a tények legteljesebb körű előterjesztése pedig már a perindítást követően, a tárgyalási szakaszban válik lényegessé, amelyet akár a bizonyítás iránya, akár az alperesi védekezés is kikényszeríthet.

VIII. 3. 4. Az érvényesített joghoz kötöttség és a jogerő közötti összefüggések akkor válnak jelentőssé, ha a fél nem csupán tények útján jelöli meg a kereseti jogot, hanem azok mellé jogi megnevezést és/vagy jogszabályt is rendel, azonban azok nem állnak összhangban (tehát a jogi minősítés tévesnek mutatkozik).

Ahogy az értekezésben ez látható volt, a vizsgálat fő irányvonala, hogy ilyen esetben a bíróság mihez kötött, amit két dimenzióban lehet megragadni: továbbra is a csak tényekhez való kötöttségben, vagy a téves jogi minősítéshez való kötöttségben. A kötöttséget értelemszerűen ebben az esetben sem lehet másként felfogni, mint a tényállásból következő joghoz kötöttséget, mert „szimplán” a jogszabályhoz való kötöttség esetében a bíróság a jogvitát ténylegesen nem bírálná el, csupán a téves jogi minősítés kérdésében hozna döntést. A bíróság mindig a jogalaptól, azaz a felek közötti történeti tényállásból tud kiindulni, és azt tudja minősíteni. Ebben az esetkörben fognak jelentkezni a legcsekélyebb problémák a jogerő tárgyi terjedelme terén is.

⁵⁸⁴

Vö.: KONCEPCIÓ: 12. oldal – „Indokolt az új polgári perrendtartás megalkotása során a kereseti kérelemhez kötöttség hatályos szabályozásához kapcsolódó értelmezését is áttekinteni, és vizsgálat tárgyává tenni, hogy a felperes (alperes) által megjelölt, az anyagi jogára vonatkozó jogállítást is kösse a bíróságot az ítélete meghozatala során, a felek rendelkezési jogának érvényesülése alapján.” Bár a Konceptió megfogalmazása nem egyértelmű e tekintetben, azonban az „anyagi jogára vonatkozó jogállítást” kitételből álláspontom szerint az vehető ki, hogy a felvetés, miszerint a jogszabályhelyet is meg kell-e jelölni a keresetlevélben, fontos eldöntendő kérdés a kodifikáció folyamán.

VIII. 3. 5. A percezúra és az úgynevezett „anyagi pervezetés” megfelelő eszközök arra, hogy a per kereteit, a tény- és jogkérdéseket a perbeli résztvevők megfelelő időben kijelöljék, és így a perben hozott döntés jogerejének a tárgyi terjedelme is egyértelműen behatárolható

Az értekezés ezen szűkebb körében megoldandó probléma egy mondatban összefoglalva a következő volt: szükséges-e, és ha igen, akkor hogyan és mikor a jogvita ténybeli és jogi kereteinek kijelölése, és ehhez kapcsolódóan hogyan és mikor tisztázandó a tény- és jogállítások, valamint a jogi minősítések ellentmondásossága. Ez a két kérdés annak érdekében is tisztázandó véleményem szerint, hogy egy ügyben a többszörös perlés elkerülhető legyen. „(...) számolni kell azzal a lehetőséggel is, hogy a fél és a bíró egymástól eltérő anyagi jogi felfogása miatt nézetkülönbség adódhat kereset tárgyát képező alanyi jogot szabályozó anyagi jogszabály mikénti értelmezésével kapcsolatban, ami – a nézetkülönbség mibenlétének függvényében – kihathat a kereset teljességének és/vagy következetességének megítélésére is.” (...) A kereset tisztázása az alperes érdekében is áll: határozott kontúrokkal rendelkező keresettel szemben határozottan – spekulációk nélkül – tudja megfogalmazni (akár alaki, akár érdemi) védekezését.”⁵⁸⁵

Jelenleg erre vonatkozóan semmilyen jogszabályi előírást nem tartalmaz a polgári peres kódex, az értekezés kapcsolódó fejezeteiben ismertettek alapján bátran kijelenthető, hogy a bírói gyakorlat sem kezeli a kérdéskört hatékonyan és egységesen. A probléma álláspontom szerint abban ragadható meg, hogy a jelenleg hatályos szabályok egyáltalán nem könnyítik meg a bíróságok és a felek feladatát ebben a tekintetben sem időben, sem tartalmában. A vázolt szempontok ugyanis azt feltételezik, hogy a bíró a felekkel mintegy értelmes párbeszédet folytatva tisztázza azokat. Ehhez kapcsolódóan nem lehet kétséges, hogy a jogvita lehetséges irányának meghatározása és elbírálása vonatkozásában a bíró a jelenleginél aktívabb szerepet töltsön be, ami a felekkel való kommunikációban, mintegy közös gondolkodásban valósulhatna meg.

A vizsgált külföldi jogokban ezen problémakörre vonatkozó lehetőségek és gyakorlatok a jelenlegi magyar polgári perben nagyrészt ismeretlenek, legalábbis törvényi szinten nem találhatók meg. Sokszor a per anyagának a pontos meghatározása is elmarad, ami teljesen parttalanra teszi a peres eljárásokat. Így viszont a jogerő és a jogbiztonság intézménye sem érvényesülhet teljes mértékben. Hazai viszonylatban tehát fontosnak

⁵⁸⁵ ÉLESS-ÉBNER: 387. oldal

tartom, hogy egyrészt a külföldi példákban bevált szűk körű anyagi pervezetés mellett a perfelvételi tárgyalást újból bevezesse a jogalkotó. A perfelvételi tárgyaláson lehetne tisztázni az eljárás kereteit: mi a konkrét kereseti tényállítás (azaz az érvényesített jog, amihez kötött lesz a bíróság), és mi ez alapján a határozott kereseti kérelem, amennyiben pedig van jogi minősítés, de az a bíróság álláspontja szerint téves, akkor azt már itt meg lehetne kísérelni tisztázni az anyagi pervezetés keretében.

Ezt a fajta – véleményem szerint helyes – bírói törekvést már többen is megfogalmazták a jogirodalomban. Döme Attila álláspontja szerint „(...) mind a bíróságnak, mind a feleknek teljes képet kell kapniuk a peres ügyről, méghozzá számukra a maradéktalanul értelmezhető módon. *Letisztul a jogvita*. A feleknek nem kell találgatniuk a bíróság lehetséges döntéseit illetően (...)”.⁵⁸⁶ Virág Csaba pedig a következőképpen fogalmaz: „(...) a kereseti tényállítás és jogállítás között felmerülhet feszültség és ellentmondás is. Ez esetében a bíróságnak azt a keresetlevél visszaadása mellett, annak hiányai pótlása körében alkalmazott intézkedésekkel kell orvosolnia és azt tisztáznia. (...) A tényállítás és a jogállítás között elvi, logikai ellentmondás nem állhat fenn.”⁵⁸⁷

Azzal egyetértek, hogy a jogi képviselővel eljáró félnek kötelessége megjelölni az érvényesíteni kívánt jogot jogszabályhely szerint. Azonban miért ne fordulhatna elő, hogy az eljáró bírónak és esetleg az ellenfélnek is eltérő a jogi álláspontja az adott ügyben. A per a jogi álláspontok ütköztetésére is szolgál, ez az egyik legszebb és legérdekesebb része egy peres eljárásnak. Miért éppen az ítélkező bírót hagyánánk ki a vitának ebből a részéből?

Ezért kifejezetten kívánatos a percezúra újbóli bevezetése és alkalmazása, valamint az anyagi pervezetés kereteinek, alapvető elveinek a lefektetése és kialakítása a magyar polgári perjogban. A kodifikáció során a bíróság és a felek feladatainak ezzel összefüggő szabályozása kapcsán az alapelvi szintű rendelkezés igénye fogalmazódott meg, mert ez a fajta együttműködés olyan jogokat és kötelezettségeket határoz meg, amelyek az eljárás egészére rendezik a peralanyok eljárásjogi viszonyát.⁵⁸⁸

Ennek megfelelően üdvözlendő, hogy a Koncepció mind az osztott perszerkezetet, mind az anyagi pervezetést ki kívánja alakítani, és az alapelvek között külön kívánja

⁵⁸⁶ DÖME Attila: A perkoncentráció kulcsa: A közbenszóló határozat. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. (a továbbiakban: DÖME 2014.) 411. oldal. Megemlítendő, hogy a hivatkozott mű teljes körű koncepciót dolgoz ki az új eljárásjogi kódex e momentuma vonatkozásában, amelynek a perfelvételi tárgyaláson meghozandó közbenszóló határozat csak az egyik megvalósítandó eleme a bizonyítási program és a perirányítás mellett.

⁵⁸⁷ VIRÁG 2014: 369. oldal

⁵⁸⁸ ÉLESS-DÖME: 59. oldal

nevesíteni az ezen intézményekhez szorosan kapcsolódó perkoncentráció és együttműködés elvét.⁵⁸⁹

Mindezek álláspontom szerint a következő, nem lebecsülendő eredményeket is generálhatják:

- a jogvita végleges és ezáltal megnyugtató rendezése, ami kiemelt szerepet tölt be a jogerő intézményében
- a jogvita ésszerű időn belüli befejezése
- elősegítheti a peranyag-szolgáltatási kötelezettség megfelelő teljesítését, és erősebben biztosíthatja a jóhiszemű eljárás alapelveinek érvényesülését, hiszen a jogvita ténybeli- és jogi kereteinek kijelölését követően a felek egyértelműen meg tudják határozni, hogy milyen indítvány terjesztendő, illetve terjeszthető elő
- elősegítheti a bíróság ügyre tartozás vizsgálatának megfelelő gyakorlását
- a bíróság megfelelő és pontosabb tájékoztatást tud nyújtani a bizonyításra szoruló tényekről és a feleket terhelő bizonyítási kötelezettségről
- a felekkel való ilyen jellegű együttműködés a peres eljárás sikerességét vetít(het)i előre.

Érdekes és roppant elgondolkodtató az a megközelítés, amely szerint a XX. század második felétől olyan jellegű fejlődés ment végbe az élet minden területén, amely bonyolultabb életviszonyokat eredményez, és amely kihat az ezek alapján keletkező igények elbírálására is: jelentősen felerősödik ezáltal az összehangoltság a polgári perekben is mind a bíróság, mind a felek részéről.⁵⁹⁰ Ez pedig a perkoncentráció igen fontos igényét veti fel, amely a jogerő megközelítésére is kihatással van.

A perkoncentráció egyrészt abban lehet segítség, ha a felperes a jogállítás és a tényállítás kapcsán téves következtetésekre jut. Ilyenkor ennek feloldásával a cél, hogy azt a jogot, amit érvényesít a perben, megfelelően, minden jogi nézőpontból megvizsgálja a bíróság, és így egy jogvitát véglegesen fejezzenek be, és helyezzenek nyugvóponttra. Nem lehet eszköz azonban az álláspontom szerint abban, hogy a jogviszony teljes körű elbírálását tegyük kötelezővé, már csak azért sem, mert ehhez kifejezett kérelem szükséges a peres felektől (amit kifejezett tájékoztatás ellenére sem biztos, hogy előterjesztenek, illetve bizonyos esetekben ez nem is lehetséges).

⁵⁸⁹ KONCEPCIÓ: 10. oldal, valamint az anyagi pervezetés körében a 3. számú melléklet.

⁵⁹⁰ DÖME 2014: 394. oldal

VIII. 3. 6. Végző összegzés – konklúzió

Összefoglalva: a 'da mihi factum, dabo tibi jus' elvét gondolom érvényesülni a perben érvényesített konkrét jog(ok)ra vonatkozóan azzal, hogy magyar viszonylatban ezt új eljárási keretek között látom hatékonyan megvalósíthatónak (osztott tárgyalási rendszer, perkonzentráció, anyagi pervezetés, bizonyítási program).

Álláspontom szerint ezt az irányvonalat erősíti a francia eljárásjogban végbement szemléletváltás is. Azzal, hogy a jogi minősítés megváltoztatásával az újabb perindítást kizárták, nem a jogazonosság vizsgálatától tekintenek el, hanem azt kizárólag a tények alapján megjelölt és a kérelemben előterjesztett jogra vonatkozóan vizsgálják. A jogot csak a jogilag releváns tények jelölhetik ki, a jogi minősítésnek e körben nincs jelentősége, csupán az ítéletben. Ugyanazon tények által meghatározott jog új „jogi köntösben” sem érvényesíthető, mert a tények, így a jogállítás is változatlan lesz, csak az ahhoz rendelt jogszabályok módosulnak. Ha ez lehetséges lenne, az a jogerő jogbiztonsági szerepét valóban veszélyeztetné. Ennek elkerülésére is szolgál a perkonzentráció.

Úgy gondolom, hogy a felvetett – és a további, az értekezés célját tekintve nem vizsgált – kérdéseknek a teljes körű és megnyugtató megoldása egy új eljárásjogi kódex megalkotásával lenne lehetséges, amelynek keretében mindezen dogmatikai és kapcsolódó gyakorlati problémákat elsődlegesen alapelvi szinten átgondolva lehetne rendezni, és ezáltal a „mihez való kötöttség” és jogerő kapcsolata is tisztább elméleti és gyakorlati környezetbe kerülhetne a jogbiztonság viszonylatában. Ennek keretében pedig nem biztos, hogy tisztán csak az egyik vagy másik rendszer lenne az egyedüli megoldás. Álláspontom szerint sokkal inkább egy köztes variáció lehetne megfelelő, amelyben a felek és a bíró tevékenyen együttműködnének az eljárás irányának, és így a jogerő terjedelmének a kijelölésében.

Befejező gondolatok

Egyetérthetünk Habermann Gusztáv azon kijelentésével miszerint „A jogerő a per centrális problémája!”⁵⁹¹

Úgy gondolom, hogy a jelen értekezés ennek a centrális problémának egy kis szeletét próbálta meg feldolgozni. Ha röviden, két tételben kellene megfogalmazni az értekezés velejét, a következőképpen tenném: mi és hogyan köti a bíróságot az eljárása során, és ez a kötöttség miként hat ki a döntés jogerejére, illetve a kötöttség során keletkező esetleges problémákat hogyan lehet ideális esetben kezelni annak érdekében, hogy a jogerő valóban a legmegfelelőbb szerepet töltsen be a jogbiztonság terén.

Remélem, hogy az e két kérdéskör közötti harmonikus egyensúlyt sikerült elérnem, és – annak ellenére, hogy számos vizsgált problémát nem sikerült teljes körűen és megnyugtatóan lezárni – a jogtudomány és a joggyakorlat számára értékes gondolatokkal tudtam szolgálni, amely a téma további, esetleg más területekre is kiterjedő megvitatását is elősegítheti.

⁵⁹¹ HABERMANN: 6. oldal

Irodalomjegyzék

- A Dictionary of Law, Fifth Edition. Oxford University Press, New York. 2002.
- A Mi Alkotmányunk (szerk.: Trócsányi László). Complex Kiadó, Budapest, 2006.
- AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS KONCEPCIÓJA – A Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott Konceptió. (<http://www.kormany.hu/download/f/ca/30000/20150128%20Az%20%C3%BAj%20polg%C3%A1ri%20perrendtart%C3%A1s%20koncepti%C3%B3ja.pdf>) Letöltve: 2015. február 17.
- ÁDÁM Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybírászkodás. Osiris, Budapest, 1998.
- ANDREWS, Neil: Principles of civil procedure. Sweet & Maxwell, London. 1994.
- ALTHAMMER, Christoph: Streitgegenstand und Interesse. Mohr Siebeck, Tübingen, 2012.
- BACSÓ Jenő: Újabb széljegyzetek az ítéleti jogerő tanához. Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetemi Nyomda, Debrecen, 1936.
- BADÓ Attila: Bevezetés az angol jogrendszerbe. In: Acta Juridica et Politica, Tomus XLIV. Fasciculus 1., Szeged, 1993.
- BAJORY Pál: Az érdemi döntés korlátai a polgári perben. Magyar Jog 1960/10. 416-420.
- BALOGH Zsolt: Jogállam. In: Az értelmezett Alkotmány (szerk.: Holló András-Balogh Zsolt). Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005.
- BECK Salamon: Ítélet – végzés? Magyar Jog 1963/6. 270-273. 270-273.
- BECK Salamon: Az ítéleti indokolás jogerejének kérdése. Jogtudományi Közlöny 1963/7.
- BEKE-MARTOS Judit: Polgári eljárásjog az Egyesült Államokban. In: A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon. V. Szegedi Jogtörténeti Napok (szerk.: Homoki-Nagy Mária). Szeged, 2013. 41-52.
- BUHEGGER, Walter – ROTH, Marianne: Zivilprozessrecht. Sammlung kommentierter Fälle. 3., erweiterte Auflage. Springer, Wien, 2011.
- BÍRÓ Endre: Jogi szótár. Dialóg Campus, Pécs, 2006.
- BLUTMAN László: EU-jog a tárgyalóteremben. Az előzetes döntéshozatal. KJK Kerszöv, Budapest. 2003.
- CADIET, Loïc – JEULAND, Emmanuel: Droit Judiciaire privé. LexisNexis, Paris. 2011.

- CAVANAGH, Edward D.: Issue preclusion in Complex Litigation. In: Review of litigation. 2010. 859-894. (<http://works.bepress.com/edward-cavanagh/3> Letöltve: 2014. november 9.)
- DEIXLER-HÜBNER, Astrid – ROTH, Marianne: Der Zivilprozess in der Praxis. Lexis-Nexis, Wien, 2006.
- DÖME Attila: A jogcímhez kötöttség problematikája. In: Kengyel Miklós: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005. 35-41.
- DÖME Attila: A perkoncentráció kulcsa: A közbenszóló határozat. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014.
- DREIER, Horst: Grundgesetz Kommentar. Mohr Sibeck, 2004.
- DR. DREXLERNÉ DR. KARCUB Edit: Jogcímhez kötöttség a polgári eljárásban a bírói gyakorlat tükrében. In: 50 éves a Polgár Perrendtartás (szerk.: Wopera Zsuzsa), Novotni Alapítvány, Miskolc, 2003. 43-53.
- ÉLESS Tamás: Szerkezeti alapkérdések a polgári per kapcsán. Magyar Jog 2013/10. 613-616.
- ÉLESS Tamás: A kereset nyilvánvaló megalapozatlansága. In: Codificatio Processualis Civilis (szerk.: Varga István), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 19-34.
- ÉLESS Tamás – PARLAGI Mátyás: Az érvényesített joghoz kötöttség. In.: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. 355-361.
- ÉLESS Tamás – DÖME Attila: Alapvetések a polgári per szerkezetéhez. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. 50-78.
- ÉLESS Tamás – ÉBNER Vilmos: A percezúra – Az érdemi tárgyalás előkészítése. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. 377-392.
- FARKAS József: A jogerő a magyar polgári peres eljárásban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- FASCHING, Hans W.: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. III. Band. Manzsche Verlag, Wien. 1966.
- FASCHING, Hans W.: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen. 3. Band (2., völlig neue bearbeitete Auflage) Manzsche Verlag, Wien. 2004.
- GÁTOS György: A tárgyalás időszerű jogi kérdései a polgári eljárásban. Magyar Jog 1991/2. 85-89.

GAUL, Hans-Friedhelm: Tradition und Fortschritt im Recht – dargestellt an der Entwicklung der Rechtskraftlehre. In: Tradition und Fortschritt im Recht. Jahrbuch Junger Zivilrechtswissenschaftler. Richard Booberg Verlag, Stuttgart, 2000. 9-31.

GLANNON, Joseph W.: The Glannon Guide to Civil Procedure. New York, Aspen Publishers. 2003.

GUINCHARD, Serge – FERRAND, Frédérique – CHANAIS, Cécile: Procédure civile. Droit interne et droit communautaire. Dalloz, Paris. 2008.

GYEKICZKI Tamás: Az európai polgári eljárásjog hatása a magyar polgári eljárásjogra. In: Az Európai Unió polgári eljárásjoga (szerk.: Wopera Zsuzsa) Complex Kiadó, Budapest, 2007.

GYÖRFI Tamás-JAKAB András: Jogállamiság. In: Az Alkotmány Kommentárja I. (szerk.: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009.

HABSCHEID, Walter J.: Die neuere Entwicklung der Lehre vom Streitgegenstand im Zivilprozeß. In: Festschrift für Schwab, 1990. 181-195.

HARGITAI József: Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005.

HAUPT Egon: A jogcímhez kötöttség kérdése a polgári perben. Magyar Jog, 2000/10. 605-616.

HAUPT Egon: És mégis jogcímhez kötött! – Válaszok dr. Kovács László szerkesztő észrevételeire. Magyar Jog 2003/12. 738-742.

HAUPT Egon: Perrend és bizonyítás. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. 474-488.

HESELBERGER, Dieter: Das Grundgesetz. Kommentar für die politische Bildung. Bonn, 2003.

HORVÁTH János: A polgári per tárgyalásának neuralgikus gócai. Magyar Jog 1990/7-8. 667-672.

JAMES, Felming – HAZARD, Geoffrey C.: Civil Procedure. Little, Brown Company, Boston Toronto. 1985.

JARASS, Hans D. – PIEROTH, Bodo: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar. C.H. Beck, München. 2004.

JANCSÓ György – MESZLÉNY Artúr: A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve. Athenaeum, Budapest, 1912.

JAUERNIG, Ottmar: Zivilprozessrecht. CH Beck, München, 2000.

Jogi Lexikon-Átdolgozott és bővített kiadás (szerk.: Lamm Vanda), Complex Kiadó, Budapest, 2009.

JOLOWICZ, John Anthony: On civil procedure. Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

KENGYEL Miklós: A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben. Osiris, Budapest, 2003.

KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései I. Céghírnök 2009/12. 10-12.

KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései II. Céghírnök 2010/1. 13-14.

KERTÉSZNÉ PRINCZINGER Márta: A szerződés érvénytelensége iránti perek eljárásjogi kérdései IV. Céghírnök 2010/3. 4-10.

KISS GÁBOR: Még egyszer a Pp. 1995-ös módosításának a pervezetésre gyakorolt hatásáról. Magyar Jog 1999/5. 286-289.

KODEK, Georg E. – MAYR, Peter G.: Zivilprozessrecht. Facultas, Wien, 2011.

KOVÁCS László: Mit jelent a bíróság jogcímhez kötöttsége? – Észrevételek dr. Haupt Egon cikkére. Magyar Jog 2003/9. 553-554.

KOVÁCS Marcell: A polgári perrendtartás magyarázata. I-II-III. kötet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1928.

LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus, Budapest-Pécs. 2002.

LÁNYI Bertalan: A tulajdonjog. Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest. 1903.

Leforté, Christophe: Procédure civile. Dalloz, Paris. 2009.

LENKOVICS Barnabás: Magyar polgári jog Dologi jog. Eötvös Kiadó, Budapest. 2006.

LESZKOVEN László: Újra a jogcímhez kötöttségről. Gazdaság és Jog, 2009/12. 22-27.

LUGOSI József: Gondolatok a kereseti kérelemhez kötöttségről. Magyar jog 2010/11. 674-684.

LÜCKE, Wolfgang: Zivilprozessordnung. CH Beck, München, 2006.

LÜKE, Gerhard: Zur Streitgenstandslehre Schwabs – eine zivilprozessuale Retrospektive. In: Festschrift für Schwab, 1990. 309-320.

LÜKE, Gerhard – WAX, Peter: Münchener Kommentar. CH Beck, München, 2000.

MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog. Harmadik kiadás. (Kiegészítette és átdolgozta Nizsalovszky Endre) Fraklin-Társulat, Budapest. 1939.

MÓRA Mihály: A bírósági határozatok. In: Magyar polgári eljárásjog (szerk.: Beck Salamon – Névai László). Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 294-330.

- MÓRA Mihály: A polgári per érdemében csak ítélettel dönthet-e a bíróság? Magyar Jog 1957/11. 295-297.
- NÉMETH János-KISS Daisy (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata 1-2. Complex Kiadó, Budapest, 2006.
- MUSIELAK, Hans-Joachim: Grundkurs Zivilprozessordnung. CH Beck, München, 2000.
- MUSIELAK, Hans-Joachim Der rechtskräftig entschiedene Lebenssachverhalt. Neue Juristische Wochenschrift, 2000. 3593-3599.
- MUSIELAK, Hans-Joachim: Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. Verlag Franz Vahlen, München, 2002.
- NÉMETH János: Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- NÉVAI László: A bírósági határozatok. In: Polgári eljárásjog (szerk.: Névai László). Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. 345-390.
- NÉVAI László: A polgári eljárásbeli bírósági határozatok rendszerének kérdéséhez. Magyar Jog 1979/7. 641-642.
- NOVÁK István: A kereset a polgári perben. KJK, Budapest, 1966.
- OBERHAMMER, Paul: Objektive Grenzen der materiellen Rechtskraft: Bindung und Präklusion. Juristische Blätter, 2000/4. 205-223.
- OSZTOVITS András: Az előzetes döntéshozatali eljárás. KJK Kerszöv, Budapest. 2005.
- OSZTOVITS András (szerk.): Polgári Eljárásjog I. HVG-Orac, Budapest. 2013.
- PARLAGI Mátyás: Az érvényesíteni kívánt jog elbírálása, különös figyelemmel a Polgári Perrendtartás alapelveire. Magyar Jog 2013/4. 223-227.
- PAULOVITS Anita: A jogerő kérdése a perjogtudományban. Miskolci Jogi Szemle. 2010/1. 40-57.
- PAULUS, Christoph G.: Zivilprozessrecht. Erkenntnisverfahren und Zwangsvollstreckung. Springer, 2000.
- PECSENYE Csaba: A polgári eljárásjog korszerűsítéséről a gyakorló bíró szemszögéből. Magyar Jog 2013/9. 552-555.
- PETER, Hans: Actio und writ. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1957.
- PLÓSZ Sándor: A keresetjogról. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927.
- PLÓSZ Sándor: Adalékok a keresetjog elméletéhez. Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1927.

PLÓSZ Sándor: A polgári per szerkezete az új perrendtartásban. In: Plósz Sándor összegyűjtött dolgozatai. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 1927.

RAFFAY Ferencz: A magyar magánjog kézikönyve. Sziklai Henrik Kiadása, Eperjes. 1906.

RECHBERGER, Walter – SIMOTTA, Daphne-Ariane: Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. Manzsche Verlag, Wien. 2003.

RECHBERGER, Walter H.: Kommentar zur ZPO. Springer, Wien. 2006.

ROTH, Marianne – HOLZHAMMER, Richard – HOLLY, Andrea: Zivilprozessrecht. Manzsche Verlag, Wien, 2012.

SACHS, Michael: Grundgesetz Kommentar. C. H. Beck, München. 2007.

SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet jogi természete. Szent János Nyomda, Eger, 1936.

SCHÖNVITZKY Bertalan: Az ítélet és a jogerő. Szent János Nyomda, Eger, 1938.

SCHWAB, Karl Heinz: Noch einmal: Bemerkungen zum Streitgegenstand. In: Festschrift für Gerhard Lüke, 1997.

SHAPIRO, David L.: Civil Procedure: Preclusion in civil actions. Foundation Press, New York. 2001.

SHREVE, Gene R. – RAVEN-HANSEN, Peter: Understanding Civil Procedure, Third Edition. Lexis Nexis, Newark, 2002.

SINAI, Yuval: Reconsidering *res judicata*: a comparative perspective. In: Duke journal of comparative & international law. [Vol 21: 353 2011] 353-400. (<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1025&context=djcil> letöltve: 2014. november 20.)

SIMON Károly László: A perhalmozás tilalma: a perfüggség. Jura 2009/2. 165-174.

STEIN/JONAS/BEARBEITER: Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 3. Mohr Siebeck, Tübingen, 2004.

STEIN/JONAS/BEARBEITER: Kommentar zur Zivilprozessordnung. Band 4. Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

STOCHANZL, Rudolf: Zivilprozessgesetze. Manzsche Verlag, Wien. 2002.

Strond's Judicial Dictionary of word and phrases. Fifth Edition. Sweet and Maxwell Limited, London. 1986.

SUBRIN, Stephen N. – MINOW, Martha L. – BRODIN, Mark S. – MAIN, Thomas O.: Civil Procedure. Doctrine, Practice and Context. Aspen Law & Business, Gaithersburg – New York, 2000.

- SZABÓ Imre (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata I-II-III. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
- SZILBEREKY Jenő – NÉVAI László (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- SZLADITS Károly: A magyar magánjog vázlata. Első rész. Grill, Budapest. 1937.
- T. NAGY Erzsébet: Eljárásjogi kérdések az érvénytelenségi perekben I.. Céghírnök 2010/4. 7-9.
- T. NAGY Erzsébet: Eljárásjogi kérdések az érvénytelenségi perekben III. Céghírnök 2010/6. 6-8.
- TAMÁNE NAGY Erzsébet: A Pp. tartalmának és terjedelmének egyes kérdései. Magyar Jog 2013/9. 543-551.
- THOMAS, Heinz – PUTZO, Hans: Zivilprozessordnung. CH Beck, München, 2004.
- VINCZE Attila: Jogállamiság Magyarországon – különös tekintettel a jogbiztonságra. In: Jogi tanulmányok (szerk.: Harmathy Attila). Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2001.
- VILLÁNYI László: A magyar magánjog rövid tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest. 1941.
- VINKLER János: Peregyezség. Stephaneum nyomda, Budapest. 1915.
- VIRÁG Csaba: A jogcímhez kötöttség egyes kérdései a polgári perben. Magyar Jog 2013/1. 27-36.
- VIRÁG Csaba: Az alaki igazságosságot előtérbe helyező fair eljárás nem zárja ki a jó és helyes döntés lehetőségét. In: Egy új polgári perrendtartás alapjai (szerk.: Németh János – Varga István) HVG-Orac, Budapest, 2014. 362-376.
- WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog, Általános rész. KJK Budapest, 2005.
- ZLINSZKY Imre: A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire. Franklin-Társulat, Budapest. 1880.
- ZÖLLER, Richard: Kommentar zur Zivilprozessordnung. 26. neubearbeitete Auflage. Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln, 2007.
- ZUCKERMAN, Adrian: Zuckerman on civil procedure. Principles of practice. Sweet&Maxwell, London, 2008.

Felhasznált jogszabályok és jogesetek jegyzéke

Jogszabályok:

Magyarország Alaptörvénye

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

Zivilprozessordnung vom 30. 1. 1877

Grundgesetz

Bürgerliches Gesetzbuch

Zivilprozessordnung vom 1. 8. 1895

Code de procédure civile

Code civile

Federal Rules of Civil Procedure

Civil Procedure Rules

Magyar bírósági határozatok:

Alkotmánybírósági határozatok:

317/E/1990. AB határozat

56/1991. AB határozat

9/1992. (I. 30.) AB határozat

10/1992. (II. 25.) AB határozat

11/1992. (III. 5.) AB határozat

54/1992. (I. 29.) AB határozat

30/1994. AB határozat

75/1995. (XII. 21.) AB határozat

Rendes bírósági határozatok:

C.II.464/932.

C.II.4729/1929.

Kúria 3659/1936.

Kúria 1741/1938.

Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.691/2000/3. sz.

EBH 2000. 233.

EBH 2004. 1143.

EBH 2006. 1422.

BH 1977. 276.

BH 1978. 301.

BH 1980. 341.

BH 1981. 195.

BH 1982. 241.

BH 1985. 476.

BH 1987. 244.

BH 1988. 358.

BH 1991. 48.

BH 1995. 638.

BH 1996. 491.

BH 2001. 46.

BH 2002. 235.

BH 2004. 504.
BH 2006. 127.
BH 2007. 91.
BH 2009. 17.
BDT 2000. 257.
BDT 2001. 410
BDT 2003. 789.
BDT 2007. 1543.
BDT 2008. 1823.
ÍH 2004. 30.
ÍH 2004. 97.
ÍH 2015. 23.
Szegedi Törvényszék 13.P.20.812/2012/29. számú ítélete
Szegedi Ítéltábla Pf.III.20.986/2013/7. számú ítélete

Kollégiumi vélemények, állásfoglalások:

Legfelsőbb Bíróság 4. számú elvi megállapítása
1/2005. (VI. 15.) PK vélemény
1/2010. (VI. 28.) PK vélemény
2/2010. (VI. 28.) PK vélemény
PK 13. számú áf.
PK 196. számú áf.

Német bírósági határozatok:

BVerfGE 21,378/388.
BVerfGE 2, 380/403.
BVerfGE 19, 150 (166); 29, 413 (432)
BGH, NJW 1990, 1975.
NJW 1993, 2173
NJW 1996, 3151

USA bírósági határozatok:

Hart Steel Co. V. Railroad Supply Co. (1917)
Allan v. McCurry (1980)
Federated Department Stores, Inc. v. Moties (1981)
Mobile & Ohio Co. V. Matthews (1906)
Rush v. City of Maple Heights (1958)

Angol bírósági határozatok:

Letang v. Cooper (1965)
Henderson v. Henderson (1843)
Brunsden v. Humphrey (1884)
The Ampthill Peerage Case (1977)
Loveridge v Healey (2004)